

شەرتە شەرح

[تىقىدى مقالىن پەزىز سۇ مېرىن]

شاد رمضان

© جُملہ حقوقِ چھر بحقِ مصنفِ محفوظ

کتابہ ہند ناو	:	شعرتی شرح
مصنف	:	شادر رمضان
گوڈنیک چھاپ	:	اگست ۲۰۲۲ء
تعداد	:	۵۰۰
کمپیوٹر کمپوزنگ	:	گلزار اطہر
سرورق	:	گلزار اطہر
چھاپ خانہ:	:	میزان پبلکیشنز، بٹھہ ماوسرینگ کشمیر۔
مول	:	۷۰۰ روپیہ
پبلیشر	:	میزان پبلکیشنز
کتاب میلنگ پتا	:	میزان پبلکیشنز، بٹھہ ماوسرینگ کشمیر۔

إِنْسَاب

عبدالاحد آزاد شه ناو
 يُس ئ سلابن كاشير شاعری هند تخلیقی کردار پر ز ناو و تھ
 كاشير شاعری هند س حساس قاری لیں پئنیہ شاعر انہ
 بختاوری هند احساس و زنا و ان پچھہ۔

پئنین جگر گوش زر بن
 سید حور شاه
 قاضی پدمان فاطمہ تھ
 سید زلال بخاری
 سپند ناو
 یم میا شمن تحریر ان پئنیہ پر ز شک تعویز نا و تھ
 راؤ چھ کرن تھ مول رچھن۔

فهرست

۵	گوڈ کتھ	۱۱
۷	شاعر، شعرتے شرح	۱۲
۲۳	زبانی ہند تخلیقی ورتاؤ	۱۳
۳۱	غزل: صنفی شناخت تے ورتاؤ	۱۴
۵۲	غالبس نپو غزل نذرانہ میون	۱۵
۶۹	شش رنگ: آکٹھیقی شاہکار	۱۶
۸۵	شیخ العالم تے کبیر	۱۷
۱۰۰	صد میرتے احمد زرگر	۱۸
۱۱۷	کاشر غزل: ورتاوتے وہراو	۱۹
۲۰۵	ہمکال کاشر نظم	۱۰
۲۳۶	سوخن معنے بوز	۱۱
۲۳۹	تیلہ کونے آیو کٹھ بازارس	۱۲

گوډ ڪنھ

دَپان شعر وُن گوو جگر تاولُن آماپه ز شعر مولناوُن گوو جگر ژاپُن ته
 ٿڻشِن ته ژاپان ٿڻشان اميڪ لڏت پڙناؤن پر کھاون - شعر بوزان وول گوو
 آکه، يس سوختن شناس قاري ونو - آمه قبپلڪ سوختن فهم قاري چھه عمه کايند رک ٻئڙ
 مئد ر آوازِ مژر حمٽ ڏارُن شش رنگ بوزان بوزان و سنس پوان ته گنه روحاڻي
 مجلسه مژر آمه ڪمن اسرارک آنهارَن و بشهنه ته کران - بلکه چھه بعضے کيٺهن
 روحاڻي مجلسن محفلن مژر مورشدسته طالبُس درميان ڪاشر صوفى شاعري هندون
 زاوارِ جارَن پڻھه مکالمه ته سپدان - آمه قسمکو سوختن شناس قاري چھه رسول ميران
 شعر بوزان بوزان و جدس یتھ شعرن داد دوان ته گنه گنه شعرس و کھنه ته
 کران - آماپه ز شعرس شرح کرن وول قاري گووبيانا که، يس شعر ز باڻز هندون
 إسماني زاوارِ جارَن هند ادرَاك آسہ ته تھي ادرَاك که ۽ سپله ته و انتيأر مه را تخليقى
 فن پارڪين ته خائن بر ته واتان واتان واته شعر تجربه ڪمن معنوی ته تخليقى
 امکاناتن تمام بلکه بناوِ تکن امکانن تمام پهنس پهان و الک سند و انتيأر ته ممکن - آمه
 قبپلڪ سوختن فهم قاري لیس چھه ادبی اصطلاحس مژر نقاد و نان - شعرس شرح

کرَن وَأَكْرَمِيْ تَقَادَنْ پَرِزْ نُوْدِ كَائِشِرِ شَاعِرِيْ هَنْدِ تَحْلِيقِيْ كَرْ دَارِتِيْ كَرْ نُوْدِنْ كَائِشِرِ
شَاعِرِيْ هَنْدِسِ حَسَاسِ قَارِيْ لِيْسِ عَسْتِرِ مَلاَقاَتِ - اَمِيْ تَعَاَرُفِ كِه بَرْ كَتِيْهْ كَهْ كَائِشِرِ
شَاعِرِيْ هَنْدِ قَارِيْ بَارْ بَارِيْهِ هَنْدِ كَائِشِرِ شَاعِرِيْ هَنْدِ عَظِيمِنْگِ اَعْلَانِ كَرَانِ - مَنْ كَهْ جَهْنِ
ذَاتِ طَورِ تَحْمِنِ كَيْيَهْنِ قَلْمَكَارَنِ عَسْتِرِ اَتَاقَقِيْ بَيْنِ كَائِشِرِسِ تَقِيْدِسِ عَبْسِتِيْ مَنْجِي سُونِجِ
كَهْ - كَمْ وَأَنْسِهِ بَاوْهُوْدِ كَهْ كَائِشِرِ تَقِيْدِ مَعِيَارِ اَعْتَبَارِ پُنِيْ بَاوْهُوْدِ كَشَادِهِمْ بَنَاوَنَگِ سَجِيدِ جَتِوْ
كَرَانِ - ؤِلْ گَوْهُوْتِزِ كِرِنْگَارِيْ هَنْدِسِ تَجْزِيَاتِيْ مَطَاعِسِ تَقِيْدِ وَنُونِ گَوْهُوْتَقِيْديِ
تَقَاضِنِ مَوْلِ رَاءُرَانِ يُسِّ اَكْهَافَرَطِريِ عَملِ كَهْ - اَكْهَافَجَهِ طَلَبِ بَنَزِرِ كَهْ كَيْيَهْ زِسَائِزِ
بُزُرْگِ نَقَادِرِهِ دَرِ پَنِينِ كَثِيرِهِنِ ہَمَكَالِ شَاعِرِنِ تِيْنِ شَرِنْگَارَنِ هَنْدِسِ تَحْلِيقِيْ كَرْ دَارِسِ
مُتَعْلِقِ اَچَهِ ٹُوتِھِتِيْ گَنِ سُوتِھِ - اَتَهِ بَرْ عَسِ رَوِ دَرِ مِيَاهِهِ وَأَنْسِهِ هَنْدِرِ نَقَادِپَنِينِ
زِصِينِ ہَمَكَالِ شَاعِرِنِ كَيْيَنْ شَرِنْگَارَنِ هَنْدِنِ تَخْلِيقَاتِنِ پِيَهِ وَچَهِ وَتَهِتِرِ آُوْتِھِتَقِيْديِ
بَحْثِ كَرَانِ تِيْيَهِ تَقِيْديِ بَحْثِ بَنِيَهِ وَتَهِزِزِ اَدَبِيِ قَدَارِيِ هَنْدِ ضَامِنِ -

مَنْ كَهْ خَوشِيِ زِيْمِ لَيْكَهِ كَوْدِنْجِ لَيْهِ پَائِسِ كَثِيرِهِنِ ہَمَكَالِ شَاعِرِنِ هَنْزِ
شَاعِرِيِ مَتَلِقِ بَنِينِ ژَوَرَانِ پَانِونِ مَقَالِنِ مَنْزِ تَقْصِيلِيِهِ سَانِ، يِمِ مِيَاهِنِ دَوْنِ تَقِيْديِ
كَتابِنِ مَنْزِ گَوَّدِيِ چَهَابِ سَپِرِيِءِتِيِهِ كَهْ - درَسِ كَتابِهِ مَنْزِتِهِ كَهْ كَشِ كَائِشِرِنِ
نوْجَوانِ تِيْ جَوَانِ سَالِ شَاعِرِنِ هَنْزِ شَاعِرِيِ پِيَهِ مَفَصِلِ بَحْثِ سَپِرِمِتِيِهِ يُسِ آيِنِدِ
كَالِ كَسِ نَقَادِپَنِهِ بَاْپَتِھِيِنِ شَاعِرِنِ هَنْزِ شَاعِرِانِهِ شَخْصِيَتِ لَعْمِرِ كَرِسِ مَنْزِ پِنِنِهِ
پِيَهِ بَارِآَوَرِتِيِهِ لَگَهَارِثَاهِتِ سَپِدِ -

شاد رمضان

شاعر، شعرتةٰ شرح

شاعر کس ونو، شعر کنیا گوو، شعر کچه گز کرو شرح تے شرح کرن
 والیس قاریس کمن تتقپدی نوکتن هند گوشه ادر اک آسون۔ یم چھه ادبی
 دنیپکر تم سوال یمن پېٹھ قدم کاله پېٹھے بجت چلان آمٹ چھه۔ یوانی مفکر
 افلاطون چھه شاعر پئزن صلاحیون تے پئزرا اثر افرینی هند مدح خوان۔ اما پا ز
 تمہ باوجو د چھه تس شاعر متعلق کیشہ اعتراض نہ۔ شاعر پئنس تگنیا رس
 تعریف کران کران چھه افلاطون تجویز کران ز شاعر ہیکیہ نے اکس معتدل
 سماجس منز و پېچھہ تکنیا ز شاعر پچھنے شعر و تچ صلاحیت پنڈ ذاتی تے انفرادی
 خاصیتھ آسان، بلکہ چھه تسدید تخلقی قو و تھتے امہ قو و تک کلہم و رتا و شاعری پئزرا
 تمس دیوی هند اظہار آسان یوسہ شاعر پئنس اندرؤں مژراء پتھ تھس خیالن یا
 تھر بن با و تھدیا و نا و ان چھنے۔ یعنے بقول افلاطون شاعر پچھنے پنڈ پنڈی با و تھنڈ
 ذاتی طور ذمہ دار آسان یا و نو تمیک با و تھ کار آسان۔ یمہ کنر سہ سماج با پتھ نا
 لگھار تے ضرر سان ثابت سپد تھ ہیکیہ۔ افلاطون پئنس اتحہ تصورس ز شاعر

پڑھ پچھہ شاعری ہٹز دیوی ہند تصرف آسان، پچھہ، بتھ مشرقی تصورس عست سپد
سیو دلائق ییکہ تصورکس پوت منظرس مژا اسر کا شری شاعری گونما تھو نان چھہ۔

حمد میرنس بتھ شعرس پچھہ پوت منظرس مژیو ہے تصور کا ڈکلڈ تھہ:

علم گوو علم لدنی

ڈلم شک آم بدنب

کو رُم نا کانسہ نش توش

کو رُس آرسنے یاری

اما پوز شاعری متعلق اتحہ یونانی تصورس تے مشرقی تصورس

پچھہ بینیادی پھیر پے زاکہ پاسہ پچھہ شاعری ہٹز دیوی ہند تر جمان شاعر امس
دیوی ہندس تصرفس مژبے بس تے لاچار۔ امس شاعری ہٹز دیوی چھنے انسانی
ساماج کس نفع نو قانس عست کا نہہ واٹھ۔ سو چھنے انسانی سماجک رژر یانا کارگی
کا چھنے چر یا احساسہ نش بے نیاز۔ اتحہ برکس پچھہ بیکہ پاسہ صوفی شاعر سُند
وَتَهْ بَاهُكَ تَهْ بَاهُكَ تَسْ پُنْ یا ز آسان یس اصطلاحی زبائِ مژر خداے یامور بہد
و نان چھہ۔ خدا یس تے بندس درمیان پے یارز چھنے ازلی تے ابدی۔ اوے کنچھ
مشرقی مژر شاعری ”تمیز رحمان“ یعنے خداے سُند شاگردو نہ آمٹ۔ یو ہے پچھہ
بینیادی وجہ ز صوفی شاعر سُنز پر تھ کا نہہ تخلیقی باو تھ چھنے سپر اسرار زانہ مانہے
یوان۔ یو ہے گوو سہ تصور بتھ مشرقی دُنیا ہس مژرا اصطلاحی طور الہام و نان چھہ۔

بقول مرزا غالب ۔

آتے ہیں غیب سے یہ مضامین خیال میں

غالب سریرِ خامہ نوائے سروش ہے
 اتھ پوت منظرس چھس فقیرن یہ شعرتہ قابل غور
 و نایو سپر اسرار پنو آسکھ ڈبائی
 مئو چھہ ہر شلیہ سہ یار چھنو کا نہہ موستہ خالی
 مئے سپر م غنی ندا ہے سپر دس عان موسیٰ
 مئے و چھوڑ تخلی تے ہو و م ذا جلالی

گویا مرزا غالب چھنے پتنن شعرن ہندی مضمون پاٹہ ڈاران بلکہ چھہ توں یم
 مضمون اوڑے بطور الہام یوان کمہ تام غنی دنیا پیٹھے۔ شمس فقیر چھہ غنی ندا
 بوزان تے حضرت موسیٰ کلیم اللہ سند احساس پڑا و تھوڑی تخلی ڈیشان تے سے غنی ندا
 چھہ تپنند ہن شعرن ہند مضمون بنان۔ تیله چھہ شعر ”سپر اسرار“ تے شاعری چھے
 غنی دنیا کمیں الہامی ندا ہن ہنتر ترجمان یا و نو لسانی صور ڈر ہند تخلیقی اظہار۔
 دو شوپنی یعنی یونانی تے مشرقی تصورن پتے کنہ چھہ تیله یہ پر مشترک ز شاعر سند تخلیقی
 تخلیقی آگاہس تے تخلیقی اظہارس پتے کنہ چھہ تپنند کا نہہ خود ذاتی عمل یا انفرادی
 سوچ کار فرما آسان بلکہ چھہ غنی دنیا ٹک گستام وو پر طاقت شاعر سند تخلیقی
 اظہار بنان۔ ووں گوویو یانی تصور چ دیوی چھنے شاعر سندس سماجی رژرس یا
 خرأبی (سماجی لفظ نو قصانس) ستر کا نہہ تعلق آسان (یہ کنٹ افلاطون شاعر عرس
 سماجی زندگی با پتھ نالگہار ماناں چھہ) تے مشرقی تصور مطابق چھہ شاعر سند غنی
 ندا (الہام) تپنند خداے یا مورشد یس پر تھ اعتبراً شاعر سپر سائز سماجی

زندگی ہندوتیہ ہاک تے رہنمای چھے۔ توے چھہ مشرقی تصور مژہ شاعر سند الہام
تے پڑھنے اعری ہند باوتحہ کارتے تہند ہن رو حانی تجڑ بن ہند مرکزی محور۔ شاید چھہ
اُتھی تصور کس تناظر مژہ سونخ شناس تے اسرار پسند کا شریو پتمن صوفی گونماتن
ہند ہن مزارن آستان تعمیر کری ہمت تے تہندی شعر تبرک زاً تھے سپن مژہ حظ کر تھے
اسہ تام و اتناوی ہمت۔ بلکہ تہندی قلمی سُجھ عقیدت زاً تھے رُذھر تھا وی ہمت۔
حالانکہ سامنے صوفی شاعر ان اوس پاس تے امیگ احساس یہم مرتھتے زندگی ہند
پاسدار چھہ۔

مرتھ کا نہہ نیک چھہ ہے قبر میانے

کر تھا گوشہ ہے عجب میوٹے زیارت [وازمود]

جدید دور مژہ بد لیو و گنہ حدس تام پر نظریہ تے جدید علمی تقاضومطابق
آو شاعر متعلق اکھنو و تصویر بروٹھہ گن۔ دیوی تے الہامی تصور اوک طرف
تر اُتھا آونفسیاتی طور شاعر پسندش شعورس، تل شعورس تے لاشعورس وون دیکھ تہند
حساس آسنگ اعتراف کرنے۔ شاعر چھہ کاٹسہ تے عام انساس مقابلہ حساس تے
بدار حسیں آسان۔ تہند یو ہے بیدار حسیں چھہ تہند تخلیقی ذہنگ ترجمان۔
امہ جدید سونچہ مطابق ہیکیہ غالب پسندس ”آتے ہیں غیب سے پہ مضامین خیال
میں“ تے ”مش فقر نس“ منے سپدم غنی مدار پہ سپد عان موئی“ ہو ہن اظہارن نزو
تعپیر سپد تھا یتھ شاعر پسندش شعورس، تل شعورس تے لاشعورس ستر سون تعلق ہیکیہ
اُستھ۔ تکلیاز انسان پسندس لاشعورس مژہ چھہ تے سورے رُذھر تھے، پہ کیثہ ھاتگ

وَأَنْسٌ وَچھٽه سُور۔ گویا آمہ اعتبار ہے کو شاعر متعلق و تھے نیسہ پُجھہ پاس اندر پُکھر سپدان و اس بؤ دس نبؤ دس رُرُزان تھے محسوس کران۔

عالم طسم شہر خموشاں ہے سر بر

یا میں غریب کشور بؤ دونبود تھا

مرزا غالب

بلکہ پُجھہ تِس پنیس شعورس، تل شعورس تھے لا شعورس تام تھے کن و اتنی آسان
یتھ پُکھر نہ عام انسائس اُستھ ہیکھ۔ او، کن ہے کو آمہ تصویر مطابق و تھے نی
شاعر پسندی تخلیقی گون ہے کن کائسہ تھے حبیب بیدار شخص یا پنا دار اسرار پسندس تھے
اُستھ۔ تم تھے ہے کن کا نہ سری صورت حال ٹپتھ یا تمن تھے آسہ شعور تھے
لا شعور کن تھے خانن تام و اتنیار مگر تم ہے کن نہ شاعر پسندی پُکھر اتھ احساسی
صورت حالس تحریج بناؤتھ یا تحریج کس صورت حالس لفظہ باو تھ دیھتھ نہ
سپد تھند تخلیقی حبیب اتھ صورت حالس زیو دنہ با پتھ بے قرار۔ تمن پچھنے کا نہ سہ
محبوری زپن تحریج و اتناون تم گنہ مخصوص اسائی صورت مژہ پنیس تام۔ تم
روزان نہ تو تام بے سوکھ بیو تام نہ تم پنیس اندر مس جذبیس یا اتھ صورت
حالس اسائی صورتھ دن۔ مثالیہ پُکھر نمون کائسہ اسرار کیا صوئی شاعر سند
قلندر صفت مورشدیس غار معمولی رو حائی تحریج بن یا صورت حالن تخلیقی
شاعر شاگرد پسندی پُکھر ہیکھ نہ سہ پنیں یکن تحریج بن یا صورت حالن تخلیقی
زبان دیھتھ نہ سپد سہ تم باو نہ با پتھ بے سوکھتھ بے قرار۔ عظیم فارسی صوفی
شاعر مولانا جلال الدین رومی تھے تپنیس رو حائی مورشد شمس تبریز (حالانکہ

شمس تبریز اوس گنہ گنہ شعرو نان) سند واقعہ پچھہ امہ پزیر ج زید مثال۔ کشپر
 ہندس مشہور قلندر صفت بزرگ احمد صائب مجام تے تیند ہن وازِ محمود، وہاب
 کھار تے پرمانند ہو ہن رو حانی شاگرد شاعر عن ہنز مثال تے چھے آسہ
 دید مان۔ یُس پانہ عارف باللہ اوس مگر شاعر اوس ہے تے تیند تریشوے
 طالب اُسک شعرو نان۔ گویا شاعر پندس شاعر انہ خصیتیں مژر پچھہ پُن اندرم
 تجربہ باونگ تے تختہ تجربہ بس تخلقی زب دنگ قو و تکھ تے صلاحیت پائی پانے موجود
 آسان۔ تُند تجربہ چھہ تیسز تخلقی زباؤ مژر زند رُوصور تکھ پزاوان تے سوے
 زند رُوصورت چھے پران والس قاری یُس نفسیاتی تے احساسی سوتھریں پڑھ
 کیا ہتام محسوس کرنا وان۔ بلکہ تکھے کنڈ آروا وان زیسہ چھہ شعر تجربہ کس تکھ
 محسوس صورت حاس تام واتان یُس یاتے خود شاعر عن محسوس کو رمت آسہ یا
 لفظن ہندس پوشید صورت حاس مژر و بتلان آسہ۔ شاعر سائز یہے لسانی
 زان تے امہ لسانی زانکاری دسک و تلیو موت محسوس خیال گو و شعر۔ ہرگہہ
 شاعری ہندس عام قاری یُس یہے کتھ و نئی آسہ، ٹھمس و شعر گو و تھے پنچتر
 آسہ۔ شعر پچھہ نشی سرحد پھڑ او ان۔ لفظہ ترتیب، جملت تے گزارِ رج
 پابندی پھڑ ا و تکھ چھے شعرس اکھ مخصوص منظوم لسانی صور تکھ آسان۔ اما پوز
 ا تکھ مخصوص منظوم لسانی صور تکھ چھہ شعرس مژر پنڈ کیسہ مقرر تے مشخص تکنیکی
 لو ا زمات تکھ۔ وزن، بحر تے ردیف قافیہ ہو ہیرو نی خدو خال تے استعارن،
 علام متن ہند اندر و نی ورتا و پچھہ شعر پر زنا و نکو تم کیسہ بیادی لو ا زم یم ا تکھ

گنہ نثری مُھلس یا گنہ نثر پارس نش مختلف بناوان چھه۔ شعرِ ج یہے لسانی صورتھ چھے شعر مثر باونہ آمیں مضمونس یا تجربس اعلیٰ تے آفاقتی بناوی تھے عرش کھالان تے کم مول بناوی تھے فرشس والان۔ شاعر سند تخلیقی پرواز پر زناویک بنایادی و سپلہ تھے چھه شاعر سائز یہے تخلیقی زبان تے شاعر سائز یہے شعر زبان چھے شعر کس تجربس اندر اڑنک بنایادی و سپلہ تھے بلکہ ونو شعر تجربس بر و تھہ تراویخ کو فز۔ شعر مثر و رتاونہ آمڑ یہے لسانی صورتھ چھے شاعر، شعر تھے شعر شرح کرن و اس درمیان باہمی تعلق بناں۔ گویا شرح کرن وول قاری ہیکیہ امی لسانی زائف کاری ڈسی شعر تجربس تام و اوتھ تخلیقی آگھی تھے تخلیقی آند پڑا و تھے۔ ووڈی ہرگہہ کا نہہ سوال تلہ زی ازی کس شاعر س تھے چھا صوفی شاعر سند کی پٹھر الہام پوان یا شاعری ہنزد دیوی پڑکش سپد تھے چھا شاعر شعرو نان۔ میون جواب آسہ گنہ ابھامہ روں زی ازی کس (جینون) شاعر سچھے لسانی الہام یوان یعنی شاعر سائز لسانی زان چھے ازی کس شاعر سند الہام۔ بدل پٹھر وو زی ازی کس (جینون) شاعر سچھے لسانی عرفان آسان۔ تھے سچھے عام زبان شعر زبان بناویک مخصوص ول بدس آسان۔ یو ہے لسانی عرفان چھہ اکس پڑس تھے جینون شاعر سند تخلیقی معیار مقرر کران تھے تپنڈس شعر اعلیٰ تے آفاقتی بناوان۔ اوے کنچھ وننے آمٹت ز شعر مثر باونہ آمیں خیالس یا تجربس مقابلہ چھے تھمہ تجربج لسانی صورتھا ہم۔ یہے لسانی صورتھ یا ونو شعر زبان چھے خیالس یا تجربس اوک پاسل یا بسیار پاسل

بناوان ته پرن و ارس آمه کم مختلف معنوي امكانن هند تلاش کرنا و ته نون
 نون تجربن هندکي بر و ته تراوان - بلکه چھه يو ہے ساني عرفان شاعر پئز
 شاعرانہ شخصيت يا تسد شاعرانہ اسلوب مقرر کران - سانين گنو ہمسه ته
 و ہمسه صدی هندن صوفی شاعر ان چھه شاعري هندکي مضمون تقریپن ہوی مگر
 باوتحه کاري چھکھ پدؤن - یہے باوتحه کاري چھتے رحمان ڈارس، شمس فقیرس
 نش مختلف ته صمد پرس احمد زرگرس نش پدؤن بناوان ته پہند پدؤن
 اسلوب مشخص کران - حالانکه شاعر چھنے پنه زمانہ نفع کا نہ غارموز س زبان
 ورتاوان بلکه چھه پنه سانی فهم ته ادراکه عستی بدس کال چھ زبانی مژپن شعر
 زبان تلاش کران (یو ہے فهم ته ادراک گو و تہند سانی الہام یا عرفان) ته
 لفظن لغوی معنے مژپن کل تھ چھه تمدن هندکي و معنوي امكان تلاش کران - لفظ
 ورتاون چھه گنه معلوماتی تحریر پرس مژتہ سپدان - آماپ ز معلوماتی تحریر چھه گنه
 چپرس متعلق معلومات پیش کران - سہ سوچ ته تم معلومات ہمکن صحیح ته اس تھ
 ته غلط ته - پران دول ہنکیه سہ سوچ ته تم معلومات قبول ته گرتھ ته ردتہ تکیاز
 تپنداں باپتھ چھه پی محض اکھ معلوماتی خبر نامی - اخبار مژلکھنے آمڑ خبر چھه
 پران دول محض دوہ دن چھ زندگی هندکي حالات و افات زانہ باپتھ پران ته
 تمدن معلوماتن هند پوز یا اپز آسُن چھنے هندس اندر مس جذباتی دنیا ہس
 کا نہ خلل کران - توے ته چھه سہ اخبار ج خبر یا توآ رتھ تحریر محض اکھ آگی
 پڑاونہ باپتھ اکی ساعت پران - اتحہ برکس چھه سہ حافظ، غالب، اقبال، مل

دبد، شیخ العالم تے باقی پسندید شاعر ان ہندو شعر بار بار پرداز تے پرتح و ز
پرس دوران ڈھنی سکون تے روحاںی تشفی حاصل کران۔ بلکہ چھہ سہ پرتح
شعرس پرتح ساعتی پرنس و زئوی تفسیر ڈھانڈنگ جستجو کران۔ حساس قاری
چھہ شعر تجربس منز آور نے یوان تے آتح صورت حاس دوران چھنے تیں مذکور
تجربہ پلز یا اپیز آستنگ کا نہہ خیال و وہمان تے نہ چھس تو رگن ظونے
گڑھان۔ تیتھے کنیتھے کنیتھے کا نہہ شخص پوت زؤنه و تھتھھ مالہ پھولنے کس عینی
تجربس منز آور نے یوان چھم۔ مل دبد تے شیخ العالم پسندن شعر تجربن منز لپن
گڑھتھ کس حساس قاری لیں روزی ہندس معلومائی پر رس گن ظون۔

پوت زؤنه و تھتھھ موت بولنوم

ڈگ للہ ناؤم دیہ سفرز پڑیے
للو للو کران لالہ و زنوم
مپلٹھ تیں من شر ژیو م دیہ

ڈنیہکس تیں میں نارس
گلی انارس دتم گتھ
شیطان لش لجم پیڑ بارس
من راؤ ژورس تارس و تھ
دہاب کھارنس شعرس منز مالہ پھولنے بر فہمہ زؤنه ہند آفتابس ست میں کا نچھن و دل

اشتیاق کس حساس دل انسانس وزناو نہ یتھ ہیو شون ظار و چھنگ ہاؤس۔ سہ
گوئھ احساسی سو تھر س پڑھ اتھ تجربس مژلپن گوئھ تھ تھ کر آڈ ریس روزنہ اور
کن خیا لے ز آفتاب تے زؤں چھے تیندیس سونچو و پھوارس تے نظرن ہندیس سرحدس
کتھ کور دو ر۔ امہ کس سائیسی پزرس کن کا نہہ ظون گوئھ بغارے پزاویہ امہ
صورت حال مژپن سردو رتھ سردو د۔

بالے یاں مالے پھولئے یو ہے
آفتاب زؤں درشن دی ہے ۱

کس شعر پران و ایس حساس قاری یس چھنے خبر زؤں ہیکلہ نہ یتھ
زمینہ پڑھ روزن واجہہ کا نہہ بے کس زنانہ خبر و ستح۔ تکیا زیمن دون درمیان
چھنے کا نہہ ظاہری رشتہ۔ سائیسی پزاران و اکلے سند باتھ چھے پا اکھ بے معنے
کتھ مگر بیلہ شعر پران وول قاری یہ لکھ شعر پران چھه، سہ چھ سائیسی پزار
مشر ا و تھ اتھ مژرو وتلیو موت ڈراماو جھان تے کتھ تام لاشعورس مژر عاشق تے معشوق
سند اشتیاق پزاون وول میں کا پچھان کا پچھان سکون تے فرحت محسوس کران۔

زؤں کھڑے یو پیٹے مے ببرے
وسہ زؤنی بے کستن خبرے

۱۔ مذکورہ شعر ک متن چھہ کی بنیان تر تیب دنے آمئن سو مرین مژرمیانہ خیالیہ غلط پاٹھ کر چھاپنے
آمٹ۔ یتھ متعلق نے 2006 عیسوی لیں مژر پنہ اتھ ظلماتس لعل کیاہ چھہ تے، تقیدی
کتابہ مژرمدل بجٹ کو رمٹ چھہ زاصلی متن کیا ز تے کتھ پاٹھ کر چھہ ی۔

تسچھے خبر زِ زُون کتھے وسہ یَتھے زمپس پڑھ روزن والس کا نسہ انسان
پندس ہمس مژرتی تُند گوٹ بناو گا شہ زُول۔ اما پڑامہ با وجود چھہ شاعر شری
پندک پاٹھر زُونہ ہلم داران تے ساری ہے راتس اتھر آشہ مژر زُوان زِ زُون وسہ
تہنیدس ہمس مژر۔

شری پاٹھر زُونہ دو رُم راتس ہلم تے سوچم
اپزی دلasse دیوان پالس چھہ شاد رمضان

دوڑ ہر گھہ یو ہے تھر پہ واقعہ بناؤ تھے معلومائی نظر پارس مژر بیان کرو، پرن والس
و تھن جذبائی طور اتھر صورت حاس مژر آور نہ یعنی بجالیہ امرہ کس معلومائی
پرس پڑھ سوال۔ اتھر بر عکس چھہ شعرس مژر یو ہے واقعہ تھر پہ بنتھ پرن والس
نفسیاتی سو تھر س پڑھ کا نہ سوال و تلخے بجالیہ جذبائی طور آور اوان۔ یو ہے گوو
اکھ تجربہ، یتھ شاعر عن تخلیقی باو تھے دڑتھ شرح کرن دول قاری و اتنا وس ای
لسانی باو تھے پند و سلپہ پرن والین تام۔ نیتوں مجھوں یہ شعر

ژلہ لا رو چھمکھ حاں و نہے وا رو چھ ہے روے
کلہ زو منے گیم اوش و تھم د درا یہ و نے کنیا

شرح کرن دول قاری و نہ شعرس تاویل کران کران ز اتھر تجربس مژر چھہ اکہ
پاسہ عاشق تے معشوق سند سمکھن ہاوس و ولساوان تے بیکہ پاسہ سمکھنے باو جو دتہ
سمکھنے مار موت بائی روزان۔ اما پڑمشر ک تاویل اوک پاسہ تڑا و تھ گٹھہ
پرن دول نفسیاتی طور تھر پہ کس صورت حاس مژلپن تے اتھر دوران پڑاوسہ تخلیقی

آگھی تے آند۔ رحمان راہی پسندِ سی تھ شعر مژتہ پچھے یو بے تجڑ پہ باو تھ
پڈاوان۔۔

کتھ زخم خور د بانہر مژ نظر میل سپد
لب تفہیں لولہ دا لنجہ آیت سراب ہیو
[رحمان راہی]

یو ہے مضمون پچھہ شاعر و رگہ پاٹھک یتھ شعر مژ بیان کو رمت۔
تیتھ کیہہ گو دے نے شولہ تبسم تے دولہ غم
سمکھم تے مگر گو دنے ملا قات نصیس

[شادر رمضان]

شرح کرن والیس قاری یس نش پچھہ یکن ترہن شعر مژ باظا ہر تجڑ پکنے تے
ا تو کنس تجربس پچھہ ترہن شاعر ہند کر ترے بدؤن تخلقی اظہار بدیں۔ شرح
کرن والیس نش ہیکہ یکن تریشوںی شعر ہند تاولیل پدوں مستھ تے آتح
بدؤن تاولیل پچھہ فقط شعر ک لسانی اظہار منفرد بناؤان۔ پر تھ شاعر مژ پئن
تجڑ پہنچ پاٹھک و دنم تے پر تھ شاعر پسند شعر ہیکہ قاری سے تاولیل کڈ تھ
یں تاولیل لفظن ہند و سپلہ ممکن سپد تھ ہیکہ۔ شعر ج یہے لسانی باو تھ چھتے یکن
ترہن شعر ہند ہن تجربن ہند باہمی تعلق تے بنان، یں شاعر مژ شعر تے شرح
کرن والیس ہمکلام بناؤان پچھہ۔ پیشین پچھہ پے سوال تے توجہ طلب بنان زیلہ
چھا شرح کرن والیس قاری سند لسانی زائی کاری آسُن میوئے خور دی بنان
یؤتاہ بذاتِ خود شاعر آسان پچھہ۔ شاعر یں تجڑ پہ یا خیال شعر مژ باو ان پچھہ،

شرح کرن وول قاری چھاتھ تجربس یا خیالس عکھپ و ا atan تے شرِ تجربس مژر یو سہ احسانی ڪفیت وو تلان چھنے، شرح کرن وول قاری چھا سوا احسانی ڪفیت ٿئے گنُ ڙینان یو تھپه گنُ نود شاعر محوس گر ۾ آسہ۔ قاری همکیا شعرس سے تاوپل ڪلٽ تھیس تاوپل شاعر پاپس ذہنس مژر آسان چھ۔ اتھ متعلق پھھ از تام گانی بحث سپد یومت تے غائب راے چھنے یئے زقاری ته گوشه شعرس مژر باونہ آمیس یا وو تلن و الس تجربس نکھپ و اتن تے شرِ چ احسانی ڪفیت ڙینن۔ وول گووپه چھنے ضوری ز شرح کرن وول ته کر (یا گوشه کر) شعرس سے معنے مفہوم یا تاوپل، یس معنے مفہوم یا تاوپل شاعر پندس ذہنس مژر آسہ۔ اکس شعرس یا اکس تخلقی فن پارس همکن اکی زمان ڳل ڙ شرح کرن و اکو کئے تاوپل ته گلٽ تھتے الگ الگ معنے مفہوم ته ڙاً تھ۔ الگ الگ زمان ٻند کی قاری ته همکن شعرس ہیوے تاوپل گلٽ تھ یا پن چن ٻدون معنے ته گلٽ تھ۔ اعلیٰ شعرس یا تخلقی فن پارس همکن اکہ کھوتے زیاد تاوپل استھ ته اعلیٰ ادبک وصف ته چھ تی ز شعرس یا فن پارس آسن اکہ کھوتے زیاد معنے مفہوم۔ اما پا ز شعرس شرح کرن و اکو سند یا شرح کرن والین هند تاوپل گوشه تی آسن، یہ شعرس مژر ورتاونہ آمیت لفظ بولان تے باوان آسن۔ تکمہ با پا تھ چھ ضوری ز شرح کرن و الس گوشه لفظن ٻندس معنوی پوت منظرس تام ٿئے ہیو واتنیا رآسن یو تھ نود شاعر آسان چھ۔ بلکہ گوشه لس شعرن مژر ورتاونہ آمیت بن استعارن ته ڻلامون تام نو تخلق کارس ہیوے تخلقی واتنیا رآسن۔ بتے وغیرہ ستھ هئھ وری گوشه تھ کا نہہ شخص پنس کم فهم

ادراک کس تنوظر مژر ز

آمِہ پنھ سو درس ناوچھس لمان

بجائپ آسہے لل دید و دنمٹ

اوِم که پنھ سو درس ناوچھس لمان

مل دید هند تخلیقی و ڈو گوڑھہ کمزورتے و اگھک تخلیقی حرارتھ موڑ سور۔ رسول میرنس
شعر س مژر ورتانے آمُت سیاہ ووش، اسطوری کردارس وعہ کا نہہ کر ہن پوش تے
شعر ک تخلیقی کردار گوڑھہ پھلے چھانگر۔ کا نہہ ہے سوال پڑھہ ز شعر س چھامعنہ
کڈن یا معنیہ ڈھانڈن ضورؤری۔ ہر گز نہ۔ کا نہہ ہے معنیہ کڈس تے کا نہہ
پابندی چھس نے۔ شعر س معنیہ کڈنے یا معنیہ ڈھانڈنے بجائپ چھہ شعر س مژر وتلن
وول احساسی صورت حال ڈھین زیادا ہم یں معلوماتی زانکاری دنے بجائپ پران
و اس جذباتی تے احساساتی سوتھرس پڑھ آ ور تھ نور تے سرور عطا کران چھہ۔
اما پوز امِہ سوال کس تنوظر مژر چھہ پے زائش تے ضورؤری ز شعر بوزن وول
قاری گو و اکھتے شعر س شرح کرن وول قاری گو و بیا کھ۔ عام قاری سند با پتھ
چھنہ پڑھوری ز سہ گوڑھہ شعر کس فکری، ثقافتی، تو ا ریخی یا اسانی پوت منظر س
و اق ف آسُن تے سنتی گوڑھہ تقیدی نوکتن هند آشکارتہ آسُن۔ کتر پران و اکر چھہ
تم تہ بیکن محض شعر بچ لے خوش کران چھنے تے سو لے چھکھ نفیتی طور آ وراوان
تے۔ کتن بچھہ شعر ک سازت خوش کران تے کتن بچھنے گلوکار سنڑ آواز تے موسیقار
سند ساز ولسنس آنان۔ تمکن چھنہ شعر کس معنوی کردارس گن ظونے گوڑھان

تے نه چھکھ تمیک ضرورت پوان۔ مشہور گلکار عمه صوفی سپنگ زبانی گوئنے آمت
 رحمان ڈار سند دشمن رنگ، مکتبن چھ فکر تران مگر بوزان والکو چھ بوزان بوزان
 ولسنس پوان۔ اتحہ بر عکس گوئھ شعر س شرح کرن وول قاری شعر شناس تے
 سو خون فهم آسُن۔ سہ گوئھ شعر مژ و رتاونے آمہ تخلیقی زبانی ہند بض شناس آسُن۔
 سہ گوئھ لفظ شناس تے آسُن تے کتھن واتن وول تے آسُن۔ سہ چھ شعر س شرح
 کران کران پران و الس تم ساری لسانی زاوی جار تے معنوی انہار باوان یم
 اکہ پاسہ شاعر س، شعر س تے قاری یس در میان باہمی رشتہ بناؤان چھ تے یکیہ
 پاسہ شعر کس پوت منظر س تحت شاعر سندس باونے آمیں خیال س تام تے پران
 و الس واتناوان چھ۔ شرح کرن وول چھ شعر لسانی تے معنوی تاویل کد تھ
 امیک تخلیقی حسن بد کدان۔ توے چھ وانہ آمت ز پران و الس گوئھ شاعر
 سندے ہیو لسانی فهم آسُن۔ نیتے گو و بقول لیں اکھ چھائس اتحہ راز محل تعمیر کرنا وان۔

اکھ چھان پیوم ۴۷۰ راز دانے

حالانکہ کائنہ شرح کرن والکو سند شرح چھنے گنہ شعر س یا تخلیقی فن پارس تھی اند۔
 اما پڑ زپر تھ شرح کرن والکو سندس تاؤ پلس گوئھ بیانی دی سند خود شاعر سند شعر تے
 شعر چ لسانی صور تھ آسُن۔ شعر چ یہے لسانی صور تھ چھنے سہ و احد و سیلہ یس
 مختلف شرح کرن والکو سندس تاؤ پلس مژ ہم آہنگی پاد کر تھ ہیکیہ۔ شعر چ اتحہ
 لسانی صور ٹزوون دینے بغایہ ہیکی نہ اکھ شرح کرن وول ڈھنی کیو احسانی سو تھر س
 پڑھ شعر کیں تھے خانن مژ اڑ تھ امہ کیں گلپتھ گوشن تام واتیا پڑا و تھ۔ اوے

کنچه خوره ز شاعر، شعرتے شعر سترح کرن وول شارح گوشه پانه و آذ
هم زبان آسُن تې بىئە هم زبانى چەنە يەن ھمکلام بناوە تھاڭھا كەس تام واتنىارك
سبب بنان -

زباؤز هند تخلقی و رتاو

زبان گئیه و رتاوس پنے و اک تم لفظ یم اکھ یاپیا کھ زبان بولن و اک لوکھ بولان یا ورتاوان چھه۔ پر تھو مس چھنے پنځن مخصوص زبان آسان، بندھ پنځن مخصوص لفظ راش، سانجیاتی نظام تې ګزار آسان چھه۔ زباؤز مژر ورتاونه ینه والین اچھرن هند جوڑ چھه لفظ بناوان تې لفظ رلا و تھو چھه جمله بنا ن تې یکینه اچھرن، لفظن تې جملن ہند رس ضابطه بند نظام مس چھه زبان دنان۔ زباؤز هند لفظ راش چھه پر تھو فرد ہند رس شعورس تې لاشعورس مژر ژھر تھ آسان، یس صدی وادو پیٹھه ٹمہ قوءکلوکھ بولان یا ورتاوان آمتر آسان چھه۔ زبان چھنے اکھ قوءک مشترک مپراش یس تمه قوم کس پر تھو فرد اس اکس مشترک آهنگس تې آکارس مژر بولنگ ول تې ورتاونگ ٻئر موجو د آسان چھه۔ تکلیا ز زباؤز هند لفظ راش چھه دراصل فردس تام مجھ ہند رس شپرس ستر مُشقُل سپدان۔ مختلف چیز نیم ناو دینه آمتر چھه، تھم چھه انسان پاڻ پانے پنځن سماجي زندگی گزاران گزاران یمن چیز ن پُشرا اوءی تې صدی وادن آئی ناو زانه تې ورتاونه پنځن کن چھه تھم چیز تې تم ناو

آکھا کس ستر لازم و ملزم بہان۔ اوے کئی چھہ یعنی لفظن تے آکھ مشترک معنے آسان یں سما جس مژرو زن وول کا نہہ فرد بدلا تو چھہ ہیکھے نہ ہیکھے تھمن کا نہہ نو و ناو دیتھ یا پُشرا تو چھ۔ لفظن ہندس اتھر مشترک معنے مفہومس چھه لغوی یا ڈلشنری معنے ونہ یو ان یں گذتھتے مقرر آسان چھه۔ اصطلاحی معنے لیں مژر گھیہ یہے عام زبان، یں عام دوہ دن چہ زندگی مژر بولنے ورتاونہ یو ان چھھے۔

شاعر یا ادیب چھه عام زبان ہندس لفظن پنہ لغوی معنے مژر گذتھ نو و معنے عطا گر تو چھ تخلیقی ورتاودوان، یں امہ کہن معنوی امکانن پاسل بناوان چھه۔ لفظن ترکیہ، تشپیہ، استعارتے علامہ بناؤ تو چھہ شاعر یعنی تیتھ تخلیقی وجہ دخشاں یں پران و ارس نوینہ دنیا ہس ستر متعارف کران چھه۔ یو ہے گووزبان ہندسہ تخلیقی ورتاویتھ اصطلاحی زبان مژر تخلیقی یا ادبی زبان و نان چھه۔ حالانکہ عام زبان مژرتھ چھه گنہ گنہ استعاراتی علامتی اظہار موجو آسان یں زبان ہند مشترک محاورک حصہ آسان چھه۔ مثلن اسک چھہ عام زبان مژر و نان ”شہار گو و بہارتے گام گو خام“ یا اسک چھہ و نان زبان چھے شمشپر۔ تھی ہوی کئی زبان ہندی استعاراتی ورتاوچھہ دوہ دن چہ زبان مژر موجو آسان۔ اسک نمون ای عام زبان ہند لفظ کری۔ لغوی معنے لیں مژر گپہ کری۔ تھر ٹور زنگہ، زیر، آکھ ڈوکھ تے آکھ سپٹ آسان چھے۔ اما پوز استعاراتی علامتی معنے لیں مژر گپہ کری یو تو چھ، عہدہ تے حکومت۔ توے چھہ اسک و نان گر سی چھار روزان یا خداے سوزی نے تھند کری۔ تھے کئی چھہ دل، لفظ یں جسمہ کہن باقی تان ہندی پاٹھر آکھ ما لوقھر

چھه۔ آماپ ز استعاراتی معنے لیں مژر چھه دل بطور آنے ورتاونے پوان۔ توے چھه
او ونان دل چھه آنے یتھ وچھہس تینھ وچھی۔ یا ونو دل چھه آنکو پاٹھو
اویل۔ بقول شاعر:

دل چھه دل اتحہ کیاہ بدل معنے کڈن
پو زمگرا نس وچھتھ کیاہ ڈرکھ

[شادر رمضان]

اند ونہ چھ شاعری مژر چھے ”دل“، لفظس انس عتر مشاہدہت دنے آمژر۔ زپر لجس
تے آو پھٹتھ۔ گویا دل لفظ چھه پذنے لغوی معنے مژر پر تھوڑو و معنے مفہوم پراؤ تھ پرن
وائس یا بوزن وائس اکس ٹوں دنیاہس عتر متعارف کران تے اکھ تھھ
کفیتھ محسوس کرنا وان یتھ لفظ کس لغوی معنے لیں عتر بظاہر کہنر تعلق آسان
چھنہ۔ حالانکہ تے اکر تھھ تے چھ لفظس تے معنیس اکھ تینھ دا خلی رشیت آسان یس
پرن وول یا بوزن وول احساساتی سوتھریں پٹھوڑیان چھه۔

دل چھے آنے تے متھ پھٹر اوتن
شلے مژر کتھے اوہاوی روے

[لکھہ شعر]

مشرقی شاعری مژر چھه دس عرش، کعبہ تے خداے مسخر دوزن جائے تے ونہ آمت:

دل چھے عرش اعلیٰ	تھ مژر حق تعالیٰ
چاؤں پانے مس تے	طواف کر کعبس تے

[رحمن ڈار]

تیئھے گئُرچھه استعاراتی معنے لیس مژر سو دل لفظ دل، تے دل لفظ سو در کس معنے لیس
مژر ورتاونے پوان یتھے مژر لعل جواہر تے راز وپان چھه۔ توے چھس شاعری مژر
راز بل تے ونان (راز بل چھد زد معنے۔ اکھ گو ور ایز بل ور گہ پاٹھ خداے ہنڑ
روزن جائے تے بیا کھ معنے چھس راز و نیازن ہند گر)۔ دس مژر چھه تیئھے گئُر سر
وپان یتھے گئُر صد فس مژر د راونے وپان چھس۔

اند و د سو در و چھس مژر رؤز کھ

صد فس مژر د راونے رچھان

[موج کشیر --- شادر مصان]

لفظن ہندی یم استعاراتی تے علامتی معنے تے چھه مشترک معنوی امکانن ہنڑ صور تھ
پڑاوان یا وو ز مشترک معنے لیس مژر ورتاونے پوان۔ تیئھے گئُر یتھے گئُر دل اند و ندچ
شاعری مژر آنکو پاٹھ کھو نو ز کھتے آ ویں ہاویں آمت چھه۔ یتھے زیر لکھنے ستر رم گڑھنگ
یا پھٹنگ اند یشہ روزان چھه۔

کعبہ بُدیا د خلیل آزر س

دل بزرگا د خلیل اکبر س

ؤں گو و گنہ و ز چھه کا نہہ بڈ تخلیق کار گنہ لفظس پن مروجہ استعاراتی تے علامتی
معنے بدلا و تھنہ و مفہوم عطا کران، یعنے لفظ کس روایتی معنے لیس نوہن معنوی
امکانن ستر متعارف گرتھنہ و تخلیقی پرواں بخشان۔ مثالاً پاٹھ کو نہہون علامہ اقبال

سند مشہور شعر

تو بچا بچا کے نہ رکھا سے تیرا آپئنہ ہے وہ آپئنہ
جو شکستہ ہو تو عزیز تر نگاہ آپئنہ ساز میں

مذکورہ شعر مثراً چھہ دل لفظس پنہ مروجہ استعارتی معنے لیں مقابلہ نہ و مفہوم دنہ
آمُت۔ یعنے دل بناؤں والس نش چھہ دل پھٹس زیادِ مول۔ گوگنہ لفظ
مروجہ استعارتی معنے تھے ہیکیہ بدلتھ بشرطیکہ مفہوم بدلاوں والس تخلیق کارسند
لسانی فہم تھے تخلیقی پرواز آسہ طاقتور۔

شاعر چھہ پنہ تجربہ باونہ باپتھ پنہ تخلیقی زبان گران۔ ترکپہ، تشپہ،
استعارتی علماء گرتھ تمدن تخلیقی پرواز بخشان تھے پر تھ لفظس مثراً کھنڈ و دنیا بساوان
یتھ مختلف انہارتے آ کار آسان چھہ۔ مثالیہ پاٹھک غمہون اکر اکس للہ واکھس مثر
ورتاویہ آمُت ”نابدک بار“ یہ دون لفظن ہند مرکب چھہ۔ نابد تھ بار۔ یہم لفظ
رلاؤتھ بیو و نابدک بار ترکپہ تھ یہے ترکپہ چھے واکھس مثر دنیا ہک متباہل
استعار بناں۔ مذہبی عقیدہ مطابق چھہ دنیا میوٹھ۔ ووڑ ہر گھہ یو ہے دنیا بار بنا اوتھ
اٹس تھوں تیلہ چھہ کریوٹھ۔ یو ہے عقیدتی تصور باونہ باپتھ یا پنہس قارکی یہس
تام واتناویہ باپتھ چھے لل دید نابدک بار بطور استعار و رتاوں یتھ مثر یہم دونے
تصور [میوٹھ تھ کریوٹھ] موبوڈ چھہ۔ نابد چھہ میوٹھ مگر امیک بار چھہ کرس ڈوکھ
ڑا یتھ کریوٹھ بناں۔ لل دید دیت دون لفظن جوڑ، تھ بناوں ترکپہ تھ پنہ تخلیقی
تجربہ باونہ باپتھ بناوں یہے ترکپہ استعار۔ پران والس تام واتنوں پن سہ
تجربہ یہس تسدی داری پنہس لوہ لگرس متعلق پیش کروں اوس۔ یو ہے تجربہ یا
تصور ہیکیہ ہے لل دید نشری زبان مژتھ باؤتھ یتھ معلومائی تحریر وو، اما پوز لفظن

ہند کو اسی استعارائی ورتاون بنو مذکور تصور آکھ کامیاب شعر تحریر یں پر
و اُس آگئی سان حضتے عطا کران چھے۔ وو ن گوو یہ چھے تخلیق کار پنڈس تخلیقی
قوتوس تے لسانی بوز شوز س تام زپن خیال باونے باپھے تھیں ہو ان موزوں لفظن
ہند انتخاب ہیکھ سہ کر تھتے پنہ تخلیقی کو نہ کوتاہ بمحل تے طاقت و راستعابر یا علامت
ہیکھ سہ گر تھے۔ لل دید ہند یو ہے فن چھه للہ و اکھن تخلیقی عظمت عطا گر تھے تنسدیں س
شاعر انہ قدس پرواز بخشان۔ نادر بارہوڑ طاقتو راستعار چھہ اتحہ پزرس گواہ:

نادر بارس آٹھ گنڈ ڈیول گوم

دیہے کا ڈھول گوم ہمکھے کہیو

حضرت شیخ العالم چھه دنیادا ری ہندس اتحہ پوت منظر مژر "یارو جنگل" ہیو
طاقتو رتے معنے سوو استعار ورتاون۔ "یارو جنگل" اتحہ چھه شاعر دنیا ہک
خوبصورت شیپھے گران۔ ووں ہر گہہ اتحہ یا کلمس نکھھے گر ہھو، آتہ لا کلم تے جسمس
پھالے بدبوے۔ یو ہے گوو شاعر سند سہ تخلیقی پرواز یس لفظن معنوی وجہ دبدلاً و تھے
اکس ئوس مفہومس تے بدون صورت حاس ستر متعارف کران چھے۔

دنیا چھے مالہ یارو جنگل

لاری کلم تے تبی بدبوے

تخلیقی اظہار ک یو ہے وآل چھه گئے معلومائی نشر پارس تخلیقی فن پارس اکھا کس نش
بدون کئڈ تھے پھر پھیر ہا خصوصیت تے بدون لسانی سرحد مقرر کران۔ معلومائی نشر پار
چھه پر ان و اُس لفظن پنڈس لغوی معنے کس تناظر مژر آگئی دوان۔ اتحہ برعکس چھه
تخلیقی فن پار پنہ زبانی ہندس استعارائی تے علمتی پوت منظر تحت پر ان و اُس معنوی

اماکان ہندی رؤتھر تراوان تے آگئی دواں اکس جنباًتی دنیا، مس مژ آ دراوان
بلکہ پنچہ ذاتی سو تھر پیٹھے تھو دلکھ اکس بدل عالم مژ واتنا و تھر تمہ عالم کین ٹو پنچہ
گوشن ہند سائل کرنا وان۔ کا کد، ار، آپ قطر، گلو، زند، نارتہ گند تھر ہو، لفظن ہند
لغوی معنے کس چھنے بھر۔ اما پوز یمنے عام لفظن ییلہ شاعر پنچہ عام معنے مژ کل تھر تھلیقی
وجو دخشنان چھه، لفظن ہند معنوی، احساساتی تے تاثراتی دنیا چھه کتی کور بدلان۔ مثال

باقھن ہون کپر نے نظمہ ہند اکہ بند

دنیا چھے کا کد و ار

آپ قطر پیوس تے گوو پیر
دنیا چھه اکھ کند تھر

کا نہہ آ وہنے تے پھسیو و
دنیا چھه اکھ گلو زند

نار ہیو یتھس تے گو وہتھ [کپر]

جان کیس سند خیال چھہ ز شعر زبان گرٹھھ شاعر سند و وند مژ تھے گن نیرن ڈیتھ
گن گلیس پن نیران چھه۔ گالب سند ون چھہ ز شعر مژ گرٹھھ لفظن ہند ورتا و
تیتھ موزوں تے بمحل آسُن ز اون ٹلک تلک و الس دز گن لفظس پیٹھ اوچ تھاوہ و ز
پنی او چلک، تکلیا ز لفظ چھه شاعر سہز تھلیقی کو غیر مژ پیتھ و رتاوس بوان۔

لکھتا ہوں اسد سوزش دل سے سخن گرم

تارکھنہ سکے کوئی میرے حرف پا گشت

بقول کپر لفظ چھه و پد تے لفظ چھه قرآن تے لفظ چھه کایناس وجو دخشنان۔ لفظ چھه

معنیہ مفہوم زامن دوان تے معنیہ مفہوم پچھہ صورت حالک یئر ووٹن ییران۔ دوہ
دہن چہ زبائذ مژرتہ پچھہ انسان لفظے ورتاوان تے معلوماتی نشیکھن دوں تے پچھہ لفظن
ہندی اؤسپلے پن علمی تحریر بیان کران۔ اتحہ بر عکس پچھہ تخلیق کار لفظن زید روصورت
دوان تے سوے زید روسائی صورت چھے پر ان وآلس یابوزن وآلس نفسیاتی تے
احساساتی طور آوران۔ تخلیق کار سندس اتحہ لسانی اظہارس و نو تخلیقی زبان تے لسانی
صورت دسکر پھاپھلن وآلس تجربس و نو تخلیقی فن پار۔ معلوماتی تحریرس مژر پچھنے
لفظن عام یا لغوی معنے نہ کا نہہ معنے آسان تے معلوماتی تحریرس مژر باونے آمتس
مفہومس ستر ہیکلہ پر ان وآلس اتفاق تے استھتے اختلاف تے۔ کا نہہ شعر تخلیق پران
پران پچھہ پر ان دوں تجربہ کس صورت حالس مژر ہینہ یوان تے کس چھنے آمہ تجربہ
کس ساینسی یا سماجی پر رس گن ٹلوئے گوہان۔ تیتھے کنیتھ کنیتھ کنیتھ

اپارک چھیو کنھتے کترے

یپارک وولو تاپلیو و

ہوس لکھ شعرس مژر پر ان وآلس اور گن ٹلوئے چھنے گوہان زتاپل کتھے پڑاو
انسانی صورت تے شرہن تام واتان واتان سئن تمس کھورن کنہ تے کتر بلکہ پچھہ
سہ جذباتی تے احساساتی طور اتحہ صورت حالس مژر شریک سپر تھ تخلیقی آندہ
پڑاوان۔ متھ کتھ و سہ زڈن یون تے مون ڈتھ بوز کرو رواد میل دو ریتھ زمینہ
ڈکلس پٹھ روزن وآلس انسان سند کر بنا ک داستان۔

زڈن موچی

وَسْ اگر و سہ کھ

بې و نېئە زندگى ھۇند داستان
داستان يۇس خۇنۇ ئىرى آدمى وجود

[زۇن موچى وس اگر و سەمكەھ شادرمىسان]

مۇكۇر لۇڭە مىصرەتتە مۇكۇر ئۆلمىھە ھۇند بىند پەرتەجە قارى گۈنە ساپىسى ياسماجى پېرسىن
پۇن ئۇن مەركۇز كەرنە بىجلىيە أکەگىفيت مەسىس كەرتەجە مۇز بېنې ھەتكە آندىپزاوان،
يۇس يىمن دۇن شەعرن ھېزىر لىسانى صورەز ئەسىمكەن سەدانچەھە. دراصل چەھە لفظ
پېنىس تخلقى پىيى ورتاوس مۇز مەعرضى رىشتو مۇز آزاد سپەتەھە پۇن نۇ و وجود پېزاوان تە آتە
ئۇس و جۇ دەس مۇز چەھە أکەنۇ و كايىنات پەھولان، يۇس معنە كەھوتە زىياد جىذباتن تە
احساساتن و لىساوان چەھە مىشى

دى ڈيپھىم نەۋەھە ئۇنى

دى ڈيپھىم سۇم بىتە تار [شىخ العالم]

يىمن دۇن مەصر عن چەھە بظاھەر كائىسە موسىيات كەس تە سماجىيات كەس ماھىرسەستىر
تىلەت، آماپۇزىيم مىصر پەران پەران بېنەپەرەن و آلس تۈرگۈن ئۇن ئۇھان بىلە
چەھە سە جىذبائى طور تەجە صورت حالىس مۇز بېنې يوان يۇس امە كەس تخلقىي معنە
مغەھومس پىس پەرەپەھە. آتەھە پىس پەرە معنە مغەھومس مۇز چەھەند، سۇم تە تار لفظلغۇي
معنە مۇز آزاد سپەتەھە أکە استعاراتى معنە پېزاوان. نەمكۈن زندگى ھۇند استعار
ماشتەخە. جوأنى مۇز چەھە زندگى ئەرىيەپ كەپاڭىز شولان تې گۈززان. ئەخرس پەپەھە چەھە
موت زندگى ھەندىس يائىس تىتەھە ئىزىز پەھولان تېتەھە ئىزىز دەرىيەپ دەرىيەپ سۇم تە تار پەز ئەتەخە

پھنسنے پھاک کر ان پچھے۔ یو ہے گوئی تخلیقی زبانی ہند ورتاوتیہ ول یس نوہن معنوی امکانی ہند و سلپہ آکھنے و دنیا تعمیر کران پچھے۔ عام زبانی مژر ورتاونہ یعنی ول اس لفظستہ پچھہ احساساتی تہ جذباتی معنے آسان تہ بعضی ثقافتی تہ تو آرتیخی پوت منظر آسان۔ مثال لے اُسی نمود روٹھ لفظ۔ روٹھ لفظ بوزر تھے پچھہ اکہ مخصوص مرک احساس و بتلان۔ ہرگہہ مہراج روٹھ آسہ تہ ڑاشرک احساس و بتاہ۔ ورنہ ہرگہہ ڈیلشس روٹھ آسہ تہ اس س پھیر پائی پانے مدریہ۔ اما پوزیو ہے روٹھ لفظ یہ شاعری مژر ورتاونہ پوان پچھے، تمہہ وزچھنے قاری یس امہ کس احساساتی معنے یں گن کا نہہ توجہ گوہان بلکہ پچھہ تند گھنہم توجہ امہ کس استعاراتی معنیس گن مرکوز سپدان۔ روٹھ بوزتھ پچھہ تند توجہہ تیخ پھلس گن گوہان یس منع کرنے باوہ دتہ جتنس مژر حضرت آدم علیہ السلام کھیو۔ [سایہ عقید موجوب کھوں یکنہ دانے] مشرقی شاعری مژر پچھہ اکثر پٹھر روٹھ

آمی واقعہ کس پوت منظرس مژر ورتاونہ آمٹ۔

ڑتے زنتے سے روٹھ شاخہ و لوٹھ

من آکلہ وے زنتے سوے خداہی

سہ باغ پوشن بے داغ ملکن
من چون روٹھر انگراک کافی

[قردریا سلسلہ۔ راہی]

سہ باغ باغس اندر گلیں تک
ڑتے ژوٹنھو ولتھے اُس دوڑے
ڑتے باغ تراون پیو وے چھه فرمان
پئتھو گلیں تک چھسے ڑتے پزاران

[اگر ژی ہکھ - شادرمضان]

شاعر چھه لفظن ہندِ ئسلپہ پران والیں تھوڑے محسوس صورت حالیں مشر
واتناوان یں صورتحال لسانی صور ژمڑ اٹھا رپڑاوان چھه۔ اولے کئی چھه کئی تھے
تجربس اندر آڑنگ ئسلپہ یو ہے لفظ بلکہ چھه کئی تخلیقی فن پارک گوڈنگے لفظ
تجربس اندر آڑنگ کوئی نہ بنان۔

‘ظلمات’ لفظگ معنے چھه اغہ گوٹ (گٹھ زول) اماں ز ظلمات لفظس
ستر چھه پر تصور تھے جو ٹریکھ ز ظلمات چھه اکھ سہ ناگ یہیں کیک آب چھتھ انسان
ابدی زندگی پڑاوان چھه۔ اتحہ چھہ عام پائٹھر آب حیات یا آب حیوان و نان
(امرہت ووڑ) وپان حضرت خواجہ خضران نیو و سکندر اتحہ ناگس پوٹھ آب حیات
چینہ مگر تم ہیکو نہ تو روآ تھہ تھے آپہ آب حیات چینے واپس۔ ظلمات لفظس ست چھه
بیا کھ تصور تھے گنڈتھ۔ یعنے ظلمات مشر چھہ تیلی لعل پڑ زلان ییلہ گاش ز آ تھ
ظلماں اند را آڑو، یعنے گاش پتی چھه گاش پڑ زلان۔

شعرا جوم ہئے کے رتے ظلماتس گاہ پیو م

آتھ ظلاماًس اعل کیا چھر تے سہ کس پتے گوم

ظلامات و آتھ امر ہت چاوے	سکندر درایا و خضرس عتر
و تم کیاہ کیاہ پاوے یاد	چینے روں پھیر تھواں آوے

[لکھہ شعر]

یمن دوشون شعرن مژ رچھ ظلامات لفاظ لغوی معنے مژ نہ تھ تخلیقی اظہار پڑا وان تھ
تخلیقی اظہار کس آتھ پوت منظرس پس پرد چھر بظاہر تم دوشوے روایتی تصور
بروٹھہ گن یوان یمن هند ذکر سپد۔ اما پوز یمن دوشون ہندس تنظرس مژ
چھه شا عظلامات لفاظ کہ وسیلہ پن تخلیقی تحریج و نان تھ یمن تخلیقی تحریج بن مژ یم تھ
بصري پکر لفظن ہند وسیلہ و دلان چھر، تمن مژ رچھ اکھ در امائی صورت حال
دید مان سپدان، یس بہر حال گنہ اخبارس مژ لیکھنے آمیس نشر پارس مقابلہ مختلف
آسہ، مثالہ پاٹھ کن ہون اکھ غزل شعر:

سہ خوف اُرکر تھ زو پھر کان ضمیرس مژ

نجات زون متوات قبرتے خاموشی

شعرس مژ رچھ سر پھ بطور استعار ورتاونہ آمٹ حالانکہ 'خوف' رچھ اکلائل۔
اما پوز شاعرن رچھ آتھ ٹھوس کاے ڈکھ مجسم کاری هند اکھ خوبصورت تحریج
گورمٹ۔ شعرس مژ نہ رچھ سر پھتے نہ انسان لفاظ ورتاوس آمٹ۔ مگر شعر چ تخلیقی
زبان چھتے یمن دوشونی هند شنپہ و دتلاؤ تھ اکس تحریس زو آنان یس موجوڈ
انسان ہند کر بناک صورت حاگل حال باوان رچھ۔

ووڻ نئو تخلیقی زبانز پهڙ بیا کھ صورت۔ کینڻون لفظن یا ترکیبِ بن چھ
تہذبی، شفاقتی تے تو آریجی پوت منظر آسان تے تھک لفظ تے ترکیب پھے شعر مژر
ورتاویچ پرَن و اُلس تمن تہذبی، شفاقتی تے تو اریجی تصورن تے واقعن تام
واتناوان یم تصور یا واقعه یم لفظن یا ترکیبِ ستر ڈو ڈتھا آس۔ اتحہ تناظرس مژر
چھ کیشہ لفظ تے ترکیب پطور اوسطور تے بطور تلمیح تے ورتاونه یوان۔ مثلن کامد دو،
یندراز، لله هند علیه وَلَه، نارِ نمرؤ، حُسْنِ یوسُف، بِجَهَهُ هُنْدَتَھِرُکُون، لاس لبُن تے سیا
دوش بیتیر۔ ٺيون رسول میران پي شعر:

کیا ہمانز چھے زیبا ہے ہے کو رُتھ برپا

صد خون سیاہ دوش جانا نہ مسارو ش

یامرا غالب سند پ شعر:

نقشِ فریدی ہے کس کی شوئی تحریر کا

کاغذی ہے پیر ہن ہر پیکر تصویر کا

شعر مژر ورتاونہ آمتنن ”سیاہ دوش تے کاغذی پیر ہن“، لسانی اظہارن چھ ایا ز
او سطور مژر اکھ خاص پوت منظر۔ اتحہ مخصوص پوت منظر مژر دو ”سیاہ دوش“
گو قتل ناحق تے کاغذی پیر ہن چھه فریا در ہندس معنہ مفہوم س مژر ورتاونہ
یوان۔ یکن دون لسانی اظہارن هند ورتاوچھے یمکن دوشونی شاعرن هند اکھ
شوری عمل یس پرن و اُلس پنه مخصوص پوت منظر که حوالہ شعر کم تخلیقی تجز بن
تام واتناوان چھه۔ مگر شرط چھه زقاری گڑھے یمکن دوشونی لسانی اظہارن ہندس

او سطوری کردارس واقف آسن - آتن چه په سوال ته توجه طلب بنا نز شعر پن
وول قاری گوشه ها عرسندی پاٹھکو سخن شناس ته لسان فهم آسن - تس گوشه
شعرس تا وپل کرنې برؤهه خبر آسن ز مجموعان کتھ معنیس مژ و رتو شعوری طور کامه دو
ته احمد بٹا رکیا ز و رتو شعرس مژ بید رازن د ربارت سوز منصور -

کامه دو کر سال ڈل بوزم شبیس تریل بل
در شنس آبس اندر پیپوش لآ گتھ پڈا رها

بید راز شه در بار نغمې کران چھی پر ستارو
سو ز منصور گرزان کن د ژوم ته گوس د یوانو

هر گهه نې قاری لیس آمه قسمک لسانی ادراک آسی، سه ھیکه نه شعرس مژ باونه
آمنتین تجربه بن ہند ہن تهه خانن تام و آتتھ ته نه ھیکه آمه کین او سطورن ہند و سپله
آمیک تمثیلی حض تیتھ - سه گوشه کا شر ہن ہندس تھ شافتی ته سماجی روایش ته
و اقف آسن یتھ مژ ڈنگه، ڈل ته تیل بل لازم و ملزم بنا نچھه - سه گوشه کامه
د و سندس او سطوری کردارس ته زانان آسن ته لش گوشه ہند و عقید کس بید رازس
ته اسلامی تو ارتخ کس منصور متعلق ته و آقفت آسن - یمن کردارن ہندس
تو ظرفس مژ گوشه تھ شعر چھی زبان ہند ادراک آسن ته تیلی ھیکه سه شعر کس
تجربه بس تام و آتتھ -

تھلقي زبان ہند بیا کھسن چھه شعرس مژ و رتا و نه آمٹ لفظے تکرار، (هم

آواز لفظن ہند ورتاو) یعنی الگ الگ معنے مفہومس مژرا کی لفظک ورتاو (آخر
چھزادبی زبان مژر صنعت تجنس توان) تخلیقی زبان مژر ہم آواز لفظن ہند ورتاو
چھ تبلی ممکن یہ شاعر زبان ہندس لفظ راش س تھے لفظ راش کیں معنوی
آنہار ان تمام و انتیار آسہ تھے عتی آسیں لفظن ہند ورتاو ک تخلیقی ول تھے بدس۔
امہ قبیلہ کس لسانی ورتاو مژر چھ شاعر سعد شعوری عمل شاہیں روزان، یتھے
شعر زبان مژر صنعت گری ونان چھ

دلبر اڑتو میاں بے دو برے دن
ثیے روں گل زان گیس برے بال مرایو
وژن بند کین ترہن مصراں مژر چھ بے لفظ الگ الگ معنیں مژر ورتاو نہ آمد۔
گوڈنکس مصراں مژر چھ بے لفظس بر [دواز] دو نکس مصراں مژر دوہ
گذاران (دوہ بڑن) تھے تر نکس مصراں مژر بھر تھے پیون (ؤکر پیون) معنے۔
تریشوں جائیں چھ بے لفظ پنیں پنیں مخصوص معنے مفہومس مژر ورتاو نہ
آمد تھے تھے ہیو زہ دمعنے لفظن ہند معنے پرور ورتاو چھ شعرچے معنے آفرینی ہنز
ڈلپ بنان۔ شعرس مژر چھ شاعر سازت و و تلاو نہ با پتھ تھے ہم آواز لفظن ہند
انتخاب کران۔ یس جیون شاعر نش فن کاری ہند نمائے بنان چھ۔

تیوں گل ہیو عشقہ آتش ہے ننگل جل
جنگل مے زول کزا یے دل تل تھا اس [دواز محمد]
رحم ڈار نہ شش رنگ، نظمہ مژر اندر کی ردیفن ہند برجستہ ورتاو چھ کلہم کا شر

شاعری مژرا ذاتام بے مثال تے بے جو ریس شاعر سیز لسان دا نی تے تخلیقی
جو ہر کنوں نیب چھه۔ نظمہ پندس اکس بندس مژر چھہ کہیں جائیں مختلف
اندازن تے معنین مژر پن، ورتاونہ آمٹ۔

وپن چھس خے میون لکھ کیاہ دپن تے تنے چھس زہر ڈاپن
دپن اس لس میونے سپن تے مژر پیس ڈال دپن
کھوڑن چھنے پاپن تے زاجنس عشقہ تاپن
پکر پن وا جنس لا جنس ڈھپن تے گری هس تعویز پن

وذر یلیہ گنہ شعر مصر عس مژر گنہ لفظس ز معنے آسن۔ اک گو و عمونی معنے تے بیا کھ
گو و بالا شعوری سو تھریس پڑھ خاص معنے۔ اتھ چھہ ادبی اصطلاح مژرا یہام
و نان یس شعرس ہر یمانہ معنوي امکانن ہنز گنجائیش یا صورت پاؤ کران چھه۔
شاعر چھه اک لفظ ورتاونہ بیگ وقت دون خیالن یا مضمونن زامن دوان۔

مثالے رسول میرن یہ شعر مصر۔

آب گر چھس اپنے روشن

آب، لفظ چھه زو د معنے بنان۔ اک گو و ابی آب کرنا (یتھ و بگن تے معنے چھه
تے شرمند گو چھن تے معنے چھه) تے بیا کھ گو پر زلاون (چکاؤن)۔ نیتوں رسول
میرن بیا کھ شعر یتھ مژر پروانہ لفظس ”پروانہ“ تے معنے چھه تے پروانہ
آسُن (لا پروا آسُن) تے معنے چھه۔

یس کار تھر آسہ شمع روے آتش خوے

پروانہ لش یو د مار در احرام زگارو
 تخلیقی زبانی منز ورتاونے آمیس کنہ لفظس پاکنہ شعرس بیلہ اکہ کھوتے زیاد معنے تے
 تاؤپل نیرن تے تم معنے یاتاؤپل آسن راؤلین پردن ولتھ هنا پوشید، پن
 والس پیپہ تمن معین تام واتنے باپتھ رژھ کند جتن کردن تے لفظن ہند ہن معنوی
 امکان تام واتنگ جستجو کردن۔ تخلیقی زبانی ہند یہ حسن چھ شعرس لسانی کیو معنوی
 تھدا ری عطا کر تھ اعلی شاعری ہندس معیارس واتنا تو ہبکان۔ اتح پھ ادبی
 اصطلاح منزابہام و نہ یوان۔

شنیا گوٹھے اوں میون اوئے اُم عشق نارن زولویے
 گرس تزو فم رو نہ منزو لے شز ون شز ون بوزان ڈاس

ڑھیوے ڈا ٹگو اتحن ہند کتھن تے کوت مو در
 سیاہ رو ڈجرن منز گوسانی کوت پٹھ دزا کھ راهی

کانہہ شعر یاشر تخلیق ہمکون نہ چھض پنہہ موضوع یامضمون کس بیانیا دس پٹھ اعلی یا کم
 پلپہ ماٹتھ۔ تکیا ز اند ڈند چھ شاعری منز چھ مشترک پاٹھ کیویہ بیانی موضع
 ورتاونے آئتر تے زمانے کلبن تقاضن ہندس تو نظرس منز تے چھ کیویں ادبی تحریکن تے
 رجحان ہندس پوت منظرس منز کیویہ موضوع تے مضمون ورتاوس یوان۔ ووڈ ہر گہہ
 اکی زبانی ہند ہن دون شاعریا دون زبانی ہند ہن دون شاعری ہند ہن شعرن
 منز مشترک مضمون ورتاونے آئتر آسن، تیلہ کتھے کنی ہمکون یعنی مضمون ہندس

بُنیادس پڑھ اکھ شعر اعلیٰ تھے بیان کھ شعر کم پایہ مانتھ۔ دراصل چھہ شعر ک معیار تمہ شعرِ زبان مقرر کران۔ یہے زبان چھنے کا نہ شاعر سند اسلوب، تند لمحہ تھے آہنگ بلکہ تہشیز شاعر ائمہ شخصیت تعمیر کران۔ ای شعرِ زبان ہند و سپلے چھہ شاعر سند تخلیق پرواز متعین سپدان۔ شعرس یا شعر تخلیقس مژریں مضمون و رتاو نہ آمت آسہ، تھے مضمونس تام واتگ و سپلے تھے چھنے یہے زبان۔ درجن و او شیخہ شرکن بن تھے للہ واھن چھہ بُنیادی موضوع اکوے، مگر دو شوئی چھہ پُن پُن پدن و دون و رتاو۔ راهی، کامل تھے فراق پندہن وار یا ہن شعرن ہند کر مضمون چھہ ہوی اما پو ز تریشوئی شاعر ان ہنز شعرِ زبان تھے تمہ زبان ہند تخلیقی و رتاو چھہ پدون، یس اکی زمانہ کبن یعنی ترہن ہمکال شاعر ان ہند بدؤن شاعر ائمہ معیار مقرر کران چھہ۔ یو ہے چھہ تخلیقی زبان ہند و رتاو ک کمال۔ یتھ مژر شاعر سہر لسانی زان تھے تمہ لسانی زان ہند ول شامل آسان چھہ تھے سے لسانی ول چھہ تخلیقی زبان تھے عام زبان درمیان بن مقرر تھے مشخص کران۔

غزل

صنفی شناخت تہ ورتاو

غزل پچھہ مشرقی زبان ہند آکھ مقول ترین صفت ہے، بلکہ مشرقی شاعری ہند تخلیقی عروج، یہ پہنچ از کالہ پڑھے از تمام زمانہ کیں بدلوں نے تقاضن ہند مُٹپڑ زنا و تھہ شاہی دربارن تھے ادبی مجلس ہند زینت تھے رودتھے شاعری پڑھ بحث کرن والین ہند مرکزی موضوع تھے، یہ مشرقی شعرا یا گل ترجمان پڑھ سمجھ دیں ہناسن ہند سوچ گل عرفان تھے بیو و تھے ساز تھے آواز بوزن بالین ہند سوز و گداز ک سرودتھے۔ غزل پچھہ سو ہتھی شعر صفت یعنی عربی قصیدہ مژہ زامن پڑا و تھ فارسی یہ مژہ پڑ مقر صنفی شناخت پڑا و تھ پہاۓ فارسی زبان چھے اہم شعر صفحہ ہند آگر تھے از تمام ساروے کھوتھے بود مرکز۔ فارسی پڑھے و دت غزل پڑ صنفی شناخت برقرار تھا و تھ اردو تھ کاشرس مژہ تھ پہاۓ صنفی شناخت چھے غزل لگ بُنیادی پڑ زنا و ان شانہ تھے باقی مشرقی صنفن مقابله اہم پھیر ہا و خصوصیت۔ حالاکہ اردو والو کریا یہ غزل لکھیا تھے تو ہتھی تحریج تھے یہ کامیاب رو دک یا یکن نہ ہے صنفی پذپر آیی سپر۔ کیونکہ وکاشر ہونقاڈ و وون کیشور کاس کاشرس و ڈنس تھے غزل، اما

پُوز پِ آسِ محض اکھ غار سنجید تے غار منطقی دلپ یتھ غزلہ کس گلہم تو ارجنگ مژر
(غزلہ چھنے نو شیخہ و ری پیٹھی وائس) کا نہہ شہادت یاسنڈ پچھنہ۔

غزلک گوڑہ شعر چھد دونِ مصر عن ہند آسان یس لازمی طور ہم قافیہ یا
ہم ردیف آسون گوڑھہ تے ستی گوڑھہ یہ شعر اکس مخصوص و زس تے اکس مقرر
بھر مژر گند تھ آسون۔ یتھ مخصوص و زس تے یتھ مقرر بھر مژر گھسن ہیڑ پیٹھے دونِ تام
غزلکو باقی ساری شعر گند نہ تذرا۔ یا و نو یتھ کنڑی زیس وزن تے یوسہ بحر غزلہ کس
گوڑہ شعر مژر ورتانہ آمٹ آسہ، سوے بھرتا سے وزن گوڑھہ امہ غزلہ کہن باقی
سارنے شعر مژر تے ورتانہ مین۔ غزلہ کس اتھ گوڑہ نیک شعر چھہ فارسی تے
اردوہس مژر مطلع و نان تے کاشرس مژر چھس گوڑہ شعرو نان۔ امہ مطلع یا گوڑہ شعر
پتھیم باقی شعر اتھ غزلہ مژر آسان چھہ تکن شعرن ہند گوڑہ نیک مصر عہ چھہ
آزاد آسان تے شعر کس دوہمیں مصر عہ مژر گوڑھہ لازمیں سے قافیہ یا سے قافیہ
ردیف ورتانہ مین یس گوڑہ نیک شعر مژر ورتانہ آسہ آمٹ۔ یتھن چھنے پر کھ
و غنیمتا سب ز غزل شعرن مژر ورتانہ آمٹ قافیہ یا قافیہ ردیف گوڑھہ نہ محض
آوازن ہند ہشر آسون تے شعر مژر باونہ آمٹس معنے مفہومس یا خالس تے تجزیس
ستز آسیس نہ کنڑی متناسب تے محض قافیہ بندی ہشر مجوری کنڑ آسہ بنے معنے تے
ہر یمانہ۔ بلکہ گوڑھہ قافیہ یا قافیہ ردیف شعر مژر باونہ آمٹه خیالک، تجزیک یا
معنے مفہومک اڑھیون انگ آسون۔ یتھ نہ کہہ قافیہ ردیف شعر مصر عہ مژر اگ
کڈ و شرک معنے مفہوم گوڑھہ پھلہ چھانگر تے شعر کس آہنگ آکارس ڈلہ ڈنڈ د

ڈیم پر زیغزل شعرن ہند قافیہ ر دیف گوڑھ مساوی تے مشترک اپھر آوازن ہند
نغمائی ورتا و آسن۔ تھے کنی ہنھے کنی رحمان ڈار ”شش رنگ“، نظمہ ہند ہن شہن
بندن مژشوری طور اکس باکمال ووستاد ہند کا پٹھر ارتاجی قافیہ فنکارانہ انداز
ورتا وان پچھہ۔ اکہ بند کین اٹھن قافین مژ پچھہ د+ن (دن)، دویمہ بند کین
اٹھن بندن مژ و +ن (ون)، تریمہ بند کین اٹھن قافین مژ پ+ن (پن)،
ڑوری مہ بند کین اٹھن مژ ک+ک +ن (کن)، پانیمہ بند کین اٹھن
مصر عن مژم+ن (من) تے شیمہ بند کین اٹھن مصر عن مژ پچھہ ت+ن (تن)
ہوئی با معنے قافیہ شاعر سہزادن لسانی تے تخلیقی صلاحیت ن ہند پے دوان۔ اتح بر عکس
پچھہ پڑا نس، نوس تے جدید کاشرس غرب اس مژ امہ قسمک ستم نظر گوشان۔
مثالے غرلہ اکس گوڑھ شعر مژ پچھہ اکہ مصر ک قافیہ دسن، تے دویمہ مصر ک
قافیہ وزن تے باقی شعرن مژ دفن، ہرن تے شہن بیتیر بیتیر۔ (حالانکہ یہ پچھنے کا نہ
بڑھ ستم اماپا زو وستاد اپہ وزرمندی ہند نیب تے پچھنے)

لکھ بیلہ چائیں لو توے لو توے کھن سنن

معنے کنیا گوو سحر اون مژ ناگ ڈزن

بیا کھوجہ طلب کتھ پر زلکھم کاشرس غرب اس مژ پچھہ بیشتر جای قافیہ یا قافیہ ر دیف
ہر بیانہ تے بنے معنے باسان میں محض قافیہ بندی پہنچ بجوری کنی ہم آواز لفظن
ہند بے محل ورتا و آسان پچھہ۔ خاص گر تھ پچھہ یہ ور کاشر صوفی شاعری مژ عام
پٹھر لبنتے یوان۔ فارسی تے اردو ہس مژ پچھہ غرب اپہ کس آخری شعر مقطع تے

کاشرس مژہ لکھت شعر و نان یتھ مژہ شاعر پن تخلص یا ناو و رتاوان چھه۔ موجوڈ
زمائس مژروہ دعے غربس مژیہ رواج یار بوايت حاوی بلکہ چھه جدید دورس مژ
اکش غزل لکھت شعر (مقطع) بغایر نظر گوھان۔

غزل شعرن ہند تعداد بیو و نے گئی زمانس مژ غزل ک اهم یادیا دی جو۔

پڑون تصور یار رواج اوں ز غزل گوڑھ پاٹو (۵) شعرو پڑھ سدھن (۷۱)
شعرن ہند آسُن (۲۵ شعرن ہند رواج تے اوں رائیج) یہ غزل شعرن ہند تعداد
گوڑھ طاق آسُن نہ ز جھفت۔ اما پاڑ موجوڈ دورس مژ چھنے اتحہ تصورس یا اتحہ
رواپیش کا نہہ اہمیت یا افادیت۔

ووڑ تلہ کا نہہ سوال ز مثنوی صفحہ ہند شعرتی چھه دون ہم قافیہ یا ہم قافیہ
ہم ڈیف مصرعن ہند آسان تے مثنوی ہند شعرتی چھه اکس مخصوص وزنس تے
اکس مقرر بحر مژ آسان۔ اما پاڑ غزل شعرن مقابلہ چھه مثنوی ہند پڑتھ کا نہہ شعر
الگ الگ یہ مختلف قافین پڑھ مشتمل آسان۔ یا و نو ز مثنوی ہندس پڑتھ شعرس چھه
پن الگ الگ قافیہ آسان، یس شعر پتہ شعر بدلان چھه تے پڑتھ شعر ک قافیہ
چھه اکھ اکس نشہ مختلف تے خود مختار آسان۔ ییلہ زن غزل ک پڑتھ کا نہہ شعر
گوڈنکس شعر کس قافیس یا قافیس ڈیفس تابع آسان چھه۔ دویم پاڑ غزل ک
پڑتھ اکھ شعر چھه جد اکانے، آزاد، خود مختار تے خود کفیل آسان۔ توے چھه و نہیں یو ان
ز غزل ک پڑتھ اکھ شعر چھه پن الگ الگ دُنیا، پن الگ الگ داستان تے پن
الگ الگ افسانہ یس پڑتھ اعتبار آزاد، خود مختار تے خود کفیل آسان چھه۔ اتحہ

برعکس چھه مثنوی ہند ہن شعرن مژرا کھ داستانوی تے تمثیلی سلسل آسان یں ہانگلہ
کر ہن پہندری پاٹھو اکھا کس ستر گند تھا آسان چھه۔ یہ سلسل چھه اکس گند تھا
عنوانس تحت باو تھہ پڑا وان یا و نو و منہ یو ان یں گلہم پاٹھو اکھ مل داستان یا ئاپلہ
ہنر صورت پڑا وان چھه۔ یہ ئاپل یا داستان ہمیکہ ہتے وادن تے ساسہ وادن شعرن
پیٹھ مشتمل استھ (مثنوی مژرا چھنہ شعرن ہند تعداد گند تھا یا مقرر تھا خ چھہ کا نہہ حدیا
قاد) حالانکہ بعضے چھه غزل تے مسلسل آسان تے مسلسل غزل چھه تخلیق سپدی ہتھ تھا،
یمن معنے مفہومہ اعتبار شعرن پانہ وائز اکھ معنوی ربط آسان چھه۔ یعنے مسلسل
غزل کو شعر چھہ سلسلہ وار مربوط آسان تے یہ سلسلہ وار تسلسل چھہ یمن شعرن
معنوی اعتبار رشتہ جوڑا ن۔ امہ قبیلہ کین مسلسل غزلن مژرا چھه بعضے اکوے مضمون
الگ الگ شعرن مژرا الگ الگ انمانہ بیان سپدا ن۔ اما پورا زکاشرس مژرا چھنہ مسلسل
غزل لیکھنگ کا نہہ خاص تجربہ سپد موت تھے نہ چھہ امیک خاص کا نہہ رواج۔

موضوعی اعتبار چھه و نہ آمٹ ز غزل لک لغوی معنیہ گوزنان ستر یازنان
متعلق کتھے کرنے یا لوکو تھے ٹکنکو افسانہ باؤ ن۔ اما پورا ز پنہ ابتداء کالہ پیٹھے رو دنہ
غزل اتحہ لغوی معنیس محتاج یا تابع۔ بلکہ رو دغزل موضوعی اعتبار ز مانہ کین
بدلوں بن تقاضن ستر ہم آہنگ تھے ہم مزا زن تھ پن دامانہ گشاد کران۔ سمای جی زندگی
ستھ وابستہ یم تھ خارجی یادا خلی مسللہ تے معاملات انسائس پنہ ابتداء کالہ پیٹھے
در پیش آئے یا یمن ستر تھ واسطہ پیڈ ویا تجربہ گو و تم ساری مسللہ تے معاملات
بناوڑ ز مانہ پتھ ز مانہ غزلن پن موضع۔ غزل رو دنہ گنہ مخصوص موضوعس تابع

بلکه پاتناؤں تم ساری موضوع یم گلہم شاعری مژرا ذاتام ورتاونے آئتے چھه۔ حالانکہ یہ چھه اکالگ بحث زکیاہ شاعری ہسکو ناموضوعی اعتبار اکالگ خانن مژرا با گرتھ یا شاعری مژرا چھا موضوعس کا نہہ اہمیت یا مختلف صنف سخن مژرتخلیق سپز مژہ شاعری ہندو موضع کم تے کیا گوھن آئسز یا موضوع چہ بیانیز پڑھ ہسکوا شاعری ہند معیار مقرر گرتھ۔ آفائقی شاعری تے عام شاعری ہند بن ہسکوا اصراف موضوعی بینیڈن پڑھ مشخص گرتھ یا موضوع چھاتہ شاعری ہنر لگھاری تے نالگھاری ہند ضامن بیتر۔ یہ بحث چھنپے گنہ ہتھی فاصلس یا پذرس ذات شاید اوکن و قمت تکنیا ز دراصل چھه انسان ہند بینادی مسلسل تے معاملات پندرہ پتھ کالہ پڑھے ذاتام ہوی تے گلہم انسانی ذا ٹھہندو خارجی کیو دا خلی معاملات چھه تکہ مشترک۔ اوکن چھے شاعری ورگے خانن تے الگ الگ مکتب خیالن مژرا با گراوند ہنا مشکل۔ پتھ چھه اک وجہ ز عالمی پیاس پڑھ چھه شاعری ہند موضع تقریبیں ہوی۔ حیات تے کاینات کم اسرار ک معاملاتن ہندس پوت منظر مژر یم خد شہ تے سوال انسانی ذہنس ڈبو دُرستان رو دی، تھہند فکری احساں چھه گلہم آفائقی شاعری ہند موضع۔ اما پورہ مشرقي زبانن مژرا چھه امیک ترجمان غزل یس اتحہ پوت منظر مژر گلہم انسانی صورتِ حالک آدم و بد اکھن تھہ مشرقي زبان ہندن قد اور شاعر ان ہندن غزل شعرن مژرا با و تھہ پزاوان رو د۔ پہاے چھے گلہم مشرقي شاعری مژر غزل صفحہ ہنر عظمت تے پڑھ ز ماں مژر اچ لگھاری تے۔ حالانکہ عمومی طور چھه غزل مژر لول، عشق، مذهب، تصوف تے انسانی زندگی عترت وابستہ

سمائی تے سیاسی معاملات باوشه آمتو تے کیشور سوچن ترائین تے فکری روچان

ہندس فلسفیان پوت مناظر تھت تھ پچھہ غزل پھاٹھلیون موت تے پھبیو موت۔

غزل پچھہ لسانی اعتبار تے پنہ مخصوص مزاں، لجھے تے آہنگ کنوا کھمنفرد شعر

صنف۔ شاعری مژر چھے کیشہ شعر دا ڈیتی صفحہ تے کیشہ چھے موضوعی صفحہ مانہے
یوان۔ اوے کنچھے پڑتھ کاٹھہ شعر صنف پنہ ہتی تے موضوعی اعتبار پنر لسانی
صورت یاوو پنر شعر زبان پانے مشخص کران۔ مثل نعت پچھہ اکھ موضوعی شعر

صف، یمیک موضع مقدس، نوزک تے مقرر پچھہ یمیک کنامہ شعر صفحہ پہنرزبان
امیک مقدس موضوع مشخص کران پچھہ۔ یوتاہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نہنڈ ذات
 المقدس عظیم، اعلیٰ تے ارفع چھے تپڑے شوڑتے شوڈ زبان چھے امہ صفحہ ہند باتھ
لازمی۔ اتحہ برکس چھے مرثی تے اکھ موضوعی تے عقیدتی شعر دا تھ۔ مذہبی موضوع
آسپے باوجواد چھے مرثی صفحہ پنر مخصوص زبان یوسپہ نعتیہ شاعری نشیہ مؤلے مختلف
چھے۔ یو بے صور تحال پچھہ دلپا، پہشہ عقیدتی صفحہ ہند، تیک زبان امہ صفحہ ہند مزاں
ماحول تے عقیدتی انہار مشخص کران پچھہ۔ نظم نہ چھے موضوعی تے نہ ہتی شعر صفحہ،
یمیک کو نظم پاؤ پانے پنہ ہیرتے موضوع اعتبار پنر لسانی صورت گران چھے۔ مثل
ہرگاہ نظم غزل فارمہ مژر آسہ تے موضوع تے آسپس گنہ اعلیٰ غزل شعر کر پاٹھو گلہم
انسانی صورت حاکُم اکھ یابیا کھ احسانی رکفیت۔ اچھ زبان آسہ لا زمان گنہ
آزاد یا نشری نظم یا گنہ بدل فارمہ مژر تحقیق سپر مژر نظم یا نشہ الگ تے مختلف۔ مثال
پاٹھو اکھ پاسہ تھاؤ توں مجھوڑی نیمبر ڈل، عنوان نظم تے بیکھ پاسہ تھاؤ توں

آزادِ دریا، عنوانِ نظم۔ دو شوپنی ہنزہ زبان پھے مختلف۔ اے کنڑے زیدون شاعر ان
پھے پُن پدون اسلوب بلکہ اے کنڑ زدون نظم من پچھے پُن پدون بدؤن لسانی مزایا۔
اُسی نوا کرے شاعر سندھ اکی دورچہ ز شعر تخلیقے۔ اکھ غزل تے آکھ نظم۔ نیتوں
رحمان راهی سفر سیاہ روپ جرن مژہ ناوجہ شعر سو بمرہ مژہ تُند کا شہ غزل تے کا شہ
نشری یا آزاد نظم۔ دو شوپن تخلیقین ہنزہ زبان تھے پھے مختلف تھے لمحہ آہنگ تے احساس تھے
بدؤن۔ حالانکہ دو شوپنی ہند موضع پچھے بظاہر گئے۔

وون ونہ کا شہ غزل شعرتہ ہیکلہ ازی چہ موخر نشری یا آزاد نظم ہنر
ہتھی صورت پر اُوحہ، مثلن:

لوہڑتے پھندر پڑھ مسول و نان پھے واوس
دامانہ میون تیکر چھوں تیز زانہ قرار آسیا
☆

وون و چھٹو امی غزل شعر چ نثری نظم ہنر صورتھ۔

لوہڑتے پھندر پڑھ
مسول و نان

چھھے واوس
دامانہ میون تیکر چھوں
تیز زانہ
قرار آسیا

یا گنہ بظاہر غزل شعر ہمکو وزن بند چ صورت تھے مختصر تھے۔

ٿُوس سنه سو درس سو ان محیط کیا زانی او ان
 سه ل چھا معنے بوزن ته زان گانی
 مذکور غزل شعر ہیکلہ یتھے گزو و ڈن بند پچ صور تھو پزا و تھ
 ٿُوس سنه سو درس سو ان محیط کیا زانی او ان
 سه ل چھا معنے بوزن ته زان گانی
 [مش فقیر] ☆

غزل شعر نشری نظمہ ہئز یا و ڈن بند پچ صور تھو دن سپد ممکن، اما پا ز
 نظمہ یا و ڈن بند س غزل شر پچ صور تھو دن چھنہ ممکن تکیا ز غزل شعر چھنہ پن
 اکھ مخصوص ہتی و ڈو د۔ اتحہ بر عکس ہیکلہ ہے کا نہہ تہ نشری یا آزاد نظم غزل شر پچ
 ہیت پرا و تھ تہ نہ ہیکلہ و ڈن، واکھ یا شر ک گنہ اعتبار غزل یا غزل شر پچ صنفی
 شاخت پزا و تھ۔ یہاںے چھنے سو پڈون صنفی یا ہتی پھیر ہاو خصوصیت یو سه
 غلس باقی شر ڈا ڈن ن شہر بدؤ ن تہ کڈان چھنے تہ امتیاز تہ بخشان چھنے۔
 بیا کھ تو جہ طلب سوال چھنہ ز کا نسہ پا دشا ہس یا کا نسہ پڈس شجھس تعریف
 کرنے وز کیا ز لیو کھ بدھو شاعر و غزل بدھ قصید۔ شہر ہئز سیا سی تباہ حا لی تہ
 بر بادی پڑھ کیا ز آ و غزل صفحہ بدھ شہر آ شوب لکھنے۔ مرزا غالب ہوں عظیم
 شاعر کیا ز پیو و و ڈن:

بقد ر شوق نہیں ظرف تگ نائے غزل
 کچھ اور چاہیے و سعت میرے بیان کے لیے

هرگاه کانسہ از کس شاعر سے پندرہ سیاسی تے سماجی بدحالت پڑھ لکھن
آسہ، سہ تہ کر غزل بدلے نظمہ ہند انتخاب۔ یمن سوالن ہندس جواب مژہ پچھہ یہ
پر رٹا کا رز، یمن صفحن مقابلہ چھہ غزل بالواسطہ اظہار ک تخلیقی تحریر پر تجھ پر زندھ
دا خلیت تے استعاراتی اسلوب پچھہ۔ غزل مژتھہ ہیکھہ گنہ و ز شهر چہ سیاسی تباہ
حائی ہند حال بیان سپر تھہ یا جنگی ہتھیار ووتے گولہ بورہ دستِ موجود زمانک تباہ گن
تے خونین صورت حال موضوع پڑھن اما پلا زسہ آسہ نہ واقعاتی بلکہ بالواسطہ بیانک
استعاراتی اظہار تے اتحہ بالواسطہ استعاراتی اظہار مژہ و پن نہ گولہ بورہ دس
ستِ وابستہ کلاشنکوف، کزاں فارینگ ہوڑ لفظ۔ شاید پچھہ اردو والو اوے کنڈ، ڑ
تے ٹھہ ہشہ گوہ آواز ورتاؤس ہنا پر ہیز کو رمٹ تکلیاز باؤڑ ہند اختصار تے لفظن
ہند حسپن میل پچھہ غزل چہ زبان ہند بینادی وصف۔

فارسی پڑھ پہہ اتھ کو رکاشر مژر غزل محمود گامی یمن متعارف تے

رسول میر غزل بنیو و امیک گوڈنیک اہم پڑاو۔

و چھ آفابن چون ٹنندن موکھتے ڈولس رنگ
کج کا ٹر توے زؤن پھس سر سام نگارو

رسول میر س پتے آوصوفی شاعر ہند بلاڈ کاروان کا شر زبان باگہ، اما پا ز
امہ بڈ کاروانہ مژر دخاصل پاٹھو وازِ محمود غزل پارا کران تے ہتی خولہ خط رچھان۔

مدعا بخلعت آدم و لختہ آس

خداشاہد بہ ہر گلشن پھلتھ آس

مُبُجور چھه کا شرِ غزلُک دُویم اہم پڑاو تیکرِ غزل کا شرِ زبانِ ہندسِ عام
محاورِ سُنکھہ اُتھے موضوعی اعتبارِ نوہن سرحدِ متعارف کو ر۔

لُوہڑتے ہند رپڑ مسؤول و نان چھنے واوس
داماۓ میون چھوٹ لش زانہہ قرار آسیا

مُبُجورِ نس اُتھے مجاڑی مرازِ سُنکھہ آزاد، مرزا عارف، فاضل کشمیری تے رسما
جاویدانی پئیہ ہن بوش کھالان تے انسانی تینہہ تے سریہہ عطا کران۔ کا شرِ غزل چھه
ترقی پسندِ مراز تے چھاوان تے جدیدِ حبساً گھی ہند رس چھتھ بائپ سپداں۔ امین
کامل، رحمن راهی تے غلام نبی فراق چھه کا شرِ س غزلِ س جدیدِ حبساً گھی ہند شپر
چاؤ تھا کھنڈ و مراز تے لجھ عطا کر تھ بالیدگی بخشان، یہیک تقلید ہندس کاروانس
مز شاہیل درجن واد کا شرِ شاعر کر تھ پنڈ شاعرانہ خصیتھ تعییر کران چھه۔
از یک ہمکال کا شرِ غزل چھه کا شرِ نظمہ مقابله اُزک چھ پئیہ ہندن شاعرِ عن نشہ
و اُتھے پئیہ سرتاڑِ انسانی آہنگ، باڑ طرز تے فکری اعتبارِ زیادے پہن ولسیو موت
باسان یُس گنہ مکتبی تحریکہ یا فکری رو جانس تالع آسنے بجلی پنڈ خدو خال پانہ مقرر
کران چھه۔ غزل ک یو ہے نو و مراز تے نو و آہنگ چھه غزل صفحہ ہند تابناک
مستقبلگ ضامن۔

غائبس نیتو غزل نذرانہ میون

رحمن راہی سند مرزا غالبس پن غزل نذرانہ سو ز تھ بار والین عتی تھکھ
 دنگ آرزوے چھا محض اک شاعرانہ تعلی، کنے تھے ہیو اشتقاق، یں کائسہ تھ
 بد ارجس شاعر س غالب سائز شاعرانہ عظمت ز پن تھ سر تھ مصراچھ جھ پندری پاٹھو
 سترپ کون پتھ باز رپر تھ یوسف ملک پنھ کل کڈان چھ۔ کنے یعنی دون شاعر ان
 ہندس فکری تھ تخلیق و پھوارس چھ کا نہہ تیجھ ہشریں اتحاد عوامس ڈپل بیان
 چھ۔ حالانکہ مرزا غالب چھ غزلگ شاعر تھ رحمن راہی چھ ڈکھمہ ہند شاعر۔
 پہ سوال یہ تاہ تشنہ طلب چھ تیوئے چھ بحث طلب تھ۔ بحث طلب او کنز ز موجود
 دور کم اہم ہماں شاعر ان مقابلہ رحمن راہی سائز شاعری پٹھ ساروے کھوتھ
 زیاد تنقیدی بحث سپد نے باوجو دچھنے و نہ راہی سند شاعر انہ فن تھ فکر پر نے پاٹھو
 پر زناوئے تھ پر کھاوئے آمٹ۔ موضوعی اعتبار چھ راہی بسیار پاسل شاعر، پیتھ
 حیات تھ کاینات کم از لی تھ بیانی مسلم معاولن سان انسانی زندگی ہندن
 دا خلی کیو خارجی ورن واری داتن ہندری ویدر کیو گپتھ گوشہ شعوری طور شاعری

ہندو موضع بناؤنے آئندہ چھہ تے تشنہ طلب او گن راہی سُنْزِ شاعری چھے مولو نہ
با پتھ پینے والیں نقادس پزاران، یس بروٹھہ کنہ راہی لیں بجا یہ صرف راہی
سُنْزِ شاعری آسہ۔ بقول راہی:

معنہ پورا آسہ کتھہ مولاناں
ٹارہ گہہ نے کھلکھل منساں [سیاہ رو درجن مژ]

اما پڑ زی تھ پرس آسہ نے شاید کائیں تے ازی کس سنجید شعر شناس قاری یس (نقادس
تھہ ہر گہہ تعصیک آنکھ بون والہ) انکار ز کھم کاشیر غزل سفرتے صورت حال مد نظر
تھا تو تھہ ہر گہہ امہ خزانہ مژ راہی سُند غزل مرزا غالیس بطور نذر اغے سوزو، خوش
گنہ هتھ و گنن تسلماں شانہ تے راہی سُند غزل فکری پوت منظر تھہ تھہ فکری
پوت منظر مژ انسانی صورت حالک آدمی احتجاج تھہ فری یاد پتھ بؤتھ پنیہ
غالیس ضرور پنیہ شعر مصر پنیہ:

میں نے یہ جانا کہ گویا یہ بھی میرے دل میں ہے
تھہ شعر تحریر بن ہند پنی عمل تھہ باو تھہ کاری ہنر لسانی صورتھہ و پھتحتھہ ٹپنے کنگراو
غالب ضرور پنیہ شعر:

لکھتا ہوں اسد سوزش دل سے سخن گرم
تارکہ نہ سکے کوئی میرے حرفاں گشت
امہ کس پوت منظر مژ چھہ سہ کم کا سے تقیدی تھہ تاثراتی بحث تھہ اہم یتھ مژ
راہی سُنْزِ شاعری ہند حوالہ دیکھ کی نہہ باپنکر لکھا رک پہ تاثر و دلادان چھہ زدہ ہمہ

صدی ہئز جد پد کا شر شاعری چھنے گئو ہمہ صدی ہئز صوفی شاعری مقابلہ م موضوعی کیو
لسانی اعتبار عام قاری سند فہم و ادراک نہیں۔ تھندی کرنے چھنے عام قاری یس جد پد
شاعری کلہ پڑھو گوہ هان تے سہ چھنہ تماہہ منہ زہنی تے رو حائی تسلیم پڑا وان۔ آما پا ز
امہ قبیلہ کین لوکن پڑ عالمی شاعری ہئندس تناظرس مژا علی شاعری ہئند پتھنی معیار
زماتھ پڑ ناؤ تھی یہ پڑ رزان ن زامہ قبیلہ کین قاری یں چھاشش فقیرن
شُنیاہ گڑھر تھے اوں میون اوئے

آمی عشقہ ناران زولیے
گنرس تزوہم روئہ منزوے
شزوہ شزوہ بوزان ثان
سمکس سدرس سکھ پیوم پکئے
رحمن ڈار سند:

تھکہ پیدا ہ پچھمس خنگے
تران تران پا ز پاھڑ مو
تمہ داد پھس نوبلان

نعمہ صانع: بڑا یوس سر زورے شمع زال تھر زورے
و پھرم تھہ شورو و تھمٹ زور عشقہ نارسے

یا احمد بٹا رک سند:
بئے بیہ ستر سوز بوز ناؤس
سو زان ڈھنھن نی نس
منہ کے یار بلہ تن پھملہ ناؤس

چھاؤں ستر مَدْنَس

بیتر بیتر فکرِ تران۔ بینا کھوجہ طلب پُر ریہ زڑکہ صوفی شاعری تھے جدید شاعری
ہند فکری مرکزتہ مور کئے یعنے آدمی و جو دتے آدمی و جو دس ستر وابستہ حیات تھے کا یہ نام
کہن از لی مسلم معاشرن تام و انتیار کتے نا و انتیار ک سوال۔

آسُن پُن ہے تھکے ہا، ناسُن چھہ اُر وُنچھ
باُسُن تھے اس ارز تھس سے تھے ماچھہ تیوت ارز ان

[شادر رمضان]

آدمی و جو دکیں یکن از لی سوالن عسیدت باقی زبانن ہند بن قد اور شاعر ان سان
بالغ فکر کا شرہن صوفی تھے جدید شاعر ان ہند رتے سرک و بد اکھ چھہ یتھ دل دوز
کڑ کیلہ پٹھ اندوا تان

ڑیس چھکھ تھے سہ

میون فریاد بوز

یو ہے فریاد تھے احتجاج چھہ ل دید بڈھٹھے کڑ بکھ دیا وان
کیشہ نتھے کیشہ نتھے کیشہ نتھے کیشہ نتھے کیا ہ

شیخ العالمس داؤس لاگان

آولن ولمعہ کنے لگہ پٹھے

تھے محمود گامی یس و ارگ تلان

کرم سامیون بیاے آندے

آمی احسائے ورگے اظہار پچھہ حمل را، ہی سُند
 ژھیوے ژاؤ نگو اتھن چند کتھن تے کوت مود دک
 سیاہ روڈ جرن منز گوسا نہ کوت پڑھ دزا کھ

بے نیب قافلہ گرد اول بن اندر سرگرم
 خموش ژاؤ نگو پھن سیاہ لب چھہ سنان
 تے امین کامل سُند یتھ ہیو خوبصورت تخلیقی اظہار۔

زانہہ تے رتے باند اتھن پیہے ہے زمانے می خبر
 ظلمتیں ماغڈ آنان سر دی یہ تھراں راتھ گیم
 ڈل گو ویہ پزر پچھہ عیاں زیکری مرکز کئے اسستھ تے پچھہ صوفی شاعر عرس تے جدید
 حبسا گی تھاون والس شاعر عرس درمیان اکھ بین۔ صوفی شاعر سندس فر دی یاد دس
 تے احتجاج جس پچھہ اکھ مقرر انداز تے جدید شاعر سندس فر دی یاد تے احتجاج پچھہ بے نیب
 منزلن ہند راون صدا۔ یعنے صوفی شاعر سندس نفی لیں منزے پچھہ اثبات پوشاپ،
 یہیلہ زن جدید شاعر پچھا کنے پچھنے، کس صورت حال س منز آ و تھ پچھہ۔ عام
 قاری یس کتہ ہیکیہ صوفی یا جدید شاعری ہند بن یکمن بیان دی روہنؤ زن اسرار ان
 ہند کا شہہ ادراک اسستھ۔ پڑھ دو رچہ اعلیٰ شاعری پچھہ پنچ مخصوص سوخن سخ تے
 سوخن فہم پرن واکو آسان تے عام پرن والس پچھہ اتھ بر عکس شاعری ہنڑ موسيقی
 تے تمیک لپیہ لہراو نوش کران۔ توے پچھہ پڑھ بدیں شاعر سپنبن سوخن فہم قاری

سُند تلاش آسان۔ اے تے پیو و رحمان ڈارس ون بُوزن تکہ بوزکن، تے سمس
فقیر س سہل چھامعنه بوزن، رحمن راہی سندس میتھس شعرس نے تجربس واتن
وول سون فهم شعرشناں آسہ تے شرک و اتنیار چھنے ممکنے۔

سُہ باس--- راؤڑہندن پتھ ون جوش ہو ہرائے
سُہ شعر--- تاپہ سنگر پھاسہ و تھ پھولان تو شراکھ

يا

ڻ شوقے زؤنے زڙن کتو کتا کو جامہ سوان
مے لائیں شنبیم پھیرس چھس سردی یہ دسل گزاکھ
وون لیں پرن و اس ”زوئے زڙن کتا کو جامہ سوان“ تے ”شنبیم پھیرس چھس لائس
سردی یہ دسل گزاکھ“ تخلیقی اظہار کس علامتی ورتاوس تے امہ کس فکری پوت
منظرس تحت انسانی زندگی پنڈ ازی المناک صورت حالک ادراک آسی خیہ۔ سُہ
کحالہ خورہ راہی صابنہ شعپ زبانی راہتے خوبصورتہ لسانی باؤڑ مژہ تخلیق سپردی میتس
میتھسن اعلیٰ شعر تجربس تے ونہ جدید شاعری هند فکر نہ تران وول لفظی ورتاوا:
سوے سورمہ پشمگر بولکو تے سُہ سرو قدل موچ
مس بندرمے دو دخاب تے بلا ندو ق وزان اُکر

☆

اگر یہ میون صدا گندن تے ٿئه دفعہ چو و
پہ انتظار نہ محشر نہ کربلا باسی

ووختان ته کاڈ کڈان زن قدیم کاڈ جنگل
بہان ته پوشہ ؤتھر زن دوڑک پلن چھہ سنان

اسرأرد ویلت صحیفہ ته تارکه نبک نمود
پرد زن ته فکرِ ترد نه یم آیات گردیز کنیا
وون یم لوکھ جدید غزلس پڑھ کتھ کر شے وز غزل گا کیکی ہنز کتھ کران امه کس لیج
اہروں وصف گئز رتھ جدید غزلس کٹھ کڈان چھہ، تمن چھنے پائس ته خبر ز اعلی
شاعری چھنے بیایادی طور گپونہ بجالیہ پر نگ چیز ته راهی سند غزل ک تخلیقی حسن ته فکری
و پھوار پز نہ اسہ گا کیکی ہنز چھیپہ دین میں اہر تراونہ بجا یہ تحت لفظ پر نگ چیز چھه۔
ته گرتھ ته چھہ امه قبیلک گھیم جدید کاشش غزل نور جہاں ته جگبیت سنگھ ہوں
کاشش بن گلوکارن پزاران۔ کس اس خبر ز غالب ہیو مشکل ترین شاعر پزا او موسیقی
ہند اعلی عرفان۔ اهم ته توجہ طلب کتھ پر ز کاینات کس سر ساورس ته انسانی
وجو د کس از لی صورت حال متعلق یہ کیٹھ عظیم مشرقی شاعر ان ہند د کسر نہ
سوچھے آتمیک تر جمان چھہ غزل۔ او کنی چھہ شمس الرحمن فاروقی سند پر و ن اهم ز
غزل چھه بیایادی طور بالواسطہ اظہار ک ته غیر روایتی موضوع عن ہنز شاعری ته دوہ
دین چھے عملی زندگی ہند تحریج ہیکہ اتحہ مژر تی وز قبول سپر تھے یہیہ سہ استعارس مژر
بیان سپد۔

عالم جنوں وحشتِ جنوں ہے سر بسر
کب تک خیالِ طرہ لیلے کوئی کرے [غالب]

میں نو دمیدہ بال چمن زاد طیر تھا
پر گھر سے اٹھ چلا سو گرفتار ہو گیا [میر تقی میر]

کتھ زخم خور د با شرِ مژن نظرِ میل سپد
لب تشنه لو لہ و ان جز آیتِ سراب ہیو [راہی]
کس حساس قاری یس پچھنے خبرِ زاعلی شاعری گپیہ سو یو سے علاقائی تھے مقامی سرحدو
نپر تھ آفانی و سجارت اوتھے شاعرانہ بحر ک بُنیادی تھے اہم پھیپر ہاون خصوصیتھ تھے گون
پچھے ز شاعر گوٹھہ حقیقتگ ترجمان ڈنچھ انسانی صورت حالک آنے ہاؤں، یہی
با پتھ مطالعہ، شعر ہونر تھے لسانی دسترس آسُن لازمی پچھہ۔ کاشرس مژن پچھہ رحمن را ہی
سُند غزل امہ قبیلہ چ راعلی تھے آفانی شاعری ہند ترجمان۔ فکری اعتبار پچھہ را ہی سُند
غزل لل دید پڑھے مہجور س تام کاشر زبانہ ہنڑ باگہ بُرڑ شر پ روایتہ نشہ بالکہ
سپد مُت۔ بلکہ پچھہ تُند غزل مشرقی کیوں مغربی ادبک رس چھتھ اکھ میڈھ نمار
کھارن دول مَس۔ بقولِ محمد یوسف ڈینگ ”راہی پچھہ گوڈنیک کاشر شاعر تینیو
مشرقی تھے مغربی ادبیات رلاؤ نہ با پتھ پندر کاشر زبان بطور اکھنہر سویز کھنڈ“، گویا
مختلف ناگ پانس مژن و پر اوتھ تھے شر پراؤ تھ پچھہ رحمن را ہی پانہ اکھ الگ تھے

منفرد سدر کھون۔ سو سدر کھون یمتح ز مین ته پنچھے ته نب ته پنچھه، ہوانوا
ته پنچھه ته بولبوش ته پنچھه۔ راهی سندر تھکر ہوئی غزل پچھہ روایتھے
و زنا و تھج جدید نغمہ ہندر سازتہ سرہ د۔

تمبر اہ چھنے جو انی ته ٹزیہا شوقہ نون گوڑھ
دامانے ڈنان راتھ چھنے جانانے کتھن وات
☆

صبر کریو و تیکر از تال سہ دل ته خود را گوو
منو ووں روڈ نہ پائس پیٹھ بختیار ولو
یہ گیہ راهی سندر روایت پر اظہار چ شوخ گنراۓ۔ ووڑ بوزی تو ای جدید
حسا گئی ہند جدید اظہار ک انسانی روادار

واقع یہ تاپے کزاے ته طاع په العطش
ویاپتھے گمانے ناگ ظلماتھ کریز کیاہ
☆

موکھ ڈیوٹھس ته شفقہ شفق پھول گولاب ہیو
پھور بومس ته رو پریشان خاب ہیو
گلہم انسانی المناک صورت حالگ آدم و بد اکھتہ بوزو۔
ژھیوے ژاؤ گنو اتھن ہندر کتھن ته کوتز مؤذر
سیاہ روڈ جرہن مژگو سانہ کوت پیٹھ دزاکھ
☆

ٿھر اوں تھکن کیت پِ چتم پوش ته تھکنے ہے
و پس پوش ہران مشک ته تو شان پس ہنل واو
☆

زند روزن بآپ تھچھی مران لکھ ڙ مرکنا
لو ته پاٹھو چکھا پیاله کھوا فتہ کر کنا

اسائی زندگی هند طیو ٹھپر زن پنچھئ تھ آشنتے و میدن هند بھار چھا نک ہاؤ ته زندگی
هند از لی پنڈ رزا تھ ته زندگی زونک امار۔ اما ران پنڈس اتھر مدد مائی احساس
مز پس وشن و سان پس۔ اتھر کر پنss گامس مز پنss موکھ پنss محبوب
ینک التجا۔ دو اتھر گلش پھول آفتاب۔ اکھر پاسه کر ہن گام ته بیکھر پاسه موکھ
پرون محبوب۔ کر پنss گامس مز محبوب پنڈ پنھ گلش گاش پھولن پس
خوبصورت احساس ته اتھ احساس اکھ طاقت و رخیقی اظہار پس شاعر پنڈ
اسائی تھ خیقی سوندو ری هند نیب دوان:

تھتہ لو چھ کسان ناپر بیر پن و پس و سان شین
بیے بز گه پھوی! میون کر ہن گام تر کنا
امہ گامک صورت حال جھ کیثہ ھا عجب ته کیثہ ھا عجب، پیتھ نہ دار پر دلان جھ
تھ نہ بز انڈ ڑونگ دزان پس۔ گامک حال معلوم کرنے باپ تھ پس کاو داوس
سو زان ز تو رچ شچھ خبر آن۔ واو تے کاو جھ باو کھتے بوز کھ کر دار یم بطور علامت

وَرْتَاوِنِيْ آمُتْرِ چَحَّهِ - أَتَهُ عَلَمَتِي إِظْهَارِس در پِرِدِ چَحَّهِ إِسْأَنِي بَنِي سُوكَّه صُورَتِ
حَالُكَ كَالِتِيْ حَالِ دِيدِ مَانِيْوَانِيْس زَنَدِيْتِيْ زَمَانِيْ دَكَّ مَحْسُوسِ كَرْنَاوَانِيْ چَحَّهِ -

نَهْ چَحَّهِ دَارِدِ لَانِ پَرِدِ نَهْ چَحَّهِ بِزَانِدِ دَزَانِ ثَوَنَگِ

وَاوِسِ چَحَّهِ دَيَانِ كَاوِيْ مَعْلُومِ كَرْكَنَا

شَبِيْهِ كَأْرِي چَحَّهِ رَاهِيْ سِنِدِ غَزِلُكَ اِمْتِيَازِيْ حُسْنِ - شَعِيرِ تَجَرِبِسِ مَثْزِ شَبِيْهِ وَوَتَلَاوِتِهِ چَحَّهِ
پَنِسِ مَوْضِعِسِ تَتَحَّهِ پَأْلُخُو صُورَتِ حَالِ بَنَاوَانِيْ زِيَّرَانِ وَأَلِسِ چَحَّهِ مَنْظَرِ دِيدِ مَانِ
يِوَانِتِيْ مَحْسُوسِ دَهْ تَحَّهِ چَحَّهِ تَجَرِبِسِ مَثْزِ وَتَلِنِ وَولِ ڈَرَامَاوِ چَحَّهِانِيْ تَحَّهِ مَثْزِ زِيَّدِ زُوكِرِ دَارِتِيْ
كَرِدَارَانِ هُنَدِ اوَنِدِ پَأْلُهِ كَهْ أَچَحَّهِنِ بِرَوَنِهِ كَنِيْهِ قَصِ كَرَانِ چَحَّهِ - يِهِ شَبِيْهِ كَأْرِي چَحَّهِ
إِسْأَنِي وَرَتَأِوِجِ جَوْدَكَارِيِتِيْ بَيَيَنِيْ جَوْدَكَارِيِ چَحَّهِ رَاهِيْ سِنِدِ غَزِلُكَ فَنِ - رَاهِيْ
سِنِزِ شَعِيرِ زَبَانِ هَرَكَهِ كَغَنِيْهِ كَغَنِيْهِ رِيوَايِتِيْ شَعِيرِ زَبَائِنِشِهِ هَنَاوِ دَرِ باسَانِ چَحَّهِ مَكْرَ رَاهِيْ
سِنِدِسِ كَلِمِ شَعِيرِ مَزاِزِسِ أَنِزِرِ مَثْزِرِ كَرِتِهِتِهِ شَعِيرِ تَجَرِبِسِ بَكِهِتِهِتِهِ چَحَّهِ قَأْرِي بِهِرِ حَالِ
أَتَهُ نِوِ زَبَائِنِ وَأَقْفِ سَپِدانِتِيْسِ چَحَّهِنِيْ پِهِ مَانِسِ چَارَے رَوزَانِيْ زِرَاهِيْ چَحَّهِنِيْ
كَاثِنِهِ اِجْنِيِ زَبَانِ وَرَتَاوَانِ بَلَكَهِ دَوَهِ دَهَنِ چِيْ عامِ زَبَائِنِيْ ہَنَدِرِ ئَوَرِ خَدُو خَالِ ئَرِ
كَلْدَانِ - تِيْ كَرِتِهِتِهِتِهِ چَحَّهِ شَعِيرِ تَجَرِبَكِ وَپَھَوارِ، تَهَدِأَرِيِتِيْ مَعْنِيِسِ سَاوِرِ پَنِزِ إِسْأَنِي
صُورَتِهِ پَأْنِي ئَرِيِيافِ كَرَانِ - تَوَيِ چَحَّهِ وَنِمِيْ آمُتِ زِغَزِيْجِ بُيَادِيِتِيْ آخِرِي
پَزِنِتِهِ چَحَّهِ آيَچِ "دَأْ خَلِيتِ، غَارِوَأَقْفيَتِتِيْ بالِواسِطَيِيْ" - اوَيِ چَحَّهِ شَعِيرِ پَرَانِ
وَأَلِسِتِيْ زَبَانِ شَنَاسِ آسُنِ لَأَزِيِي بَنَانِ تَاكِهِ سَهِ وَاتِيِتِيِي لِسَانِي بُوزِ شُوَزِ كَنِيْغَزِلِ
كَسِ بالِواسِطِيِيْ آنِهِارِسِ تَامِ -

تے معنے کیا پچھہ سپارن تے زانہ سے تیکر پور
قدرشناس ختن ہندی، آٹھن نمن پچھہ سنان

رحمن راہی سند غزل پچھہ دوہ دہن کبیں عام واقعاتن، حالاتن تے تجرب بن ہند بیان
کھوتے زیاد تھے بیانی دی صورت حاس کن توجہ پھر ان یتھ ذائقی تے انفرادی زندگی
و بنے بجا یہ انسان بحیثیت انسان سند صورت حال و نیں۔ یہ انسان پچھنے مقامی
حالاتن مژر زندگی بس کرن دوں کا نہہ اکھ یا بیانا کھ مخصوص فرد بلکہ حیات تے کایناں
کبیں معاملن ہندس فکری پوت منظرس مژر ہنے آمٹ اکھ حاس انسان۔
جدیدیت کس اتحہ فکری پوت منظرس تحت سپر و ائمہ واڈن ہندن تصورن تے
قدرن پھلے چھانگر۔ امی صورت حالن دیٹ اکس ئوس سوچیں تے ئوس رو
عملس زنم یتھ تحت زندگی ہند بے معنویگ احساس پھانپھلیو۔ سہ تے اوں وق
یپلے جو گو سڑز بستہ مژرار ازن ہند سمسی طسا تح آسنگ یقین اوں آسان۔ جو گس اوں
آٹھن ژوگ اخن ہندی ژاگر تے کھن ہندی کوت مرؤ دس۔ جو گو پچھہ مژرس یتھ
جو گس ژھیو ڈھنے نیب و تن سفرس نیران۔ شعرس متعلق ہمکو یونھہ کذ تے سوچیخ
سیاہ رو ڈجرن مژر بنے نیب و تن سفرس نیران۔ عقید کو ڈھنے کو وکول۔ یہ ہے صورت حال
حال زانہ موکھہ پچھہ جو گو سیاہ رو ڈجرن مژر سفرس نیران۔ یاوو ز آزی کس
انسائس ژھیو ڈھنے کو ڈھنے کو ای یقینگ ژوگ ای یقینگ منزل ژھانڈیہ دزمٹ۔ شعر ک راوی کردار
انہ گلش مژر پچھہ جو گو کامی یقینگ منزل ژھانڈیہ دزمٹ۔

چھس کر کبھی دوان ہے جو گہر تھس صورت حاس مژکوت پڑھتے کیا کرنا
 دزاکھ ہے۔ امہ قبیلہ کس تجربس چھن پڑھے ہش استعاراتی تھے عالمی زبان درکار تھے
 شاعر کتھ کھالا جنی زبان و رتاونگ را۔ دو یہم اہم کتھ یہ زاتھ شعر مژرو تاوے
 آمٹ گس لفظ چھہ تیتحی یس نے سانہ عام زبان مژرو موجو دچھے۔ ووں گووین لفظن
 ہند و رتاوچھہ عالمی یس پران و ایس امی اعتبار زان پر کھاؤن چھس۔
 ڑھیوے ڈائگو اتھن ہند کتھن تھے کوت مردی
 سیاہ روڈ جرہن مژر گوسانہ کوت پڑھ دزاکھ

امہ قبیلہ کم شعرن ہنز عصری آگئی چھن انسانی زندگی ہند کرب نہس پاوان۔
 اما پڑھن شعرن ہند ہسن چھه یہند ڈرامائی ووپداو۔ لفظ ڈاہر ہنز موز و نیڑ تھے
 باوڈ ڈنڈس اختصارس چھه راهی سند تیتحی استعاراتی و رتاو تھے ول آپن یس
 شر کم پاسل معنوی امکاناتی ہند تلاش کر ان کر ان شر تجہن ہند کر امکانی
 برؤ تھر تراوان چھس۔ راهی ہند ہن تیتحی غزل شعرن ہند بیا کھ امتیاز چھه ز شعرس
 مژرو و تمن وول کردار چھه پن اوند پوکھتے پنہ زمانگ پو ت منظر پتھ و وتلان تھے
 اکس زند وجو دسند کر پاٹھ کر پن حسب حال باوان۔

سہ خوف ار کر تھ زو پھر کان ضمیرس مژر

نجاتھ زون متھ تاں قبر تھ خاموشی
 ☆

زندگی چھنے شر کیا گند ن پکھ تھ کڈ کھل

پہنچنے پھاؤ کرتے منصور لگے قیس تے محمل
☆

زینے برفہبہ نہ ثے کافہ شوق سرخ میلڈ انظر بند
زینے پانچ پھجھ جانا نہ یہ سہلا ب تے ساحل
اند وغیر چہ شاعری ہندی پاٹھو چھ کا شیر شاعری مژر تے لوں اکھ اہم موضوع
رو دمٹ، یتھ مژر انتظار ک کرب، میں کاچھن وول اشتیاق، سماں گنگ مارِ موت
تے شادمانی ہنڑ کفیتھ ووتلاوان چھہ۔ اما پا زراہی چھہ پنین غزل شعرن مژر یسلہ
پاٹھو اتحہ موضوع تے جدید انسان ہندس وجو دی سوچھس تے رو حانی کر بس نکھہ
اناں۔ شعر تجربس مژر چھہ امر ہے عاشق تے معشوق سند ملا تھ شادمانی بجائی ٹنخ
ترین احساس ووتلاوان۔ عاشقس چھہ معشوق سند انتظارتے وائخ چھس معشوق
ہند و پیچ تریش چبینے با پتھ پھیہہ کران۔ اما پا ز دون ہند سمنگھن ساعت
چھہ عاشقس وصلکہ ناگہ بجائی صحراؤ سراب بنان تکنیا ز معشوق چھہ کتھ تمام
پاٹھو سپنس مژر زہر پلہ پر یوست سپ دمٹ آسان تے وجو دنؤ نہ سرکی۔ یہ لوں نہ
چھہ صوفی شاعر سند بالافطری لوں پیتھ جو گلک طلب گار چھہ تے دون ہند وصل چھہ
اعلیٰ پزر ک عرفان تے نہ چھہ مجازی شاعر سند زمینی لوں پیتھ دون ہند میں
انتظار ک اخری منزل چھہ۔ بلکہ انسانی زندگی ہند اکھ تیتھ المیہ، پیتھ آسن تر کہ
نہ آسنگ سراب چھہ۔ پیٹھ امہ احسانک یا تجربک راہی سند استعاراتی ورتاو
یں شعر تجربس آفی بنا تو چھ شاعر سند تخلیقی مرتبک نون نیب چھہ۔

کتھ زخم نورِ بأشیر مژز نظرِ میں سپد
لب تشنہ لولہ والنجہ آئیٰ سراب ہیو
☆

دلچھ یتھ بے پڑھ لبستی باگہ کس گٹھشت آو
لوس یُس وسے تارکھ کھوت نہ آفتے کانہہ
☆

از ژیون اتھو جسم، تسد راگ ژھٹان رہہ
از بو اچھو شوق پُن سو در ڈھکل واو

رحمٰن راہیٰ سندھن میتھن بظاہر لولہ غزلن ہٹھر تھیقی تیہے چھنے راہیٰ سندھن اذیٰ کس
شاعرانہ قدس بوسے دوان تے بوذن والس لوچن دز سے دھو نان ز جھٹھ پوپڑی سند
نزن امار جھہ میتھیٰ تھیقی بالیدگی ہند ضامن۔ راہیٰ سندھ کینہہ غزل ہر گہہ ریڈ یوشمیر
سرینگر پٹھ نشر سپد نہ پتھ عوامی سو قھرس پٹھ کافی مقول سپدی مگر راہیٰ صائمن دوان
اهم شعر سومبرنن تو روز صبا تے سیاہ روڈ جرہن مژز چھنے تم چھاپ سپدی متر۔ خبر
کیا ز۔ تھہ ہیکلہ پاہہ راہیٰ صاب جواب دتھ۔ میاڑ کنڑ چھہ تمن غزلن تے مہور سندھن نو
غزلہ پٹھ راہیٰ سندھن جدید غزلس تام پُن اکھ امتیاز، یہم پندرہ لسانی صورہ، تھیقی باوڑ
تے روڈیہ کو احساسہ کنڑ ازتہ سرتاڑ، سادروارتہ منفرد چھہ۔ اما پوز راہیٰ صائز یہم
خوبصورتھ غزل تے امہ قبیلکو در جن واد باتھ یہم موسیقی ہندھ تے بہترین نہوڑنے چھہ،
چھہ دوڑ کے پہن ریڈ یوشمیر پٹھ نشر سپدان، خبر کیا ز تھہ ہمکن تھے ون تھے۔ ون وائک
چھہ ونان ز تم پرائی اکشہیپ چھہ یا تے ریڈ یوشمیر کو کینہہ ملائی مون پُن گر نعمتی یا تے

چھه گنہ خاص مقصدس تحت ضاپ کر پڑ آئتے۔

رنگ ژھٹھ نامیاں جوانی سہ جانانی یار پیے
ہر سر قدس میے روائی سہ جانانی یار پیے
نظر و مژن نظر اڑاوس مس ماڻز اٿھو پلناوس
چھٹھ پوپر غر اسماںی سہ جانی یار پیے
☆

شنبمہ ہے چھسے پاران پوش پر ژھوڑ ینا روز ہم آغوش
مجلوںس تھے کیا باپھٹ کشکول ینا چھے نے دنیا روزن دوں
☆

شر و فیلہ تمہ کو رونے دامس اونسا روڈم نے پاس تام
سر و شہل پیو و آب روانس اونسا روڈم نے پاس تام
پروفیسر حسن راهی چھسے سون گیان پٹھ ابو اڑ یافیتھ شاعر تھے از کس جدید دورس
مژن کو رونے کا شر زبان را، ہی پسند شعر مزاک بیا کھ شاعر پا ڈ۔ بقول محمد یوسف
ٹینگ ” بلا شک کا شر زبان ہند عظیم شاعر، تیکر مشرقی تھے مغربی ادبیات رلاؤ نے
باپتھ پنځ کا شر زبان بطورا کنه سویز ڪھنځی“، اک کتھ و نېچے اخس پٹھ ضرور رز
جدید شاعری پسند ای دوسر مژن لیکھنے آمتمن را، ہی پسند ہن تمن دوں
تڑ ہن غزل متعلق ما و تھن سوختن شناس قاری مین ہنخدس ذہنس مژن ضرور کیتھے
سوال یکن غزل ہند کیتھے شعر، کس مخصوص نظر یہس یا فلسفس چھپے لگو مت
چھه۔ یتھن غزل شعرن مژن چھه بُنیادی مقصد فلسفی باؤن رو دمٹ پیتھ تحریج

فلسفس چھپے لو گمٹ پھسہ۔ مثالہ پاٹھر یتھر ہوی شعر:
 زبان ته دڑایہ بئے و فہی کتھن ته پھور مثر آخڑ
 ہواوس اوں نے کانہہ انگ بلی پھر گن زہر آخڑ

شش رنگ

اکھِ خلائقی شاہکار

کاشیر زبائی پندس قد اور گونماتھ حمّن ڈارنے "شش رنگ" نظمہ ہنز
 عوامی سو تھرس پڑھ شوہر تھتے مقبولیت پراوٹک راز چھا محض مشہور گلوکار غلام احمد
 صوفی (عمیہ صوفی) ہنز لافانی آواز تے بے جور موسیقی ہند اعجاز، کنپے مذکور نظم چھے
 مشرقی شعری جمالیات کس منظر نامس مژر پڑی پائٹھر کاشیر زبائی ہند اکھِ تیتحیقی
 شاہکار یں گلہم کاشیر صوفی شاعری مژر کیا کاشیر نظمہ ہندس گلہم تو ایخی سفرس مژر
 بے جور چھه۔ پہ سوال چھه کاشیر زبائی ہندس گودنکس نقاد عبدالاحد آزاد نہ پڑھے از
 تام کین سارے ہیجنون نقادن نشہ تشنه طلب۔ شاید او کنیز کاشیر شاعری چھے
 ڈکہ مشرقی شعريات تے شعری جمالیات کس پوت منظرس تحت پھانپھلن واجہ
 روایہ ہند اکھِ تسلسل تے کاشیر تقیدرو دزیاد پہن مغربی تقیدی نظر یہن تابع یں
 گلہم کاشیر شاعری تے خاص گرتھ کاشیر صوفی شاعری ہند باتھ غار فطری عمل چھه۔
 یہمیگ اکھِ تیتحیقی یہ دزاوی صوفی شاعری ہند موضوعی انہار تے تخلیقی کردار پر کھاؤں،

پرزناؤن تے مولناوں سپد نہ پزندہ پاٹھ کی ممکن۔ دویم وکانہ گووچہ زِ داریاہ جدید شاعری آئیہ مغربی تقیدی اصول مد نظر تھا و تھ کرنے یا تحریر نہ یوسوں یلی آگئی تھی تخلیقی تحریب بدله یا تھ فلسفیائے سونچن نجیں ہنزہ پھر ا منظوم با و تھ چھے یا تھ لفظ و رتاء پج منظوم تکنگری چھے۔ ا تھ پوت مناظر مژر پھر رحمان ڈارسند ”شش رنگ“، تخلیقی آگئی تھ لسانی با وڑھندا کھا علی تخلیقی تحریب یں پنن زندہ وجہ دیتھ پزندہ عظمنگ اعلان کران چھه۔

عبدالاحد آزاد پھر کاشر زبانی ہند گوڈ بیک نقاد تھیگ کاشر شاعری ہندس مطاعس دوران ”شش رنگ“ نظمہ متعلق کہنے تھے ا کھ جملہ پھٹھ تذکر کور۔ ”رحمان ڈار سرتا پا صوفیانہ ہے۔ شش رنگ کا ہر بند ہم قافیہ آٹھ مصرعوں پر ختم ہوتا ہے“۔ کشمیری زبان اور شاعری، جلد: ۲۰

آزادس پتھر پھر امین کامل تھ پذیر تر تپب دیڑھ صوفی شاعری، (جلد اکھ) منز ”شش رنگ“ نظمہ ہند سرسری ذکر کران تھ نظمہ ہندس موضوعی مرکزس، نظمہ ہند ہن آٹھن بندن ہندس وحدت تاشرس تھ پذیر تھ بند کس ہیتی ووجہ دس تمام واتھ بخارے پننس ا تھ سرسری تذکر کس دوران با غیر مژر یتھ ہیو و تاؤ کو فاصلہ دوان۔

”نظمہ ہند جسی اظہار پھر تیوں تھ شدید زِ امیک لکھت

””معرفت و نان رحمان“، ”چھڑان لکھ تھ پڑھم دا ر تھ دوان۔

اگرچہ شاعر ان چھہ پی ا کھ رو حانی تحریبے بیان کو رمت مگر

امیک جنسی تے لطیف لجھے چھنے پوئی معرفتگ پر گوب بار
وپر آویخہ ہبکان۔ (صوفی شاعری جلد اکھ)

ایمن کامل صائب چھہ پنیس بیانس پانے متضاد بناوان۔ گوڈنکس جملس
مز رچھہ ونان ز امیک لبکھت، معرفت ونان رحمان، چھہ زن گلور تھر پٹھہ دا تو
دواں، تے دوئیس جملس مز رچھن پانے پائس عتر تضاد کو رمٹ، ز ”اگرچ
شاعر ان چھہ پر آکھ رو حانی تجربے بیان کو رمٹ مگر امیک جنسی تے لطیف لجھے
چھنے پوئی معرفتگ گوب بار وپر آویخہ ہبکان۔“ یعنی کامل صائب چھہ ماناں ز
رحمان ڈارُن شش رنگ چھہ رو حانی تجربے مگر آتھ رو حانی تجرب بس چھے لطیف
جنسی بوے یوان۔ شاید چھہ امہ نظمہ ہند جنسی لبکھ لطیف احساسے امہ کس
رو حانی تجرب تام واتناوان۔ بلکہ چھہ پوزر پہ ز گلہم صوفی شاعری ہند رو حانی
تجرب چھہ معروضی پیکرن ہندی ڈسپلے باویخہ پزاوان تے یو ہے معروضی اظہار
چھہ امہ قبیلہ چھہ شاعری ہند تخلیقی کردار رچھان۔ رحمان ڈارُن شش رنگ نظمہ
ہند شعری کردار چھہ جنسی اظہار پڑاوی تھے نظمہ ہندس تمثیلی تے ڈرامائی آکارس
زادُن دوان، یس آتھ نظمہ زعید زو کردارن تے احسان ہند تجرب ہے بناوان چھہ۔
کامل صائبس تضادس چھہ رجن راہی ”کھوٹ“، گاؤں کتابہ مز رہا میل پنیس
”شش رنگ، آکھ مولا نکون“، عنوانہ مقالس مز و بڑھنا توکھ جواب دوان تے منطقی
دلپلے عتر رد گرتھ مذکور نظمہ پٹھ مدل بحث کران۔ مذکور نظمہ ہندس موضوعی
مز ازس تے نظمہ ہندس گلہم و بڑ دس و دوں دیکھ ہنکیہ نہ شاید کا نہ سو خن شناس نقاد

رِحْمَن راهی پِنْدِس جوابِ سُتْر اختلافِ گرتَه۔ بقول راهی

”لت (کامل) چھ سرسری مطالعہ چہ باشیر مژگلہ پڑھه دُسر
پینگ بُل گومُت، پے انديشه چھ مشکل زِکامل صائب آسہ نہ
جنس تے ماری نفس دو شوئی مژرا کی آنے برابری پو ان تکلیا ز
صوفیانہ شاعری پڑھ تبصر پر کرن و الس گوٹھه ضرور باس لگن
زِ جنس چھ پتہ و تھ پڑھه معرفتہ چہ باؤڑ ہند اکھ سبھے بلکہ
کیثون صورٹن مژر اکھ بنیادی میدیم یعنے ؤسلہ
رو دُمت“۔

پے پزار چھ عیال زِ رِحْمَن راهی چھ گوڈنچے لٹھے شش رنگ نظمہ پِنْدِس تخلیقی
گوشن تے لسانی نزاکشن تام و اتچ سمجھ کو شش کران، اما پوز راهی تے چھنہ شش
رنگ نظمہ پِنْدِس مرکزی شعری کردار س تام و اتھہ ہیو کمٹ یں جنسی اظہار اک
جمال پزاوان پزاوان معرفت کین اسرار ک رومؤزان ہند جلال سران سران
پتنیں روحانی پڑاون ہند عرفان چھاوان چھ۔ راهی نہ چھ شعر زیاذ پِنْدِس حسپن
ترین تے برجستہ اظہار اس، تمہی اظہار کس تخلیقی و رتاوس تے تخلیقی و رتاوس کین معنوی
امکاناتن تام و اتگل سمجھ تلاش کران یتھ شش رنگ نظمہ ہند موضوعی، لسانی تے
تخلیقی وو پذاؤک میل پنهن تخلیقی عروجک اعلان کر ہے تکلیا ز شش رنگ چھ نہ
صرف پنیس تخلیق کار رحمان ڈار سُند بلکہ گھبم کاشر نظمہ ہند تخلیقی معراج۔
”شش رنگ، نظم چھے شمین بندن پڑھ مشتمل۔ پڑھ اکھ بند چھه اُٹھن

مِصْرُعْنْ هُنْدَتِهِ أَكْثَرْ مِصْرُعْمَ وَالبِنْ يَكْنِ شِنْ بَنْدَنْ مِنْزْ چُحَّهِ مِصْرُعْنْ هُنْدَ تَعْدَادَ ارْتَاجِيِّ (٢٨) - يَكْنِ ارْتَاجِيِّ هَسْنِ مِصْرُعْنْ مِنْزْ چُحَّهِ ارْتَاجِيِّ نِيْپَرْ كَ قَافِيَّهِ تِهِيِّ يَكْنِ نِيْپَرْ كَ قَافِيَّهِ هَمْ آوازِ، هَمْ وَزَنْ تِهِيِّ هَمْ آهَنْجَ چُحَّهِ ژَوْهَهِ (٢٣) أَنْدَرْ كَ قَافِيَّهِ وَرَتَاوَنْهِ آمَتِتِ - يَكْنِ آفَيِّنْ هُنْدَ وَرَتَاوَچَهْنِهِ مِحْشِ حِسْبِنْ، مَعْنِهِ سَوْدَتِهِ بَرْحَلْ بَلَكَهِ كَلْهِمْ كَأَشْرِ شَاعِرِيِّ مِنْزْ مُخْتَلِفِ يَهِ مُنْفَرِدِ يُسْ بَزْيِيْ پَأْهُهُرِ رِحْمَانِ ڈَارِهِ زَبَانِ دَأْنِيِّ، شَعِيرِ ہُونِرِ تَخْلِيقِيِّ جَوَهْرُكَ اعلانِ چُحَّهِ يَكْنِهِ كَنْتِشِشِ رَنْگَ نَظَمَهِ هُنْدِ حَوَالَهِ بَذِهَّهِ وَرَتَّهِ هَسْكَوِ زِ رِحْمَانِ ڈَارِ چُحَّهِ لَفَظَهِ خَرْنَمَكَ كَوْنَزِ بَرْدَارِ - لِسْ چُحَّهِ لَفَظَنِ هُنْدِ تَخْلِيقِيِّ وَرَتَاوَكَ دَسَگَاهِتِهِ شَاعِرِهِ ہُونِرِ چُحَّهِسِ بَدِسِ - رِحْمَنِ رَاهِيِّ سُنْدَ بِهِ جَمْلَهِ چُحَّهِ أَمَهِ بَزْرُكَ ئَلِيلِ "أَكْثَرْ نَظَمَهِ مِنْزْ چُحَّهِ رِحْمَانِ ڈَارِهِ نَظَرِ، لِسْ تِهِيِّ ہُونِرِ تَرِيْشِونِ تَخْلِيقِيِّ مِيْلِ گُومَتِ" - يَكْنِنْ قَافِيَّنْ هُنْدَ وَرَتَاوَچَهِ كَلْهِمْ كَأَشْرِ شَاعِرِيِّ مِنْزِءِ كَنْتِ مُخْتَلِفِ تِهِيِّ بِمَثَالِ زِ گُوْدَنَكِهِ بَنْدِ كَبِنِ أَكْثَرْ مِصْرُعْنْ مِنْزْ چُحَّهِ قَافِيَّهِ - (د+ن) دَانِ وَرَتَاوَنْهِ آمَتِتِ - مِثْلِنِ لَادَانِ، پَادَانِ، مَدَانِ ہُوْرِيِّ أَنْدَرْ كَ قَافِيَّهِ تِهِيِّ چُحَّهِ نِيْپَرْ كَ قَافِيَّنْ هُنْدِيِّ پَأْهُهُرِ د+نِ (دَنِ) وَرَتَاوَپِزاوَانِ - دَوِيمَهِ بَنْدِ كَبِنِ أَكْثَرْ مِصْرُعْنْ مِنْزْ چُحَّهِ (و+نِ) وَنِ، يَعْنِي نَاوَنِ، چَهَاوَنِ، ہَاوَنِ، تَاوَنِ، وَبَرَانِ، بَاوَنِ، تَرَاوَنِ تِهِيِّ مَشْرَاوَنِ تِهِيِّ يَكْنِهِ هَمْ وَزَنْ چَحَّهِ يَاوَنِ تِهِيِّ مِلْهِ وَنِ ہُوْرِيِّ أَنْدَرْ كَ قَافِيَّهِ - تَرِيْمَهِ بَنْدِ كَبِنِ أَكْثَرْ مِصْرُعْنْ مِنْزْ چُحَّهِ (پ+نِ) پِنِ يَعْنِي دَپَنِ، ژَاپَنِ، سَپَنِ، دَپَنِ، پَاپَنِ، ژَھَپَنِ تِهِيِّ پَنِ تِهِيِّ يَكْنِهِ هَمْ وَزَنْ چَحَّهِ وَپَنِ، دَپَنِ ہُوْرِيِّ أَنْدَرْ كَ قَافِيَّهِ وَرَتَاوَسِ آمَتِتِ - تَيْتَهِ كَنْ چَحَّهِ ژَوْرِمَسِ بَنْدَسِ مِنْزِ (ک+نِ) کَنِ --- پَوْثِمَسِ بَنْدَسِ مِنْزِ (م+نِ) مِنِ تِهِيِّمَسِ بَنْدَسِ مِنْزِ

(ت+ن) تن ہوں خوبصورت کھتے معنے سا وہن قافین ہند ورتاونظمہ ہندس ہیتی،
 اسانی کیوفی آکارس وقار بخششان۔ قافین ہند حسن چھسے ہے ز (د+ن) والیں
 بندس مژر چھنے گنہ مصعرس مژر کن تے (ت+ن) تن والیں بندس مژر چھنے گنہ
 مصعرس مژر پن قافیہ ورتاونہ آمٹ۔ یو ہے ورتاونچھے ہیر پڑھے یون تام سارے نے
 بندن مژر ہوئمندی سان کرنے آمٹ۔ حالانکہ دن، ون، پن، کن، من تے تن لفظ
 چھے ہم آواز، ہم وزن تے ہم آہنگ۔ اما پوزرحان ڈارچھہ شعوری طور پتمن
 دوستادا نہ صلاحیت ن کام ہتھ پڑھ بندس مژر ہم اچھر آوازن قافیہ گران۔ یہ حسن
 تے فنکاری چھے امی انہمانہ اہندہن اندڑ کافین مژر تہ عیان۔ نتھے ہسکو دن، پن،
 کن، من تے تن ہوئ کافیہ اکس بندس مژر تہ ورتاونچھ۔ حالانکہ تی چھہ کا شر
 شاعری مژرا کشر پاٹھو سپد مٹ چھے۔ یہیمہ عستو پہ پڑھ رٹا کاڑ سپدان چھے ز رحمان
 ڈارچھہ تخلیقی شعورک ترجمان شاعریں زائیتھ اوں ز زبان چھنے فقط شعرک
 بُنیاً دی ؤسپلے بلکہ شعر زبانے چھے شعر ج پڑھ تے عظمت۔ یو ہے چھہ وجہ ز رحمان
 ڈارچھہ شش رنگ نظمہ مژر مذکور کافین ہندس ورتاوس مژر پن گلسا کو لجھے منسا و تھ
 اسلام آباد کلجر ورتاوان، یعنے دپان بدله دپن، و پان بدله و پن بتیر۔ بیان کھوجہ
 طلب کتھ پہ ز نظمہ ہند کا نہہ قافیہ چھنے بے محل، بے معنے یا اکھتھ ما کھتھ
 شعرک و زان، آواز یا آہنگ رچھنے موکھہ ورتاونہ آمٹ۔ یہیلہ زان واریاہ کا شر
 صوفی شاعری مژر قافیہ یا قافیہ ردیف بے معنے تے بے محل باسان چھہ۔ مذکور
 نظمہ ہندس اسانی تے تخلیقی عرفان کس تناظرس مژر چھہ نظمہ ہند یو ہے بے پھریک

اطهار امین کامل صائب تے ولنس آنان ”توے چھر و نان“ یہ نظم چھنے حسین
اطهارِ حق آکھ سواعلی نمودنے یوسہ ہمیشہ باقی روز، ایج روائی، زنانہ زبان تے
جنبدار لمحہ چھہ انسان اکس نوں عالم ممزوا تناوان۔

”شش رنگ، نظمہ پند لسانی آکار ک جنسی لمحہ چھہ آتھ نظمہ حسن تے معنے
ساوبر عطا کران۔ حسن امہ کنر ز نسوانی لمحک جذبائیز تے رسیل اطهار چھہ انسان
پند ہن جذباتن تے احساستن جمالیاتی تسلیم بخشان رو دمٹ تے معنے ساوبر او کنر
نیچے جنسی نسوانی اطهار چھہ ڈکہ رو حانی تحریک علمتی تے استعاراتی آکاریں
شعر تحریک لمن پاسل معنوی امکاناتن ہنزہ گنجائیش پاؤ کران چھہ۔ دو یہم یہ ز کا نہہ تے
تحریک چھہ آکھ تصورتے تکمیلہ تصور ک احساساتی آکار آسان۔ بقول شمس فقیر:

سبودس مثیز منے ڈیٹھُم وجو دشہو د گوم گم

سہ بسر موجو درودم چھنا یتھ جامیں نالی

شمس فقیر یس سیر اسرار رو چھان ٹھینان چھہ، تھہ چھنے کا نہہ ٹھوں کاے ز جامیہ
پر تھگر و تمیک آکھ بیا کھ آکار۔ یہ چھہ اکہ تصور ک ٹھینن احساس تہ سہ احساس
باونک واحد سپلے چھنے زبان۔ وون ییلہ احساس تحریک بنا تو چھ پیش کر کن آسہ،
تیلہ چھہ تحریک بس مذر ڈرامائی صورت حال ووتلان یتھ مذر کردار، کردار سند اوند
پوکھ، مکالمہ، منظر تے منظر ان ہنزہ شنپیہ کاری لازمی چھنے۔ وون ہر گہہ تحریک رو حانی
آسہ یہمیک لب لباب جزستہ ٹکس (بندس تے خدا لیں) درمیان میل پزاون
وول اشتیاق آسہ، تیلہ چھہ یہ اشتیاق اضطرابک عمل بنا تے یہ عمل چھہ معروضی

پیکر مژر باؤتھ پڙا اوٽھ ڈرامائی صورت حالس مژر پیش سپُدن آکھ فطری صورتھ۔ اٹھاڑ ج یئے مجوري چھے اسرار کي رموزن مجازي صورتھ دنيا وان تے مجازي لوک بُنيادي مرکز چھه انڊ وٺڻ پڻ ٺھے نسواني کردارے رو دمٹ تے شاعري مژر چھه یو ہے نسواني کردار نسواني مراز پڙا وان۔ پ خصوصي تھ چھے کاشتھ صوفى شاعري مژر مشترك بلکه ونو زيو ہے نسواني کردار چھه سانجه گلھم اسرار کي صوفى شاعري هند مرکزى شعرى کردار۔ تکينيا ز گلھم سرى کي صوفى شاعري هند مرکزى موضوع چھه لول (عشق الٰى) تے لوں مژر ميل پڙا وان و الس اشتياقيس مژر چھه عاشق تے معشوق سندري کردار لازمي یئي تھ معشوق بہر حال بالا فطرى چھه (یئنے خداۓ) تے عاشق چھه زمين۔ خداۓ چھه پڙتھ حاله مذکر تے مذکر معشوق سند عاشق موئش آسون چھه آکھ فطرى عمل تے یو ہے فطرى عمل چھه زميني معشوق سندس نسواني لپھس حُسن تے معنے سا و بر بخشان۔ عاشق تے معشوق سندس ميل پڙا وان و الس اٿھو اسرار د تجربس چھے لل ديد معروضي شپھن مژر مجازي جامه ۽ لته پرن و الس دپدن صورت حال آنان۔ باغس مژر ٿو تے شکني هند ميل پڙا وانگ بصرى پيکر تے تمبه بصرى پيکر ڪ ڈرامائي عمل ڈڀشته گس و چھن و الس ڙله نه لله هندى پاٹھى ٻئے پھز وک واه نير تھ۔

ليل به ڙايس سون باعنه برس
و چھم ٿوں شکتھ ملپتھ تے واه
ٿئے من گرام ٻڌ سرس

زندے مرس تپے مے کر کیا
 دشش رنگ، نظمہ پہنڈا خری بند ک شیمیں مصروعہ:
 ستن زمر من مے چھہ درتن تے
 وصل چھہ ہر ساتھ

چهه امی میل پزاوان واله اسرار ک تجربه شعر اظهار یس امین کامل صانعین سنتھ
بیانس جواب چهه یس نظمه پندس آتھی بندس متعلق دنے آمت چھه بعنی
”نظمه هند جنسی لجھ پھنه پاآش معرفتگ گوب بار و قرآن و تھه هرگان“ - یا امیک
لکھھت چھه گلر تھر پڑھه دار تھه دوان“ - امه قبیله چھه صوفی شاعری منز چھه گلام انسانی
زنگی هند از ل کرب ذاتی دوکھ دود بنا و تھه پیش کر شے آمت، بعنی آدم سند از ل و بد اکھ
فرد سند ذاتی و بد اکھ بنتھ اظهار لبان - فرد پندس آتھ ذاتی و بد اکھس منز چھه
در اصل گلام انسانی صورت حال جلو گرسپ دان، بیته کاینا تک ذر ذر فر دیا دک بنتھ پنه
وجو دک تکمیل گاران چھه - یو ہے گوا سارا بن ہنز اصلائی حی زبان مزگلس نشه ژھنبه
گریه تھج جوک کرب تھ تھمہ کر بنا ک صورت حالک و بد اکھیس شعری کروار ستر زنبه
بعضی فر دیا دتھ بعضاً احتجاج بنتھ اظهار پزاوان چھه - مرزا غالب ستر زنبه آدم سند امہ
کرب بنا ک صورت حالک فر دیا دا سرتن یا علامه اقبال نہ زنبه تھمہ صورت حالک
احتجاج، یا حرم ڈار نہ زنبه نرس تھے ماد سند هم زبان بنتھ احتجاجی و بد اکھ

پر دود نَرِن مادَن تَيْ
چھُمْ گُشَهان بِزَأْتَرِ بادَن

نمے وَنْ چَبْرِيُو چَلَنْ قَصْدَنْ تَهْ

مَلَهْ بَاهْ سَادَنْ

رحمان ڈار شِرِيُو نَزَنْ تَهْ مَا دَنْ هُندَ وَدَأْ كَهْ سَكَنْ، مرزا غالِب سِشِرِيُو کا بینات
کہ ڈرڈ راتگ فریاد کر کجا آسَتَنْ یا علامہ اقبال سُنَد احتجاجی آلو، پُجھَہ ڈَکَہ اکی
احسائِ سکو ورگہ اظہارِ یس دراصل گُلُس سِتَرِ میل پڑاوِ یکہ اشتیاقِ جو سُنَد مارِ موت
پُجھَہ۔ توے پُجھَہ کاینا ٹگ ڈرڈِ جلوس کس صورتِ مژِ پنیس تخلیق کارسِ ڈھانڈِ نہ
درِ امُت تاکہ گُلُس سِتَرِ جذب گُرھِ تھپ پڑا جز پنیز از لی صورتھ۔ پہ اشتیاقِ چھنے کا نہ
زمیں یا وانِ مَهِ پنیز لولگ کرب یس پنیس یارس سِتَرِ رلن ہاری ہند ہاؤں پُجھَہ۔ بلکہ
پُجھَہ بقول رحمان ڈار پنیس آگرس سِتَرِ وصل پڑاوِ یکہ دود پر تھر نرس تَهْ مَا دَسْ، یعنے
کاینا ٹکس ذرس ذرس۔ تے پر تھر ڈر پُجھَہ غالِب سِشِرِيُو کا لذی پھر بن لآ گتھ
(فریاد کر پنیچھ) تیکھِ نورس ڈل نہ دِر نہ دِر امُت ییکہ نش سُہ ڈھنبیہ گومُت پُجھَہ۔ گویا
نظمہ پنیس گوڈِ نکو سے بندسِ مژِ وِلن وول شعری کردار پُجھَہ پُنِ ذَّاتِ غم با وِ تھ
ڈَکَہ کلہم انسانی زندگی ہند از لی غم با وان یس بظاہرِ حجَّارِ صورتھ پڑا وِ تھ ڈَکَہ
اسر آرِ صورت حالگ ترجمان پُجھَہ۔ نظمہ ہند یو ہے شعری کردار پُجھَہ وصل
پڑاوِ یکہ مارِ مَتِہ بعضے ولسان تَهْ بعضے تبلان تاکہ بقولِ مل موج کر بوز دے
میون مئِ تَهِ دیپ تار۔ ساختہ کلہم صوفی شاعری پنیس روایتی پوت منظرِ مژِ پُجھَہ
یو ہے نسو ان عاشق پنیس معشوقي سِتَرِ وصل پڑاوِ یکہ امار پنیه انتظار ک تَهْ
اضطرا بک حال با وان۔

آدنے پکھنا چھم لادن تے سر ہو وندے پادن
 مدنه اسم چانی ودن تے از وات تم دادن
 پر دود نرن مادن تے چھم گوھان برانت نادن
 لئے دن چھپریو چانہ قصدن تے ملے بامن سادن

شعری کردار سند راون تیول تے پراون دگ چھنے بظاہر اکس برکبھ چھندریمہ
 مسولہ ہند موزون استعارتی عمل چھ نظمہ ہندن الگ الگ
 بندان مژا کھتملی آکار پزاوان۔ پیتہ باوکھ کردار بعضی عاشق پنخ پنس بوز کھ
 کردارس (معشوق) ستر وصل پزاوکہ مارمتہ پنیر لولہ مژرک حال باوان
 چھ۔ گہے چھس پادن سرآلوان تے گہے چھس نادن ہندک برانت گوھان تے
 گہے چھ تیند واتن اماپ پر ان فقیرن دامن رٹان تے آستان دشہ گندان۔ اکہ
 پاسہ وعدن وفا کرنگ ہاؤس تے بکہ پاسہ دادن واتنگ امار، یں تی پنس آدن
 بونج ستر جد آبی مژا کس بر بکہ آمڑہ یاوں مریہ ہندک پاٹھر وبد اکھ دیا وان چھ۔

مدنه اسم چانی ودن تے ازو اشم دادن
 مے دن چھپریو چانہ قصدن تے ملے بامن سادن

لے صوفیانہ باڑ کر گووپر ان تے سادن نش گوھن فنا فی اشخ، یعنے سالک سند مورشد کرن
 یا ٹھانڈن تے مورشد سند ارشاد پائیں۔ یہ چھ سالک سند اکھاہم پڑاوا یا وہیوس مقام۔
 سالکس چھ مورشد ذکروا ذکارن ہند اجازت دوان تے سالک چھ یہند ورتاو کرتھ پن
 رؤحانی حال سران۔

برگیہ آمڑ پی یاوان مرہ چھنے ووڑ پنیس آدن یارس ستر ہاوں چھاؤن پُنک تَن ناوان تَه
جامہ پاران۔ زَبَتِهِ خَبَرَتِهِ شَاهِ يَوسُفِ زَارَقَنَان تَهِ عَارَانَان چھنے۔
تن چھس ناوان جامہ پھسپاران
ہاوَان چھس یا چانی دِرے [حَبَّةٌ خَوْتُون]

یاوَنِهِ اُسَسِ تَن ناوَن تَهِ ہاوَن چُھنِهِ چھاؤن
کنیا وَنِهِ مَكْتَرِ گَئِ اتھِہِ ہاوَن تَهِ چِھِ چُھِهِ دُنیا تاوَن
بَهِ چُھسِهِ وَتَرَاوَن تَهِ تَسِ چُھنِهِ کاٹھِهِ تَهِ باوَن
مِلِہِ وَان چھنے مَنِ لَکھِ چھمِ مُغْرَاوَن
اماپِ زَسِ چُھِهِ مَتِی پِ خَوْفَتِهِ گَنَان زِيَّتِهِ نَابِیدَارِ دُنِیا هَسِ مُنْزِنِ بَرِیا تَهِ تَسِ آدن
یارس ستر وَصَلِ پِزاوَنکِ شَرِتِهِ سَدِرِسِ لَگِیسِ تار۔ بقول لَلِ:

کتَرِ بُوزَدَے مَبِيونَ مَنِ تَهِ دِیهِ تار
آمَهِ دِلِہِ دُبراِیلِ تَهِ خَوْفِ احسَسِکِ گَوَبِ بَارِ چُھنِهِ پِ چَھِنَدِرِ پِکَشِتِهِ پِرِ گَامِہِ مَسُول
وَتَرِ آوِتِھِ ہَرِکَان۔ بقول غالب:

بوجھو و سرگرا ہے کہ اٹھائے نہ اٹھے

تَهِ بقول شَخْ الشَّعْلَمْ

بارِ گومِ گَوَبِ تَهِ تَرِ اوِگَس
بارِ ہے تَرِ اوِتِهِ تَرِ اوِگَس، نَهِ چُھِهِ بارِ ٹلنِ وَولِ کاٹھِهِ تَهِ نَهِ چُھِهِ تَسِ تَامِ شَچَھِ پَا غَام
واتَنَاوَنِ وَولِ کاٹھِهِ، پِسَنِدِ بَاتِھِ بارِ ٹلنِ چُھسِ پِیوِمُتِ یاِسِ تَامِ پِ گَوَبِ بُورَوِ تَنَاؤن

چُھس سر را پیو مُت تھو کمُت مُسافر، بئے بس تے لاچار۔
 ہے چُھس بخے و تراون تے لس چھنے کا نہہ تے باوان
 اما پا ز بے کسی تے بے بسی ہندس اتحہ صورت حالس منز چھہ تیں پنیس آدان بوج
 معشوق سُند آدن کا لکو و عدید یاد پو ان زی اسر ہے (خانق تے مخلوق) چھہ اکی وجہ دکو ز
 انگ تے سون بیادی مقصد تے منزل چھہ اکھ اکس مژ جذب گزھ تھ گن
 سپدن۔ یو ہے گو جزس کلس ستر یا و نو قطرس سو درس ستر و چل پڑاونک عمل۔

بقول محمود گامی:

تمثیل آدم پر ژھوم جب اس
 یند پچھکھ زند کتھ آبس ستر تمثیل آدم
 قظر چھیاتی چھے سدرس ستر والپس رلن۔ امی از لی ریشگ میوٹھ احساس چھه
 امس چھندریمہ یاو ان مرشد پھر جد ای ہند لو لم نارہنا شہلا و ان تے رلن امارک
 احساس لطیف بنادان۔

اما پا ز یتھ پزرس کیا گر کو ز، ز امہ از لی ملہ و نک میوٹھ احساس چھه
 ڈکہ میل پڑاون والہ مژ رک اتھر پڑاوتے اتحہ اتھر پڑاوس تام واتان کیا
 کر سو جد ای ہندس تھ کربناک صورت حالس، ییمیک زر ز رتھ تیس لکھ پامن
 ہند ورش جامہ ژمنش واتناوان چھه۔ بقول محمود گامی:

سو نے چھم پامہ دوان کامہ دو جانا وارو
 اکہ پاسہ یار ہند مار مئہ یار س ستر رلن ہاری ہند اشتیاق تے بیکہ پاسہ یار ہنڑ بے

رُخی پِنْزَار کھِر تَوْه سَتَمْ ظَرِيفِی زِ عَاشَقْ چَحْهَ عَشَقِی نَارِڈِ تَوْه هَرِدِ کَال کَہ زَرِدِ پَنْکَو
پَلْٹَھَرِ تَوْه پِوَان تَتَّه زِهَرِ ژَارِان.

وَپِنْ چَحْسَنِ مَيَون لَكَھ کَیَادِ پَنْ تَتَّه

دِپِن اَسَسِ مَيَونْ سِپِن تَتَّه

مَنْزَرِ پَیَامِ دَلَال دَپِن

کَھُوزَان چَحْنَنِ پَاپِن تَتَّه

پَنْکَوِن وَ جَنَسِ لَاجَنَسِ ژَھَپِن تَتَّه

عَشَقِی تَوْهِیزِ پَن

قَطَرِسِ سَوَ درِسِ نِشَہ جَدَسِپَدِ نَگَک اَندِیشِتَه وَ اِپِسِ رَلَنْک اَشْتِیاقِ چَحْه رَحْمَان ڈَارِسِ

خَوبِ صَورِ تَوْهِتَه بَرِحَتِی لِسَائِنِ اَظَهَارِسِ مَنْزَارِ کَھِتَیتَه مَجَازِکِ لَوْلَک ڈَرِلَمَائِی آکَارِپِزِ اوَان

یَتَّه مَنْزَارِ کَسِ چَھَنْدِیمِہ یَاوَنِ مَهِ پَنْسِ بَنَے پَروَاهِ مَدَنْوَارِسِ سَتَرِ وَصَلِ پَزَاوَنْکِ لَوْلَتَه

ہَوْلِ مَهِ رَثَتَتَه وَدَأَکَھِدِنَا وَانِ چَحْه۔ مَوْزَوَنِ لِسَائِنِ وَرَتاَوَکِ یوَہے رَوْمَانِ پَروَا اَظَهَارِ چَحْه

نَظَمِہِ پَنْدِسِ اَسَرِ لَرِ مَرَازِسِ مَجَازِی مَاحَولِ عَطاَگِرِ تَوْهِ فَطَرِی بَنَاوَانِ تَتَّه اِنسَانِی صَورَتِ

حَالِسِ کَھِمِہ اَتَتَه نَظَمِہِ پَنْدِنِ مَعْنَوِی اِمَکَانَاتِنِ پَاسِلِ بَنَاوَان۔ قَطَرِکِ اَندِیشِتَه اَشْتِیاقِ

چَحْه اَمِی پَسِ مَجَازِکِ کَرِدارِ پَسِنْزَنِیوِ فَطَرِی اَظَهَارِ پَرَاوَتَه اِنسَانِی صَورِ تَحَالِسِ کَھِمِہ یَاوَن۔

کَرِدِی هَسِ تَعَوِیزِ پَن

مَنْزَرِ پَیَامِ دَلَال دَپِن

یوَہے بَلَأَهِ مَجَازِکِ کَرِدارِ چَحْه اَکَسِ چَھَنْدِرِیمِہ یَاوَنِ مَهِ پَنْدِنِ آکَارِپِزِ اَتَتَه نَظَمِہِ

ہَنْدِ بَاوَکَھِ کَرِدارِ بَنَانِ تَتَّه پَنْسِ بَوَزَکَھِ کَرِدارِسِ پَنْخَنِ لَوْلَکِ ہَوْلِ بَادَان۔ تَسِ چَھِنَ

پَنْسِ آدنِ بَوْجِ یاَلِ سَنْزَوَاثَنِ آش۔ تَوَے چَھِنَ دَوَرِکَنِ اَلَرَاءِ اَتَتَه وَبَسِنِ دَانِ

تھر بکان، کچھ گھن فرش فروش کران تے وتن موکھتے پھکان۔ گہے رو تله نیر تھ
تند پے پتاہ تارکن پڑھان تے گہے بازار نیر تھ مارکن ڈھانڈاں۔

تھکن آس مخلوقن تے بالک ہے والک دوڑ گن

رون و تھریوم تھاویوم گن تے یورک ما آسم پکن

وتن موکھتے آس چھکن تے بوزونہ بوز تھاو کن

تارکن ڈھانجوم مژ مارکن تے سونہ آسم شانکن

یو ہے گو و آدم سند سہ میوٹھ احساس یُس ظہور پڑاونہ وزی تیش اشرف الخلوقات

لقب پڑا و تھ محوس سپد۔ تند آمی میٹھہ تے عظمت والہ احسائیک لسانی اظہار پھے:

تھکن آس مخلوقن تے بالک ہے والک دوڑ گن

اما پڑ زیو ہے میوٹھ احساس پھے تمہے وزکر زیوٹھ دگ بنان ییلہ تیش جنت تڑ اوںک حکم

سپد ان پھے۔ ووڑ چھس واپس گریھنگ مار موت تھلاوان تے مژ راوان۔ دو شونی

صور تن مژ پھے انسانس پنیس ازی محبوب ستر ولی پڑاونک اڑزوے۔ بامے

قطرس سدرس ستر رلک ہاؤس آس تن یا آدمس واپس جنتیں مژ پنیس آؤن بادھس

ستہ رلک حباب۔ آمی اماد پھے گہے مارکن نیر تھ تارکن ڈھانڈاں تے گہے وتن منختہ

پھکان۔ پامن ہند خوف چھس جامن چاکھ دیا نس واتناوان۔ یو ہے سری

احساس پھے معروضی اظہارس مژ باو تھ پڑا و تھ شعر تجربہ بنان تے معروضی اظہار پھے

یاؤن مہہ پنڈیس تجربہ بس انسانی جذباتن ہند ترجمان بناداں۔

تارکن ڈھانجوم مژ مارکن تے

سوئے آسم --- شاکن

وَصِلْ بِرَاوَنْكَ مَدِمُوتْ چُحْسُ الْمَنْ كَهَالَانْ تِيْ رُمْ زِمْ وَلِسَأْ وَتَهْتَ وَشَلَأْ وَتَهْكَلْ كَلْ كَلْانْ -

دَبَسْ تِنْهِيْ مَهْرَ جَامِنْ تِيْ

عَاشِقِ سِنِسْ أَتَهْ أَنْدِرِ مِسْ حِيَارِ وَرَاحِسِسْ كَيَاوَنْزِيْ مَجَازِيْ لَوْسْ تِيْ مَقْدِسْ تِيْ

پَا كَبِيزْ بَنَاوَانْ چُحْهَ - تَوَے چُحْهَ بَدْهَهْ وَنَانْ -

تَتَهْ چُحْمَ نَهْ رَوَے سَمَنْ

حِيَارِ وَرِيْ ہِنِسْ أَتَهْ تَصُورِسْ پِسْ پَرِدْ چُحْهَ سُے اَزِلِ آِدِرِ وَبِدَاهِیْسْ فَرِيَادِسْ مَزَاجِنَاج

تِيْ اَحْتِجاَجِسْ مَزَفِرِيْ يَا دَنْتَهْ كَلْبِمْ آفَاقِيْ شَاعِرِيْ مَزَزْ بَاوَتَهْ بِرَاوَنْ رَوَدْ -

كَيَاهْ لَيْكَهْنِمْ قَمَنْ

أَتَهْ حِيَارِ وَرِيْ چُحْهَ پَوَتْ مَنْظَرِسْ مَزَرِمَشْرِقِيْ اَقْدَارِنْ هُنْدِرِ سُهْ تَصُورِكَارِ فَرِمَائِسْ مَغْرِبِيْ

تَصُورِنِشِهِ مَؤَلَّهَ بَدْهَنْ چُحْهَ - اوْ كَنِتِهِ چَھَنْ كَأَشِرِ شَاعِرِيْ مَشْرِقِيْ بَيَانْ تِيْ تَصُورِنْ

ہِنِسْ اَصَوَلِسْ تَحْتِ پَرَكَهِاَوَنْ تِيْ مَوْلَنِاَوَنْ تَكِيَاَزِيْ كَأَشِرِ شَاعِرِيْ چَھَنْ مَشْرِقِيْ شَعْرِيَاتِ تِيْ

جَمَالِيَاتِ كَسْ فَكَرِيْ نَظَامِسْ تَحْتِ پَهْبَانْ تِيْ پَوَهَانْ -

شیخ العالم تھے کپر [فلکی پوت منظر کس تناظر مژر]

شیخ العالم (۱۳۷۲ تا ۱۳۹۸ء) تھے کپر (۱۵۱۸ تا ۱۳۹۸ء) چھبہ دون ہدوں سمائی، ثقافتی اور انسانی پوت منظر تھے دون مختلف علاقوں ہندوستان میں زقد آور شاعر پہنچ شاعری زمانہ کیں بدلوں میں تقاضن باوجو دپڑتھ زماں مژر سرتاز تھے پڑتھ سونج تھاون والیں قاری پسند بات پتھ لگھا رہا رہا۔ پتھ میں ستھن ہٹن و ری میں دوران گردی زمانہ کیں بدلوں میں تصویراتن، تقاضن تھے سونچن تراں ہندس پوت منظر مژر شاعری مکتوب پڑا اولے۔ پڑائیں تصویراتن مقابلہ آیہ شاعری پر کھادنکو تھے مولنا و نک کینہہ تو تصورات، اصول تھے پیمانہ وجہ دس تھے شاعری پہنچ لگھا ری تھے نا لگھا ری متعلق و تھر کتو سوال۔ اما پڑا تھے کلہم منظر نامس تھے صور تھا لس مژر رہا رشیخ لعائم تھے کپر سونچ شاعری اعلیٰ تھے آفاقی شاعری ہندوک تقاضے برقرار تھا و تھے پڑتھ زمانہ کس پڑتھ پر ان والکی پسند بات پتھ لگھا ر۔ شاید او کنٹھے زیکن دون بسیار پائل شاعر ان پہنچ شاعری چھئے حیات تھے کاییات کیں اسراری رموزن تھے تصویراتن مکتوب انسانی زندگی ہندوستان بسیار آنہا رن تھے جبلوں پہنچ ترجمان یتھڑا وک تل ابدی حق پتھک سہ از لیتھ اعلیٰ عرفان چھے یس کلہم انسانی زندگی ہند مولے

پُرچھہ۔ یہ ہے چھہ وجہ زدون مختلف علاقوں تے زبدوں سماجی تے تمدنی پلت منظر تھا وہ باوجو دچھہ یہ نہ کر بپاری موضع مشترک۔

شیخ العالم تے کپر نہ ہٹا عربی مژہ بیداری موضوع مشترک آنسن چھہ ژوک
تل سہ فکری پوت منظر یتھ تخت ژودا ہمہ صدی مژہ اک کوئی عقیدن، فلسفن تے
تہذیبین کا ڈکو ڈمٹ اوس۔ ہندوستانس تے کشیر دوشون جایں اوس مسلمانن ہند اقتدار
قايم سپد مفت تے وسط ايشیا پڑھ آمتن ساداتن، صوفین، عالمگن تے مفکرن ہند ڈسک اوس
پر آنس عقیدس تے تہذیب پس مقابلہ اسلامی تعلیماتن ہند گرز ژو و پا رک گرزان، یعنی
ست ردقبلگ اکھ تیجھ عمل شروع سپد مفت اوس یتھ مژہ ہندوستانز عقیدن تے رو حانی
فلسفن (یتھ مژہ ٹو مت تے امیگ رو حانی فلسفہ خاص پاٹھگ قابل ذکر تے چھہ یتھ مژہ
تقریباً سارے ہندوستانز رو حانی فلسفن ہند ہر تر شرو پتھ یتھ چھہ) تے اسلامی
عقیدن تے امہ کس رو حانی فلسفہ تصوف کبن تمن کیبین اہم مکتب خیالن پانے وائز
میں سپد یکن مژہ اکھ تیجھ بیداری ہشر موجو داوس یا چھہ یس انسانی تواریخگ آبدی
پزر چھہ۔ یا وو یتھے کن زیکن عقیدن تے رو حانی فلسفن درمیان یس مشترک کے فلسفہ
اویس سہ اویس بقول شیخ العالم:

خوداے پچھے اکھتے ناوچھس لپچھا

یا حضرت مولانا جلال الدین رومی سُسْتِرْ زَبِیْو :

ڙاءُ نگو چھه مختلف مگر گاش چھه گُن

تہ کبیر چھہ و نان:

مسجد ناٹہ مندران مژ کتھے

ہمیکیہ الگ الگ خدا کے اُستھا

پِر چُھے حُضُن ناؤن ہُند پھیر

رِگ و پِرِج عبارت چھے زُبَرِچھه اکھتِی گاٹلپوچھه اتحہ پزرس الگ الگ ناو
کری مُت، اپشندن ہُند اپدیش چھه ”تھے کُن سند ک جہ دانس منز تپل، دودس منز
آب، زُس منز نارتِ گولاب منز خوشبوے پُوشید چھے، تھے کُن چھے ذات صفات
منز بستھ،“ قرآن مجید ک ارشاد چھه ”الله نور السماوات والارض“ یعنی زمین
تِ آسمان منز چھه خداے سند نور بستھ یا و نو کاینات چھه خداے سند نور ک ظہور تِ
صوفی یں ہُند عقید پھے ز انسان چھه امی ظہور ک ماری موند پکیر یمیک اصلی آگر
سہ از لی نور چھه یس خداے و نان چھه۔ اتحہ پزرس چھه صوفیانہ اصلاح منز جوختے
کل و نہیں آمت۔ جرگو مخلوق تِ کل دُپتھ گو و خالق۔ بقول محمد گامی

تمثیلِ آدم پڑھام جَبَس رِنِد چھکھ زِعِد کتھ آبس مُت

گویا امیر فلسفہ مطابق چھه بُرتوت تام بے معنی تِ نامکمل یوت تام نہ سُہ گلس مُت
وصل پڑا۔ بقول منصور حلاج ”صوفی چھے گن و بُو، دیس نے کاٹھہ غار و بُو د تسلیم کر
تِ نہ کر سہ کاٹسہ غار و بُو دس تسلیم۔ سہ گن و بُو د چھه خداے سُہز ذات تِ نی
ذاتِ مظہر چھه آدم“۔ امی فلسفگ تفسیر چھه حض شیخ سُندھ یہ شرک

کُنپے بو ز کھ گن نوروز کھ اُم کُنر ن کوتاہ دیست جلاو

عقل تِ فر تو رکو ت سو ز کھ اُک مالہ چیتھ ہیو ک سہ دریا و

یو ہے پر رزا انتھ چھه کبیر و نان ز محدو دس تِ لامحدو دس درمیان چھنے کاٹھہ پھیر یا

دو گنیار۔ رابندرنا تھ ٹیگور سُہز تر تپب دِ ژمہ

One Hundred Poems of Džemeh

Kabir ناکر سو مر بندہ مژہ شامل کپڑا نیچے دوہاتہ بُزو:

اماچہ ہر کاراٹہ سہ سیر اسرار باوچھ
و نہ سہ پچھہ منے مژہ تہ کایناں مند چھہ
و نہ سہ پچھہ منے نیبڑتہ سہ گو واپس
سہ پچھہ اندر تھے نیپر
دو شوئی عالمن گن کران
شعور تھے لاشعور روشنوے چھہ ہسند کل تھے داس
اکھتی تھے سیر اسرار باتھے باونہ باپتھے لفظے چھنے
حضرت شیخ پچھہ اتحہ کفرس تیکھ دریا و نان یں نہ کاشی چیتھے ہیوک تھے کپڑ پچھس
اکھتی تھے سیر اسرار دپان یتھے باونہ باپتھے لفظے چھنے۔ بقولِ عمس فقیر
و نائیو سیر اسرار پنا آسکھ و بائی
و پچھم ہر جلیہ سہ یار چھنو کاٹہ موئے تھے خالی
صوفی یا سری شاعری ہندس اصطلاح س مژہ و نو اتحہ نفی، سر تھے اثبات، پڑاون۔
کیٹھے نہ پچھھے کیٹھے تام، کس مزیس واثن یا لا مزیز 'الا اللہ' بک گاش و دپدن۔
پیتھیں روز نہ پیہ و ن شاید غار مٹا سب زیم لاؤ کھل دید ہندس "کیٹھے نس" بدھ مت
گس شدیا وادس عتھی غار ضروری طور جوڑاں چھہ تھن پڑ لالہ ہندس کلامس پنڈھ
پاٹھک وون تھے زانن ز لالہ پچھنے گئی جایہ ژھوڑے "کیٹھے" نہ بطور اصطلاح
ور تو و مٹ بلکہ پچھن سوہم سویا وحدۃ الوجوہ دی فلسفیہ کس پوت منظر س مژہ کیٹھے نہ

تے کیشہ نام ورتا و تھگٹھ مژگاش ژیئمٹ -

کیشہ نتھ کیشہ نتھ کیشہ نتھ کیاہ
☆

اندر مپن کاش نیز ژھوٹم گٹھر ژھوٹم تے کرمس تحف
☆

یو ہے گو و صوفی عقید مطابق سہ جعلی پیتھ رفتار تھے لفتار دی تھے پوان چھ سہ مقام
پیتھ منطق یا نظرن ہند حدا و ان چھ سہ۔ یو ہے سر زان تھے وون منصورن انا الحق تھے
با یزید بسطامیؒین سجان ما عظم شانی تھے حضرت خواجہ الدین چشتی پس پیو و ون
من نمی گویم انا الحق یار مے گوی بگو

شیخ العالم پسند کی تھگ ہو کر تخلقی اظہار مجھ اتحد عقیدس نعمہ سرأی کران:
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ صَحِيْحٌ كَوْرُمْ وَحْيٌ كَوْرُمْ پُنْ پان
وَجْوَدْ تَرْأَأْ وَتَحْمَدْ مُوْبَدْ دِمَيْلُمْ هَرْمُوكْھِمْ وَچَھْمُ پُنْ پان

یا

ساری تڑا و تھر رڈلکھ نے ٹے مے ٹے گاران لوسم دوہ
گیاس مژر سیلیہ رڈلکھ نے ٹے مے ٹے تے پاس دیم ژھوہ
وو زی تو کپر ن یہ سری اظہارتہ:
یتھے کن تھج مژر بیول تے کلس مژر ہیل چھ
آ کا شس مژر شتر تے شنس مژر لا تعداد صور ترچھے
تیتھے کن چھ محدو دی پٹھے لامحدو دکا ڈکڈان

سُهْ چُھھے پانے حد تِتے پانے لاحد
 مَحْدُودَتِتے لامَحْدُودَ، دو شوپُونِ مُثْرِ چُھھے سُهْ خالص وجود
 سُهْ اعلیٰ رُحِیس پز بَتھر و حس مُثْرِ بَسْتھ چُھھے
نے زانوں مُثْرِ بَتھ ہئے اطمانتی۔
کشمکش

خالق خلق میں خلق میں خالق

سب گھر ہیا سماے [کبیر گرن تھا اے]
در اصل چھہ پڑھ کا نہہ مذہب تمہے اعلیٰ پڑُک تر جان یُس اعلیٰ پزیر
تینہ کا بینا تک تخلیق کار چھہ تھے کا بینا تیش مژہ روزن وول فردیا بند چھہ امی اعلیٰ پڑُک
طلبگار توے چھہ مولانا جلال الدین روئی انسانس گن مخاطب سپد تھو ونان:

ڦڙ پچھکھ و ڏو ڏو ڇ گو ڄ
مسلمانس، آتش پر سنس ته یه ڻو ڏس
در میان پھیر پچھه محض و پھسن ترا یه پڏھ منحصر

اڑاکٹر پر بھا کرم اچوے چھے کپر نس ائھو عقیدس پڈھ بحث کران ونان: ”کبیر ان خداے چھه نبر گون۔ عام عقید موجو ب چھه شس تر نے گون۔ ست (آسُن)، رجس (سپدن) تے تمس (نم آسُن)۔ اما پور زبرہما چھنے یکو تر یو منزہ کھنزا کھ۔ سہ نہ چھه

۱- کپر - انگریزی مزنوگراف - ساپتہ اکادمی دہلی - کائٹر ترجمہ - شادر رمضان
زپان، سپلان بدھان تے نہ مران - بیتھے گنڈا لس شپن بنان

تے شپن چھه و بگر تھ دبار آب بنان، تئھے کن یہ کینزہ ها اوں تک
پڑو پائے وجہ د۔ کپر ان خوداے چھه مسلمان ہنز وحدائیہ
تے پیند ہن ہنز کفر ڈو شوں بالا۔

بقول سوچھہ کزال:

و پیوس چھکھ ٹ گئے لاشر پک
تم دو پنم تمہ گرہ ہتھ چھه میون طریق
کپر ان یہ دوہابو ڈو تھ چھه یو ہے صدائے بازگشت ووتلان:
خوداے چھه مسلمان ہند باپ تھ مشپدن مژر
پیند ہن ہند باپ تھ مندران مژر
پیتھے نہ مشپد چھے تے نہ چھه مندر
تئہ کہن حکمر ائی چھے۔ [گیان ساگر]

یو ہے تصویر چھه حض شیخ پندس یتھ شر کس مژر (یاد و وزن نمانلمہ
ہندس بندس مژر) تے عیاں:

ا کس مالس ماجہ ہند ہن تمن دے تزا و تھتے کیاے
مسلمان کیو پیند ہن کر بندان تو شہ خوداے
شیخ العالم تے کپر ڈو شوں ہنز شاعری چھے موضوعی اعتبار رنگ برنگ تے تمن
سارے موضوعن تے مضمونن چھنے یکو دویو قد آور شاعر وزبو دژمہ یم پتھ و تھ چ
آفی شاعری مژر ورتاونہ آہن چھہ۔ دراصل اوں یکن حیات تے کائنات کم
بُنیادی تے ازلی معاملاتن تے تصوراتن ہند فہم تے یکن معاملاتن تے تصویراتن پڑھ

ووتنن والجن خدشاتن ته سوالن هند پور پورادرآک ته۔ حالانکه یئو مژپ او سنہ کاٹسی باضافاً بطيه چھوکنہ درس خانس مژپ رومت ته نہ او سنکھ درسی طور کنہ مخصوص مکتب خیالس ستر پن علمی یا ظاہری رشتہ جوڑمٹ۔ اما پوزیم دوشوے اُس کامہ باوجو دپنہ زمانکو ساروے کھوتے بڈی عالم، مبلغ ته فلسفی۔ امہ پزروک گواہ چھ پہنند کلامہ ته پڑھ زمانس مژرامہ کلائچ قبوليست۔ بلکہ تمہ کھوتے زیاد یہ نہ رؤ حانی ته سماجی زندگی پہنندی تم عظمتیه والک طرح یم تھندے ہے ہمکال زمانس مژساماج کس پڑھ گنہ طبقس نش قبوليست پڑا ویچھ عروج جس وائز۔ توے وونکھ کپرس، پھر کپرس، بھگت کپرس ته سفت کپرس ته نندریش پڑا وک شیخ العالم، شیخ العارفین، علمدار کشمیر ته سہزاد ہوی القاب۔ پہنچ عظمت واجنبه رؤ حانی ته سماجی زندگی هندگر براوس تیوست گر براں ز استھصال پسند ملو با بوتے ششھے بزمون از ما وریکن خلاف کتو حریب ته خوف ز دگھھستھ و اتسوہ کھشاہی در بارن تام یکن عظیم رہبرن خلاف بغاوتگ پیغام۔ شاہی فرمان سپد یکن خلاف جاری۔ اکھ آ وجیل سوزنہ ته بیا کھ آ وہستیں گندن نہ یس گوڈ شراب دنے آ۔ تاکہ سہ مانڈیس پدھن تل۔

اما پوز بقول علامہ اقبال

میری شاطگی کی کیا ضرورت حسن معنی کو
کفطرت خود بخود کرتی ہے لالے کی جتابندی
یم دوشوے اُس بڈی سماجی اصلاح کارتے یو وقته کبین مذہبی، سماجی تہ
سیاسی استھصال پسند باز کرن خلاف تھدی ہے پن احتجاج بلند کو رومت اوں۔

ملا ڈیوٹھم ماشی کھوان ہاگس دپان پہ چھو کچھ
بائکر کھوان ڈاکر تراوان مشید دپان آتھ چھو یچھ
☆

و و پھر بئے کھیا و ملے سڑز کو کرے
تمکر تھے مالہ پریاے شونگر تھے بالگ
☆

پران پران پر گے خالی
خُرگیہ کتاب باری ہتھ
☆

اونا پالکہ اور دھنکھس نہ چھہ توں یو دتے نہ چھس سپار
ترکا تھہ کران تھندس رخش بخنس یو د چھن خدمت گار
[شیخ العالم] ☆

کپر سند پہ احتجاجی اظہارتہ پر د تو۔
ستن کھچھکھ ذات پڑھان
تم گے ذاڑو بالا لوكھ
سادھتہ برہمن، سادھ چھہ کھڑر، سادھ چھہ بھر
سادھن ساریے شیپڑ ہذاڑ
☆

پنڈت چھہ پڑھ کا نہہ اپڑ ونان
ہر گھر ام رام و نہ ملکتی ممکن آہے

کھنڈ کھنڈ وَنْبِه میٹھے ہے اُس
نار وَنْبِه دز ہے اوگُن
آب وَنْبِه پُھٹھے ہے تریش
☆

مقدس سزا نہ گاٹھن پٹھ چھنے کہن: ماں واپس پون
منے چھہ یکن مژر سزا ان کو رمت
مورتی چھئے ساریے بے جان
تم چھنے ہو لتھ ہبکا ان
منے چھر تمن بد بڈ آلو دڑ متر
☆

ہندو عقیدہ کیں مختلف روحانی فلسفن تے اسلامی تصوف کس فکری
پوت منظرس تحت روز سری کیو صوفی شاعری کا ڈکڈان۔ گشیر مژر رو دصدی
وادان یکن عقیدن تے روحانی فلسفن ہند آثر یکن مژر ریشیت، بدھ مت، شومت
تے تصوف اہم چھہ۔ یکن فلسفن ہندس عقیدس مژر چھہ دُنیا تے دُنیادا ری ہند نظام
بیک وقت موٹھ تے کریٹھ ہاوے آمٹ۔ شیخ العالم تے چھہ اتکھ مضمونس پتن
مختلف استعارن تے علامہ ن ہند و سپلے لسانی اظہار دوان تے امہ اظہار ک تخلیقی
ورتاو چھہ ا کس ہوزمند شاعر سندوان نیب۔ یکن تجربن ہند تخلیقی حسن چھہ یہند
ڈرامائی آکار، یہمیگ تمثیلی انہار تجرب بس فنی و سمعت بخشان چھہ۔ تکیا ز شعر
تجرب بک یو ہے تمثیلی اظہار چھہ ڈرامائی صورت حالس زبو آنان۔

دُنیا کس تئیں میں نارس
 گل آنا رس دِم گتھ
 شیطان لش لجم پیش بارس
 راؤمڑو رس تارس و تھ
 ☆

دُنیا چھے مالہ یارو جنگل
 لا ری کلم تے یی بد بوے
 گر کردن چھے مالہ پیٹھ پیون سگر
 نیرکھ نگر تے دروغ گوے
 ☆

تلہ چھے زیس تے پیٹھ چھکھ نوان
 و نتے مالہ من کنھہ پیٹھ ان چھے
 سورے سومبر تھ پیٹھ چھے موڑان
 و نتے ماں ان کتھہ روڑان چھے

کپرنہ امی تحریک استعاراتی تے عالمی اظہارتہ و پھو، پیتہ شپیہ کاری تے پیکرو
 دسر دنیا چھے بے شباتی تے بے معنویگ تصویر اچھن تل رقص کران چھه۔ امہ بھل
 تے برجستہ لسانی صور ژو دسر چھنے کپرنہ شاعر امی با و تھ کاری ہند اندماز سپدان۔
 دنیا چھه کا کدو ار

آجے قطر پیوس تے ڈڑھا پر

دنیاچھه گندڑ تھر

کانہہ آ وہ بیخ تے روو

دنیاچھه گلو زند

نار ہیو تنس تے گو وو ہتھ

تلابا یہ دکھناستھ میانہ نر ل نار

آمی نر کنی پھیو و میون تن تے من

یتھ لوہ لنگرس مژز

میاںس منس مژز چھے بسان اکھڈاں

تیکس ڈائی چھہ پاٹھ گبر

یم میاںس وجو دس تچھان چھہ

یعن دون شعر تخلق سن ہند موضوعی ہشرتہ و چھتویں تمه وحدۃ الوجودی فلسفل

صداء بازگشت چھه، یں کلہم سری یا صوفی شاعری ہند غالب موضوع چھه:

سہ مئ نشن تے پس نشے

مئ لس نشے قرار آو

نچے ژھونڈ مئ پردیشے

ل "نہر" لفظ معنے چھگ، مکان۔

پکنے دیشے مئ یار آو

☆ [شیخ العالم]

میوں مدن میوں نے ہے پیغمبر کنہ دیش روزان آسہ ہے

اُ خط لکھ پھر ہس

سہ پچھہ میانس منس پانس تھے چشم اندر

کیا ہ شپھ سوڑس تھے کوت سوڑس [کپر]

اوڑ اور ٹاتام اوں شیخ العالم تھے کپر نس کلامس متعلق یہ احساس عام نہ

یہند کلامہ پچھہ پران والین تام محض مذہبی، روحاںی تھے سماجی پیغام و اتناونگ کا کھ

تبليغی اظہار۔ عظیم روحاںی بزرگن ہنزہ قبولیت پڑا وہ پُشتر اوں یہند کلامہ محض

عقیدتی شاعری تاپے محدود کرنے پا آمت۔ متح پزرس تھے چھنپے انکار حضرت شیخ

العالم سندس کلامس پچھہ کا شر قرآن، وہنے یوان یُس پذخ پاٹھو قرآنی آیاتن

ہند منظوم تفسیر پچھہ۔ یہندس کلامس پچھہ پذخ دور کبن سماجی معاملاتن تھے مسلمن

ہند آئے تھے وہنے یوان یُس شیخ العالم سند زمانگ اکھ تو اریجی تصویر پیش کران

پچھہ۔ یہند کلام پچھہ ووڑ ماحولیائی، سماجیاتی، بشریاتی تھے ساپنی پڑان تھے انکشافن

ہندس پوت منظرس مژر تھے مولو نہ تھے پر کھاونے یوان۔ اما پڑا تھے سنجیدہ مطالعس

دوران آئے تم شیخ پر شر کر تھے بروہہ گن یہند خلائقی و پھر شیخ العالم سیز شاعر انہ

عظمت فرشہ پڑھ عرش کھلان پچھہ۔ امہ قبیلہ کبن شر کبن مژر نہ پچھہ شاعر

کنہ مخصوص فلسفگ ترجمان، نہ پچھہ کائسہ مخصوص فرد سندہن مسلمن، معاملن یا

سندہن مخصوص سماجی حالاتن زبو دوان تھے نہ پچھہ کنہ مقامی سونچک، فلسفگ یا

صورتحال کل انسانی اظہار بلکہ کل انسانی صورتحاک از لی آدمی و بد اکھیں حیات
تھے کائنات کس فکری پوت منظر مژہ انسانی لاچاری، بے بسی تھے بے کسی ہند
فریاد تھے احتجاج چھہ۔ یو ہے انسانی صورتحال چھہ شاعری ہند آفاقی موضوع تھے
آتھ آفاقی موضوع سچھہ شیخ العالم ستر شعر زبان تخلیقی گون عطا کر تھا آفاقی تجربہ
بناؤ ان۔ تھین شر کبین ہند تخلیقی پرواز چھہ بتھ پوزرس گواہ ز شیخ العالم چھہ کا شر
زاں ہند اعلیٰ تھے آفاقی شاعر۔

گنبر پڑکٹ کران چھم کاو
پر چھنم آنگ باؤ کس
ئری گوم گرتے وہ کھلو گیم ناو
بار گوم گو ب تھے ہزار اکس

کپر شاعری متعلق یو تاہ تاثر آتی تھے تنقیدی بحث سپدمت چھه، بتھ ساری ہے
زول دیتھ چھہ ڈاکٹر پر بھا کر ماچوے بتھ پھس دا تھے پتنیں خیال ہند اظہار کران۔
لے تمن شٹھپ تی تگ نظر قادن ہند تعداد چھنپ کیا ہے کم یہ کپرس صرف خدادوست
تھے درویش صفت منش ماناں چھہ۔ امہ قبیلکو نقاد چھہ شاید ٹیکنیکی مپے ناورس تھے
اسلوب کس زاوی جارس غارضہ ری اہمیت دوان۔ اما پا ز نو تنقیدی مولائی
کن چھه کپر پیندی تنقید س مژگو ڈیک باغی تھے گو ڈیک جدید شاعر۔ پڑتھ

۱۔ کبیر۔ مانوگراف انگریزی۔ ساہنیا کادمی نویل۔ ترجمہ: شادر رمضان
کا نہہ شاعر چھہ پدن محاورہ ڈاران، تمن بوزن تھے پران والین ہند با پتھ یعنی گن

سُه مخا طب آسان چھه تے یئے چھه کپر نہ شاعری پہنچ انفرادیت تے ہر گاہ بُدیں
شاعر پہنچ و خصوصیہ و پہنچ انفرادیت اہم خصوصیت چھه تیلہ چھه کپر کنہ شکلہ رون
بُوڈ شاعر۔

شعر مثال چھے پیش:

یار دا چھم دل تیہ لیو مٹت تے زوداوس لو گھٹت
نه سوکھ نہ بند
کالیں تے زالیں چھم تلک پٹھ گڑھان
زندگی چھم ڑھری چار پاپہ پٹھ پڑھ گمہ
بے رحم مائن
عشراؤس تے منساوس
کپر چھو ونان---
تلائے گری تو یئہ عذابہ تلے آزاد
غم ہا گوم غائب۔

صمد میر تھے احمد زرگر

وہڑاون پیغمبر

دوج والین و ژن نمایا ٹن ہندس پوت منظر مژ

حمد میر تے احمد زرگر چھہ و ہر مہ صدی ہند کے قد اور کا شیر کے صوفی شاعر،
پہنچ س زماں مژہ کا شیر شاعری یسلے پاٹھ کی ترقی پسند تحریک یہ ہند س پوت منظر س
تحت سیاسی، وطنی تھے سماجی موضوع عن ہنزہ ترجمان روز، یعنی پتھر کے نہ مار کسی فلسفہ
تحت طبقائی کشمکش تھے اشتراکی انقلاب کے تصویر کار فرماؤں۔ بلکہ و چھا احمد زرگر ن
جدید شاعری ہند دور تھے۔ جدیدیت کس پوت منظر س تحت سپرد صدی یہن
ہند ہن تصور نہ قدر ان شکست و رنج تھے اُمّ صورت حال دیت اُرس ٹوس
نکرس، رہ ویس تھے رد عمل س زخم یہ میک نمایاں اظہار مایوسی تھے تھا یہی ہند احساس
تھے زندگی ہند بے معنی آسٹنگ خوف چھہ۔ یمن دو شوڑ دو آن (ترقی پسند تھے جدید
شاعری) ہنزہ کا شیر شاعری اُس پڑا نہ کا شیر شاعری مقابلہ ہی تھے موضوعی اعتبار
تھے ہنا مختلف تھے لسانی ورتا تو تھے آہنگ اسلوبیہ کرن تھے کرتے کور و کھر۔ اتھے گھم پوت
منظر س مژہ چھپنے کی شفون لکھا رہن ہند یہ وُن پاڑ زی صدمہ میر تھے احمد زرگر چھہ و زمانہ

کہن نوہن تقاضن عبیت شعوری طور اچھو ان تے کن سوان بلکہ چھہ پڑ ریپہ زیم
دوشوے شاعر چھہ پنیس اسرار کر دنیا ہس مژلپن رو زتح پنہ شعر رو ایش پنیس
فکری پا ت منظر تھت پنین روحانی رمؤزن تے اسرار ان با و تھہ دوان تے نوزمان
کہن نوہن تقاضن گن چھکھ بے طونے روزان تکیا زیم دوشوے اُسر روحانی
قدرن ہندک پاسدار تے اسرار کر عالمکر طالب تے طلگار، یکن نش دنیاوی
معاملات تے نوہن شاعر ای روجان یا تحریکن کا نہہ خاص معنی مطلب اوں نہ۔

صد میر تے احدز رگر شاعری مژ و رتا و نہ آہت یسلہ مضمون چھہ گھم
کا شر صوفی شاعری مژ و رتا و نہ آہت مشترک مضمون یعنے حیات تے کاینات کہن
اسرا رک رمؤزن ائمہ مژد گوہنگ ارمان تے تمہہ زاؤ ہند معرفت پزاو نہ پتہ
پنیس اصلی آگرس ستر واپس رلک ہاوس تے ہمسوس۔ یو ہے ہاوس تے ہمسوس چھہ
اند و دید چھہ شاعری مژ را دکروید اکھن تھہ با و تھہ پزاو ان رو دمٹ یس بیک وقت
فریادس مژ احتجاج تے احتجاج جس مژ فریاد کر روداد باوان چھہ۔ احتجاج اے کنزی:

باغ بہشت سے مجھے حکم سفر دیا تھا کیوں

کار چہاں دراز ہے اب میرا انتظار کر

تے فریاد اے موکھہ:

آمہہ پنے سو درس نا و چھس لمان

کتہ بو زدے میون مے تے دیہ تار

اکہ پاسہ جس کلہ نیغہ ٹھہنگ راون تیول تے بکلہ پاسہ پنیس آگرس ستر

واپس رنگ اشتیاق۔ یہم دو شوے صورہ ترچھے انسانی لاچاری تے بے بسی ہند تیتحہ احساس پیتھے مختاری ہند درجہ پڑا تو تحہ لاجاری ہند دو گھم انسانی صورت حالک آدھر و بد اکھ بناں چھہ۔ ورگہ پٹھر چھہ للہ دید ہندس:

نپدر بارس آٹھے گند ڈیول گوم
دہسہ کا ڈھول گوم ہسلکے کہیو

تے شیخ العالم پسندس:

ئئر گوم گرتے وو گھل گیم ناو
بار گوم گوب تے تر او کس

ہوہن شعر اظہار ان مژ بے وبد اکھر احساس باو تحہ پڑاوان۔ کاشر صوفی شاعری مژ ورتاونے آمٹ پہ مشترکہ موضوع چھہ صمد میرنس و وزن چالہ نظم نما باتس مژ ورگہ ورگہ اظہار ان تے آکارن مژ باو تحہ پڑاوان:

وپس کار مشکل بار گوب گوم و بتراون پیغم
گلالہ پائس کالہ رنگ گوم و بتراون پیغم

بھری احساس چھہ احدز گرنس یتھے مشہور وزن نما باتس مژ تے پھری
پھری اظہار لبان:

رنگ بائکو ڈولم تاز گلس سے من دیس کان
سنگ کالکو ڈولم را ہ بس سے من دیس کان

یعنی دو شوہن باشن پٹھر چھہ گوڈنچہ لٹھے امین کامل ”صوفی شاعر“، نادچہ کتابہ

(جلد: ۳) مژ مو خصر تر چن لفظن مژ کتھ کران۔ کامل صاًب کلیا ز پچھے یکن دوشو ز
وژن نہما باتن غزل و نان، ته اس تمعنے خبر۔ اما پوز کامل صاًنس یتھ جملس ستر
کر چې شاید کاٹھ شعر شناس اتفاق ز "صد میر نہ شاعری مژ پچھے یو ہے اکھ غزل تی
بہترین لبنة یوان۔ تھ رو حائی معنے کھوتے رؤمانی اطہار ان روز چتے بو رمٹ پچھے"۔
تلیا ز صدم پر ناکثر وژن پچھے تخلیقی باو تھ کاری ہندی بہتر کھوتے بہتر نمائنے بلکہ گھم
کاشر صوفی شاعری مژ پنہ آمی منفرد تھ خصوص باوڑ طرز کن پچھے صدم میر س پنہ قپلے
کیں شاعر ان مژ امتیاز۔ امہ پتھ پچھے پرو فیسر حملن را، ہی یکن دون باتن ہندیں
موضوعی، لسانی تھ تخلیقی جو هر متعلق مدلل تاثر اتی تھ تقیدی بحث گرتھ یکن دون
باتن ہندیں تخلیقی تنظر س مژ صدم میر تے احدز رگر نہ شاعر اعہ شخیز ہند مدلل
تعارف کرنا وان۔ یکم دوشوے تقیدی مقالہ پچھے پہنچ "شار شناسی" ناوچہ تقیدی
کتابہ مژ شاہیں۔ را، ہی صاًنس علمی بصیرت تھ تقیدی شعور س کس کر انکار۔ ڈل
گو شعر ہمکن مختلف تاؤپل کڈنے پڑھ تے پڑھ کاٹھ تاؤپل ہمکہ پنہ اغبار
خود کفیل اس تھ۔ امہ کن ہمکو را، ہی صاًنس تھ تاؤپل س ستر اختلاف تھ گرتھ یا ہمکو
مدکور ہاتس تھ تاؤپل بجایہ نو و تاؤپل تھ کلڈ تھ یس تاؤپل را، ہی صاًب
احدر رگر نس مدکور ہاتے کس گوڈنکس بندس کڈان پچھے۔ خصوص شعر بند کس
ترتیب مس مصروعس نیمیک متن را، ہی صاًب ہتھ کن دوان پچھے:
 سنگ بالہ ژو لم را ز بلس سے منے دیں کان
 مدکور مصر عس پچھے را، ہی صاًب تاؤپل ز "سنگ کال گو و وصلک و ق تے را ز بل

چھہ شمشان گاٹھس ونان۔ اُمس کم دا نسے بالہ چھہ پہ احساس تڑپاوان زیمنے تھے میاں س محبوب س درمیان یس ملٹہ اڑک تے سنگڑہ ہند صورت حال قائم سپد مت اوں، تھے دلپذیر صورتحال س مژر گوم سہ سنگی ساختی را ڈل روائے۔ شعر بندک پہ مجازی معنے چھہ آمہ چہ اسرار کہ کفیہ دار و اتناوان ٹکیا ز صوفی عقیدہ محبوب چھہ ”فنا پتھ بقا“۔ لا پتھ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى نفی پتھ اثبات، پتھ بجھے جو کلک طلبگار چھہ۔ یعنے قطرس چھے سو درس ستر وصل پزاونے زندگی۔ اوے چھہ اسرار کہ لاؤ کن ہند عقیدہ ز موت چھہ معراج یعنے موڑے چھہ اصل زندگی پزاون۔ احدز رگرنس شعری کردار سند سنگ ساختی ہرگاہ لس اڑ و تھ پانہ آور تاریخ بل واتان چھہ (یعنے سہ چھہ سورگواں سپدان)۔ تُس کمیک کان آسہ تیلہ۔ ٹکیا ز سوے چھہ ابدی زندگی پزاون۔ دو یم یہ ز صوفیانہ شعر تجربس مژر یم اکثر پاٹھ کر کردار و اتناوان چھہ، تمن و نو مجازی زیاذ مژر عاشق تے معشوق۔ عاشق گو و جو تے معشوق کل۔ جزو گو و آدم تے کل گو و ابدی نور۔ تیلہ چھہ احدز رگرنس سنگ ساختی یا و نو معشوق تے ابدی نور یعنے ”خدائے“ تے تیلہ گس چھہ بقول راہی صاب مزار بل واتان تیلہ زان بقول کپر:

جسم اور مردن کے نقچ کوئی انترنیں

یا بقول لعل:

زندے مر س تے کرم کیا
ہرگاہ ووڈی مزار بل واتنس ابدی زندگی پزاون تے ناو کرو، تیلہ چھہ آمہ شعر ک
دو ج مصروع سے نے دس کان، بے معنے تے بے محل سپدان تے احدز رگرنس

شاعر انہ فنکاری پڑھ ہیکیہ سوالیہ نشان لگتھ۔ دراصل چھہ کلہم کاشر شاعری مژہ
'دل' بطور اصطلاح ورتاونے آمٹ تے معنے پھس خداے سائز روزان جائے یاوو
ذکرو اذکار انہند مرکز۔

دل چھے عرش اعلیٰ تھہ مژہ حق تعالیٰ
طواب کر کعبس تے چاؤں پانہ مس تے

[رجمن ڈار]

"سنگ، لفظس چھہ کاشرس مژہ معنے پھوں، پھونبرتے عدم اعتدال یاو نوترا کر پھز
ڈنڈ ڈئنے۔ گویا شاعر س یاو شعرس مژہ و تلن و اس کردارس چھہ پنہ پھوڑک
احساس۔ یہے کتھ ہمکو یتھے کن تھہ و نتھہ ز دس (راز بلس) ڈلس نے زندگی ہندہن
آخری ایامن تام سنگ یعنے تر کر پھز ڈنڈ روڑس بچہ۔ ووڈی یہمہ ساعتے سنگ
ثر لتھ تر کر ہند ڈنڈ برابر گیس، تمہہ ساعتے اوں واریاہ ثر گو موت تے سے پھس دس
کان۔ ووڈی ڈری تو شعر ک متن تے کاڑی لفظس گن پھری تو پن ظون:

رنگ بالک ڈولم تاز گلss سے من دس کان
سنگ کاک ڈری ڈولم راز بلس سے من دس کان

ووڈی ڈری تو صدمیرنہ وڑنگ گوڈ شعرتے سری تو شعری کردار سند سے دودیس احمد
زر گر سند شعری کردار للوان چھه:

اً احذ رگر چھنے بالہ لفظ ورتاوان بلکہ بالک تے دوئیس مژہ کاڑی، تی چھہ صحیتے۔ صوفی شاعر چھہ
اکثر پاٹھ بپکس (ویسہ) گن مخاطب سپد تھو نان۔

ویسکا عشقمن بارگوب گوم و بتراون پیوم
گلاله پاس کاله رنگ گوم و بتراون پیوم

صدم میرتے احدز رگرعنین یمن دون وزن چاله مذکور باتن هند فکری پوت منظر، شعرن
ہنر لسانی صورت تے لسانی صورت دسو پھابھلن دول تجربہ پچھہ کئے۔ حیات تے
کایناں متعلق یمن دون اسرار کو تصور تحاون والین حصہ بد ارشا عن پچھہ کائش
صوفی شاعری هندس فکری، لسانی تے ثقافتی پوت منظر س تمام تے واتنیار تے آتح فکری تے
لسانی پوت منظر تحت پھابھلن والین انہارن آ کارن تے اسرارن رموزن تجربہ
بناؤ تھہ شاعرانہ اظہار ک تخلیقی بُرتتے۔ اکس پچھہ تاز گلس رنگ ڈلان تے پیکس پچھہ
گلاله پاس کاله رنگ گوہان۔ یہ کمیٹھہ تے کلڈ رصور تحاول پچھہ دوشون شاعر عن
ہندون دون ج مصر عن ” بتراون پیوم ” تے ” سے نے دس کان ” مژہ سے آدم و بد اکھ
پتھھ باو تھہ پزاوان یس آند وند چہ اعلیٰ شاعری هند مرکزی محور پچھہ، بیتہ آدم پنہ بے
بی تے بے کسی هند دود لواں پچھہ۔ امہ صور تحاول کمیں تخلیقی تجربن ہنر پڑھہ ہش
خوب صورت باو تھہ پچھے دوشون شاعر عن ہنر تخلیقی جوہر ک نون نیب۔

پتھھ چرخ پندرس تو سپکڑوم ور تلہ دزام اوام
پول گوس بازِ مول و سپتھ گوم بتراون پیوم

[صدمیر]

تاریج رویہ پچھم جسم گلس دم بد م تیزان
پارچہ زالم سؤر مل سے نے دس کان

[احذرگر]

گوڈنکس بندس مژیں بظاہر شعری کردار ووتلان پچھے سوچھے لائی
 زالہ چمڑہ تندھ معصوم خانہ مون کوئی موسیٰ خاند رسد تھو داریو واتان واتانے
 ہمشہ پڑھتی تھے زام ہٹپر پامہ و بترا ونہ پو ان پچھے۔ پہ لائی زالہ چمڑہ کوئرچھے
 زندگی ہند رو نہ کرنے پڑک پندرس پٹھ تو سے کتان۔ (یندراوس اوتراوترا تمام
 سمائجی زندگی گذارن والس اوزقہ کماونگ اہم وسیلہ)۔ وون یتھے سواتھ
 پس ایسن ور دوان پچھے، پن پچھے اوم پیر تھا ایسن ور دنے ستر ڈھنپتھ پو ان۔
 وون بیون باز رکن مگر اتحاد آہم پنے تو سے ڈیخ گس ہیں ملک۔ اما پوز بے بی ہند
 یہ غم و بترا انس پچھس نہ چارے۔ پہ پچھس لانہ لیکھمٹ تقدیر یتھے نہ کافہ
 تدپر بد س پچھس۔ مذکورہ شعر مژر پچھہ ”یتھے“ لفظ س پٹھ زور دنے آمٹ یتھے
 چرخہ پندرس، [چرخہ یندرو یتھے گو و آدم و جو د] یتھے کل دید دمن ہال، تھے سوچھے
 کرالس پٹھے احذ رگرس تام پچھس کتو کا شری صوفی شاعر ذکر واذ کارن ہند
 وون وسیلہ زانان۔ پندرس پٹھ تو سے پن کھاں وان گوشہ کھانس والنس
 ستر اللہ تھے ہو، پر ان۔ کا شری صوفی شاعری مژر پچھے امہ با پتھ ہوتے ہے اصطلاح تھے
 ورتا وہ آمٹر۔ ہو گو و تر (ہوندر) تھے، گو وش شہہ۔ امی ادبی اصطلاح
 ستر پچھے حضرت شیخ العالم سند رؤحانی حال قرآنی تخلیقی تحریب بنان۔

ہے اکہ سنگرتار زن وزن

گمبگز زن دُن دُن کتھ

سوڙن آشارِ سٽبن بوڙن
 کو زن بو زن نه دن باله گٿ
 رُمِن راهی ته چھه 'سوٽھه' ناوچه نظميہ مژر یعنی دون اصطلاحن ٻهندِ ئو سلیٽ پُن تجربه
 باوان

تُھپ گر تھ کا گلدن پھرس ته
 ڦُشْن اتھپ ہوند رس ڏلپس پھروان و ڏو ڻهم
 مرڙى گلند--- ہومیون ہه

[نظم "سوٽھه"]

يو ہے تجربہ چھه احدز گرنس شعرس مژر پنہ انداز خوبصورت اظہار پزاوان۔ شعری
 کردار سُند و جو دچھه نار سری گومت ته نارچ ریبہ ته تھہ چھس رمس رمس تیلان
 ته بر ڙپتے رُز ڙتیزان۔ ناران گلڈس ڙھٹھ ته ٺالک جامن ہیو ٿنس نارتے پو ڏو ڙتھ۔
 اکہ پاسہ اصلس ستر و صل سپڈنگ مل ڦوت ته بیکہ پاسہ چھس اصلہ نش دُور
 پینگ احساس دلک کان بنان۔ وو ڙی ڙی تو راهی صابنہ قلمیہ امیک اسرا ری تاویل ته
 یُس گلہم صوفی شاعری ہند موضعی مُہ چھه، یعنی آگر نشه ڙھنپه گو ڻهنگ آدمی
 ویدا ڪه۔ ”په ٿیپه وان چھے آدمی و چھو ڪر ظاہری پارچه زا لٽھ تزاوان ته پارچه پوش
 ڙنه ڏو ڦمتہ پارچک سؤر ملنا وان۔ تُس چھه دس یو ہے کان۔ پارچه سؤر
 گو ڻهنگ نه، بلکہ اصلہ نشه ڏو پینگ“
 پارچه زا لنم سؤر ملسا

سُے منے دِل کان

امہ شعر بندک حُسن تے معنے سا وبر چھه یی ز شاعر چھه پُن رؤحانی
 تجربہ معرضی پکیرن مژر باوان تکنیا ز اسرائیل تجربہ تخلیقی باوتحہ ہیکیہ نہ تو تاتم
 فنی حُسن تے معنوی امکان پڑا تو تھے یوت تام نہ ظاہری پکیرن، استعارن تے
 علامہ مژر باوتحہ پڑاو۔

کاٹھہ ہیکیہ پی سوال تھے تلکھہ ز امہ قسمک تجربہ ہیکیہ کاٹھہ اسرار پسندس
 تھے اس تھے یس نہ شاعر آسہ اما پڑا ز سہ ہیکیہ نہ صمد میرن زیا احمدزگر پٹھو تجربہ مژر
 وو پدن والس صورتحال س شعر باوتحہ دلخہ تھے سپدا تھے تجربہ بس لسانی باوتحہ دلخہ
 باپتھے بے قرار۔ گویا شاعر مژر چھے تجربہ علاوہ تجربہ پاونچ بے قراری تھے
 تجربہ بس لسانی صورت دلخہ صلاحیت موجود آسان تھے شاعر سفر پی لسانی صورت
 چھے ضرور معلوم ماتی ادب لکھن والس شخصی سفر لسانی صورہ زنشہ بدوان، یوسہ
 تخلیقی زبانی ہندک پٹھو نفسیاتی تھے احساساتی طور آور او ان چھنہ۔ اسک بوزو ضرور
 سانپسی زانی کارس نشہ ما نچھٹر، ما نچھ گنگ تھے زلری ہند زالک سانپسی پر گر تھے
 و نو محض معلوم ماتی ادب یس پڑ رہا گراونک ذریعہ چھه۔ پران والس ہمکن امہ
 زانکاری ہندس صحیح یا غلط آسنس پڑھ سوال تھے تو تھے اما پڑا زیکیہ یہے کتنہ احمدزگر
 شعر تجربہ مژر باوان چھه، پران وول چھه امہ نشہ حض تھے آگھی پڑاوس عستہ عستہ
 امہ کین استعاراً تی تھے علماتی معنوی امکاناتن ہند تلاش کران تھے لس چھنہ امہ
 کس پڑرس تھے غلط آسنس گن ظوئے گوہان۔ امی و ڈنک اعلیٰ تخلیقی معیار ک

طاقور شعرتہ بؤز رُتو

تلر ویور پیتھ ڙاچ چلس اندِر اُنراوان
 زلری زال ویور نفس ڙھلس سے نے دس کان

تلر ہن ہند چلس آڻن تے اندِر اُنراوان چھه کاشن ہن ہند لسانی محاوڑک اکھ
 طاق تو ر اظہار، یُس پیگ وقت احد زر گر سر لسانی تے تخلیقی ہوز مرندی ہند نیب
 دوان چھه۔ اتحہ لسانی اطہار مژر یُس ڈراما و تلان چھه، سہ چھه شعر تمیشی
 آ کارنگشته معنے پرو تخلیقی تحریج بناؤان۔ مانچھ لنس مژر تلر ہن ہند ویور پیتھ آڻن
 تے اندِر کیا ہتام اُنراوان چھه طاق تو ر لسانی ورتاوس مژر تخلیقی اطہار ک عروج یُس
 مقامی ما حول تے مزاں پیتھ آفاقی تحریج بناں چھه۔ ظاہری جامن ولتحہ اکھ باطنی
 تحریج پیتھ مژر شاعر سند طاق تو ر اظہارتہ چھه تے صوفی سند رو حائی اسرار تہ پوشید
 چھه۔ تخلیقی تحریج بچھہ احد زر گر نس شاعر ای فنس عظمت عطا کران۔

پیتھے گئی ہنکیہ کا نہہ نوکتہ دان یا مفکر صمد میرن تحریج فلسفہ چہ زبان مژر
 پیش گری تھا اپوزہ آسہ نے گئی طریقہ صمد میر نہ تخلیقی باڑ ہند متبادل۔ یو ہے
 لسانی ول چھه صمد میر نہ تخلیقی ہوز مرندی و پھوار بخشان تے عام زبان استعاراتی تے
 علامتی اطہار دی تخلیقی قوت عطا کران تے صمد میر نس شعر تحریج بس تخلیقی پرواڑک
 عروج بناؤان۔ ”پھمب و بڑھناون پیوم“ لسانی اطہار مژر چھه اکس پھمب
 کتن واجہ ہند گلہم وجہ دتے اوند پا کھدید مان بوان پیتھ مژر ظاہری پکیرن ولتحہ اکھ
 باطنی تحریج پھانپھلان چھه۔ اتحہ اطہار مژر چھه کا شر ما حول تے مزاں پھانپھلتھ

آفاقتی تصور کا ڈکڈان، یُس اعلیٰ شاعری ہند پر زناون نشانہ بنان چھه۔ ”سنگدل سفیدس رنگ گیشن“، چھه زندگی پہنڈس از لی و ارک داتس زو ڈتھ آدمی ویدا کھ بناوان، یتھ منزرا شرف المخلوقات اُستھ تے آدم سپریز بے چاری ہند داستان پوشید چھه۔

پھمب پیڑ پنے و بڑھنا و یوم پڑھہ ستر صاف گوم
سنگدل سفیدس رنگ مے گلیشوم و بتراون پیڑم

صد میرتے احد زرگر نین مذکور دون و ژن چالہ بائتن پہنڈس فلکری پوت
منظرس و دون ڈتھ پھئے پہ کتھٹا کا پڑیں ہم کال صوفی شاعر ن چھہ بُنیادی موضوع
کُنے یا و نو پہند ہن شعرن مژور تاوے آمُت مضمون چھہ تی از لی آدمی ویدا کھکھو تخلیقی
اظہار یُس انہ وغد چہ اعلیٰ یا آفاقتی شاعری ہند بُنیادی موضوع چھه۔ حالانکہ یہ
چھنپے ضروری ز شعر پر ان وول قاری تے کر شعرس سُ تاؤپل یُس خود شاعر پہنڈس
ذہنس مژر آسہ ہے۔ پہ کتھ تے چھنپ لازمی ز شعرس کیاہ کرن اکی زمانہ کو یا الگ
الگ زمانن ہند ک زیاتمہ کھوتے زیاد پر ان والکوے تاؤپل بلکہ چھہ پڑ ریہ ز
بعضے چھه نقاد پنہ اعلیٰ تقدی شعور ک شعرس مژور تاوے آمُتمن لفظیں پہنڈس تخلیقی،
استعاراتی، جمالیاتی تے احساساتی پوت منظرس تحت شعرس یا شعر تخلیقیں تیتھ
تاؤپل کڈان یتھ گن شاعر سند طون تے گومت آسان چھنپ بلکہ چھس فنی گون
عطا کران کران تیوت اعلیٰ شعر بناوان پڑھ اعلیٰ تخلیق کار پسنز شود بود تے آسان
چھنپے۔ مثالہ پاٹھر و نو ز احد زرگر نس شعر کلیاتس مژر چھه زرگر صائبہ مذکور باتے کہ
گوڈنے کہ مصرعک متن رنگ بالکی ڈولم تاز گلس، چھاپ سپڈ مُت تے پروفیسر رجن

راهی چھه پنیس تقیدی تبرس منز بالک، بدله باله لفظ و رتاوان - تئ تھکر تو نظرس منز چھه
 معنے تئ کڈان تپران والین تئ پنی تقیدی شعور مطابق شعر تجربگ آند محوس
 کرناوان - بالک چھه شعرس منزا کم معنوی تاشر و بتلادان تئ باله چھه تمہ نش پدوان
 معنوی تاشر و بتلادان - ؤو گوشعرس منز چھه خوشاعر بن بالک تئ کالک لفظ و رتومت
 تئ سے چھه صوفی شاعر بن پندس روایتی تو نظرس منز صحیح تئ بلکه شعر کس کلہم تاشراتی
 نظامس منز تئ معنے پور بنان - شاعر چھه بالک لفظ و رتا و تھکیس گعن مخاطب
 سپد تھ پن حوال باوان - دراصل چھے شعرس منز پھانھلن دا لس مفہومس یا
 تجربس نگھھے و اتھ بیدادی و سپلے زبان یا و نوشعر چ لسانی صورت - فی تو کھ صدمیر تئ
 احدزرگر پندھن مذکور بائشن پندھن یکم ز شعر بند - ممکن چھه شاعر بن آسہ نے شعر تخلیق
 کرنے و زیستہ سوچ مئیتے یا آسمس نے تو رگن ظونے گومت، یس معنے مفہوم تقیدی
 شعور تھاون دا لک شعر فهم یکن شعرن کڈان چھه - ضروری تئ چھنے ز شاعر بن آسہ
 پائس تئ خبر سے معنے یس معنے تھکر بن دا لک کڈان چھه یا بعض پشرواوان چھه - گوو
 پران دا لس چھے شعرس تام و اتگنک دا جد و سپلے شعر چ لسانی صورت -

کیا ہ کرنے آیوس سمسارس غمہ روس ما کھیوم
 و نے کس از لس کیا ہ لیکھ تھکر گوم دبڑاون پیوم

[صدمیر]

کلہ نلیلے رنگ گوم صندس پیوم رنگ زعفران
 گلہ زبو نے گیم بلبلس سے منے دس کان

[احذرگر]

یئن دون شعرن مژروتاو نه آمُت مضمون پچھه گئے اماپا ز باوڑ طرز پچھه
بیوں بیوں - پیشین چھنے چھنے کتھه یاد پاؤ نی ضروري ز صمد میر تھے احذر گر اسکر ہمکال
یئمه کنز پہنچ زبان و نو مہ صدی پہنچ و نو مہ صدی پہنڈن گلہم کا شرہن شاعر ن
و ن تھے لازمی ز تھوڑا ہمہ صدی پہنچ و نو مہ صدی پہنڈن سپری، یئمه عتر
مژر پچھه صمد میر تھے احذر گر واحد ز شاعر یئن ہمکال نقاد نصیب سپری، یئمه عتر
کہنے تھے چھنے فائیض رو راوی پہنچ شعر ز بائیں تام سپری پڑا شاعری مقابلہ پران
والین ہند و انتیارہنا آسان - تکلیف گنو ہمہ صدی پہنچ پیشتر شاعری ہند متن پچھنے
اسہ تام صحیح صورت مژر و تھمت - ہمکال آنسے سببہ ہرگاہ یئن دوشونی شاعر ن پہنچ
شعر ز بائیں ہندک بُنیادی خدوخال مشترک پچھہ اماپا ز امہ مشترک پچھہ ز بائیں ہند تخلیقی و رتاو
تھے و رتاوں وال پچھہ بہر حال یئن دوشونی شاعر ن بیوں تھے منفرد بناوان - یکو یم
مشترک پچھہ ادبی تھے صوفیانہ اصطلاح و رتاوی مکر پچھہ، تم ہرگاہ بعضے دوشونی شاعر ن پہندر
ؤس پنیس روایتی یا مخصوص فلکری تھے رؤحانی پوت منظر مژروتاو نه آمُت پچھہ اماپا ز
یہندک تخلیقی و رتاوں پچھہ یہندک معنوی امکان بدلاوڑی مُت - امہ قبیلہ کو اصطلاحو
ؤسکر یم شببہ و و تلاو نہ آمُت پچھہ، یہندک عکس تھے آکارتھ پچھہ و کھپر - مثالہ باپتھ نمو
پہنڈن دون شعرن مژروتاو نه آمُت پیشہ رابطہ اصطلاح:

یتھ چرخہ پند رس تو سہ کڑوم ور تلہ درام خام

[صمد میر]

نیپر زالان سوندر اثر وان بوئن آند رکھالان پند رس سیپ سوس پن

[احذر گر]

حمد میر س مقابله پچھہ احذر گر روایتی اصطلاح، استعارہ، علامہ تے تشپہ
ورتاوان، یس تسویہ مہ صدی ہنر شعر زبان نکھل آنان پچھہ۔ اتحہ برکس پچھہ
حمد میر زبان ہندو ٹوکر انہار، آکار تے توڑی اصطلاح، استعارہ تے تشپہ ورتاوان
شاعری کوشش کران، بلکہ وتو تسدی زبان محاور پچھہ احذر گرس سان گلہم کاشر بن
شاعر م مقابلہ مؤلم منفرد تے سرتاز۔ پندرہ امی منفرد تے سرتاز مزاں، لمحہ تے آہنگ
اسلوب پر کئی پچھہ گلہم کاشر شاعری مژتس پنبدون مقام۔ پیغمبر اداہ مہ صدی
ہند محمد دگامی کاشر زبان ہند لفظ راش یہ ڈپر زستہ دریافت کران پچھہ، تھہ پچھہ
حمد میر زنتہ کاشر زبان ہند لفظ خزانگ کنڈر بردار بسان۔ حمد میر پچھنے کیفیت
جائیں پہ نھو صیحت تہ امتیاز بخشان زسہ پچھنے محض کتح و نان بلکہ کتحہ تجھے بناؤ تھہ
زندہ زو صور تھہ دوان۔

زیر تبصرہ دون شعر تخلیقن ہندس پوت منظرس مژہ گاہ یمن دون مذکور
شاعر ہند ہن کلیاتن سئتھ پہن دون دمو یمن دوشو ز شاعر ہند ہن واریائیں
وزن چالہ باستان یا تمثیلی تظمیں ہر گاہ کیفیتہ شعر بہر تہ کڈھو کھنم بستان یا تظمیں ہندس
وحدت تاثر سیا مرکزی خیالس پڑھ پیسے نہ کاٹھہ فرق۔ پیہ وکاٹہ تے ورچھہ سارے
نے تہ بیشتر کاشر بن صوفی شاعر سان کیفیت نوہن کیو جدید شاعر ہنر شاعر
تخلیقن مژتیہ عیا۔ مثلن یمن دون شعر تخلیقن ہندو تھکر ہو شعر اظہار
ونہ ویسرو نہ کس، تین پچھس گلان

یا

مرداہ آسہ مژ مخلفن

ہوئی شعرِ مصرِ پچھہ بالکل ہر یمانہ تے کمزور بابسان۔

اس رائے تجربسِ مژ ہمیکہ بعضے پتھ سپد تھے نہ تجربسِ مژ و ڈلن وول کا نہہ
احساسِ ماہینکہ نہ دُنیا وی چیز نہند کی پاٹھ کی بیان سپد تھے۔ شاید ماچھے یہے مجوری
بعضے اسرائیل صوفی شاعر لولہ شاعر نہند کی پاٹھ کی تھن باو تھ دنیا و ان تے امی
وسپلہ پرن والین تام و اتنا وان۔ اوے کئی ماچھے پر خصوصیتِ گھنیم صوفی شاعری
مژ مشترک۔ امہ قبیلہ کا شیر صوفی شاعری چھے مجازی لولہ شاعری نشہ بیون کڈن
ہنا مشکل بلکہ ہرگاہ شاعرِ سند لیجھت آسمیں نہ تیلہ ناممکن۔ حالانکہ امہ قبیلہ کی من
شعر نہ مُند لفظِ تکرار، اُندہ رک قافین نہ مُند ورتاؤ، ہم آواز تے ہم وزن لفظن نہ مُند
وسپلہ و ڈلن وول سازت پچھہ و لسنیں آنان۔

خاصہ تئیہ چانہ وَن گردگمِ وج یے لاسہ پڑھے اُز مے دے
ساسمے بذر رنگہ تھ عطر کیا نج یے نج یے دُورن گزارے

[حمد میر]

دارِ پڑھ چھکھے روے روپوش تھا تو تھ	مارِ گلماں بردوش یلہ ترا تو تھ
کارِ پتھر چھکھے عاشقن تبلادا وان	چانہ جلوک سوندری چھنم ارمان

[احذر رگر]

یمن دون قد اور صوفی شاعر نہند کلیات پر تھے چھے یہ کتھ ٹاکرے ز

یمن کلیاتن مژرشاًمل داریاھ شاعری چھنے آتھو مجازی لوله شاعری پەندىس مركزى
 اندى اندى نزان - یمن دون کلیاتن مژر پېتىھە صەمەرىز كىشە شەعرە محض پەۋىز چھە تىتە
 چھە احذىزگەز كىشە شەعرە محض اكھبىان - یەمیگە وجەشايىد یمن دون شاعرەن پەزىز
 شاعری ھۇندۇر مقدار آستىخە بىكىيە - ئەل گۈو وەھمە صەدى ھەندى يەم زە قد او ار صوفى
 شاعرە چھە سانىھ صوفى روایىت ھەندى زە گاشە مۇناھىزەن شاعرە كاشىر صوفى شاعرە
 پەندىس توارىخىس مژرا كەمۇل گەنچىنە چھە -

کاُشِر غزل

وَرْتَاوْتَه وَهَرَاد

غزل چھه و پر صنف آسنه با وجود کاشرس شعر هر ازس عتی هم آهنگی
 پذاؤ تکھ شاعر ان ہنر سو خن سرایی ہند اکھ نوش پسند تخلیقی اظہار رو دمت۔ آتھ
 تنظرس منز چھه ایران تے گشیر در میان صد کین ہند ہن رشن دوران فارسی تے
 کاشرس زبان ہند باہمی گفتار ک معنی پور لین دین تے رد قبول سہٹھے اهم۔ فارسی
 لفظ راشن بناؤ کاشرس زبان گشاد ہم، یمیک جہارتے بہار بدلوں میں لسانی تقاضن
 ہندس تنظرس منز پنین مختلف پڑاون پٹھ کاُشِر غزل چھاو ان باوان رو د۔ فارسی
 تے کاشرس زبان ہند امہ باہمی گفتار ک استفادہ کر تکھ چھه محمود گامی پنین سیار تخلیقی
 صلاحیث ان ہندس پوت منظرس منز کاشرس شاعری ہندس اکس نو پنے پڑاوس دس
 تلان۔ محمود گامی چھه کاشرس شاعری ہندس آتھ نؤس پڑاوس پٹھ کاشرس زبان غزل
 بطور صنف گلو میٹھ کران یتھ تسد کو نڑھ ہمکال رسول میر تخلیقی پرواز عطا کران
 چھه۔ یم میان سو خن فهم دوست جپ خوتونہ ہند ہن وژن باتن ته غزل ونا ن چھه،

تم پچھرے اچھوٰ تھے پورہ مشر اوان زیم دوشوے صفحہ پھے ہتی اعتباراً کھا کس
نش مختلف شعرِ ذرا ثابت یکن دون ہتی شعرِ ذرا ڈن ہنہ مخصوص تھے مشخص صفحی
شاخت پھے اکھا کس نفعہ مولے مختلف۔ دوشوئی صفحن ہند ہتی بین پچھہ ہند
پڑنا وان نشاپ سیس یکن دوشوئی صفحن ہند کسر حد بدوان بناوان پچھہ۔ غرلک
مرکز پچھہ ایران تھے وڑنگ مالین پچھہ کشپر۔ سانس پینہ ولس مخفقہ تھے نقاد
روز نہ پنیس تو آرخی منظر نامس ڈھانڈ تھے پڑس سترا تقاق کرس چارے
ز کشپر پٹھے دوت وڑن کند زبائی مژر۔ کند زبائی مژر کا شر زبائی ہندڑ، صوتیم موجود
نہ آسنا کنو (ہندوستانی زبان مژر پچھہ کا شرڑ، صوتیم ج، اچھر ج آواز پڑا وان)
بنیو و کا شر و ڈن کند زبائی مژر و چن۔ امہ کس تو آرخی کیوں لسانی پوت منظر س
پٹھ پیتشن بجث کرن پچھنہ ممکن تھے مناسب۔ اما پوز صوفی شاعری ترتیب دنہ
والین ہنہ باشیر کنو یم غزل نہما و ڈن کا شر صوفی شاعری ہنہ ان سو مبرن مژر شامل
کرنے آئت پچھہ، تم ساری پچھہ و ڈن نہ ی غزل۔ امہ قبیلک غزل نہما و ڈن بوڑ تھے
پڑ تھ پچھہ ضرہ رغز لک گمانہ گٹھان مگر یم ساری پچھہ ڈکہ و ڈن قبیلہ چہ شاعری
ہندہ مخصوص ہتی تجربہ۔

نابوت ملکوت گوجروت حارتن پیو و

لا ہوتے بجس زو پھس توڑ جواب بے

[وہاب کھار]

۱۔ کند زبائی ہندہ قریب ڈائے ساس و چین پچھہ کا شر مژر ترجمہ لکھتی یم سو سمیتی بلکل طرفے ۲۰۱۵ء،
یس مژر چھاپ سپ تھ باز راے۔ اتحہ مژر پچھہ مے تقریباً ترے ہتھ و ڈن ترجمہ گردی امتر۔

تُتھکر ہو کی بظاہر غزل نما شعر پچھے ڈکہ و وزن قبیلہ چہ شاعری ہند بن مخصوص ہتی
تجھ بن ہند تخلیقی اظہار۔ امہ و وزن بند پچ اصل ترتیب چھے یتھکر گز۔

ناسوت ملکوت گوو	جبروت حارتن پیوو
لاہوتے لجس زو	چھس تو رو جواب ہے

غزل شعر ک مصہر ہیکہ نہ کی اعتبار و وزن مصرن ہند آنماعہ ^{تقصیم سپرد تھے}
تھے نہ پچھے تھکر شعر اید رک قافین ہندس بندیا دس پڑھ با گردن ممکن۔ ووڑ و نہ کانہہ ز
تھکبین و وزن بندان ہنزہ لسانی صنعت گری چھے شعرن مژہ سازت و بتاؤ نک
و سپلیہ بناں، آما پڑ ز و وزنس مقابلہ پچھنے سازت غزلک بندیا دی جو بلکہ اکھ اضافی
حُسن۔ و وزنس مقابلہ پچھے غزل بالواسطہ اظہارس مژہ غار روایتی مضمون ہند تخلیقی
ترجمان۔ حیات کا بینات تھے انسانی وہ و د کس سرساورس متعلق یہ کینہ هاتھ آدھی
و بد اکھ بنا تو تھے مشرقی شاعری مژہ باونہ آ و تمیک تخلیقی اظہار پچھے غزل۔ حالانکہ گنہ
گنہ ہیو کنہ غزلک ہتی قائل تھے امہ آڈ کر یکہ ہند بار و بترآ و تھتے آ و پھٹھنہ۔
توے پیو و مرزا غالب ہوس عظیم شاعرستہ و نہ:

بقدیر شوق نہیں نگ نائے غزل
کچھ اور چاہئے و سعت میرے بیان کے لئے
کا شریر شاعری مژہ پچھے بطور صنفِ مجوہ دگامی ا گوڈنیک غزل تخلیق کران
یں مرزا کنوت پیش و وزن شاعری نگھے پچھے، تمیک مرکزی محور لول تے لوں مژہ میں
کا پچھن وول اشتیاق پچھے:

ایکیہہ محقق پچھے جلد بآری مژہ مقبول امر تسری لیں گوڈنیک غزل گوماناں یں تحقیقی اعتبار پڑ پچھہ۔

یارِ میانے مارکن مژز پان ہوؤتھ تی پزیا
 تارکن مژز ماہ تابان مند چھوؤتھ تی پزیا
 در تمنائے وصالت راتھ دوہ ووُم ودان
 میانۂ کھوتے دشمن من دوست تھوؤتھ تی پزیا
 از جفائے من وفا کیشہ اوے نواے بے وفا
 عاشق بے چارِ محمود کیا ز تر ووُتھ تی پزیا

رسول میراوس محمودن کوئرٹھ ہمکال تے گنۂ حدس تام ہم خیال تے
 اماپور تخلیقی اعتبار پجھے غزل س تیتھ لسانی کنیو تخلیقی و سعیت تے و سجار عطا کران
 یں از تام کا شرہن غزل گوشاعرن و ولساوان روڈ۔ بقولی آزاد غزل گویی
 مژز گوونۂ رسول میرن ہیو مرتبہ از تام کا نی کا شریس شاعر س نصیب۔ آزادن
 مراد اوس مبحور س تام۔ اماپور مبحور س پتے تے روڈ کا شریز باز ہند کیشہ قد اوار
 شاعر رسول میرن ہمنو اتے ہم زبان بنتھ لش خراج سوزان، یں دراصل رسول
 میرنہ بلند قامت شاعر انہ مرتبک اعتراف پجھے۔ رسول میرن غزل اوس نہ
 فقط پنۂ زماں ک سادر وار آواز بلکہ پجھے از تام آمہ غزل گ آہنگ تے اسلوب
 منفرد تے لا جواب۔ رسول میرن شعر زبان تے آمہ زبان ہند ورتاون ول پجھے
 رسول میرنہ تخلیقی پرواز ک معراج۔ کمال پجھے پہ ز تیزہ صنعت گری پچھنے تیزہ س
 تخلیقی پرواز ٹھور بنان یں رسول میرنہ لسانی ہوزمندی ہند تخلیقی وصف

چھه۔ پاں نا دِ رسول خون گوتے پنہ شاعری اے ”ناڑ کتاب“، وُن دوں رسول میر اوں
حساں دل شاعر تیمور پُن اکھا کھ شعر تجھے تخلیقی شعور چه کو نہ مژ رپتھ پران والین
پیش کش تھوڑتے یو ہے چھه کا شر غز لک گوڈ بیک اہم پڑاو۔

کھٹکتھ سپس اندر بونالہ رٹکتھ شامی سو ندر
جامہ زان سرو قدس پان ولاؤ یو مد نو

قد چون الف لام زلف میم دہن چھے
پور عقلہ سبق شکلہ الف لام نگارو

زن بچر آبس کم چھنے کر مہ نقش ہئی برآب
چھا یاد روزان ساپ لوکن وعدہ وفائی

حسبہ و بسہ رأ و تھس دلبر و بسہ کمو چھے
تم چھامیا خہ کھوتے سوندرے بال مراؤ یو

اے کیلیہ محقق تے رسول میر شاعری پندو کیلیہ ترتیب کارچھہ ”تاڑ کتاب“ لیکھاں تھے
کیلیہ چھہ آتھ ”ناڑ کتاب“ لیکھاں مگر رسول میرن چھہ وڈنمٹ ”ناڑ کتاب“ یُس تھندس
شعر مراز کس شعری کردارس ہمنوا جھے۔ یہ چھہ تیتحے ہیو شاعر انہ اظہار یُس مرزا غائبین
تھے پنہ شاعری متعلق یہ ونچھ کوار۔ تارکھنا سکے کویی میرے حرف پا لگشت۔ رسول میرس تھے
اوں پنہ شاعری متعلق تھے ہیو خیال تے توے وڈن ”ناڑ کتاب“۔

رسول میرس پتھے آ کا شریں مژر صوفی شاعری ہند دور یتھ مژر گھم پاٹھر شاعر ان ہند
تخلیقی اظہار ک و سلیہ وژن رو د، یمیک مرکزی موضوع عل دیند ہند نیپر دو پنجم
اندر آڑن، مصر ک رو حائی تفسیر چھہ۔ یو ہے چھہ سری تھے صوفی شاعری ہند
موضوعی مُہ۔ کا شری صوفی شاعر دکنے وژن صنفہ مقابلے غزل صنفہ اور۔ امیک
وجہ ہیکھ شاید پتھے اس تھے زین نش اوس پنین رو حائی اسرار ان تھے رو مؤذن
باو تھ دنگ بہترین قلب وژن، یتھ کا شری شعر زمپس تھے اسرا رک مازس متر
قدیم یہ شتھ چھہ۔ چونکہ کا شری مژر اوس غزل متعارف سپد مُت تھے کانسہ کانسہ
صوفی شاعر ان وون پنیس گنہ وژن بائیس تھے پانے غزل، یعنی مژر احذر گرس ہیو
نمایند صوفی شاعر تھے شامل چھہ۔

وون احذر گرن غزل رنگمار کا فرسپ تھ کو رُم یقرار
البتہ چھہ کا شریں صوفی شاعر ان ہندس قیپس مژروا ز محمود (اسد میران تھے چھہ کیہہ
خوبصورت غزل و لی متر)۔ شاید سہ واحد شاعر یس شعوری طور وژن تھے غزل
صنفہ ہند ہیتی بین پر زنا و تھ غزل بطور صنف ورتان چھہ۔ وا ز محمود اوس مذکور
صنف ورتاونگ و ل بد اس آمُت تھے پنین ہر کال شاعر ان مژر اوس تیس پانس تھے ممتاز
غزل گواہ سنگ ناز، یمیک اظہار سہ بڈھٹھ پانس را ہونزو تھ کران چھہ:
را ز ہونزو فاضی ازال کیا ہچھے تے
وا ز محمود کیا ہچھے غزل خوان سون

کشمیری زبان اور شاعری (جلد ۲۔ ص ۵۵۲) مژر چھہ گوڈنچہ لٹھ آزاد بائی صوفی

شاعر ن مقابلہ و اِمُو دِنِ غزل گویی ہند اعتراف کر تھے تپن غزلن ہند فی حسن
گُثراوان لکھاں:

دوسرے صوفی شعر کی بہ نسبت واڑہ مجدد کی غزل
ادبی زاویے نگاہ سے پختہ ہے۔ پُختہ روپیں اور
قافیے، ہم وزن الفاظ کی آمد، ترکیبیوں کی مناسب
بندش اس کے خارجی محسن ہیں۔

اتھ برکس پچھہ امین کامل واڑہ مجدد نس تیخ غزل متعلق باشیر باشیر پن بیان دو ان
یہمہ کب شعرن ہند مرکزی موضوع ظہور آدم پچھہ تھے یہمیک بر جستہ تخلیقی اظہار
شاعری ہند خوبصورت نمائے پچھہ۔

مَدْعَا بُو خَلْعَتِ آدَمْ وَلَتَّهَ آسْ
خَدَا شَاهِدْ بَهْرَ لَكْشَنْ پَهْلَتَهَ آسْ
تَيْونُگَلْ هَيْوَ عَشْقَهَ آتَشْ مَيْنَغَلْ جَلْ
جَنَّكَلْ مَنْ زَوْلَ كَرَازِيَ دِلْ تَلَّتَهَ آسْ

اتھ غزل نہ پچھہ روزہ تھے باقی رؤدمت تھے نہ عام صوفی
شاعری ہند اکثر کلامک سہ سوز و گداز۔ (صوفی شاعر۔ جلد ۳)

صوفی شاعری ہنڑ روایت و آثر نہ کوہمہ صدی ہنڈس اندس پٹھے آند بلکہ رہ دحمد میر
تھے احد زگرس ہوئی قد اور سو خن و روہمہ صدی ہنڈس انقلابی آلوس کن اچھو تو تھتھے
کن سوتھ پنہ رہا بتک پاسدار۔ وہمہ صدی ہنڈس انقلابی آلوس پس پرد اوں

انقلابِ رؤس تے کیپن ایشیائی ملکن مژرجاً پردازی نظامِ خلاف مژدَ ران تے
محنت کشن ہندس چدو جہد ستحت پھانپھلن وول اشتراکی سوچ، عالمی جگن ہنزہ
تباءہی ہند خوف تے آمن پسندی ہنزہ تریش، سائنسی اکتشافن تے ایجاداتن ہندس
تو نظرس مژر قدرن تے عقیدتی تصورن ہند شکست ورتخ کار فرمائی فکری سوچرس
پٹھ انسانی سوچ بدلو و تے امی نوئی سوچ کون سوچ کون سوچ باتھ سازگار
ماحول تیار۔ بر صعیر چین کیپن زعد زبان ہندی پاٹھر اس کا شر زبان تے نو سوچ
کس اچھو ئوس آلوس کن دا تھ پڑاران۔ اتھ ئوس سوچس پچھے گوڈ مجبور تے تیں
پتھ آزاد ئوس لسانی اظہار س مژر شعر زو آنان۔ سی نو ولسانی اظہار اوس سادروواریں
عام فہم زبان نکھہ اوں۔ یو ہے پچھہ نو کا شر شاعری ہند دسلاچہ یتھ کا شر شاعری
ہند نو دورو نان پچھہ۔ امہ نو شاعری ہند ترجمان پچھہ غزل یُس پُن نو ولچہ تے
مزار پتھ نوں سرحدن ہند بہار چھاو ان پچھہ۔ امہ نو غزل لگ نقیب پچھہ مجبور یُس
شعری طور نو زبان تے نوی مضمون ورتا تو تھ پڑا نس غزلس مقابلہ کا شر غزل
مزاج بدلاوان پچھہ۔ مجبور غزل رو دنہ گھم پاٹھر گنہ فلسفس آویز بلکہ انسان
ہند ن دوہ دن کین عام احسان تے جذباتن گھمے یعن احسان تے تجھ بن ہنزہ زبان
عام انسان ہندس بولیو شس نزدیک استھ تے اعلیٰ تخلیقی سوچن وری ہند نیب پچھے۔
مجبور نہ غزل لگ بیا کھ حسن پچھہ امیک کا شر مزاج یُس نوں لسانی قائلین مژر با تو تھ
پاؤ تو تھ کا شر میہ ہنزہ خوشبوے ژھٹان ژھٹان کا شر ن ہندس جمالیاتی شعورس
مشکالان پچھہ۔ یو ہے امتیاز پچھہ مجبور نہ غزل لگ پڑ ناؤں نشا نہ تے نو کا شر غزل

تuarf۔ مجورن یو ہے تو وغزل چھه کا شر غرلک دویم اہم پڑاو، یُس پڑا نس
غرلس مقلبلے نوزبانِ مژنوں مضمون ہند تو واظہار چھه۔

لوہڑتے چھند رپڑ مسول و نان چھه واوس
داماشِ میون تیگ چھوٹ تس زانہہ قرار آسیا

کامہ دو کرسالی ڈل بُزم شبیس ترتیل بل
درشنس آبَس اندر پکپوش لارگتھ پڑا پڑا

نسیمہ بُزم ڙ بالہ داءن کمند باتھ چھکھ شکار ڙھانڈان
پے شوق چانے شکار اند رپُن پے سر باتھ ترے ہالا لو

ترقی پسند تحریکہ ہند کا شر شاعری پیٹھ گوڈے پیٹھ تھے مجورن اوس امیک
استفادہ کرتھ پتنین کیثون نظمن تے نغمن ہند پیٹھ وون امہ مژپ تیار کو رمٹ۔ اما پاڑ
1935ء لیں مژرا دپبن ہمزر عالمی کانفرنس (روس) تے 1936ء لیں دوران ترقی پسند
ہند ستائی ادپبن ہمزر مجلس منعقد سپدے نے پتھ رؤڈ کا شر کا شر دو شاعر اردو شاعری ہند س
اٹرس تل امہ تحریکہ ہند ہن ہنیادی تصورن پتنین شعرن ہند موضوع بنادا ان۔ پیمن
مژر عبدالاحد آزاد گوڈیک شاعر چھه یُس آتھ آلوس و چھ مونہ تکھ استقبال کران
رؤد۔ پتنین ہمکال سیاسی حالاتن ہندس توظرس مژر آزادی ہند خاب ۽ چھان
۽ چھان تھے رؤد آزاد گرلک مرکزی موضوع انسانی اقدار یتھ ٿوک تل انسانی

سوچک اعلیٰ پُر رچھه۔ یمیک احساس بعضے سید سیو دتے بھسے ورگے اظہار پڑاً وِ تھے
آزادن شعرن مژر باو تھپز او ان چھه۔ آزادن یہ اظہارتے اتھا اظہارس مژر باونے
آمٹ مضمون اوں کا شرس مژربلکل نو و تے نو مراڑک ترجمان۔

کیاہ رو ز پر دن ڙھایہ ڙھایے سوز ڄگر میون
کر پھیر سبزی لولے با غس نیر یہ شر میون

تمہر لولہ کھوتے بہتر زوالانہ غواہی ہند
استاد جوان مرد س یں لول پتھر ساوے

دین دارِ ڙتے چھے دین پُن چھم من پُن دین
ایمان خدا چون تے انسان مُدعا میون

آزادن بنو و ترقی پسند تصور نظر یاتی بُنیادن پڑھ مستحکم یمیک تقلید تپنڈر ہمکال تیس
پتھر کیہڑس کاس کران رو دک، یمن مژر عبد الستار عاصی، غلام نبی دلو سوزتے غلام نبی
عارض شاہیل چھر۔ اتھو دوران آیہ کا شرہن ترقی پسند ادپن ہنڑ کشمیر کلچرل
کانگریس، (یتھ گوڈ کلچرل فرنٹ ناو اوں) تے انجمان ترقی پسند مصنفین کشمیر ہشہ
ادبی تنظیمہ وجہ دس۔ یمن تنظیمہ من ستر وابستہ ادیب اُک ہفتہ وارا دبی مجلسہ منعقد
کران تے یمن ادبی مجلسن مژر اوں پر نہ آمنہن تھلپن پڑھ تنقیدی تبصرہ سپدان۔
یمن ادبی تنظیمہ من ستر وابستہ شاعر رو دک پن پنہ تھلیقی پتھر مطابق ترقی پسند خیالن شعر

باو تھ دواں، یعن مژد بینا نا تھ نادم، مرزا عارف، عبدالستار رنجور، ارجمن دیو مجور،
 رحمن راهی، غلام نبی فراق، امین کامل تے غلام نبی خیال بیتہ قبل ذکر چھہ۔ یم
 ساری شا عروہ دی اردو تھ انگر پڑا دیک مطالعہ کر تھ پنہ ادبی ماحول استفادہ کران
 کران پڑا الگ الگ شا عارف شخصیت تعمیر کران۔ نادم سفر بیشتر شا عربی پڑھ رہ د
 ترقی پسند نظریہ چھاؤ تھ تے لش اس ترقی پسندی تھن نام نہاد تصوراتن خلاف
 بغافت یم انسان پنڈ پڑھوؤ می مضبوط کرنے با پتھ فطری تقاضن بر عکس انسانی اقدار
 پامال کرنے با پتھ قایم کری مئر چھہ۔ یہ دوے امہ بغاؤنگ احتجاج آہنگ نظمن مژد
 بر جستہ تھ تحد ہٹھ اظہار پزاون چھه، اما پوز تند غزل تھ چھه ورگہ پاٹھکو ساما جی
 نظامس خلاف انسانی بدآری ہند نغمائی اظہار۔ ؎ں گوونادم پنڈ غزلک نگماتی
 لجھ تھ مرا زچھ کاشرس غرلس مقابلہ و ڈنس قریب۔

وو تھ با غل گلکی کو کو گری گری جل تھ قمیر و زناوئے

و چھ سونکیہ واوک ہو ہو آمٹ با غل بلا مبرود زناوئے
 ☆

رگن رگن سر یہہ رمن رمن تیہہ رئیخ نظر پتھ حسپن یم پر زل

یہ میون شود بود بھپور بود مبر کر ہے تے کوتاہ نکار کر ہے

سانے کتھے کر دسے کلے والن

پیان اچھ پھر پیانس گن

مرزا عاف رو دیکن ادبی شنیشن پس من ستر وابستہ روزنے کن شا عربی مژد تھ

شعوری طور واریا ہس کاس ترقی پسند مضمون آوپز۔ عارف رؤڈ بھروس تھے
آزادس قریب تھے آزادسہ مردی پتھر پھٹھ بھجو رتیں پن قریبی ہمسفر و نان۔ اُتحم
اُثرس تل رؤڈ زتحر رؤڈ دعارف اشترا کی سوچس پنین غزل شعرن مژتھہ ورتاوان۔
عارف سُندِ امہ دوڑک غزل پھٹھ ترقی پسند جذبِ بن ہند منظوم بیان۔ سُہ پھٹھ پاشہ تھے
پنہر لولہ و بڑا، نادچہ شرپ سو میر شرپ ہندس دیباچس مژرا تھکسی شاعری و نان۔ اما
پوزتھہ کرتھتھہ پھٹھ تپند کی تھگ ہوئی غزل شعر تکمہ دوکبیں واریا ہن شاعر ان ہند بہن
غزل شعرن مقابلہ خوبصورت، یعنیں پوت منظرس مژہ بھورتے آزاد سُند غزل پھٹھ۔

ہیوت سُمن پنیہ بلبل بُوئُن نوبہارس آسہ ما

پھٹھ شش روشنیر باقی لولہ نارس آسہ ما

خوش خلق لاؤ گتھ زمانن کر ریا کاری نے ستر
بُخھ پھر تھوڑ پھٹھم دو ہے اُتحم معنہ و تم مائے چھا
ترقی پسند مزا زپڈاونہ تھے چھاوٹے باوجو دیکھ کی مرزا عارف ن کینہ تھگ غزل یم روایتی
اُستھہ تھے سرتاز مضمون ہئزر نگار گنگی تھے باؤٹ ہئزر تازگی پڈا اُتھہ رومان پروار لولہ

شاعری ہند کی خوبصورتھ نہ موئے پھٹھ:

رُم گیم شپس بگر گوو باعہ میون

ساقیا داؤتھ ریبا جاناغہ میون

زلف دروخ کے سر پھٹھ سپرس کفرود دین

دون اندر پرواں چھے دُردانہ میون
 ترقی پسند تحریکہ ستر اوس آمہ قبیلہ کبین باقی کیثون شاً عرن مژر عبد الستار رنجور
 جذبائی طور وابستہ، یُس سامرأجی نظام خلاف سرحد و بغار انسان سند سیاسی
 آپن کا چھان چھے۔ تند غزل چھے اُتھو تو نظر مژرتقی پسند تصوّر ان زبو دوان
 یتھر آزادن بُنیاد تراؤ وہمہ اس۔

نؤوے عالم نؤوے آدم نؤوے آپن آسُن گوڑھ
 نوہن لوکن ٹوئی گڑھ دل دل تسلکن آسُن گوڑھ

پِ آقائی غولائی گڑھنے آسُن گوڑھ گنے سمپہ ڈار
 بُن اولا دآدم گوڑھ گنے ٹیتھ دہن آسُن گوڑھ
 غلام نبی فراق تے امین کامل م مقابلہ رہ در حمن را، ہی شعوری طور ترقی پسند تحریکہ ستر
 وابستہ تے آمہ کبین بُنیادی تصور ہند قائل، آماپہ ز آمہ باوہو درہ دشاً عری مژر
 مبقدارس مقابلہ معیار کبین سرحدن ہند پابند۔ فراق تے کامل دو شوے رہ دی ترقی
 پسند تحریکہ ہندس اثرس تل پنڈ شاً عراۓ شخصیت تعمیر کران کران بیان بآزی نش
 دامن بچاؤ تھہ شاً عراۓ خصوصیہن گن پن تخلیقی توجہ مرکوز کر تھ۔ فراق بیزو
 انگر پڑ شاً عری ہند طالب علم تے کامل رہ دعلامہ اقبال نہ شاً عری ہند شپر چو ان
 چو ان پنھ انقلابی شاً عری ہند داماغہ گشاد بناوان، یہیک لب لب مس مل، ناو
 تیز گوڈنچ شعر سو بمرن چھے۔ فراق رہ دترقی پسند ما حل مژرتہ انسان پسند ہن

بُنیادی جذب، احسان غزل شعرن مژر باو تکه ڏوان۔ کامل چھ شعوری طور
اشتراکی سوچس مژرته ڦون تے ٿو پنې سرحدن ٻئزتر لیش چاوان۔ آتھ دوران رو د
راہی اکه پاسه ترقی پسند ادبی ماھولک فاض پزاوان تے بیکه پاسه انگریزی، فارسی
تے اردو شاعری هند استفاده کران پنن تخلیقی شعور پھانچھلا توکھ کاشر شاعری هند با ڏو
گشاو ٻلمن بناوان۔ راہی مَن ڪچھ کینه تھکر غزل یعن ترقی پسند دورچه شاعری مژر
پنن تخلیقی امتیاز چھه۔ نوروز صبا، شعر سومبر نه مژر ٺاڻل امهه قبليه کم غزلن ٻئز
تخلیقی تھے پھے تخلیق کار سئزرن ٿمـن ابتدائی شاعرانه صلاحیـن هند نیب، یـم
بروفـه پـن ڪـتـھـرـجـنـ رـاـہـیـ پـسـنـدـسـ تـخـلـیـقـیـ پـرـواـزـسـ تـےـ لـسانـیـ شـعـورـسـ عـرـوـجـ بـخـشـانـ
چـھـهـ۔ بـوزـوـےـ تـےـ یـمـنـ غـزلـنـ هـنـدـ بـرـکـتـ پـسـدـ رـاـہـیـ عـوـاـمـ سـوـقـھـرـسـ پـٹـھـ مـقـبـولـ یـمـ
غلام حسن صوفی، راج بیگم تے ٿمـنـ پـتـھـ پـھـنـ وـبـھـ کـمـارـمـلاـ ڦـوـنـ اـعـلـیـ پـاـيـهـ گـلـوـکـارـانـ
ٻـئـزـ مـئـرـآـ وـاـزـتـرـ نـصـپـ بـسـپـزـ۔

سـهـ گـوـلـابـ روـےـ ڏـیـلـھـمـ پـیـپـ اـزـ گـوـلـابـ چـھـاـوـانـ

مـنـ چـھـهـ وـدـنـ مـثـالـهـ نـےـ مـژـرـنـهـ وـدـنـ خـیـالـ رـاـوـانـ

ترقی پسندی ٻئندس آتھ شور ٽرسر مژر رو دی کینه شاعر شعوری طور زندگی نسبت
رومـانـ پـسـنـدـ نـظـرـ یـہـسـ تـحـتـ کـاـيـنـاـسـ قـدـرـتـگـ شـاـھـ کـارـزـ آـتـھـ آـتـھـ مـژـرـ حـسـنـ تـےـ
خـوـبـصـورـتـیـ تـلـاـشـ کـرـانـ،ـ یـمـنـ مـژـرـ فـاـضـلـ کـاـشـمـیرـیـ اـکـھـنـاـيـنـدـ غـزـلـ گـوـشـاعـرـ چـھـهـ۔
فـاـضـلـ چـھـرـوـاـیـیـ قـدـرـنـ هـنـدـ پـاـسـدارـ روـزـتـھـ تـےـ ٿـوـ پـنـېـ تقـاضـنـ هـنـدـ طـرـفـدارـ۔ـ سـهـ
چـھـ تـخـلـیـقـیـ وـلـ تـےـ زـانـانـ تـےـ لـسانـیـ نـزـاـکـرـنـ تـےـ وـأـقـفـ کـارـ۔ـ پـنـسـ قـلـمـسـ پـٹـھـ

فزنکاری ہند ہن ستون رنگن ہند عبور آسٹنک دعوا پچھہ شاعر انہ تعالیٰ بجا پہ شاعر پہنچ

خود اعتمادی ہند ضامن۔

مے قلمس چھم فیکو سترنگ نیٹھس تل

فضل کاشمیری پچھہ پتمن نظمن ہندی پاٹھو غزل شعرن مژرتہ رنگا برنگ مضمون
ورتاوان۔ فطرت کین خوبصورت انہارن تے آکارن ہند حسن چھاؤ تھ پچھہ زندگی
ہند لطف تلان تے زندگی ہند ہن اندہ مین و آرک داتن ہش تلنجی ٹپنچھ پچھہ انسانی
صور تھا لگ ودا کھڑیان۔ گنہ سماجی تے شفافی زندگی ہندک خدو خال و نہ کڈا ن تے
گنہ عقیدتی تمثیل کھلان۔ گنہ روایتی لوں او بروے رچھان تے گنہ امہ نش
بغافت کرتھا تھ پرد تلان۔ فضل کاشمیری پچھہ عوامی سو تھریس پٹھ پنپنہ دور کین مقبول
ترین شاعر مژرا کھیس کھن کھلن تے جن ڈورہن مژر گپونے بونشہ بوان پچھہ۔

ہیک رتھ یہ کڈا نمن لس بہ ملہہ با

ہیکیاہ بار ڈا لتھ سہ نوڑ کھ اتھن پڑھ

ڈ ووت ہیو آوریاہ زندگی ہند
لگان اندک پکھر نہ زانہہ پھالو دکان

سمکھنکو سکھ باتھ کر نکو مر چھہ یم

یاریل یا رہ گذر یا عیدگاہ

امی قبیلہ کین روایت پسند شاعر مژر پچھہ بالے اپا رم رساجا و دانی اکھ تیتھ ممتاز

غزل گوشاً عریس و همه صدی ہند ہن کلہم رومان پر ولولہ شاعر مژر پُن منفرد
تے ممتاز مقام پُجھه۔ امہ قبیلہ کین شاعر نپھه زندگی نسبت رومان پسند رودریہ،
یُس فطرت کین حسپن چیزان سان زندگی ہند حسن چھاونک طلبگار پُجھه۔
رساجاودائی پُجھه اتحو پوت منظرس تحت فارسی، اردو تے کاشرس مژر خاصلہ تھے
رسول میریہ شاعری ہند استفادہ کران کیشہ تھو غزل تخلیق کران یم پنہ تخلیقی
معیار تے لسانی مراز کن از تام کاشرس غرلس مژر سرتاز چھه۔ رساتہ پُجھه مہوری
پاٹھو رسول میرن عاشق تے ہندی پاٹھو پنیس معشوق پنین غزل شعرن مژر بوش
کھالان۔ اما پوزس پُجھه امہ باوجو دپن پدؤن لھجہ تے آہنگ یُس تیں یمن
دو شوپنی شاعر نیش بدؤن اسلوبک شاعر بناوان پُجھه۔ ہند ہن غزل شعرن
ہندی مضمون پُجھہ گنہ بظاہر صوفیانہ مراز پڑا تو چھڑ کہ تعشوقة شاعری ہندی
خوبصورتھ نمئنے۔ اردو زبان محوب آسپن تے کشتو اڑس تے بحدرو اہس مژر و اس
گذارنے باوجو دپُجھه رساجاودائی کاشر زبان ہند محاور تے لھجہ رتھراو پچ شعوری
کوشش کران یُس یہند لسانی شعورک نیب پُجھه۔ بلکہ پُجھه یو ہے لسانی شعور،
رساجاودائی ہندس شعر محاورس کاشر زبان ہندس مؤله مراز ہمتو بناوان۔

ثرے لوگتھ سورمہ پشمیں مے کو تھم دل و بائی
ثرے چھی گیسو پریشان مے گے شہمار نائی

دوبن وندھم ث کیاہ دوپس جوانی

دُوپُن پتھ کُن مے دُوپُس زندگانی

☆

ناز مسوں پانے زلفن شانہ والن آسہ ما
بُد پریشانی توے خابن خیان آسہ ما

جانباز کشتاؤڑی ڈولوال چھہ امہ قبیلک بالہ اپا ریم بیا کھوجہ طلب غزل گوشائی
یں عوامی سو تھریس پیٹھ پنہ دور کین مقبوں ترین شا عن مژہ شا مل چھہ۔ جانباز
چھہ رندانہ مرازک شاعر یمنہ غزل زندگی پہنڈ سروک نغمہ خوان چھہ۔ لکھے لے
تے سازت چھہ اہندی غزل گھسن۔ پہنڈ ہن غزل شعرن مژہ باونہ آئی بظاہر عام
تے معمولی مضمون چھہ ڈکہ انسانی زندگی پہنڈ ہن داخلی کنیو خارجی معاملاتن پہنڈ
ترجمان یہم سماجی زندگی گذارن وال اس انسان پہنڈ سوچیں کھوچھہ کھائی تھے
و بُو دُرتلان چھہ۔ جانباز پہنڈ یہم غزل چھہ وزن صرفہ پہنڈ س مرازس غنھہ۔

ثے نے دل صاف چھے دتے لاف ساسا
ٹھو چھتے آب زم زم توته کیا گوو
☆

چاڑی درے زانتھے بے چھس خاموش
بنتھے کیا زان مے نش جواب چھنا
☆

شبین من گر اشکباری لالہ زارس چھا خبر
بلبیو گر نالہ زاری لالہ زارس چھا خبر
ترقی پسند تحریک یہ ہند جوش تے جنبدے اوس ۱۹۶۰ءیں تام شھیو موت تے تمہر نوبت دو پرچ

کنوان اُس کا شرہن شاعر ہند ہن کدن تھے گاہ، میتھا اُس ک جدید شاعری ہند دور
و نان چھر۔ جدید بیت کس فکری رو جانس تحت سپد کیشہن پڑاں بن تصورن تھے قدران
شکست ورت ختہ کیشہ تھکر سونچ آپہ وہ دس یکو اکس ئوس تفکرس تھے ئوس رہ عملس
زاں دیت نوں سانپسی ایجاداتن تھے ڈر کیا فتن ہندس پوت منظرس تحت لوگ
ئوپنے تصورن زامن۔ حیات تھے کاینات کس تنظرس تحت تھکر آدم ہندس ازی
وجودس پڑھ سوال، یہیہ ستر شتن تھے قدران ہند تصور ہنا ڈنجہ ڈول۔ زندگی ہند بے
معنویگ احساس گنیوو تھے مویوسی، لاچاری تھے تمہائی ہند تصورن کو ر انسان خوف
رہ۔ یہیہ زینی سرحدن ہند دو ربر کم سپد تھے انسان اکھا کس عکھہ آ، میتھے کو ر انسان
علمی جگ عظیم خوف تھے و مید کس تذبذب مژ آور۔ دود دن کمین سماءجی
حالاتن تھے انسان ہند ہن انفرادی احسان یا تجریں بجلی پڑھکم انسانی صور تھا لگ
رو داد باون جدید شاعری ہند مرکزی موضوع، میتھہ ڈوك تل حیات تھے کاینات
متعلق انسان سپر انزاںی تھے بے ایسی کا فرم اچھے۔ حالاکھہ آپہ اوں نے انسانی سونچک
کا نہہ نہ سوال بلکہ پائس تھے کاینات متعلق انسان سند ازی سوال یس قدیم کالہ پڑھے
اعلیٰ تھے آفاقی شاعری مژ بار بار و تاوہ نہ آمٹ پھھے۔

کہہ سکے کون یہ جلوہ گری کس کی ہے

پردہ چھوڑا ہے وہ اس نے کہ اٹھائے نہ بنے

[مرزا غالب]

کیشہ نتھے کیشہ نتھے کیشہ نتھے کیاہ

[مل دبد]

اما پو زو ہمہ صدی پندری انقلابی سوچن دیست امہ سوال کس پوت منظر مژ
کتنیں نوہن سوالن زائیں۔ حیات تے کا بینات متعلق چھ صوفی ین تے اسرار پسندان
تے بیآدی سوال یو ہے یس کلھم صوفی شاعری ہند مرکزی موضوع بنیو و۔ أما پو زصوفی
پندریں نکارس مژے چھه آنکار موجو دیتھ صوفی اصطلاح مژنفی پڑھہ اثبات یالا
پڑھہ الا اللہ ہک سفر و نہیں یوان چھه۔ اتحہ بر عکس چھه جدید شاعری ہند مرکزی
کردار نکارس تے آنکارس مژے باگ لپشیان و تھے گھ، یسند قدم قدم صحرا تے سراب
چھه۔ یہ جدید فکری رو جان سپد حساس دن پندری با پتھ کربنا کھ ثابت پیتھے انسان تے
کا بینات ستر وابستہ ازی مسلم نو سر پھیر لاؤگ، یمیک مرکزی موضوع آدمی وجہ د
بنیو و تھے بیشتر جدید شاعری چھے امی کربنا کھ احسانک آدمی و بد اکھ۔ یہ تازہ فکری
رو جان پھانھلو و کا شرس غزل مژ 1960 عیسوی کین اخری و ریزین دوران،
یس جدید حبسا گھی ہند ترجمان بنیو و تھے اسک جدید کا شرس غزل و نان چھه۔ جدید
کا شرس غزل چھه پندری موضوعی تے اسائی صورہ کرنی پڑا نہ تے تو کا شرس غزلہ نش بالکل
مختلف۔ امہ غزالک محاور چھه پڑا نس تے توں غزل مقابلہ سرتازہ یتھ پن پدون
استعاراتی تے عالمتی اظہار چھه۔ امیک اصطلاحی نظام تے لفظہ راش چھه نو کا شرس
غزل نش مختلف، یس اتحہ نو ولسانی مزا عطا کران چھه۔ جدید غزالک پہ اسائی
نظام چھه رسول میر، مہجور تے نادم پہنچ شعر زبان نش مؤلے پدؤن یمیک پھیر ہاو
وصف امیک استعاراتی تے عالمتی اظہار چھه۔ یو ہے جدید غزال چھه کا شرس غزالک

تریم پڑاو یئکو گوڈنکو واتے گتھ رحمن راهی، امین کامل تے غلام نبی فراق بتیر
 شاعر چھه۔ کینهہ کال گڑھتھ پھیو رحامدی کاشمیری اردو پڑھہ کا شرس کن یں
 آمی فکری رو جانک بیان کھا ہم شاعر چھه۔ غلام نبی خیال تے مظفر عازم ہو دی شاعر چھه
 آمی کاروائکو سر کرد شاعر۔ جدید فکری رو جانس نسبت یمن جدید شاعر ان ہند
 بُنیادی سونج تے رو یہ ہیوے آسٹے باوجو دچھہ یمن سارے نے شاعر ان پُن پُن
 بدون شعر محاور تے اتحہ بدون شعر محاور س پُن منفرد باون اظہار، یُس یہ نہیں
 غزلس الگ الگ آہنگ تے اسلوب عطا کر تھے یہ نہیں کھا کس نش بدون شاعر ان
 شخصیت تعمیر کران چھه۔

رحمن راهی چھه یمن سارے نے ہم کال شاعر ان مقلابے جدید حسما گی نسبت
 زیاد سمجھ، یُس دوہ دہن چہ زندگی ستر والستہ حالاتن واقعاتن کھوتے زیاد انسان سندس تھه
 بُنیادی صورت حاس پُن موضوع بناؤ ان چھه یتھہ انسان سفڑا تی تے انفرادی زندگی
 بجلیہ انسان بحیثیت انسان سند صورت حال ہتھہ ہلکو۔ تشن چھه تجربہ کھوتے زیاد
 ترسیل اہم تے تشن چھه استعارن علامڑن ہند ورتاک تے پاراک ول بدس۔ عصری
 زندگی ہنڑن تلخ حقیقہن انسانی صورت حال بناؤ ان چھه راهی سندس غزلس آفیتی
 شاعری ہندس آپ مرد اکھس ستر لگھا ری عطا کر تھا علی تخلیقی نمؤمنے بناؤ ان۔

ذھیوے ڈا ٹگنا تھن ہند کھن تے کوتھو دی
 سیاہ رو ڈجرن منز گو سانہ کوت پڑھ دزا کھ

اگر پیر میون صدا گنبدان تے ڈھو ڈھو

بے میون انتظار نہ محشر نہ کر بلا باسی

بے نیب قافلہ گرد او لین اندر سر گرم

خموش ژا نگو گو پکھن سیاہ لین چھ سنان

موجو ڈ دو رس منزیں زندگی ہند کر بنا ک صورت حال کا شریں و بتاؤ ان پیو و
راہی سند غزل چھ تھ صورتِ حاس کھم انسانی زندگی ہند و بد اکھ بنا و تھ پر تھ
زمائپ کس قاری پنڈ باتھ لگہار بناوان۔ مقامی کھن آفاقتی تجربہ ناونگ یو ہے
ول چھ راہی سیز تخلیقی ہوزر مندی ہند بنیادی وصف۔

سہ خوف اُر گر تھ زبو پھر کان ضمیر منز

نجات زون متلو تاں قبر تے خاموشی

کھیو ڈکاشہ پن ما زتہ پو و چھر پن نؤان

پو زہاے سہ لمحہ زا ش پھر دتہ اسان اُسک

ایمن کامل چھ پن بدوں لمحہ تے آہنگ تھاون وول جدید حسما گھی ہند بیا کھ
سر کرد غزل گوشائی، یں پنیں مخصوص شعرِ محاورس منز کر بنا ک انسانی صورت
حال تجربہ بنا و تھ خوبصور تھ ممعنہ پور شعر تخلیق کران چھ۔ کامل سیز زبان تے
زبانی منز باونے آمتر تجربہ چھ تخلیقی میں پڑا و تھ اعلیٰ شاعری ہندی نمؤنے بنان۔

بے سبب ظارک دم خاب و چھان را تھ گیم

تارکن نا و تھوان زوں منڈان را تھ گیم

اگر منے جان منس آوزانہ خداۓ رچھنم
چ کاینا ت کرن چاکھ پنہ نا لکو پاٹھکو
کامل پسندِ غزل کیا کھسن پچھہ امیک بے شوکو طنزیہ لمحہ تے بے تکف زبانز ہند
برحستہ اظہاریں توں گلہم کاشرس غزل مژا کھ امتیازی خصوصیت تے وصف عطا
کران پچھہ۔ کامل پسندِ امہ قبیلہ کہ غزل مژر پچھہ امیک نسو انی مزاۓ تے
مکالماتی انداز۔

امہ کتھہ کریم و انجیہ گدڑ

کیا سانظر پے دیز ہے تور

وَتَهْ پِٹھ سُمکھے کیھ دزا یگھ

وَنْ تَھے گز ہے محلگ ناو

غلام نبی فراق پچھہ عصری زندگی پنڈس بے سوکھ صورت حالس مژرتہ انسان سند
ازی غم ذائقی تجربہ بناؤ تھ خوب صورت شعر تخلیق کران۔ زندگی ہند حسن ژینان
ژینان تھے چھے تمس انسانی و جو دیج تلخی داوس لآ تھ مژر ٹلان۔ پتھ کال کمن
لطیف احسان نش دو روان تھ فطرت کمن حسپن رنگن ہند پھولن تے پھول تھ پر
گڑھن پچھہ فراقس زندگی پنڈ راویگ مژر ٹلان، یں تپنڈس شعری کردارس
انسان پنڈس ازی پزرس نکھہ آنان پچھہ۔ رومانی مزاۓ پچھہ فراق نہ غزل
امتیازی وصف یں توں پنہ قبیلہ کمن ہمکال ہائعن نش منفرد مزاں ک تھ لجک

شاعر بناوان پچھہ۔ مخصوص شعر زبان تے پدؤن باون اظہار پچھہ فراق نس غزل
منفرد پڑتائھ بخشان۔

ہرگاہ نے یم آہنگ تے آچھر زور کر گھ سو
پیچے گس اکھاہ نتے اوں یس ونہابہ دلکو سپر
☆

چر چ جنگلہ پچھبل کل ہوا نوا گم گے
سہ اکھ صدا تے سمندر تھدیا و شہارس تام
☆

بایج دل گوو اجنبی شہرچ سرٹک
خولے خط کن از ته یادوے ویدو د چھہم

حامدی کاشمیری پچھہ جدید حسباً ہی ہند اکھ تیتح نمایند شاعر یس عصری زندگی ہندس
کر بنا کھ صورت حاس مژ انسان سند الکمیہ د چھان تے ژینان پچھہ۔ تند غزل پچھہ
پنیس پدؤن لسانی آکارس مژ انسان پند بن ازی ورن و آرڈا تن معروضی پیکریں
ہند و سپلہ اظہار دیکھ پن الگ لجھ تے مراز پزا وان۔ حامدی سند غزل پچھہ آشوب زد
زندگی ہندس دولابس مژ ہنے آمیس انسان سند و بد اکھ۔ حامدی پند غزل لکھ سن تے
پھیر ہاونصوصیت چھنے امہ کس مروجه لسانی اظہارس مژ یس پنہ باون طرز کن
پاسل معنوی امکان تلاش کران پچھہ۔

لکھ چھہ از ژھار ژھلیہ ژھلیہ پکان
کتر اختالہ لو سے ناوجھ گئے

لکھ گرن مژر چھ دار بر تروف پر تھ
دوہلہ پھیران بلایہ سڑکن پڑھ
☆

اُسک تارکھ تم تھ پیسے اُسک سورج گئے
یتھ گلش مژر حال دل باوان چھس

امہ قبیلہ کبین جدید شاعر ان ہند زیٹھ ہمکال شاعر چھ دینا ناتھ نادم یں نو
زمائے کبین نوہن تقاضن ہند ہوا اپر زما و تھ ترقی پسند مراز خار باد کر تھ جدید
حسا گہی ہند ہن فکری احسان بجا یہ انسانی نفسیات تھے نفسیات ست وابستہ انسانی
جد بن شاعری ہند موضوع بنawan چھ - تند غزل نہ چھ را ہی پسند غزن لکو پاٹھو
کربنا کھ انسانی صور تھا لگ آدم و بد اکھ تھے نہ چھ مہجور نہ غزن لکو پاٹھو عشقس تھے
لوس درمیان میں پزاونک اشتیاق بلکہ نادم پسند مخصوص انسانی انہمار مژر
ڈأتی زندگی ہند ہن انسانی جذب نہ خوبصور تھی
محاور چھ امہ غزال حسن یتھ نادم سند تھی تھی انہمار شاعر ایہ دبراء بخشان
چھ - نادم سند غزال چھ کاشرس و ٹران مرازس غھے -

یہ ما از لوں پیجے سن دینے چھ دزمانت
دیس اندر پکھو منے پکنک ہیو صدا گوو
☆

شامچہ ژھلایہ تھ وزملہ کوئکل

دل پوک او ژوٹ زالس گن

☆

صحچه پزو گوھه اتھه شر شايد
اتھه نیون ٹورهن نالس گن

امه کارواںکو کیثھھو ہمکال شاعر دو در جدید یت کس فکری پوت منظر ستحت
انسانی وجہ دلمن از لی ورن و آری داثن بجا یہ انسان سندھن ذاتی امارن، ہاو سن
تے فطرت کلمن حسپن آ کارن انہارن پن تخلیقی تحریجہ بنادا ان۔ یکمن نیش چھے
زندگی خوبصورتھے معنے پرورتے زندگی ہنزخوبصورتی تے معنے پروری چھے انسانی
سوچپس آندھتے آگہی بخشان، یوس بے معنویت بجا یہ معنے پرور زندگی ہند آسن
ہنچھنا وان چھے۔ یکن شاعر ان ہند اسلامی محاور پچھہ پہنڈھن زٹھین ہمکال
شاعر نیش ہنا مختلف، یس پنہ موضعی موزونیت کس تو نظر سمز پن پدن
اصطلاحی تے استعارتی نظام تلاش کران چھه، یہنڑ شاعری ہند مرکزی موضوع
کئے استھتی پچھہ پر تھہ شاعر سپن پن پدن ہدوں لہجتے مراز۔ غزل شعرن ممز پچھه
پر تھہ کائنسہ شاعر ن پن مضمون پنہ تخلیقی معیار مطابق تحریجہ بنادنک جتن
کو رمت۔ یکن تحریج بن ہمز زبان تے زبانی ہند ورتا و پچھہ پر تھہ کائنسہ شاعر سپن،
یس پہنڈ بدؤن اظہارتے اسلوب مقرر کر تھہ یہنڑ الگ الگ شاعر ایہ شخصیت تمپر
کران چھه۔ امہ قبیلہ کلبن غزل گوشاعر ن ممز چھه مظفر عازم، غلام نبی خیال،
مرغوب بانہالی تے رشید نازکی ہوئ شاعر شامل۔

مظفر عازم پچھہ حسنس تے لوںس باہمی رشتہ جو ریکھ زندگی ہند نغمہ لگراوان
 لگراوان انسانی جذب نتے آمار ان تجربہ بناؤ تھے غزل شعرن مژر باوان۔ غزل
 شعرن مژر باونہ آئتی تپنڈک تجربہ چھہ جاندار استعارن، تشبہن تے موزون ترکپن
 تے اصطلاحن مژر باو تھے پڑاوان۔ تپنڈس رومنی بھس چھہ سازت وزان تے
 پیکرن تے شبہن ہند زول چھہ حسین منظرن ہند ڈرامائی آکار عکساوان۔ تپنڈ
 غزلک بینا کھانہار چھہ بئے سوکھ زندگی ہند دسل اماریس ڈری یا وچھتھ تے شنبہ
 لمب روزان چھہ یہیک حسنس امہ کس استعاراتی اظہارس مژر پوشید چھہ۔

چشمیں چھہ گرٹھان یامتھ جاناغ، بُٹھیک ہاؤس

موختس چھہ کران امبر مستانے دلک ماتم

راتھ زنے گاش وڈم، اُ دی سہ تا پس تر ودم

واے تھپر پڑھان دزاں تے خابے روڈم

ٹرکری زمیانہ جنوںک بدل سزا تجو پز
 نہ کھٹھے نے ٹار قیامت نہ دوز چکر موکل

مظفر عازم

غلام نبی خیال چھہ ڈکہ رومانی مراڑک شاعریس ہمکال زبانی ہنڈس
 محاورس مژر لولہ جنڈہ پیش کران چھہ۔ بعضے عصری زندگی ہند غم ٹریان تے بعضے امہ
 کہ لطیف احساسک شوق رچھان۔ تپنڈ غزل چھہ کلاسکی مراڑ پڑاونہ باوجو دنوا لجھے

تے اسلوب پانداوان۔

عشق انیکھ سمندر سبز لبیں نہ کہیں
نظر کریا یہ مئے ہوں مگر مئے راؤ نظر

چہ تاپ کڑاے دُپھر ج، یہ آمینیومت دوہ
قتیم مئے سونہ ٹھر ک بے چھس عذاب منز

مُر ز پشن تنه پھلکرنے گولائے
یئنے یتھ لرِ منزرا و خبرگس

غلام نبی خیال ☆

مرغوب بانہالی چھ سماجی زندگی ہندگی ہندگی ورن
و اری داتن خلاف انسانی قدرن ہند پاسدار۔ تُند غزل چھ عصری زندگی ہند
و پھردار باوان باوان تے انسانی وجود ک لقدس رچھان۔ مرغوب بانہالی پندی
خوبصورتھ استعار، علامہ، تشبیہ تے پکیر چھ تہنیس غزل ملک ہمکال غزل شاعری
مقابلہ پدؤن لجھ تے اسلوب عطا کران۔ مرغوب نہ غزل لک بیان کھسن چھ انسان
تے انسانی سماج چھ بے راہ روی پڑھ زوردار طنزیں غزل شعرن منز باونہ آمیس
تجربس یا خیالس انسانی و طپرس نگھے اتھ سماجی لگہا ری بخشان پزاوان۔

خابن تامتھ تن رتی داؤ ک
تے چھ تہنیس زیھان نم

اُو چھکھ قاتل کس لگہ پے
ثیے چھے کو گنر مژاول

پنهان بیان قبرن کھا لو بز نگ
پنهان اسره تہ گر و نپلام پگاہ

سو تھو پٹھو چکرس نیرن وول
زان وی تھہ ہند چھس محروم

☆ مرغوب بانہالی

رشید ناز کی چھے جدید زمانگ قدیم اسرائیل مراڑک شاعریں رومانی تختیل
کس تناظر س مژا انسانی زندگی پندر اسرار ترزاں چھے۔ تپندر غزلک حسن چھے تپندر
خوبصورتہ انسانی ورتادیں جذب س تہ اظہار میں پڑا تو چنڈ زوجہ بن زو آناں چھے۔
اچھر ڈکس فرقائچے
پوشہ ڈکس پٹھ سورہ نور

صحرا صحر امنگیہ کس تریش
پنے دل چھم بڈ زمزم

داؤ غر گو نورانہ صحیح شام پیو و اسماں ڈکر
روپہ ناز س پٹھ گند ان بیلیہ کوکل پیچان ووتھ

☆ رشید ناز کی

کا شر، ن غزل گوشاعرن پندس ا تھ کار و انس هرا ره رو دھاعرن هند آ کھ
 بو ڈتید ا غزل صفحہ مژ قلم آزمائو تھ پن پن بدو ان آہنگ تے اسلوب پزا نگ جستجو
 کران۔ امہ قبیلہ کمین شاعرن هند فکری سونچ رو دمے مؤے پنی روایہ آویزتہ نہ
 بنیو وجدي زندگی پندھن تقاضن تے تصوران هم زبان تے ہمنوا، بلکہ رو رو یم پنہ ذاتی
 زندگی پندھن انماعہ انسانی زندگی هند سوکھ دوکھ سر ان تے دوہ دن چہ زندگی پندھن
 لمحاتی احسان، جذب ن تے کفیریں تحریب پناو تھ پن پن تخلیقی اظہار بناوان۔ امہ
 قبیلکو شاعر تے پچھہ عصری زندگی هند کرب ٹینان اماپور ز سہ کرب پچھہ ذاتی
 سو تھرس پڑھ زندگی پنچھن محسوس کرناو تھ ہمکال زمانک صورت حال باوان یں
 کائسہ تے قاری سند باتھ گلہم انسانی زندگی هند کرب تے پنچھہ ہیکیہ۔ حسن تے لوں
 ستر وابستہ تصور پچھہ بد س کال چہ زبان مژ نو زمانہ کس قاری یں تو انماعہ سرور تے
 سررو دیخشان تے امی بد س کال چہ زبان هند محاور تے تمہیہ محاور ک استعاراتی ورتاو پچھہ
 امہ غرلک حسن تے وصف۔ امہ قبیلہ کمین غزل گوشاعرن مژ پچھہ غلام نبی ناظر
 کو گامی، غلام رسول سنتوش، غلام نبی گوہر، مشعل سلطانپوری، ارجمن دیو مجبور، موتی
 لال ساقی، سید رسول پوپر، ناجی منور، عبدالرحمن آزاد، نشاط انصاری، غلام محمد شاد
 تے فارق بڈگامی، ایوب بیتاب تے موتی لال ساقی ہوئی شاعر قابل ذکر۔

ناظر کو گامی پچھہ صاحب دیوان شاعر تے پنین ہمکال شاعر ان مژ پچھہ
 تپندس غزلس مضمونن پنچھر زنگی، بدو ان اسلوبی ون مژ استعاراتی تے علماتی
 ورتاو، خوبصورت پیکر ان تے شپہن پنچھر منظر کاری پسیار بحرن تے نوہن نوہن قافین

رديفن هند امتياز حاصل۔ تپنڊ غزلک لڳچه تھس آڪه بدؤن اسلوبك شاعر
بناؤان يُس تپنڊ مخصوص لسانی ورتاؤک اعجاز چھه۔ ناظر سہز شعر زبان تے تمہر زبان
هند تخلیقی ورتاوچھه تپنڊ بن ہمکال شاعر ان منرا ز تام نرل تے منفرد۔

آئے کم دا نے سینکتا نے بدس ہلمے و نے
تارکن ی تھنے و نگھ تام بہ کمہ آپ جر کھ

سوپر امبرس چھم دوان پھیر پھیر
یيله دزان اوں تیله ٿر ڏکھ پخت

ييله سد رڙ کس تل نے شمع زول تھے یاد
میے وعد چرا غان گر تھ پول تھ چھے یاد

[نااظر کو لوگامي] ☆

سن تو ش سند غزل چھه لوکشين لوکشين تجرب بن تے بعض لمحاتي جذب بن تے احسان
هند منظوم انہار۔ شبھہ کاري تپنڊ تپنڊ غزلک منفرد و صاف۔

کور کا کد کران چھه کتھ بالک
ی چھه گدران مگر یہ کس باوی

نا گھائني آپ ڑٹھ دپدان نو ڙن
و ٹھنے نظر ان گو و ته دوپنم و چھنے گن

[سن تو ش] ☆

غلام نبی گوہر پچھہ زماں گ غم پُن غم بنا تو تھے زندگی ہند دود لواں۔ گشپر
 ہندس سیاسی منظر نامس مژہ کا شرہن ہڑز بے بسی پچھے تپنڈس شعری کردار سست
 پتھ و چھ کو ران۔ غزل شعرن مژہ باونہ آمتن مضمونہن ہند طنزیہ الجھتے امہ لہجہ
 بے تکف اسائی ورتا وچھہ گوہر پنڈس غزلس منفرد مزا زتے آہنگ بخشان۔

و نسا کیتس گوہھی گشپر کئے

زو کئے زو کئے ضمیر کئے

ما جہ مالین تے ما لکی پیشہ مندور

پد نہ وہ سوے تے سپر سپر کئے

[غلام نبی گوہر] ☆

مشعل سلطانپوری پچھہ عصری زندگی ہندس در آمیز صورتحالس مژہ پتھ
 کال کین خوبصورت امارن تے احسان پتھس یاد و ترس مژہ سا تو تھے زندگی لطیف
 بناؤان۔ راویک احساس تے پزاویک اشتیاق پچھہ مشعل پنڈس غزل شعرن مژہ
 اکس تھیس شعری کردار س زامن دوان پنڈس عشقہ جذب مژہ تے زندگی ہند
 امار کا ڈکٹڈان پچھہ۔

بس تیکی کوچھ گیو و برونت مے اکہ دوہ تھی سند

بس پیتی نس تے پُن دو دمے چھم بُراؤ ن

☆

معنیہ ڈارون وو تھان پچھہ آجھر ان شاپھ

اچھر پھر س اندر چھ شعر د زان

[مشعل سلطانپوری] ☆

ارجن دیو مجبور تے موئی لال ساقی چھ غزل شعرن منزراون کالک یاؤ ان
یاداش زندگی ہند دودبنا توکھ پران و اس محسوس کرناوان۔ پھر شاعری ہند شعری
کردار چھ و ار ان زندگی ہندس حاران کا پسند کر پاٹھو بے سوکھ زندگی ہند، ان
ٹاٹھین اما ران وون دیکھ پن دو کھدو دسر ان تے سوے دگ چھنے پھندن شعرن ہند
مرکزی موضوع پنچھ لسانی اظہار پزاوان۔

اماں کر ول تے پشمیں ہندی سمن بل
دلکوا چھول نیم گس ڈائیارس

☆

اندر کنہ ہند ریلو گمٹ یتھ دیس

و وعد و شنیر کر پلو با چ کیشہ لاد

[ارجن دیو مجبور] ☆

داں کھہس منز گل چھنے تزا توکھ ز پٹھکر
گلکس سوسراے پچھنے توکھن گوٹھان

☆

کوت گوٹھکھ صبح ڑو نے نے گاش آو

نا گہ جو یہ پٹھ و توکھنے و نے سند یا یہ کا نہہ

[موئی لال ساقی] ☆

سید رسول پوپر چھه عصری کرب انسانی زندگی ہند غم بنا تو تھے پیش کران
کران پنین ذلتی جذب نتے تجربہ بن غزل شعر مژزیو آنان۔ پوپر چھه بعضے بعضے
سمائجی زندگی ہند ہن ورن واری داشت موضوع بنا تو غزل شعر آزادی کس انسان
ہند س سمائجی صورت حاصل فاصلہ آتھ لکھار بناوا ان۔

چھاؤم کستہ اثر راؤم واؤس

ٹینکہ پھلیں منساوام واؤس

میانہ پھوچ تل مہ گندڑ آتش بازی
گاسہ پش پھرم تے آتھ گڑھم وڈی ناش

☆ [سید رسول پوپر]

ناجی منور چھه عصری زمانہ کلین حاری ثاتن تے واری داتن مژر تھ شری
لآزی ہنزہن پچھن یادن پئنہ تقافتی زندگی ہند یاون امار بنا تو لطف تلان۔

ماج تاں آلوے متے کر تم

خانہ کترہن پھس گندان تامنھو

[ناجی منور] ☆

عبدالرحمن آزاد سند غزل چھه روایتی مضمون بدس کال کس انسانی
محاورس مژر پیش گرتھ زندگی ہند حسن چھاوان چھاوان لوں ہول رچھان یُس
بعضے سمائجی زندگی ہند کر زوالانہ ٹرٹھہ انسان بحیثیت انسان سیز زندگی کا نچھان

چُھه تے بعضے تقدیر سند پر چھ کھوچھ پڑھ پر کھاوان یزدان چھه۔ آزادن غزل
چھه علامہ اقبال سند سونچک ترجمان تے تفسیر استھ پن مخصوص مرا زپڑا تو تھی تخلیقی
اطھار پڑاوان۔

شفق ز تاز روح چھ زن میر سند غزل
اچھن اندر پھولان سحر خبر پھیا خبر

پاٹھ آز تھی گمبدس گن بُتھ کر تھ لادن نماز
میانہ موکھہ یتھ بر سہ ہانکل زیون کی یا ہور کی

☆ [عبد الرحمن آزاد]

نشاط انصاری، فارق بدگامی تے غلام محمد شاد چھہ روایتیں مژزوہ ریتھ تے
زندگی ہندن نوہن تقاضن ہندس پوت منظرس مژپتنیں تخلیقی تجربن زیو آنان۔
یہندن غزل شعرن ہندک مضمون چھہ ذاتی زندگی ہندن انسانی جذبنا تے
تجربن ہندک مختلف انہار دید مان ارتھ پن پن بدون اطھار پڑاوان۔

بیابا نک ڈھو چڑھتھ مژروہ تھمٹ جوں س تام
زبر گوہم سفر تھاؤن دلک و سجار کیشہ حاتل

☆ [نشاط انصاری]

ہومی گولابن صحمد وون شینمس چھے مر جا
رأی راتس نا دودمٹ پھو رہنا شہلا وتم

☆ [فارق بدگامی]

پھول زبر کنیاہ بہار پشمن مژر
عالما لالہ زار پشمن مژر

جلوہ او ان گنبر چھے کتھے پاٹھبیں
گن چھے نون ہزار پشمن مژر

[غلام محمد شاد] ☆

ترکو و آذ منس پڑھ کرتام
اسہ گو وہ رو زاد و تہ شام

[ایوب بیتاب] ☆

شاعرن ہندس اتح کاروانس پتھے بروٹھے رو دی کینه تھجھر شاعر تھے
قدم سست قدم رلاؤ تھ پکان یئو غزل صحفہ گن پن ٹور تو جه مرکوز کو ر۔ آمہ
قیلپکو شاعر رہ دی روایت کیو غار روایت مضمون عصری زندگی ہمتو ابنا تو تھ تھے
ہمکال زبان ہند بولیوش پاناؤ تھ پن پن منفرد لمحہ پزاونگ سنجید جتو کران۔ آمہ
قیلپہ کین شاعر ن مژر چھے حکیم منظور، فاروق نازکی، قاضی غلام محمد، شفیع شیدا،
شاہد بڈگامی، مرزا محمد زمان آزردہ، پریم ناتھ شاد، نظام الدین سحر، ایاز رسول
نازکی، اقبال نازکی، منشور بانہائی، غلام رسول غیور، محمد احسن احسن، غلام نبی
آتش، اسپر کشوواری، بشپر بحدروہی، شہباز راجوروی، فدا راجوروی تھے
نور الدین ہوش قابل ذکر۔

حکیم منظور چھہ خودزاد تجربہ بن زب ائنھا کھڑہ شعر زبان و رتاوان یو سے
مروجہ زبائی بدلہ نوس لفظی راشس زب ائنھا نوبن معنوی امکانن ہند تلاش کران
چھے۔ تند شعر محاور چھہ تپندن ہمکال شاعر ان نش پدؤن تے تند شعری کردار
چھہ جذباتی طور کشپر ہندس تہذبی مپراش مثر پیوستہ یس آمیک آس آمار
ولسان چھہ تے راؤن تیوں مڑہ رتلان چھہ۔

بیم کینا سانو بُرگو بیم پیا پانے پتھر
اتھر روایت کیا چھے ژھاڈے نی پانے دستارن پر ژھو

ڈیگل ہنچھہ ہمکلن شے زہن سائز شری جناب
ڈل از چھہ آبے روس تے پدھن تل مے مار لج

[حکیم منظور] ☆

فاروق ناز کی چھہ ڈکے نظمہ ہند شاعر۔ تند غزل چھہ زندگی ہند بن
دولابن تے بے ترتیب انہاران آکارن مثر تے خوبصورتی، خوشی تے خوشحالی تلاش
کران۔ تیس چھہ پن مخصوص شبد راش تے تمہہ شبد راشگ پن پدؤن و رتاوان
ول۔ عام زبائی استعارائی تے علامتی و رتاودین چھہ فاروق ناز کی پیشہ شعر زبائی
ہند تخلیقی حسن بنان تے عام فہم زبائی تخلیقی پرواہ دیکھوں تجربہ بن زب ائنھا چھہ
فاروق ناز کی ہند قلمک اعجازہ اوان باوان۔

شہر ناپر سان توے پیو وناویچھ
رازِ مندورہن اندر گے رازِ غائب

دو سہ ڙجہ نپر تھ بام پھر
لا گو وو ڏ جھتی گپر برس

[فاروق نازکی]

قاضی غلام محمد سند غزل پچھے پنہ موضعی انہارتے لسانی آ کا ڪنگھم
ہم کال غزل شاعری نش مؤلے مختلف۔ سند دنیا پچھے سند پچھے کال، یتھ سہ معصوم
شُری سند کی پاٹھ کر ڦینان تے بالغ نظر انسان سند کی پاٹھ کر تلاش کران پچھے۔ سند یاد
و تر یک آنے خانے پچھے تپسند تخلیقی شعورس عکساً و تھ خوبصور تھ تجڑ بن زو آنان۔

چاند انہارِ میون شعر و ن

لوپ تکل تا پہ طیوک رئٹھ تھاؤں

سہ اوں بونے گو ڈس تل تے ٻو ڙٹ گلسو

و چھان و چھان ہو کھتھ گو ونا گہ را دبچو

[قاضی غلام محمد]

شفع شیدا سند غزل پچھے پن پدؤان لجھ تے مراز پاتاؤ تھ لولہ شاعری
ہند ہن روایتی مضمون مژرتہ نو زندگی ہند سوزو زناوان تے ساز و ساوان۔ شیدا
پچھے لوکشن لوکشن تھ بن شعرن مژر زو اتھ زندگی ہند ہن بُنیادی جذباتن تے
احساساتن باو تھ دوان۔ اتھ تو نظرس مژر پچھے سند غزل روایتی حدؤان مژرتہ نو و
مراز پذ اوان۔

ژوٹ گولامچ برا آنڈھیو نے سپنہ میانو دوستو
بُورشانچ برا آنڈھیو نے رتھمس کلہ والکیے

[شفع شیدا] ☆

شاہد بدگامی چھ کاشر زبان ہندس روایتی شعر بھس مثرا کھنڈ و بچ آہنگ
عطائی رتھ کاشرس غرس کیہہ تختحر غزل ارپن کران یم پر تھزمائس مژپن تخلیقی
لگھاری پرا و تھ پر ان والین ہندر دل رنناوان روزان۔ شاہد سند بینیادی موضوع
چھ لول تے لوں مژ میل پڑاون دوں اشتیاق یس تیندہن غزل شعرن مژ
اکس پونختے کارشا عر سندر با و تھ پڑاون چھر۔ تیندہن مضمون چھر تیندہن
خوبصورتھ لسانی اظہارس مژ با و تھ پڑا و تھ پن تخلیقی جهارتے بھار چھادان۔

بالہ تھو گلمن گھے و نم حال پن تھواوسم

ناگہ جو یو دلاسے دیست پانے مکرو دان و دان ☆

گا شہ نوؤم پن پی دل گاہ گاہ

آشہ تکی سیز شمع دزان رو دس

[شاہد بدگامی] ☆

مرزا محمد زمان آزر دھ بچھ پنین ذائق تھ بن ہندو سلیہ زندگی ہندہن حقیقی
پر رن پر دل تھ انسانی ووہارس ٹانے ٹنان۔ تسد لسانی شعور بچھ تیز شعر زبان ہند
وال بنتھ اکھ تیتھ بچھ پاناوان یتھیک حسن تے وصف تسد طنزیہ بچھ۔ تسد

يو هے طنزیه لجھ پچھہ تېندەن غزل شعرن مژر باونه آمتین مضمونن سمائی جی گھاڑی
بخشان - آز ردہ پچھہ لوکچن بخرا مژر سترھ مضمون ورتاوان یم انسانی زندگی
پېندەن کیمېن بُنیادی پڑاو ان زو آنان پچھہ - عام فہم زبان اس تھتے پچھہ تېندەن
مضمون خوبصورت تخلیقی تجزیہ بنان -

أندى أندى سارى گردى تے کاو

ٿئے وان بلبل گس کر گزاو

پڙڙھومس گٿه کران گس پچھکھ تے دو پئم

يوان آز ردہ چھا پھری پھری جھائس

[محمد زمان آز ردہ] ☆

پرم ناتھ شاد پچھه اجنبي شہرس مژر رڈ ز تھ زندگی هند سه ياو ان کال ياد
پاو ان یس تېندس ياد و ترس مژر سترھ راو ان دگ للوان پچھه - تېندس ياد و ترس
مژر یم پڙ آڻ کا شرک لفظ رڈ زھر تھ پچھه، یمن پچھه پرم ناتھ شاد تخلیقی سو تھرس پچھه
نوهن معنوی امکانن ستر متعارف گر تھ پنهنہ اساني زانکاري ته شا عراڻه فن کاری
هند نیب دوان - شاد سند غزل پچھه لکھه یه کھم عوامی مجلس مژداد حاصل کران -

ٿئکتھ پچھکھ ياد آدن کال پاو ان

به رو و موت اجنبي شہرس اند رچھس

بلبل ٻئکتھ پچھکھ شیران اول

اتھ چھے گوڑ گنے تراؤ توھ مؤس

[پریم ناتھ شاد] ☆

نظام الدین سحر چھے موجود زمانے کیں تقاضن ہندس تناظرس مشر انسانی
صورتِ حال ڈرڈان تے تھنھ پتمن غزل شعرن مشر تجربہ بنا توھ پتمنہ مخصوص شعر ربانی
مشر پیش کران۔ سحر عین غزلن ہئز خوبی چھے تسد خوبصورت لسانی اظہار یُس مخصوص
ترکپن، استعارَن تے علامِ مشر با توھ پڑا توھ تخلیقی تجربن زو آنان چھه۔

لُجھ چھے سُیس زائِ حکمن زائِ تھنھ مائتھ کو رتجو پڑ
پتھ کیاہ زنے گو و گنے و زآوے سُر پھلے بیمارس آرام

☆

سنے گھے تے بھذ زمپنے پٹھ آسُن دو بال چون
گوش دکھتے شوب مانچ چھے میاں ذات د چھ

[نظام الدین سحر] ☆

ایاز رسول نازکی چھے پتمنس سماجی منظر نامس مشر پتمن لمحائی جذب
زندگی ہند آشوب بنا توھ غزل شعرن مشر خوبصورت تخلیقی تجربہ باوان۔ یتھ گنہ
طنزِ چ ملہِ مش تے گنہ ظرافتک زپر ان لطف حُسن بخشان چھه۔ ایاز رسول سُند
غزل چھے خوبصورتہ لسانی باوڑ ہند تخلیقی تجربہ۔ یُس پن منفرد مراز تے لجھ
پا توھ شاعر سہر ز صنفی تے تخلیقی صلاحیت ہند نیب دوان چھه۔ وہن ردیفن
قاوین ہندس موزون و رتاوس نسبت چھے ایاز رسول نازکی سُند شعوری عمل شامل

پُس غزل صنفِ ہند ہن تکنیکی او آزمائش ہند ضامِ مِن بناں چھه۔
 بے کا نسہ رُوس نے گلشنیں مژ
 اگرچہ پھولوں ان گولاں اوس
 ☆

پانچ زہر ک تے گردی تنس تعپیر
 تم کچھ و چھمٹ اگر پیخاب مئے کیاہ

[ایاز رسول نازکی] ☆

منشور بانہالی سُند غزل چھه اکھ تیتھ صورت خانہ پیتھ مختلف رنگن ہند
 آکار جلو گرسپد ان چھه۔ لفظن ہند مخصوص انتخاب، ترکیب، تشپہن تے استعارن
 ہند پُن خاص و رتاوتے بعضے بعضے امہ شعر زبان ہند مکالماتی انداز چھه منشور نہ
 غزلک وصف۔ موجود کالس مژ چھه بالا آپا ری میں شاعر عن مژ منشور بانہالی
 ہندس غزلس پُن اکھ لسانی تے تخلیقی امتیاز یس صنفی تقاضن ہندس تو ظرس مژ
 تخلیقی و سمعت پزا و تھ پن ارتقا ی منز لے کران رؤ د۔

سوال یہ چھنے زیور گ چھے ڑتے سورمہ نظرن مژ
 سوال یہ چھه زیمندر رثا ان چھه پیا لئن مژ
 ☆

گلگر گہڈھن پڑھ ڑتے ہر ان موختیہ ابر چھی
 عنوان یمن لعل بد خشان دئے بو
 [منشور بانہالی] ☆

غلام رسول غیور پُھه انسانی زندگیہ صحراؤک سراب زاہنچہ ذاتی
 تجربن ہندس پوت منظرس مژز عصری زماںچ دگ للوان تے یئے دگ غزل شعرن
 ہند ہن مضمون مژز تجربہ بناؤ تھہ پیش کران۔ بعضے بعضے پُھه غیور ہند ہن غزل
 شعرن مژر تھے نعتیہ مرا ذنو شبوے ژھٹان۔

شبم پھلرتن ہمنہ ہمنہ پوش

اختاپ ڈیتھہ آمہ ماتاب
 ☆

بے کیا ہ و نے مے بار بار وو تھ دس سوال
 مے کیا ز کاینا منگان پھہ پڑتھ کلیک جواب

[غلام رسول غیور] ☆

غلام نبی آتش پُھه ہمکال زندگی ہند ہن انسانی و آرڈاٹن ہند غم
 ژھڑان و بڑان آمہ کس صورتحالس غزل شعرن مژر بیان گرتھ تخلیقی صورت
 دوان۔ آتش پُھه سماجی زندگی ہندس اکس حساس فرد ہند دی پاٹھر پن اوند
 پوکھڑاڑان تھ شعرن مژر آمہ کبین معاملن مسلمن اکس ہشار دل شاعر ہند دی
 پاٹھر پر ان والک ہندس سوچس و تھ دی تھ پنہ تخلیقی شعور ک حق ادا کران۔ عام فہم
 زبائی مژر تھ غزل شعرن مژر باونہ آمتن مضمون و رگہ معنوی امکان عطا کر گک
 فن پُھه آتش صائب بدس۔ آتش سند آمہ قبیلک غزل پُھه سماجی زندگی ہند غم تھ
 بنان تھ انسانی زندگی ہند ہن اند میمن داد ہن ہند ہمنو ایتھہ ویدا کھتہ دوان۔

نے چھئے کا شہ س تھاہ شلس نہ ژیئے قرار پھے دس
نہ دویر دویر روزنس نہ سمکھنس پھے وار آز
☆

برس برس چھے تارک د تھر ز رس ز رس چھئے تھار آز
گرس گرس چھے آ غلس اندر بناں مزار آز

[غلام نبی آش] ☆

محمد احسن چھے کا شیر شاعری ہنزہ شعر پوایہ نش استفادہ کر تھے موبوڈ
زندگی ہندس انسانی صورت حالس پنہ غزل ک موضوع بناوان۔ اما پڑھتے کرتھے
تھے چھنپے احسن سند شعری کردار گنہ مخصوص زمان و مکان مژقاً درہ ز تھے زندگی تھے
زمانگ سوکھ دوکھ ژمراں بلکہ کلہم انسانی زندگی ہند بیادی غم بُتھ پُن دود
للوان۔ احسن سند عالمتی اظہار چھے شعر تخلیقی تو تھے عطا کر تھے زہد معنے
بناوان۔ اس چھے شعر مژخو بصورتھ طزو و تلاو نگ حس بیدار تھے یہ ہے طنزیہ لجھے
تھے اظہار چھے اہندہن غزل شعر ہند وصف بناں یتھ ژوک تل انسانی زندگی
ہنزہ دگ کار فرمائھے۔

سیکلو صحر او طوفانس اندر پدھر آ کھنڑ را و تھے
شمہارس گوس گرع ثوپھیر پا دہناون تھے پوک پائس
☆

بلبلس گو و دا ی پٹھ پچھئے مہشته

بستین ہند رو و موت سورے حساب

☆ [محمد احسن احسن]

اسپر کشتو اڑی سند غزل چھہ روایتی مراڑک پاسدار روز تھتہ ہمکال
 زندگی ہندی نغمہ گواں۔ اسپر کشتو اڑی ہندی غزل ک مرکزی موضوع چھہ لوں تے
 آتھ لوں مژہ میں پزاون دوں اشتیاق میں تپندہن غزل شعرن مژہ گہے انتظار س
 تے گہے اضطرابس زب ارتھ عاشق تے معشوق سند مکالمہ بنان چھہ۔ اسپر چھہ عام فہم
 زبانی تے پن مخصوص شاعرانہ اظہار دیکھ غرل س خوبصورتہ لجھے عطا کران یتھ پس
 پردہ شاعر سند شاعرانہ ول کارفرما چھہ تے یو ہے فن چھہ اسپر نہ غزل ک وصفتہ۔
 ڈنزوو کمر اتھے لائے کر تھہ نندہ مژہ عالم
 رامضی چھہ کس یزادان از جانانہ وچھن گوژھ

☆

ٹھیڑ بڑا ٹھیڑ چھس گندی تھوڑتے گن مددے
 زندگی لجھڑ چھنے داؤس کر تیم
 [اسپر کشتو اڑی] ☆

بیش برحد روایی، شہباز راجوری تے فدار اجاوی چھہ پن پنیس مخصوص
 باون اظہار س مژہ بعضے ذاتی زندگی ہندہن کر بناک احسان تے جذب زب انان
 تے بعضے سماجی زندگی گزارن والیں فرد سند دوکھ سوکھ شعرن ہندی مضمون بناؤ تھہ
 پیش کران۔ گنہ حسن س مژہ لوں آ کارڑھا مڈان تے گنہ لوں مژہ حنگ جلو
 ڈیشان۔ یہندی استعار، علامہ تے تشپہ پھے مشترک اُستھ الگ الگ ورتاو

پڙاً وٽه پن چنڌ معنوی امکان تلاش گرٽه غزل شعرن ہندوی الگ الگ انہار
 دید مان آنان۔ بشیر بحدرو، ہی چھ غزل شعرن مز انسانی اقدارن رأ چھ گرٽه
 زندگی ہند حسن ٿھانڈان ٿي زندگی ہند ہن لطیف احسان پتنیں غزل شعرن ہند
 موضوع بناؤ چھ پانچ لطف اندو ز سپدان۔ شہباز راجوروی چھ نظرس مژھ حسن
 ڈیشتھ پنځی زندگی ہند حسن تلاش گرٽه پانچ لطف اندو ز سپدان۔ شہباز پند ہن
 غزل شعرن ہند وصف چھ تئند مخصوص لسانی اظہاریں پسندیں شعری مزاں
 براہ آمت چھ۔ یو ہے منفرد مزاں چھ شہباز راجوروی پسند غزل گ بُنیادی
 وصف۔ فداراجوروی چھ سماجی و آری دائن وون ڈتھ پن غم سرالان۔ تھ چھ
 پن مخصوص اندازتھ مخصوص انداز چھ تئند لسانی آہنگ ہم مزاں ٿي همنوا پتھ
 شاعرانہ حسن عطا کران یں فداراجوروی پسندیں تخلیقی جو ہرس گواہ بناں چھ۔

گنہ شڑا کھوائیتھ بھر کو پیز و کران پسمل

گنہ یاد و وتر چون دس زؤل کران رو د

ہوتی نپلے سر س آپ پیٹھ کم پر کی چان و چھ
 پیتی لولے دس ٿھایہ ہو ل طو فان چان رو د

[بشیر بحدرو، ہی]

نظر نظر پھنے و نان خاب اُثرا پو
 سفید شپنے تھن پٹھ نقاب مه تحاو و

آسِر آبسايو و اوئې پَن
ووْز دزاوکھر د لەگل وردان

[فِدارا جوروی]

روپپ روپس زُلفه اوپېچ ژھاھے ھش
ياد پېۋىن مالىئىن تې اوش ۋەدراء ھش

بەھارك موسما جانا نې آ سن
خى كله دال تە مىخانە آ سن

[شەھباز راجوروی]

كاشتەر غزىلگ ترىيم پا اوچھە او كىرتە اهم زاتىھ دورس مىزگو آزادتە نىشى
نظم لەھىنگ ريواج عام - عومى نە تە ادبى سۆتھىرس پېچھە آپ شوقە سان ئىنلىكىم پەنەتە
بۈز ناونىھە - آماپۇزامى بادۇ درؤ دغۇزلىڭ شاعرلەن شاعرلەن ھەندىڭ لەشۈچى سەھىپ سۈخنەن -
حالا كە آزاد ئىنلىكىم ماقابلاچىچە غزل ھەناز يادے پەن شاعرلەن ھۇزىتە تخليقى ۋەل منگان،
ئەنلەيەن ئەنلەيەن ئەنلەيەن ئەنلەيەن ئەنلەيەن ئەنلەيەن ئەنلەيەن ئەنلەيەن ئەنلەيەن
چەھىرەتە شاعر سەندى باپتىھە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە
تقاضىھە تە آزاد ئىنلىكىم تە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە
دورس مىز آپىر باردا لىن سەتى تەكىھ دېنە باپتىھە كىشە تەشە آزاد كىيۇنىشى ئىنلىكىم بازىكىن
كاشەھە مۇضۇمى يايىتى رىبط چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە چەھىرەتە

کا نہہ ہی تبدیلی ممکن۔ ووڈیم لکھاری مرزا غالب پسندیں پیغام شعر

بقدرِ شوق نہیں ظرفِ تنگ نائے غزل

کچھ اور چاہیئے وسعت میرے بیان کے لیے

جو از بنا تو چھ نظمہ ہنزہ والات کران چھ تمن پڑ زان نظمہ تھے چھ تھک کیا ہے مقبرہ
سرحد تھے تکنیکی لوائی ما تھے یہ ہند تقاضہ رچھن لازمی شرط چھہ۔ ہرگہ غزل شعر مژہ
مضمون ڈوڈ گولس مژہ ولر بنس برابر چھہ۔ نظمہ مژہ تھے چھنے مضمون
چھکراوں ممکن بلکہ گڑھہ مضمون نظمہ ہند مرکزی نو قطہ بنن تھے نظمہ ہند گھم ہی تی
وجو دگڑھہ مضمونس ہمنوا تھے ہم آہنگ آسُن۔ اتحہ پوت منظر ستحت روڈی نو
زمائکو کیا ہے شاعر شعوری طور پن تخلیقی طون نظمہ گن مرکو زکر تھے درجن واہ
کامیاب نظمہ آیہ بازار۔ کیا ان روشنی شعر روایت ہندیں تناظر مژہ غزل ٹوٹھ
صفت خن تھے کیا ہے روڈی دوشونی صفن مژہ پن تخلیقی جو ہر آزماداں۔ امہ قبیلہ کمن
شاعر بنوونہ کا نہہ مخصوص فلسفہ پنہ شاعری ہند مرکزی محور۔ شاعری رویہ گنہ
مخصوص فکری، سماجی یا سیاسی زندگی ہندیں ٹکلیں گند تھے، بلکہ رویہ شاعری خارجی
فلسفہ تھے نظریہ ان مقابلہ انسان پسند ہن دا خلی تحریک بہتر ترجمان۔ شاعر ان یہ
کیا ہاتھ انسانی سو تھریں پڑھ محسوس کو رہ، تھے بوون پنیں اسائی اظہار مژہ۔
انسان تھے کا بینا تھا ستر و ابستہ تصور نسبت یہ تام تھا پنہ سونچک پرواز دوت،
تھکھڑیں پنیں تخلیقی اظہار مژہ زبو۔ امہ دور کس غسل سچھنے پنزو زبان تھے
تمہ نو زبانی ہند نو ومحاور یں امہ بروٹھہ کس غسل س مقابلہ ہنا مختلف چھہ۔ اتحہ

نو شعر زبانز چھه پُن مخصوص استعاراتي نظام يس نوزمانه کين لسانی تقاضن ہندس پوت منظرس تحت پھا پھلیو موت چھه۔ امیک حسن چھه امه کس لفظس تے شاعر درمیان باہمی قوله ہاری، یوسہ قاری یس تے احساسی سو تھریس پڑھو آگئی تے نوازند دوان چھھے۔ یہ نوازند چھھے پرانو ناگرا و بدلے نوہن ناگرا دن ہنزہ تریش چتھ پُن پدؤن احساس ڈزندا وان تے وولساوان۔ یو ہے چھھے کاشر غزل گلگ ژوریم پڑاویتھ کاٹھہ اکھ یاپیا کھشا عرد سلاپہ چھنے کران بلکہ چھھے امه پڑاو کس اری نے تے واریاہ شاعر پُن پُن نوازند تے نوازند ہتھ کاشریس غزلس نوپنہ سرحدن متر متعارف کران۔

امہ ژوری مہ پڑاو ک پڑھا اکھ شاعر چھھے لسانی مزاں کندا کھا کس نش مختلف۔ پڑھ شاعر پندی مضمون چھھے مقابلتن ہنکیس شاعر پندہن مضمون نش الگ تے یو ہے چھھے امه ژوری مہ پڑاو ک حسن، یس یک رنگی نش دامن بچاؤتھ مختلف رنگن ہنزہ نوشبوے ژھٹان چھھے۔ اگرچہ ڈومہ صدی ہندس آٹھو مس دلیس مڑے امه قبیلہ چھشا عری زائیں لوب، اما پڑوی مس دلیس تام سپدک امه ژوری مہ پڑاو ک نقش واضح، یم از تام کاشر غزل گلگ منہ مون تے معنہ سووا نہار آکار عکساوان رو دک۔ امه قبیلہ کین غزل گوشان عن منزہ چھھے رفیق راز، شفیع شوق، گلشن مجید، بشپر عارف، غلام رسول جوش، شادر م Hasan، فاروق فیاض، شہناز رشید، علی شیدا، بشر بشیر، عزیز حاجی، بر ج ناتھ بیتاب، فیاض دلبر، غلام محمد غمگین، اسماعیل آشنا، فیاض تیلگامی، رنجور تلگامی، شہباز ہاکباری، مجرد ح رشید،

شوکت انصاری، زاہد مختار، رشید سرشار، شہزاد رفیق، شاہد لنوی، بشیر دادا، نذری
آزاد، شفق سوپوری (یہم دوشوے پھری اردو پڑھنے کا شرس گن)، م-ح-ظفر،
اقبال فہیم، بشیر احمد شبیر، معراج ترکوی، رنجور تلگامی، بشیر چراغ تے بشیر زاہد بیٹر
شاعر۔ یمن عسکر نسیم شفایی تے رحسانہ جبین ہمشہ نسوانی آواز تے شامل چھنے۔ اما پا ز
اتھ کاروائس مژر چھر ترے ژور شاعر تم تھے یمن ترے ژور غزل لکھنے پتے شہہ
ژھوکیو و تے ؤری وادو پڑھنے آونہ تھند کا نہہ غزل گنہ رسالس مژر پن والین
برو فہمہ گن۔

رفیق راز چھہ امہ ژوری مہ پڑاک اکھ پڈؤں شعری آواز تیکر پتنین
غزل شعر ان مژرسرتاڑ مضمون ن سرتاڑ زبان دیکھ پن بدوں لجھ تے اسلوب اختیار کو ر۔
تُسند ہن مضمون ہئزر باو تھ چھے تختھن معنہ پرو راستعاران تے علامہ مژر سپدان ز
تو جہ گیر ڈرامائی صورت حال چھہ برو فہمہ کن پوان۔ راز چھہ پتنین مخصوص لفظن ہند
انتخاب گرتھ تھن تیتھ تخلیقی زو عطا کران ز کا نہہ تے واقعہ، جذبہ یا احساس چھہ تحریجہ
پتھن ز د صورتھ پڑاوان۔ تُسند پر تھ غزل شعر چھہ پن پن منظر و قتلاؤ تھ پران
والس احساسی سوتھریں پڑھ آوراوان تے معنوی امکان سان ڈھنی فرحت بخشان۔

گلو گو ڈس تل مے پڑھس از تھ چھوازوں کران

لنجہ پڑھ اوں جھتھ واو مے وو نس نے کھنر

بے چھس وو ن پور بیو موت تُسند مرا حشاس

گهے سہ آنہ قیامت گھے سہ دلبر ہیو

☆ [رفیق راز]

شفع شوق پُجھه مروجہ استعارن تے علامزنان مقابلہ بدس کال کبن
استعارن تے علامزنان سُتُر پُنڈر ذاتی قولہ ہاری یڑھان۔ تِسند ہن غزل شعرن ہند
مرکزی موضوع پُجھه زمان و مکان کبن حدودن مژر روزان وول فردیس انسانی
سو تھریس پڈھ سونچان، ٹرڑان تے زندگی ہند ہسن محسوس کران پُجھه۔

خموش مدد پر سمعہن تھوڑی جہت احاطہ کر تھے
ملرو و تھان بوڈاں اہر بل گزران پکان

☆

کھنڈن کھن کھن پچھہ کیا ہتے تو اریخ کیا ہلکھن
یں روومت پُجھہ بروٹھ بپے سے گوٹ زمانہ پُجھس

☆ [شفع شوق]

غلام رسول جوش پُجھه لوکین لوکین احساسی تجربن اکس تھس لسانی
محاورس مژر پیش کران یں استعاراً تی ورتاو پڑ او تھ خوبصورت تخلیقی تجربن زبو
آنان پُجھه۔ تِسندس اتحہ تخلیقی اظہارس پُجھه تِسند مخصوص لہجہ تے مزا برہ آمٹ یں
تس پنمن ہم و آنسہ شاعر نش منفرد بناوان پُجھه۔

خبر تم شو قِمْتَرِ متانے کوت گے
دوس و اڑزو ڈکھڑک وان دی دی

سُے ساعت مساوات بنان اوں صفر ہیو

اکہ طرفہ سہ تفریق تھے پیچہ طرفہ جمع ہیو

[غلام رسول جوش] ☆

غلام محمد غمگین سند غزل چھ عصری زندگی ہند کرب باوان باوان ذائقی
زندگی ہنر تلخی یاد پاوان۔ غمگین چھ سماجی سوتھریں پڑھ فرد سند صورت حال شعرن
ہندی مضمون بنا تو چھ پنہ بدؤں شعر زبان مژخوب صورت غزل تخلیق کران۔
ذاتھ پر کھاؤن چھ یتھ شہریں اندر بلکل منع
راتھ بڑگش ھ در بدر ہے دوستوا اپس کپو

تس تھے پیو و تھک جایہ و اتھے یاد و ترس پھیر زن

اکھد ماہ ھھریا و اچھ موریں ووشاه تر ووں تھے پاک

[غلام محمد غمگین] ☆

فیاض دلبر چھ پنین خصوص استعارن علامہ نتھے تر کپن اکھ تیئھ تخلیقی
اطھار دوان یس شعرن ہندن معنوی امکانن پاسل بنا تو چھ جذب نتھے احسان
ڈرامائی صورت بخشان چھ۔ تھے پن چھ پن خصوص لفظے راش تھے تھے لفظے راش
پن منفرد و رتاون ول بدس۔ زندگی ہندن حارکی نا تھے وارکی داتن مژرتھے چھ
فیاض دلبر گشیر ہند حسن تھے سنکر پتو چھاوان تھے تمہے کہن لطیف احسان زیوانان،

آماپا زگنہ گنہ پچھہ سپرائین یادن ہند راوی داؤں لارگتھ مژراناں۔

دو از واوس گند مژراوام

دزوں ژونگاہ بروہہ کنہ تھاوس

اُندرم سودانپر گند تھیلے باز روز اس

گندکی زالس پٹھ ممل تھاناہ وہرے آس

[فیاض دبر]

فیاض تلگا می سبز دا خلی زندگی چھے تسبیح خارجی زندگی عتر متصادم
 سپد تھ تھین احساس تے تجربن زبوانان یم پڑتھ قبیلہ کس انسان سبز دوہ دن چھے
 زندگی ہندکی تجربہ بنان چھہ۔ یو ہے وصف چھہ فیاض تلگا می سندہن شعر مضمون
 ہنزہ لگھاری ڈنچھ تئند غزلک حُسن بنان۔ لوکھن لوکھن بخراں مژخ بوصورت تخلیقی
 تجربہ چھہ یہندہن غزل شعرن مژ مختلف مضمون زامن دیھ رنگ برگ انہار
 پڑاوان۔ یہندہن غزلن ہنزہ زبان چھے عام فہم استھتے اکس مخصوص استعاراتی
 نظامس پاہند یو سے فیاض تلگا مس پتنین ہمکال شاعر مژ منفرد بناوان چھہ۔
 فیاض تلگا می سندہن غزلن ہند بیانا کھ وصف چھہ سم AJI زندگی مقابلہ انسانی
 جذباتن تے احساس ہند و بد اکھیس یہندہن غزل شعرن پڑتھ مزاں اکس قاری
 لیں عتر لگھاری عطا کران چھہ۔ فیاض نبیں غزل شعرن مژ چھے مضمون
 ہنزہ رنگ برگی پرن والس زندگی ہندہن مختلف معاملاتن عتر متعارف گرتھ شاعر

پُندِ سماجی مطالعک تے انسانی و پیر کہ فہمک تے ادراک پے ڈوان، یُس تھنہ دس
غربل س پر تھو قبیلہ کس انسان پسند با پتھ لگہارتے لکش بناوان چھه۔

نچا رہن پوشہ ٹورہن پھر تھوڑ کھ

دو پکھ واوس ژ پچھکھ آوار سپدان

یئمہ گامہ تے چشمہ تے سُ خاب چھہ لوکن
زُنمہ گاش کینن والہ ژ یئمہ کوچہ پتے نیر

چون مالین گام ہے ز ولکھ تینی
نامہ لکھناوس من تم حالات چھا

[فیاض تلگامی]

گلشن مجید، م-ح۔ ظفرتے اقبال فہیم چھہ تحریس مقابله فلسفہ نائیا
روز تھ شعر لیکھاں۔ تم چھہ غار مروجہ زبان مژہ مروجہ تصوراں باوچ سنجید کو شش
گرتھ پنین غزل شعرن ہندی مضمون ڈاران یُس گنہ گنہ غار فطری پتھ فنی
نزار کشان ڈدار و استاوان چھه۔

اخبار لکھاں مر دخدا اکھ چھہ و نان غاب

پتھ بند قلاے مژہ چھے پری غاب جوان غاب

اَتھا اُخِر بِهِ مُنْزِر پا یَا خر جو گُر سپد غَاب
وَنِیْر يار پتو واو پُن بار نشان اوں

[گلشن مجید] ☆

پُر شَھِر کیا چھے پُر شَھِن شہ تھے مَه رَچھ
میا نِر ہو پہ ہند صدا بن مَه گَشَھ

[م-ح-ظفر] ☆

بِشِپِر عَارِفِ چَھَه مُخْتَلِفِ شِعَرِ صَفَنِ مُنْزِلَم آزما وَتَھِ پَنِھِ تَخْلِيقِي جو ہِر کِ نَيِّب
دوان۔ لَعْتِ چَھَه عَارِفِ سُنَدُو ٹُھِ صَنْفِ بَنَتِھِ مُنْزِلَتِھِ عَقِيدَتِي جَذِيْرِ شَامِلِ سپِد تَھِ
تَسْنِدِ تَخْلِيقِي فَنَکارِ وَلِسَنِ بِیوانِ چَھَه۔ بِشِپِر عَارِفِ سُنَدِ غَزَلِ چَھَه مُوضَعِي اَعْتَابِ
مُخْتَلِفِ آنَهارَن زِیوانَان۔ گُنْبَهِ چَھَه لَوْسِ ہولِ رَچَھَتَھِ زَندَگِی ہِنْدِ ہن خوبصورت
آنَهارَن مَوْلِ رَچَھَان تِئِ گُنْبَهِ چَھَه زَندَگِی ہِنْدِ ہن بَنِ تَھِرِ آکارَن انسانِی وَجَوْدِک
دودِ بَنَا وَتَھِ زَندَگِی ہِنْزِنِ تَلِنِی مُحَسَّسِ کارَن۔ لوکِنِ لوکِنِ بَحرِن مُنْزِلَغَزَلِ شَعِرِ وَنِ وَل
بِشِپِر عَارِفِ چَھَه شَاعِرِی ہِنْدِ ہن تَلِنِیکِی زَآ وَرِ جَارَن وَأَقِفِ تِئِ او کُنِ چَھَه شَعورِی
طُورِ مُخْتَلِفِ بَحرِن تِئِ خوبصورتِ روپِ قَافِینِ پِنِسِ تَخْلِيقِي قَمَسِ پُشِرِ اوَان۔ بِشِپِر
عَارِفِ سُنَدِ غَزَلِک بُنِيَادِی وَصَفِ چَھَه تَسْنِدِ شَوَخِ لَجَھِیسِ عامِ فَھِمِ اَسْتَھِ تِئِ تَخْلِيقِي
تقاضنِ ہِنْدِ پَاسِدارِ چَھَه۔ مُوضَعِي اَعْتَابِ چَھَه بِشِپِر عَارِفِ سُنَدِ غَزَلِتِئِمِی مِنِیْہِ ہِنْزِ

خوشنبوے ژھستان، پیتھے کشپر تے کاشر بن ہند دودجلو گرسپدان چھه تے یئے
خصوصیت چھنے عارف پسند غزلک حسن و ولساوان۔

تاپھ درانے چھنے بستی
چھس ہند ریومٹ گر گڑھا
وٹھ کانھہ ژونگاہ زائونا
گٹھے چھه وولمٹ گر گڑھا
کاپھ چھه امنس کتھ کرنس
چھس وسریومٹ گر گڑھا

[بُشپر عارف] ☆

علی شیدا چھه شعوری طور غائر معروف تجربہ باونے با پتھر ٹوک استعار، علامہ
تے تشپھے گران، یہم اہند بن غزلن ہمکال غزل شاعری نش بدؤن اظہار بخشان
چھه۔ علی شیدا چھه بعضے بعضے پتنن لمحاتی احسان اسرار ک تجرب بن ہمنوا بنا و تھ
خوبصورتھ تے معنے پور تخلیقی اظہار دوان۔ تپشد غزلک بدؤن وصف چھه
استعاران، علامہ ان تے ترکپن ہند گتھاریس پران والس توں توں معنوی
امکان تام داتناو پچ کل کڈان چھه۔ شیدا چھه پنیہ نظمہ ہندک پاٹھو پتنن غزل
شعرن تے کاشر میہہ ہنڑ خوشنبوے عطا کران یس تھندس غزلس آکھ منفرد مزاوک
تخلیقی تجربہ بناؤان چھه۔

رمل کھاسین بر تھد دیت ھتم گتل مس

غمس چُحُم میں دوائے ہے منجوانے

پھٹ پنچر تھے کھتر میت دار زار
اُتھر برشہ ہنگس اسہ نا کھیا و

[علی شیدا] ☆

بر ج ناتھ بیتاب چُھہ بعضے گولا بک پھولن ڈیش تھے زندگی ہندھ سن
چھاوان تھے بعضے گولا بک پر گریھن و چھتھ زندگی ہندس و بکھڑا س پڑھ اوش
ہران۔ اُتھر پوت منظر مژر چھہ بر ج ناتھ بیتاب زندگی سر ان تھے زندگی
ہندہن اما ران بعضے مول رچھان تھے بعضے مول ژھانڈان یتھ پس پر د انسانی
زندگی ہندہن اما ران ہنزر راون دگ تھے پزاون کل کار فرم اچھے۔ تپنڈہن غزلن
منز باونہ آمتین مضمون مژر چھہ بعضے بعضے سہ ویدا کھتھ پھٹ پھٹ نیران یتھ
ٹرکس تل سہ تو ایجھی پور چھہ میں لس زید پانے و چھن تھے سر ہن پیو و۔ بیتاب
چھہ مخصوص اسی اظہار س مژر غزل شعرن ہندہن مضمون زب دوان میں تپنڈس
شعر پاوس خوبصورت بناؤ تھے تخلیقی و شیر بخشان چھہ۔ کشیر تھے کشیر ہند موجود
صور تحال چھہ تپنڈس غزلس منز پھر د پھر د با و تھ پزاون میں تپنڈہن شعرن
موجود زندگی ہندس انسان پسند بآپ تھ زیادے لگہار بناوان چھہ۔
کس کس والو کس کس کھالو کتھ اس از دستارن ہنزر
شاہ سرخی تھا و کا لے پلکھ تھ پکے پلکین اخبارن منز

روخ بدلاً و تھ کول ته چھہ بعضے بُلھر بخ رساراب کران
تاریخس مژوقمن باپتھ گوڑھ آسُن سہلا بس کا نہہ

[برج ناتھ بیتاب] ☆

بشرطیں چھہ علمی سوتھریں پڑھ جدید تقاضن تے تصورن ہند عاشق اُستھ
تے زندگی ہند ہن ذأتی معاملاتن مژر قدیم قدرن ہند پاسدار۔ زندگی نسبت
روم ان پسند رؤی یہ پانٹا و تھ چھہ بشرطیں انسانی صورت حالگ کرب محسوس کران
کران تے زندگی ہند حسن تلاش کران۔ پنیس مخصوص انسانی اظہارس مژر لمحائی
جذب ن تے احساساتن تخلیقی تجربہ بناؤنک فن چھہ بشرطیں بدسو تے یو ہے وصف چھہ
اہند ہن غزل شعرن ہند حسن یس تیندیں قاری لیں تے برآہ یونھ لطیف احسان
ہند شوق رچھان چھہ۔

کم تاہلیو ووئے کیاہ دیز تھے نہ پوت نظر زانہہ
صحے ڈی آنکنس مژر میانس سماں او سکھ

فرصتھے اس نے ڈی مس حاری ناتھ
نیپوں ووئم ڈی وان وارے پچھکھا

[شرطیں] ☆

فاروق فیاض چھہ شعوری طور پن پدؤن لیجھے تے اسلوب پزاونہ باپتھ

پنځې شعر زبائی هند انتخاب کران - غار روایتی استعارن علامړن ته ترکپن هند
 ورتاوگر ته چه فاروق فیاض پن اندریم کرب همکال زمانه کس انسان سند
 کرب بناویټه پیش کران - ته نش چه فردس بجایه فردس ستر وابسته انسانی
 وجودس اهمیت، یټه ژوک تل انسانی زندگی هند ازی المیه چه - ڈرامائی غضر
 چه تهندن غزل شعرن هند حسن بنا، یېمیک شعری کردار زعد ژو صورت
 پزاویټه پن حال باوان چه ته پران و آلس پن همسفر ته همنو ابناویټه پانس ستر
 پکناوان چه - امه قبليه کمن شعرن هند مکالمائی انداز چه خوبصورت ته معنه
 سوو، یس شاعر، شعرس ته قاري لیس پاڼه و آن همکلام بناویټه اکه کس نکھه
 آنان چه - یو ہے چه خوبصورت شاعری هند بینادی وصف یس شعرس انسانی
 وطپرس همنو ابناویټه پران و آلس آندت آگه ہی دوان چه -

بُلبلس ژھوگ ژټه کت جه و ڈو زن مو شمعت
 لاشه ہتنس چھه تچھان کاو و چھس تو ټو ټو چھو

زوں تمہ گامې اوں دو پکھه از چھه دوے
 ڙا ڳو ژھو راو پتو او ڙھمل بر ٹھه پو گس

یټه بزمجه گلس از ته پھولان ما چھ سیاہ پوش
 یټه بزمجه گلس جوده را راتھ لجن اوں

[فاروق فیاض]

عزیز حاجی پچھے عصری زندگی ہند و آر اگہ بُری صورت حال پنین غزل
 شعرن ہند مضمون بناؤ تھے خوبصورت تخلیقی تحریر کران۔ تھے پنین تہذیبی تھے
 تمدنی قدر ان پہنچ سماں ری پہنچی مہر رثا ان تھے آمہ سماں ری پہنچ دگ چھے مختلف
 انہارن تھے آکار ان پہنچ صورتھ پڑا تو تھے زندگی ہند دو دن تھے شعرن مہر اظہار
 پڑا وان۔ شعرن پہنچ عام فہم زبان چھے خوبصورت تخلیقی صورتھ پڑا تو تھے پن مخصوص
 لجھے پتھ حاجی سند منفرد اندازیاں مقرر کران۔ عزیز حاجی پچھے پڑائیں یاداں تھے
 اماں ان ہند قدر شناس، یہم تھے پنیں قدیم تہذیبی تھے تمدنی میراث کس تہذیب
 محلس تام و اتنا تو تھے تمہے کہ عظمتک احساس تھے وزنا وان پچھے تمہے چہ زوال
 پذیری ہند خوف تھے ووتلا وان پچھے۔ یہے راوی دگ تھے پڑا وکل چھے تپنہ دن
 شعرن ہند مضمون پتھ خوبصورتھ تخلیقی اظہار پڑا وان تھے تھے تھے تھے تھے تھے تھے
 شاعر بناداں۔

پسیار و نک شپن تھے کولہ راد دڑ امس
 دریا و مگر تو تھے مے باسیو و نہ خوشحال

سارے بستی بیہ سہلا بن تو تھے چھے کیا ہتاں پچھے بڑا نتھے
 کم تاں بد لے لوکھ چھه، نالان اسر چھے پڑاں ہمسایں تل

وَنَنْ اندِرِ چَهَرَ لَا وَدِيْ گُلُوْ چَهَانَ وَ چَهَانَ تَنَانَ
مِنْتَهَى كَنْبَتَهَى چَهَرَ راجِهِ رِنْزِيْ كَشِيرَ وَوَرْ بُدَانَ

[عزیز حاجی] ☆

مُحْرُوح رشید چھے غزل مُقاَبَلَہ انگر پڑی نظم لکھنُس گُن پُن تخلیقی توجہ مرکوز
کرتھ۔ ؤل گوو گنہ گنہ چھے غزل تھے لیکھاں۔ تُند غزل چھے زندگی ہٹھن تلخ
حقیقون بجا یہ ذاتی جذب زیواناں۔ مُحْرُوح چھے غزل شعرِ منز کا نہہ لمحاتی رکفیت
باو نہہ ویز شپہہ ووتلاوچ شعوری کو شیش کراں۔ یتھ پوت منظرِ منز تسد
تنقیدی سوچ شامل چھے۔

مُؤْمُنِ وِشَالِ وَلِبِنْ ٹھِسِ پِھِدِ دِزِكِ ٹِگَاشِ
ماَنْتَهَى وَجَارِى خَابِ أَچَحْنِ مِنْزِ سِرِكَھَتِ رَاوِ

☆

آن سے پیر ہے تے لیبن ژون و زیو و واو
مانوس شکلہ اوس مگر خاب کیتھ سہ دزاو

[مُحْرُوح رشید] ☆

شہناز رشید سُند غزل چھے تُند ہن ذاتی جذب تے احسان ہند خوبصور تھے
تخلیقی اظہار۔ شہناز چھے شعورِ کام ہیتھ مخصوص لفظن ترکیبِ تے استعارن
علامِ منز ہند انتخاب کرتھ پسنه شاعری ہند پیز وون شیران تے لوکشن لوکشن
واقعن احساسی سو تھریس پیٹھ واتنا و تھے تخلیقی باو تھ دیتھ زیند زو تجربہ بناؤان۔

شہناز نس فکری پا ت منظر مژر چھے کشپرتے کشپر ہند یاون کالگ بر جستہ بہار
تے راؤن کالگ ہرد زر پن۔ مگر شہناز س نہ چھہ یاون کال کس یاد و ترس وون
دیکھ و ڈھن پڑھ تبسم پھولان تے نہ چھہ سہ راؤن کال کس تاؤن زداو حالس پڑھا
و ش ہران۔ بلکہ اکس حبسے بد ارشا ع پسند ک پڑھو یمن دون مختلف صورت
حالن احساسی سو تھریں پڑھ ڈینان تے غزل شعرن ہند مضمون بنا و تھ خوبصورت
تخیلی تجربن زیوانان۔ شہناز عین غزلن ہند بینیادی وصف چھہ شعر ک استعاراتی
تے علمتی نظام یس پڑھ تجربس معنوی امکانن ہند و سپلے بنان چھه۔ شہناز س چھه
پن مخصوص مرازتے سے مخصوص مراز چھه تئند غزلک امتیاز یس تئند منفرد لیک
ترجمان بنان چھه۔ شہناز س غزلک بیان کھن چھه تئند سہ معنے پرور لسانی اظہار
یس پڑھ شعرس مژر وہن نوہن معنوی امکانن ہند تلاش کرنا و تھ پران و اس تختہ
صورت حالس نکھہ آنان چھه، یس صورت حال امی معنے پرور لسانی صورت ڈھن
و سپلے شعرس مژر وہنلان چھه۔ یو ہے وصف چھہ شہناز نس غزلس منفرد بنا و تھ
امتیاز بخشان۔

اکھ جنگ سپر دوبلہ یمن تا پ ٹیکلین پڑھ
ووڈ گوڑھ نے گوڑھن بیان کھن یمن موم بیمن پڑھ

پشمپنے کا نہہ کتان تے گل ریز کا نہہ پران
ڈپ زبس زیسا نہ شہپر پنس گووز ما نہ شپن

چُرکیش تے شرہن ہند نہ کاٹھہ یار نہ دلدار
بے زار اچھو زوہ و چھان آو کئے زوان

[شہناز رشید] ☆

شاہد دنوی چھہ رومانی تخلیل کس پوت منظر مژزندگی ہند بدلونی
رنگ ٿرڙان - بعض چھس زندگی ہند آمار و لنس آنان تے بعض امیک راؤن تیول
و آرگ ٿلان - گنج چھه فرد بنتھا اندرم دگ للوان تے گنج کر بناک انسانی صورت
حال مژز پن و بود ڏھانڈ گک جستجو کران - شاہد چھه لفظن مژز پیکر تلاشان تے
غزل شعر کمن تجرب بن شبپس کاری ہند تو بصور تھ نمؤنے بناو تھ پنبن شاعرانہ
صلاحیہن ہند نیب دوان - شاہد سند غزل چھه شاعر پسند ہن دا خلی تجرب بن ہند اکھ
تیتح لسانی اظہار یس استعاران تے علامہن ہند پیغ و نن بنتھا اس مکمل تجربس
زمین دوان چھه تے یو ہے چھه ریش شاعری ہند گون تے -

دیوارؤ کر پیغ تے مکانس گمتر شگاف
سائے برادری چھنے جمع آنگنس اندر

چھم کو ستام نہو ن کل گنپٹھ
بئے نے اولاد آدم چھس تے کیا چھس

[شاہد دنوی] ☆

بیشِر دادا چھه رومان پسند لولہ شاعر پسندی غزل عوامی سو تھریس پڑھ کافی
 مقبول سپدی۔ تپند ہن غزل شعرن پہندی مضمون پھر انسان پسند ہن تمدن بینیادی
 جذب نتے احسان زیو آنان یم پتھ و تھ چہ لولہ شاعری پہندی مرکزی موضوع
 پھر۔ ول گو و بیشِر دادا سپر بس کاتیج زبان نتے تمہ زبانی ہند نوا اظہار پھر تپند ہن
 غزل ن تازگی عطا کران۔ بیشِر دادا سند ہن غزل شعرن مژر باونے آمٹ لول پھر
 انسان بحیثیت انسان سند ہن اندر میں تجربن ہند خوبصورت تخلیقی اظہار، یتھ
 بیشِر دادا سپر شعر زبانی ہند شو خ لجھ و لسنس آنان پھر۔ تپند ہن تجربن ہپنر زکا برگی
 پھر تپندس لکھ بھس مژر نگ ذھلان نتے پدن وا لس مختلف رنگن پہندس آکارس
 مژر علیگ تھ سوزتے سرور عطا کران۔ یو ہے پھر بیشِر دادا سند غزل ک حسن یس عوامی
 سو تھریس پڑھ تے قبیلیت پزاوان رو د۔

چھکھے سو اکر تے عرض لیکھ پایہ بدہن
 ورق میاں صفا شین کر حوالہ متن

بُتھر پُتھرِ تُل و وُنْ نُقلی بُتھ
 نستِ چھیا کیا هلا رگھر و نگ

[بیشِر دادا]

زادہ مختار پھر زندگی ہند ہن حارہ شا تن مژر تے پن شو خ شاعر انہ دل
 رچھتھ حسنس تے لوں میں کا نچھان۔ ذاتی زندگی ہند تجربہ پھر انسانی تجربن

پـہـنـچـوـرـتـکـھـپـڑـآـوـقـھـ پـہـنـچـسـاـسـیـ سـوـتـھـرـسـ پـہـنـچـھـ آـوـقـھـ گـہـےـ خـوشـیـ ہـنـدـ اـسـاسـ
وـوـتـلـاـوـانـ تـڑـ گـہـےـ غـمـنـ ہـنـدـ اـنـدـیـشـہـ ڈـزـنـاـوـانـ۔ زـاـبـدـ مـحـتـارـ چـھـہـ اـرـدـوـغـزـلـسـ سـانـ کـاـشـرـسـ
غـلـسـ مـنـزـتـیـخـوـبـصـورـتـ تـجـرـبـہـ کـرـتـھـ پـئـنـ تـخـیـقـیـ قـلـمـ وـوـلـسـاـوـانـ۔ تـسـنـیـشـ مـخـصـوـصـ زـبـانـ چـھـےـ
تـسـنـیـشـ شـاـعـرـانـ بـھـسـ بـرـاـہـتـتـھـ ہـنـدـ ہـنـ غـزـلـ شـعـرـ رـلـکـیـنـ بـنـاـوـانـ۔

گـوـڑـ سـوـمـبـرـاـوـ وـسـرـپـرـمـبـرـ وـپـٹـھـہـ دـرـمـتـرـ دـلـ
پـتـتـہـ وـثـمـ اـدـ دـلـدـارـنـ پـہـنـچـ کـرـ ہـوـ

چـھـلـہـ چـھـلـہـ وـلـکـھـ نـبـ یـوـنـ گـنـ
بـڑـاـتـھـ پـکـھـنـسـ گـیـہـ مـجـوـرـ

[زادہ مختار]

رـنـجـوـرـ تـلـگـاـمـیـ سـنـدـ غـزـلـ چـھـہـ رـوـایـتـ پـاـتـ مـنـظـرـسـ مـنـزـعـصـرـیـ زـنـدـگـیـ ہـنـدـ
حالـ باـاـنـ۔ گـنـہـ گـنـہـ چـھـہـ تـسـنـدـ غـزـلـ شـعـرـ اـسـرـاـرـ کـرـ مـزـاـزـ پـڑـآـوـقـھـ اـنـسـانـ سـنـدـ ہـنـ
داـخـلـ تـجـرـبـہـ بـنـ ہـنـدـ آـنـہـارـ عـکـسـاـوـانـ۔ رـنـجـوـرـ چـھـہـ شـعـورـیـ طـورـپـنـہـ مـزـاـزـ مـطـابـقـ اـسـتـعـارـانـ
تـڑـ عـلـامـرـنـ ہـنـدـ وـرـتاـوـ کـرـتـھـ منـفـرـ دـشـرـ چـرـبـنـ باـوـتـھـ دـوـانـ۔ رـنـجـوـرـ تـلـگـاـمـیـ سـنـدـ غـزـلـ لـگـ
شـوـخـ لـجـیـہـ چـھـہـ رـوـمـانـ پـرـوـرـ اـسـتـھـتـیـ اـسـرـاـرـ کـرـ مـزـاـزـ رـچـھـانـ، یـسـ رـوـایـتـ اـسـتـھـتـیـ
نوـہـنـ تـقـاضـنـ ہـنـدـ ضـائـمـنـ چـھـہـ۔ تـسـنـدـ کـرـ استـعـادـتـتـےـ عـلـامـتـھـ چـھـہـ تـسـنـدـ ہـنـ غـزـلـ شـعـرـنـ
عـبـسـبـتـ نـوـہـنـ نـوـہـنـ معـنـوـیـ اـمـکـاـنـ ہـنـدـکـرـ بـرـؤـتـھـرـ تـرـآـوـقـھـ زـنـدـگـیـ ہـنـدـ ہـنـ الـگـ الـگـ
تـجـرـبـہـ بـنـ مـسـتـرـ مـتـعـارـفـ کـرـانـ۔

بازی کر شہر بچ پڑا بر لوز تھے رو دے نے ہوش
شاپھ کر دیست نے اشارن پڑھ ٹھے نز نو تو تھ بدن

یہ اڑ دود ڈپر اتحل تم پر کر تام تھ چھہ و تھ گوھ نے
ہوا لوگ ڈلنہ یتھنا بستی ین لگہ نار مٹ کری تو

[رنجور تلکامی] ☆

ندیر آزاد تھ شفق سو پوری چھہ کشپر ہند ہن ہکال اردو شاعر ان مژ ز
متاز تھ منفرد شعری آواز۔ اما پا ز بعضے بعضے چھہ کا شرس مژ تھ پتنیں تخلیقی تحریک بن
زو دوان۔ یہم دو شوے چھہ کا شرس مژ نظم تھ لیکھان تھ غزل تھ۔ ندیر آزاد سند
غزل چھہ کا شر شعر روایت ہند شپر چبھ پن تخلیقی وجہ دشیران شیران از کال کس
لسانی محاورس مژ زندگی ہند ہن خارجی کیو داخلی تحریک بن ہند خوبصورت تخلیقی
اطہار۔ ندیر آزاد چھہ شعوری طور پتنیں غزل شعرن ہند مضمون ٹھاران تھ تمن
اطہار دینے با پتھ موزون استعاران، علامہ مژن، تشنہن تھ ترکیں ہند انتخاب گر تھ
پن منفرد لمحہ پانا وہک تخلیقی جتو کران تھ یو ہے جتو چھہ تپند ہن خوبصورت غزل
شعرن تخلیقی پرواز عطا کران۔ آزاد نہ مخصوص شعر زبان ہند استعاراً تی ورتا و تھ
چھہ تپند ہن غزل شعرن معنوی امکانن ہندی بر تھر ترا و تھ پر ان والس مفہوم
کیں گنجین تام و تادا وان۔ یو ہے فن چھہ آزاد نہ غزل ک وصف، یس تیں منفرد
شعری آواز بنا و ان چھہ۔

لازم چھه تیتھ پپا س جگر آسہ نار کھل
صرخا ناگ گہ راد تیتھے چھا کھورو ڈزان

آکھ دماہ سانہ ما کو رکھ ٹھہراو
کیا زبان برچھے موسم دو ہے

[ندیر آزاد]

شفق سوپوری چھہ پنہس مخصوص شعر بھس مژہ پنہن غزل شعرن ہند
با پتھنون نون مضمونن ہند تلاش کران۔ شفق چھہ پنہ دوہ دن چہ زیاذ مژہ پن
شعر محاورہ تیار گرتھ خوبصورت استعارن علامز ان تر کپن ہند ورتا وکران۔ شفق
چھہ عصری زندگی ہند ن ورن و آرڈ اتن ذاتی تحریبہ بناؤ تھہ انسانی صورت
حال کس بیادی الیہ ہس عست متعارف کران۔ تی چھہ پن مخصوص لمحہ تے آہنگ،
یں تہند منفرد اسلوب بنان چھہ۔

ون سا با یا یمن مکانن ہند
کوت گمتر دار بر ذرے مائو ز تھ

چا نہن میا نہن لو لہ کتھن پٹھ
ڑھایہ یلس گن پوش اسان اوں

[شفق سوپوری]

شپر احمد شپر چھه پُن ڈاتی گدرن غزل شعرن مژر مضمون بناوٽ
 انسانی زندگی ہندسو کھدو کھلیقی تجربہ بناوٽ چھپیں کران۔ شپر چھه پنه شعر روایت ہند
 استفاداً کرتھتے نوں مضمون نے زبانی مژر باونج شعوری کوشش کرتھ پُن بد ون لجھے
 پڑاوان۔ شپر احمد شپر چھه غزل صنفہ، ہندہن ٹکنیکی اوازی ماتن واقعہ تے یمن
 اوازی ماتن پابند رہی تھغزل لیکھاں۔ اما پڑتھ عروضی زاوی جارچھنے تپنہ س
 شاعر انہ فس دارہ واتاوان یس شپر احمد شپر نے غزلک وصف چھه۔

مائیں زہنیتے گوونہ تو جہ تسدے منے گن
 غافل روخ بے حال پریشان آلوں

خوارات عشقہ در گھس اندر چھہ دین رواج
 لازم مگر شرط چھہ بلم دارنگ ہوئ

[شپر احمد شپر] ☆

شہزادہ رفیق چھه پنه نظمہ مقابلہ غرس مژر رومانی مراز پاناوٽ فطرت
 کبین شاہ کارن اندر زندگی ہند حسن ڈیشان۔ تسد غزل چھه روایتی تصورن تے
 قدرن ہند مول کا نچھان کا نچھان از کال کبین عصری تقاضن ہندس تناظرس مژر
 زندگی ہندس شوخ امارس دل رچھان، یس لوں ہول ئچھتھ زندگی ہندہن
 احسان لطیف بناوان چھه۔ شہزادہ رفیق نے غزلک حسن چھه پہنڑ عام فہم زبانی ہند
 خوبصورت تخلیقی ورتاوا، پیٹھے ترکپن ہند ورتاؤک ول استعاراتی تے علامتی اظہار

پڙاً و تھر جُر بن هئزر نگا برگي بناں چھه۔

يائگي کو تر رو یو د طون خونهن
تھا تھري یه مُت قرار ہاها کار

يتحھ مکانس اندر آپز و بہار
بورڈ پھتھ پڙ رپز رخاموش

☆ [شہزادہ رفیق]

شوکت انصاری پنڈس شاعر انہ سوچس چھه اسلامی عقیدت کسیں آفاقی
اصولن ہند آثر نمایاں یس زندگی ہند بن بیادی قدرن مول رچھتھ انسانی
اقدارن رأچھراوٹ کران چھه۔ اتح پوت منظرس مژر چھه شوکت انصاری پنین
مضمونن غزل شعرن ہند موضوع بناؤ تھے موزون لسانی اظہارس مژر باو تھے دوان۔
خوبصورتھ ردیف قافیہ ڑاؤ تھے چھه شوکت انصاری پنین شعر تھر بن هئزر نگا برگي
کا چھان، يتحھ مژر سہ کامیابی پزاوان چھه۔ شوکت چھه غزل نگاری هئزر صنعت
کاری و اقِف تے او کئي چھه مختلف بحر مژر غزل پھتھ پن فن ولوساوان۔

اُسر تھے تلو یا پر انصاف گ قدم
و تھے چھے گر ہر اُسر ازامن دو ہے

عرش زیر پاس فرش دا یہ تائنس
ئئمس موجھھ اندر لامکان خوبصورت

[شوكت انصاری]

شہباز ہاکباری چُحه حیات تے کاینات کمن معاملن مسلم فسفیان
 سو تھریس پٹھ ژپن تھر ژر ژتھ تھ زندگی ہندی خارجی تے داخلی پڑرائ کس شاعر پسندی
 پا ٹھو ژپر ان و پتر ان۔ کتن حساب کرن وول شہباز چُحه زندگی ہندس بھی کھات
 ا کس حسپ بدار شاعر پسند آنماخه چھان تھ شعرن ہند موضوع بناؤ تھ خوبصور تھ
 لسانی اظہارس منز باو تھ دوان۔ ہاکباری پسندی اصطلاح، ترکیبہ، تشپہ تھ
 استعار علامہ چھنے شاعرانہ شعورس کام ہی تھ ورتاوا پداوان تھ پر تھ آنماخہ معنوی
 امکان رنزو اوان۔ شہباز ہاکباری چُحه شعوری طور مضمونن ہند انتخاب کران تھ
 تمن مضمونن ہنر لسانی باو تھ تھ چھنے پسندس شعورس تائیارو زی تھ اظہار لبان تھ
 یو ہے فن چھنہ اہنی غزلک حسن بناں یں تخلیقی تحریک بن ہندس معنہ پورا اظہارس
 پھانپھل اوقھ شاعر پسندن فکارانہ صلاحیون ہند نون نیب چُحه۔ شہباز نس
 غزلس چھنہ پسند حساب دانی یا فلسفہ تخلیقی دار دارتاوان یا تھ منز شہبازن شعوری
 عمل شاہمل چُحه۔

گزند اس بُحرا گلیا پچ

کتھہ تھ جو ہی عنوان اوں

دُو گ صوآ ڈک ساد حساب
 حرفن منز آو ڈوڈ تے ڈاے

[شہباز ہا کباری] ☆

اسما عیل آشنا چھه رومانی مرا ذک حبیبہ بدار ہٹا عریس زندگی پہنڈس سیکھے
 صحر اوں منزتی گولابن ہند طلبگار چھه۔ پچھاں کمین خوبصورت اماران ہندک ہاوں
 ناکھ خاب چھه تپنڈس از کال کس فکری سوچس تعمیر منگان۔ یعنی خابن تے تعمیر بن
 درمیان چھه تو بعضے زندگی ہند امار و ولساوان تے بعضے امہ کہ راویک خوف داوں
 لاگان۔ اسما عیل آشنا چھه پتنب شعر تجربن ہند با پچھہ شعوری سوچھرس پڑھ پنہ
 مخصوص شعر زیاذ ہند انتخاب کران، یُس اہندن غزل شعرن تخلیقی توڑھ عطا
 گرتھ آشنا سفر لسانی زاذ کاری تے تمہ کہ تخلیقی ورتاؤک فن بناں چھه۔ نظمہ مقابلہ
 چھه اسما عیل آشنا ہس غزل ک فن بدس آمٹ یُس تو پنہ و انسہ ہندن غزل گو
 شاعرن منز امتیاز بخشان چھه۔ آشنا سند غزل ک بیا کہ وصف چھه تپنڈن غزل
 شعرن منز ورتاونے آمٹ بدس کالگ لسانی محاورتے تمہ محاورک خوبصورت ورتاوا۔

شہر س چھہ دپان کالہ سر پھنال و لٹھا از
 کس گس چھہ مران کپھڑ پکن والہ پھرا پکھ

☆

گا ہے چھہ اسان ڈپ زبس گا ہے چھہ دان ڈپ زبس
 سہ چھہ از تے تی ٹھہر تھو تے چاہہ و چھان ڈپ زبس

[اسما عیل آشنا] ☆

بیش رچ ران غ چھہ بھرو وصل کمین مضمونن تے زندگی ہندن داخلی تجربن ہنر

لھاتی کرفیت بناوی تھ تخلیق کر ان۔ تو نش چھہ زندگی ہند خارجی پزدرا صل
انسان ہند ہن داخلی جذباتن تے احسان ہنزے ورگے صورتھ۔ مختلف بحرن مژ
تہندی غزل چھہ سرتاڑ ردیفن قافین ہند ورتاو بیتھ الگ الگ شعرن مژ بیان
بیون مضمونن ہنر تخلیقی صورت پزاوان تے پر تھ کاٹھہ مضمون چھہ خود کفیل، یں
غزل لک بیان دی وصف چھہ تے بشپر چراغ چھہ اتحہ بیان دی اصول رائچھ کر تھ غزل
شعرن مژ پتنن مضمونن باو تھ دوان تے پن فن ولساوان۔ چراغ چھہ تکنیکی
اصولن تائیا رؤیتھ شعر بحرن ہند استعمال کر تھ غزل تخلیق کر ان تے پتنس
أندر مس شاعر عرس رنزووان۔

نه گنہ کاٹھہ ملپہ پئ آلو و تن ہند
من مؤریاے کھورتے ہنیا ہو صداریت

ستار پانڈیتھو چھ شبیس چھہ زؤل کر تھ
ٹلان فاض مگر رہ گزر چھہ کڑ تامتھ

☆ [بشير چراغ]

بشير اطہر چھہ پتنس ہمکال انسان سند عصری و آرگ عصری زبان
ہند ہن استعارن تے علامہن مژ باوچ شعوری کوشش کر ان۔ اطہر چھہ شعوری طور
پنہ ہمکال کشیر تے کاشرن ہند کر بنا ک صورت حال محسوس کر تھ ذائقی زندگی ہند
غم بناوی تخلیقی تجربن مژ پیش کر ان۔ تہند ہن غزل شعرن ہند مضمون چھہ وید کر

آستھ ته نوھن معنوی امکانن ھند تلاش کران پران و آلس الگ الگ
 تجڑ بن ستر متعارف کران۔ بشیراطھرس چھے پنځر زبان ته تئھ زبائن پنځن انسانی محاوې
 یس تَس باقې هم عصر شاعر نش مختلف بناوان چھه۔
 گا شس چھه تم کھوژان عجب لواکھ عجب ذاتھ
 ذاتھ بازرس اندر فقط میلان سیاھ راتھ

☆ [بشیراطھر] ☆

الاف نیاز چھه بُیادی طور رومانی مرازک اوله شاعر۔ اما پوزتېشز
 سرتاڑ زبان، امره زبائن ہندک سرتاڑ استعار علامڑ ته تئپھه ترکیب چھه اهڻن
 تعشوچه کھن انسانی تجربه بناؤ تھ شاعری ہندک خوبصور تھ نمونه بناوان۔ ٽندن
 شعر تجڑ بن ہنر تھلیقی باو تھ چھه اکس بدرا جس شاعر سند نیب ته تېشز شعر زبائن
 ھند شون لکھ چھه تېندس غزل منفرد آهنگ عطا کران۔ الاف نیاز پندس شعری
 کردارس چھه لوں مژرو ڈلن دوں اشتیاق حسن کیں جلوں ھند دیوانه بناوان۔
 هستھ مادانس لوگ گردابس مژرمیون گنبر
 یتھ اسماں پھول قوس قزادامانه ڊتھ

☆

گنډ ساعتی او صبح کنه ساعتی ژونگ شامک
 خوشون آمار تھ سند پر تھ ساعتی ورگه والاں

☆ [الاف نیاز] ☆

معراج ترکوی یس چھه مشرقی شعر روایت ہند مطالعہ تے تمہ مطالب
استفادہ کر تھے چھه پنہ شاعری ہند وجوہ تعمیر کران۔ لس چھه عربی تے فارسی لفظن عستہ
گنگارے کرنگ شوق۔ یمن لفظن تے ترکیبین ہند ورتاوا کر تھے چھس پنہ مخصوص
شعر زبانی مژہ پن شعری کردار روزناؤں خوش کران۔ معراج ترکوی چھه غزل
صنفہ ہندس عروضی نظام س پور پاٹھکرو اُقپ، یمیہ کنیت س بحران پہنچ ہونزتہ بدھس
چھنے تے امہ کلین یکنیکی تے علمی زاوی جاران ہند ادراک تے چھه۔ اُ کنی چھه غزل
شعرن مژہ مختلف بحر و رتا و تھ پتنین بسیار مضمون تجربہ بناؤ تھ خوبصور تھ تخلیقی باو تھ
دوان۔ ترکوی چھه روایتی مضمون تے ڈوز مانہ کلین نوہن ادبی تقاضن ہندس تناظر
مژہ اس حصہ بدارشا عرضند کاٹھکر پیش کر تھ خوبصور تھ شعر لیکھان۔ فارسی تے
عربی لفظن ہند ورتاوا چھہ تہندہن غزل شعرن مژہ پھر دید مان یوان،
یس ہندس غزلس گنہ گنہ پڑا نس کاشرس غزلس نگھہ آنان چھه۔ وہ گووفارسی
تے عربی لفظن ہند کاشرس مزا چھه معراج ترکوی سند لسانی ورتاوا چھہ ہونزمندی ہند
نیب دیکھ ترکوی سند غزلک بدؤن لمحہ تے آہنگ مقرر کران۔

میانہ شامک ازل چھه نور سحر
رأی راتس کنڈہن گولا بکؤر ان

رآ ڙہندَا کھا ڪھا طمع پھو ڦینگس
گاش پھولئے غم پھوئے کو ہو گلو

[معراج ترکوی]

بیشیر زاپر چھه مراز ڪڙ روايت پند شاعر، یُس رومانی تخيل ڪس
تنظرس منز ڪسن ته لولک با همی اشتياق و ولساوان چھه۔ آماپا ز زاپر چھه نو زمانه
ڪبن تمن نوهن تقاضن ته واقف یم همکال زمانس منز غزل ڪس موضوعي ته
إسانی مرازس با گه آهي۔ امه ڪڙ چھه سه روايتی مضمونن ته نوهن تقاضن ستر
متعارف گرت ٿيقي صورت ڌوان۔ ٿس چھه لفظ و رتاوک حبس بدرا رته تمن لفظن
هند پاسل معنوی انهارت چھس ويء د۔ او ڪڙ چھه بشير زاپر غزل شعرن منز ڪھاڻ
لفظه و رتاوک قايل، یيمه ستر تئند غزل ڪسن پھولان ته معنے ولسان چھه۔

تمه ماچه هيوٽ نه ميانه فلکِ راشهه ته غم پڻ
ؤل گو و مس نچار شر ٻن گوژه هنه تئن هنگ

اگر آسميس نه پچھر انتظار ڪ غم جدائی هند
بوراوس اندر ميله کيما چھه يار انس تلاو ٿئم

[بشير زاپر]

رشيد سرشار چھه غزل منز استعاراتي ته علمتي زبان و رتاو ٿو پلو اسطه
اطھار ڪ قايل۔ يو ھے پلو اسطه اطھار چھه تئند ٻن غزل شعرن منز تئند ٻن
مضمونن معنوی تهداری هند ضامن بنان۔ سرشار چھه نوهن تقاضن هندس پوت
منظرس منز موضوع چھلگهاري نسبت سنجپه، یيمه ڪڙ تئند غزل موجود انسان ٻئندس

مزايس عاكھه پچھه - سرشار پسندئ استعارت ئەعلامە پچھە بلکل تېسىد ھن ھم و آنسە شاعر نىش پەۋان يىم تېنىد س غزلىس پۇن مخصوص مزايز عطاڭرى تىھ شاعر سىند وقار رەچان چھە - غزل پچھە تېنىد س مزايس براھتە ئەتھىز مژن پچھە پۇن قلم آزمادان -

ژھوکە نوو كېتو زەڭەمكەھ پھوکە ناۋىتھ
پۈچھە ھەندىرەنگە پەھوت سوڭچەكلىرى اوان پچھەنە سەھل

ميانىشە يىتھ آوارگى معن ئەتھىز كۈرەس قىلى
گۈرمىز كە سورخى پچەكە دېھامىن مرىيم اوس دزاو

☆ [رشيد سرشار]

شادر رمضان پچھە پىنە موضوئي مزايز تې باۋڑا ئەظەھار كىن پىتىن ھەكال تې ھم و آنسە شاعر نىش مقالبە أكھ پەۋان شعرى آواز يىنىد غزل پۇن مخصوص لېچتە اسلوب پزا و تىھلىقى پرواز پزاوان رو د - شادر رمضان نەغزلىك مرکزى محور پچھە حىيات تې كايىنات كىس اسرازى تنوظرس مژن بېم إنسانى صورت حالك آدىمى ويدا كھ يىس فرىيا دىس مژن احتجاجى صورت پزا و تىھلىقى دەنەن ھەند دود للوان پچھە - گولاب پسندىس پەھولىش تې بېرىھەنس مژن پىنە ذاتىگ كرب ثېپتىھ زندگى زوان زوان پچھە شادر رمضان تىھلىقى دەنەن تىھلىقى صورتىھ دوان يىم فردىس بجا يې إنسانى صورت حالك تىھلىقى دەنەن تىھلىقى صورتىھ دوان يىم ۋەكەم بىچەنەن زندگى سىتر وابستە ازلى پېزىن ھەند سوال ويدا كەنۇتھ گىتە گيور

کران، پیتھے گولا بک حُسن چھاؤس سیتر سیتر تیس گولاب کہ پر گوھنگ احساس
مَهْرَانَانْ چُحْهَ - آذَنْ کالْلَگْ یَاوَنْ کالْ چُحْهَ راَوَنْ دَگْ پِنْتَھَ تِنْدِسْ شعري
کردارس زندگی ہنڈ تَمَهِ از لی پَرَزَکْ احساس و زناوان یُسْ پِنْهَ اَزَلْ کالْہَ پِنْھَ
إِنْسَانْ سُونْجَسْ مَهْرَشْلَانْ رَوَدْ - كَشِيرْ پِنْزَرْ پِنْھَ کالْ چَرْ بختاوری ہنڈ آسن احساس
تَهْ أَمَهْ بختاوری ہنڈ راَوَنْ نیوَلْ چُحْهَ شاد رمضان ہنڈ ہن غزل شعرن مژر باوتح
پَزْأَ وِتَهْ توَرِیخِی پَرَزَنْ سانْ تَخْلِیقِی قدرن ہنڈ ضامِنْ بنان - پنین ہم و آنسِه
شَاعِرْنْ مژر چُحْهَ شاد رمضان سُندَ غزل ژوُرْے پَہَنْ پِنْهَ مِیَہِ پِنْزَرْ خوشبوے
ژھٹان - یتھڑ کس تک لشپرتے کا شرِنْ ہنڈ توَرِیخِی، تہذیبی تَهْ ثقافتی پڑاَوَنْ
ہنڈ یَاوَنْ یاداَش تَهْ راَوَنْ احساس کار فرما چُحْهَ - شاد رمضان ہنڈ ہن سرتاڑ
استعارن علامِرَنْ تَهْ ترکپِنْ تَشِیپِنْ ہنڈ خوبصورت تَخْلِیقِی ورتا و چُحْهَ تِنْدِسْ شوخ
لبحس زامِنِ ڈوانِ یُسْ بہر حال ہنڈ ہن ہمکال تَهْ ہم و آنسِه شَاعِرْنْ مقابلہ
بدؤن تَهْ مختلف چُحْهَ - یو ہے مختلف تَهْ بدؤن مزاِتَه آہنگ چُحْهَ شاد رمضان ہنڈ
غزل ک امتیازی حُسن تَهْ وصف -

سُہ گلی فقیر جشنے گا م گا م بو نہ تل ڈ سیٹھ
لوکٹ سوکور ہن تپھر لمان مے اس دامنس

تَهْ سونچَه تھے دِتَنْ ڈیکس مے بوسے ٹارا اوش ہو رُن
ہر تھہ پو ان چھ نیوَل نیوَل بو نہ پن تَهْ اخ رس

نیوئے ٿرٽے اوں تا پھل اوچے مژگوند تھتے نیز ہے
بے کیا زِ تر و تھس پڑا او دریہ مال باز رس

سمکھی اگرتے پاس خدا منگر زتس کشپر
باسی تے کھورن تل پن دستار ترزا وکر زبس

☆ [شادر رمضان]

کا شرمن شاعر ان ٻندس آتھ کاروانس همراہ روڈ کرنٹھ صبن ہمکال
شاعر ان ہند اکھ جان تیداد کا شر غزلک ٿو رم پڑاو کشاد ہلم بناؤنے باپھ سنجیدگی
سان جسجو کران۔ امہ قبیلکو شاعر ته روڈ نے پنبن پیشو وان ہندی پاٹھر کنہ قبری
رو جانس یا فلسفس الوند تے نہ بنو کھ پن ہمکال سیاسی تے سماجی منظر نامہ پنہ
شاعری ہند موضوع۔ بلکہ روڈ پن ہمکال زندگی زوان زوان پنبن داخلی تجز بن
استعار آتی اظہارس مژ تخلیقی زو دوان۔ یہند غزلک حُسن چھہ بیون بیون مضمون
ہند بیون بیون لسانی اظہار۔ ہمکال تے ہم و انسہ استھن تھ پھر یم اکھا کس تقليد
کرنے بجا یہ اکھا کس نش پدؤن شعری آواز پن تھ پن شاعر انہ خصیت تغیر
کران۔ لوکشن لوکشن لوکشن تھ بیون بیون بیون بیون بیون بیون بیون بیون بیون
با و تھ دنگ تخلیقی بتر تھ فن چھہ بیعن شاعر ان بدس۔ جینون شاعر چھنے گوڈے ذہنس
مژ کا نہہ فلسفیانہ نو نظر، کا نہہ سماجی یا سیاسی مقصد یا کا نہہ مخصوص موضوع رہن تھ

باوٽکھ دیچ کوشش کرائ، بلکہ چھے زندگی تے زندگی عست وابستے لحاتی احسان تجربہ بناؤتکھ پیش کرائ۔ امہ پزركچھ سانین یمن جواں سال شاعر ان پورا احسان تے پنین تجربن پنهن زمانه کس لسانی محاورس باوٽکھ دنگ حس تے چھکھ بدار۔ یمن شاعر ان ہندون تجربن ہندو استعار علامہ تے تشبیہ ترکیب چھے بدنس کال چہ زبان مژرے زار نے آمہ یم شاعر پسندس شعر تجربس تے قاری پسندس لسانی محاورس درمیان باہمی تعلق بناؤتکھ اکھا کس عست ہم کلام سپدان چھہ۔ یو ہے چھے امہ غزال وصف۔ امہ قبیلہ کمن شاعر ان مژر چھہ گاشن بردنی، عنایت گل، یوسف جہانگیر، مشروع نصیب آبادی، ضمیر انصاری، شاراعظم، اظہار مبشر، شید افیاض، شاہد ہلال، نسیم گزار، شارگزار تے ندیر ساگر بیت شاعر قابل ذکر۔

گاشن بردنی چھے پنین لحاتی جذب ن تجربہ بناؤتکھ تھے تو تخلیق کرائ ز تجربہ چھہ ڈرامائی صورت پزاً تو تکھ پن اوند پاکھ عکساوان۔ امہ باپتھ چھہ گاشن پیکرن تے شبیہن ہندو سپلے منظر گران، یمن مژر کردارن ہند مکالماتی انداز زعید زو صور تکھ پزاوان چھہ۔ موزون لفظن تے ترکیبن ہند ورتا و چھے غزل شعرن مژر باونے آمتنن مضمونن الگ الگ وجو دعطا گر تھے الگ الگ تجربن ہند آ کار بخشان، یہیک بیان دی وسپلے گاشن نہ شعر زبان ہند استعار اتی ورتا و چھہ تے یو ہے ورگہ اظہار چھہ گاشن بردنی پشد غزال ہسن۔ تھ چھہ لوکجن لوکجن بحرن مژر غزل و نوش کران یتھ تپڑ شعر زبان ہند محاوار اتی نظام خوبصورت بناوان چھہ۔

آ کھے ڙ کیا ز یورؤں کتی پھیر سہ و شنیر

کھر کھنے نش اگر ٿئے چھی شپنچ سمندر

دیوارن پڑھ ازتہ اویزان آلو سائز
اسلافن هند گاش چھه وانچ دو رکدان

ئردى مٿر مئے گهند بزا نش چھه کو ترتیب پنج بند
مُهِرِمِ مُرس مئے دارته چشم من تلاش گاش

[گلشن بدرنی] ☆

عنایت گل چھه عصری زمانے کس درد آمیز صورت حال مژتی زندگی
ہند ہن خوب صورت جذب نتے احسان مئر گند باشہ کر بک جستجو کران۔ تھے
فطرت کلین شاہ کارن گن مدعے گند تھ پن اندرم حسن تلاش کر نوش کران۔
عنایت گل چھنے زمانے کلین و پکھہ ارن مئر تھ لائے کران بلکہ چھه زندگی ہند ہن
لطیف احسان تے جذب نہند حظ تھ پن تن من رثرواں۔ معروضی پیکر ان ہند
وسپلے چھه غزل شعر ان ہند ہن الگ الگ مضمون مژ زندگی ہند رو الگ الگ آکار
دید مان آنان یس تھ پن بن ہم و آنسہ شاعر نش منفرد بنا و ان چھه۔ تھ چھه پن
خصوص شعر زبان تے زبان پن خصوص ورتاؤں ول۔

تم اس گل بدن تے اسی وانچ وانچ کن

اچھر ن ٿپ رانه شمپ چھکھا ماله ووڻ کران

و چھتھ پلس نبس راتس سیاہی جامہ و هراو تھ
چھمہ تار کھر و شر متر یون زمپس تشنگی لیکھتھ

☆ [عنایت گل]

یوسف جھانگیر چھمہ شعوری طور ہمکال روایتی شعر زبان نش احراف
گرتھ پنین تجر بن باو تھ دینے باپ تھا کھ مخصوص لسانی صور تھ دنچ سنجپد کو شش
کران۔ سہ چھمہ ز آر تھ ز شاعری مژر باونے آمنین مضمونن بجالیہ چھنے آمہ کس
لسانی گرتس ٿر رہمیت، تکیا ز تجر چھ کھوتے چھمہ تجر بک باون و سپلہ اهم یں بدس
کال کبن تقاضن سان تخلیقی تقاضن ہند پابند آسہ۔ یہی خصوصیت چھے یوسف
جھانگیر پندن غزل شعرن مژر باونے آمنین تجر بن تخلیقی حسن بخشان۔ شعر چھمہ
بیادی طور محسوس خیال تے یوسف جھانگیر س چھمہ یمنے محسوس خیالن پنچھ مخصوص زبان مژر
تخلیقی تجر چھ بناوئک ول بدس۔

ٿئے تزیشہ ہوت سیکلیں سرابہ بزرگ گوؤے

دلائ ٿی تھنے خونے سے ڈل دام دکھ

گئے غارس اندر صدین ٿاں ٿیہ

رہتھ بعضے گوھان راؤن پہ دُنیا

☆ [یوسف جہانگیر]

مشروع نصیب آبادی چھه نظم تے غزل دو شوپنی صنفن مژر کامیابی سان
 تجربہ کران۔ مشروع نصیب آبادی چھه صوفیانہ خیالن تے رومؤزان اسرارن ہند
 پاسدار تے پنختھ صوفیانہ روائیہ ہند استقاد گر تھ چھه پنس شعر مرازس زامن دتھ
 باکپد کر گل جستجو کران۔ تسد غزل چھه یو ہے مراز تے لجھ پاناؤ تھ از کال چھ
 سا درواز باؤ مژر خیالن تے تجڑ بن زبو آنان۔ مشروع چھه زندگی ہندس لوہ لنگرس
 مژرتہ زندگی گذاران گذاران انسانی اقدارن راؤ چھ کران۔ تنس نش چھه شعر
 رؤحانی زندگی ہند تجربہ یس انسانی سما جس اکہ بتھ بیکیہ رنگم آبیاری کردن
 گوھھ۔ او کنی چھه مشروع ہند بن غزل شعرن مژر ظاہری قدران مقابلہ رؤحانی
 اقدارن ہند کو مضمون باو تھ پزاوان۔ یم تنس ازو کس جدید دُنیا ہس مژرتہ
 از لی پڑک تر جمان بناوان چھھ۔

معنہ چھم کعبہ تے غلاف حرف
 جان جانس کران طواف حرف

☆

میون آسُن نہ آسنس شیران
 چون آسُن چھه لا مکان تھا

☆ [مشروع نصیب آبادی]

ضمیر انصاری چھے حساس دل شاعر یس از کال چہ تیز رفتار زندگی هُند
 بے سوکھ سا و بر پُن پتھ کال یاد پا تو تھ مر آنان چھه۔ تِسندس لاشعورس مژر استھ
 تِسند پتھ کال چھه تِسندس شعری کردار س گہے امہ چھے مساماری پتھ با بر او ان تے گہے
 امیک یاون کال واپس پنگ دلا سے دوان۔ ضمیر انصاری سند غزل چھه امی یاد
 و ترک اکھ تیتھ علامتی اظہار، یس تِسند بن غزل شعرن معنوی تهد آری تے ٹکنیکی
 وصف عطا کران چھه۔ ضمیر انصاری چھه غزل صفحہ ہند بن تکنیکی لو آزک ما تن
 و آقہ تے او کن چھه مختلف بحر تے تازہ ردیف قافیہ ورتا تو تھ پتنین اند رمین جذ بن
 تے تجز بن خوبصورت تخلیقی اظہار دوان۔ بلکہ چھه تہند یہ ول غزل صفحہ ہند
 موضوعی ویقار رچھان۔

کانہہ یا پبلے رو دما اسہ سمکھنگ موجود
 سپنس اندر منے ژویر ٹھمکت پھرم امار کیلہ

ڈپ زبس ام چھن مژرا آیہ تیتھے زون تیتھے ڈج
 ڈپ زبس گولاب کیا کرن مژر مار کن پگاہ

[ضمیر انصاری]

شار عظم چھه پتنین اند رمین لطیف احسان پنیس مخصوص شری محاورس
 مژر تجز بنا تو تھ زو آنان۔ بعضے چھه انسانی زندگی ہند بن بُنیادی ورن و آرک داتن
 حساس دل شاعر ہند پاٹھو سنان تے محسوس گر تھ غزل شعرن مژر با تو تھ دوان تے

بعضے چھه انسان پُند ہن سماجی مسلم معاشرن ہندو خوبصورتھتے بد صورتھ انہار آکار زپنچھ تھمن تحریج بناو تھ شعرن ہندو مضمون بناوان۔ تھ چھه شعروتگ پُنن خاص اندازتھ تھ انداز چھے شعرن ہنز لسانی صورتھ د کر تھ نثار عظم پُند س شعر ہزار اس ہمنا بناوان، یں پنخ مخصوص لسانی اطہار ک نیب تھ شاعر سائز لسانی زانکاری ہند ضامن بنا چھھ۔ نثار عظم چھه شعورس کام بیتھ غزل شعرن ہندو مضمون ڈاران یہیہ ستر پُند ک مضمون پڑ تھ قاری پُند با پتھ لگھار بنا چھھ۔

چھنے پ کاٹھہ گر ز پتھ سوار کھسکھ

دوسرے کھسان چھاڑ کنایا چار کھسکھ

آسہ کاٹھہ دوہ ملا لے سون ڈلی

عشقم پچائے سانہ دار کھسکھ

ثار عظم

شیدا فیاض چھه جدید زندگی ہند ہن تقاضن و اُقفت تھ تھ چھه پنین شعری روایشن تام تھ واتیا ر۔ یمن دون ہند استفادہ کر تھ چھه شیدا فیاض پنخہ تخلی آگھی تھ تخلیقی جو ہرس میں کر تھ پنین غزل شعرن تخلیق کر تھ پنیس شعری کردارس ولساوان۔ فلسگ طاکہ علم آسٹے باوجو د چھه فاسفیانے سوچس پنیس تخلیقی کردارس تأبیا تھا و تھ شعرن زو آنان۔ یہیہ کو تپندر غزل فلسفہ بجا یہ شاعری ہندو بہترین نمؤنے بنا چھھ۔ شیدا فیاض چھه رومانی تخلیل کس پوت

منظرس مژرزندگی پندرس وو هارس ڦر ڦتھ پشن بن ڏآ تی ٿجُر بن خوبصورتھ تخلیقی باو تھ
دوان۔ تئشر شعر زبان چھے عام فهم استھ تھ تخلیقی اظہار ک استعارائی ورتاو
پزاو تھ فیاض نین شاعرانہ کیو لسانی صلاحیون ہند نوان نیب۔

ازتی شری لازی گرن پھری پھری کتھن معنے پڑھن
ازتی زان لوگ شوخ یادن پھیر امارن پزاز پاٹھر

تارکن دوپنم کر ڦن چھے گرند تھ نارس بوسه ڊن
مارکن مژر پین سورا تھ کتھ اگر لکھ کپاونن

☆ [شیدا فیاض]

شبنم گلزار تھ نثار گلزار پندر غزل چھے مے گا ہے گا ہے مشاعر ان محفلن
مژر ٻوزی مئکر، اما پا ز پندر کلام ہ ہیو گم ٺے تھے گن بد س سپد تھ ی تھ تھندرس مخصوص
اظہار س پڈھ واضح کتھ سپد تھ ہیکہ ہے۔ مے چھے یمن دوشوں پندر غزل ٻو تھ
ہمیشہ یہ احساس و ولساوان ز یم دوشوے شاعر چھے سانہ از کال کہ شعر مزا کر ڙ
خوبصورتھ شعری آواز یمن موضوع عس موزون لسانی ہیبت دنگ قول تھ بد س جھ
تھ تخلیقی اظہار دنگ جو ہر تھ کا پر رنگان چھے۔ یم دوشوے چھے اوز کچھ شعر
روایت پندر ز بہترین شاعر۔

گیوم و آنسہ اتھے ٹل تھ قبول دعا یہ خارا کھ
خدائے زامہ رطمہ ویز ڙھوٹیاے کیا زِ تمس

[شنبم گزار] ☆

لیو کھنگ ته سانه گام چھپل وا مومن

آیا وراتھ پانہ مژھل کنیا گلاب بیتھ

[ثار گزار] ☆

اطهار ببشر چھه پنیس مخصوص لجس مژھ عصری حالاتن ہندس تو نظرس

مژ پنین غزل شعرن ہندک مضمون ڈاران۔ تھ پھه پن ہمکال زمانہ تے تھ

زماس ستر وابستہ انسانی زندگی ہندگ درن حال دید مان یس تہندن انسانی

جد بن بعضی زندگی ہند حسن عطا کران چھه تے بعضی گلائے پوشک داغ پتھ کوران

چھه۔ اتھ پوت منظرس مژھ چھه اطهار ببشر پنین غزل شعرن ہند باتھ موزوں

تشپھہ تے استعار ڈھانڈ تھ پن شاعر انہ دل رثنا وان۔ تہندن غزل شعرن

ہندک الگ الگ مضمون چھه پن والس شاعر پنیس تھیلی دنیا ہس سائل

کرنا و تھیلی آند دوان، یو ہے چھه اطهار ببشر نہ غزال و صف۔

حکم اگر ز قاتلس دتكھ من پڑھ نظر تھوڑی

کئن ضمیر تھ ما پیم کو تھ من با رگر کھشم

☆

ژو ری گم نیو و ٹھنی سامانہ میون

غاب کو ت گو و سپنہ مژہ انسان میون

[اطهار بشر] ☆

ساگرندیر پچھہ شعوری طور بدس کالگ شعری مزاں پراوگ عاشق تھے
 تیندہن غزل شعرن مژر پچھہ بعضے عصری زمانہ کین تلخ آمیز تجھ بن ہند غم پڑیڈان
 تھے بعضے رومان پروار تجھ بن ہند شوق ولسان۔ ساگرندیر پچھہ از کال کس شعر
 محاورس مژر پتین غزل شعرن ہند وجہ دشیران تھے خوبصورت استعارت علامہ
 ورتاؤ تھا اکھ مخصوص شعر لیج پانا تو تھ پن غزل قلم بند کران۔ کنہ کنہ پچھہ لوکٹین
 لوکٹین واقعن خوبصورت تجھ بہ بناؤ تھ خوبصورتھ شعر تخلیق کران، یمن مژر از یک
 پر ان دوں پن وجہ دلبان پچھہ۔ ساگرندیر پتندس شعری کردارس پچھہ کا شرہن
 پتندس سماجی تھ ثقافتی میر اش ستر ہمکلام سپدن خوش کران تھ توے چھہ تیندری
 غزل شعر کا شریمیہ پھر خوبشوے ژھٹان۔

تھج کا طیس اوں نے پیو ویادتے پڑھمکھ
 پتھھ ڈور چھا ازکل تھ تئے کور روان تھل

پھر آنچ پچھم ہانٹھ تھ پھول نے کاٹھہ گولاب
 پشممن اندر نے تو تھ پچھم سرتاز ووز کو خاب

[ساگرندیر]

شاہد ہلال پچھہ زمانہ کین و آری داتن تجھ بہ بناؤ تھ پتین غزل شعرن مژر
 مضمون بناؤ تھ پیش کران۔ لوکٹین لوکٹین احساساتی تجھ بن زمانہ کین سوکھن
 دوکھن ستر مشاہبہت تھ پچھہ شاہد ہلال پتیں مخصوص انداز مژر شعر لیکھان۔

تېندىس حاس دىس چەزندىگى ہندىن خارجى تې دا خلى معاملاتىن ھند و كەھىداردگ
 مۇلان تې سودگ تىرىپ بناوەتىخ شعر نىز باوەتىخ دىنگ ول تې چەس بىس - شاھىد بىال
 چەزبائىز ہېزىن نزاڭىشنى تې سانان تې تىخلىقى تقاضن تې دوان دوان - يېئە لىسانى شود
 بودتە تمىك ورتا و چەزندىن غربلىن اكەخوبصورت مەرازىت آهىگ عطا كىران -
 يېئە خانى خرابىن گام لىيۇ گەتىھ
 يېئە موصم شىرىن آنگىن گىندۇن دىم

سياھ شەپەتىخ دۈزۈمىس سەجد پادان
 دۆپۈن غەمچە لىيەتىخ گەۋەتىخ قىسىمىسى مۇز

[شاھىد بىال] ☆

كاڭىشىر غزل رۇ ددون صىدىرىن دوران پېنىن ژوران اهم پڑاون پەتھ
 زندىگى تې زمانە كىن بدلوغىن تقاضن ھم نواة ھم زبان رۇ زىتكە كاڭىشىر شەر توارىخىس
 كىشاپ ھەم بناوان تې كاڭىشىر زبائىز ھند لفظە راش تھۇون پېنىس اتھە كىشاپ بىمس مۇز
 ئەزىزەتىخ - غزل چەزندىس بىراھ آمۇت تې سائىز أزىزچىپە تې چەنە اتھە
 صەنفە پېنىخ تىخلىقى اطھارك و سپلە بناوەتىخ غزل شاعرى ہندىن گەنچىن باۋ دار بناوەنگ
 تىخلىقى جىتىجى كىران - از كىل يېم سائىز جوان سال شاعر كاڭىشىرس غزل زمانە كىن
 تقاضن مىتى ھم آهىگ تې ھم سوخىن بناوەتىخ پېنىخ تىخلىقى سەرچارى تەھا و چەھە، تېمىن مۇز
 چەھە ساڭىرى فراز، شىپىر ماگامى، رياض رباني، منظور خالد، رياض ازىزو، داڭىز شوكت

شفا، ڈاکٹر شیدا حسین شیدا، شارندیم، مشتاق محرم، یوس وحید، مشتاق کلگامی،
الیاس آزاد، مسرور مظفر بیتر قابل ذکر۔ یعنی جو اس سال شاعر نہ پڑھ شاعری
متعلق کرو یوس مقالس مژہ تفصیلی بحث۔ کاشر ہن غزل گو شاعر نہ پڑھ س
کاروان اس مژہ پھنے کیا ہے نسوانی آواز تھا مل یہم خوبصورت غزل لیکھاں چھہ
یہند غزل ک تنقیدی مطالعہ تھے سپالگ مقالس مژہ پیش۔ یعنی نسوانی آواز مژہ
پھنے نسیم شفایی، رخسانہ جبین، درخشان اندرابی، صبا شاہین، شاہدہ تبسم تھے مگہت
صاحبہ قابل ذکر۔

ہمکال کا شری نظم

”کاشر نظم۔۔۔ اکھا نتھا ب، ناؤ کا شر ہن نظم من ہنزا اکھ سو مبرن دشمنے
ز ساس عیسوی ۲۰۰۰ء لیں مژتر تھب، یتھ مژن گنو ہمہ صدی ہندس محمد ڈگامی لیں
پڑھ ز ساس ۲۰۰۰ء لیں تام ۳۳ نما یند کا شر ہن شاعر ان ہنزا پانچ ہائٹ ۲۵ رنظمہ
شامل چھے۔۔۔ چھا پن وول ادار چھہ نیشنل بک ٹرست، انڈیا۔ آمہ کس سر نامس
مژ چھہ مشرقی کیو مغربی تقیدی قاعدہ نتھ اصولن ہندس تناظر مژ پڑا ہے، وہ تو
جدید کا شر (نشری کیو آزاد) نظمہ ہندن مختلف پڑاون سان نظمہ ہندس
موضوعی، لسانی تھے ٹینکنیکی خدو خالس پڑھ کم کاسہ بحث کرنے آمٹ۔۔۔ یہ کنر گلہم
کاشر نظمہ پڑھ تقیدی بحث کرنا یتھ مقايس مژ نہ واجب چھہ تھے نہ ضرور تھے۔
او کنر روز گلہم کاشر نظمہ ہندس فکری کیو تھیقی پوت منظر مژ تازہ ہمکال کاشر نظمہ
پڑھ کتھ کر لی مناسب،۔۔۔ تھ پڑھ از تام کا نہہ خاص تقیدی بحث سپد مٹ چھنے۔۔۔
کاشر ہمکال نظم چھنے پڑا ہے کاشر نظمہ مقابلہ پنہ موضوعی ورتاو تھے لسانی
آہنگ اسلوبہ کنر مؤلے مختلف، یہیگیک اسلاما پہ بھور، آزاد تھے تمن پتھہ مرزا عارف
تھے فاضل کاشمیری ہوئ شاعر کران چھہ۔۔۔ ترقی پسند تحریکہ ہندس پوت منظر مژ

یُس نو و موضعی تے اسلامی مزاں کا شرِ نظمہ پانو، سہ اوس پنھے زناعہ کب ناقضن
مطابق کیونھا و اچب تے کیونھا نو برپزاں جستجو۔ یہ اوس طبقائی کشمکش تے
اشترا کی انقلابیک دور، یتھ پتھ کنہ مارکسی فلسفہ کا فرماؤس۔ یہ نو آؤ اوس
کشپر ہندوں سیاسی تے سماجی حالات ہندس منظر نامس مژرا کا شرہن ہندس آلوس
ہم نوا باسان تے کا شر شاعر کتھہ ٹو ہے اچھتے روی ہے پنڈ کن سو تھ۔ اتحہ
دور مژرا آیہ کیونہہ ادبی تنظیمہ وجہ دس تے ادبی محلہ تے مجلسہ منعقد سپد گک رواج
گو و عام، یمن مژرا می قبیلہ چہ شاعری تھدی ہٹھ داد میلان اوس۔ حالانکہ امہ قبیلہ
چہ نظمہ چھے ٹیکنیکی تھے تخلیقی اعتبار ہنا کمزور۔ مہور نہ آزادی تے آزادیہ درکیا و
عنوانہ ہشون مشہور نظم من ہرگاہ کیونہہ شعر نہر تے کلہ ہو کہ، نظمہ ہندس معنیہ مفہومس
واتہ نہ کا نہہ دارہ تے امہ کس وحدت تاثر س پڑھتے پیچہ نہ کا نہہ خاص فرق۔
اما پڑھتے کرتھتے چھے امہ قبیلہ چہ نظمہ کا شرِ نظمہ ہند نو مزاں کا کھن و پڑا و
ترقی پسندی ہندس اتھر مردجہ موضوع تحث کر دینا تھ نا دم کا شرِ نظمہ مژرا
کیونہہ ہوئی ہی تحریر تے امہ مقرر موضوع نہر نہر تھتے لکھن کیونہہ ترٹھے نظمہ یمن
سید سید دانسی نفیا اس سترا و اٹھ چھے۔ امہ دورچن ترقی پسند نظم من مژرا چھنے دینا
نا تھن نادم سہز من چھم آش پیچ، رحمان راهی سہز ویشا کر تے رفراء میں کامل سہز
یار بیک سحر تے غلام نبی فراق سہز کشپر، عنوانہ ہشہ نظمہ قابل ذکر۔
کا شر ہمکال نظمہ ہند دویم پڑا و چھه جدیدیت کس فکری پوت منظرس
تحت پن وجوہ تعمیر کران۔ اتحہ تازہ فکری رو جانس تحت آوانسی وجوہ دکبین مسلن

معالمن ته حیات ته کایناس ستر تولق تھاون والین سوالن ته خدشن ہندس تنظرس
 منز موجو د انسان سند کرب آمیز صورت حال شاعری ہند موضع بناؤنے۔ حالا نکه
 انسان ته کایناس ستر تولق تھاون وأک بُنیادی سوال ته خدشہ چھہ اب وغد چھہ
 آفاقتی شاعری ہند کمرکزی موضع رو دئم تر۔ اما پا ز آتح کلهم منظرنا مس منزیم
 سوال ازی کس انسان سندس سوچس ڈیڈر ملان رو دی، تمن اوں موجو د
 دور کم ساپسی انکشافن ته فلسفیا نوکتن ستر ته اکھ نتھے بیا کھ تولق ییمه ستر
 کیٹھن ٹوہن خدشن زامن لوزگ۔ جدید شاعری خصوص جدید نظم روز آتح
 رو جانس ترجمان پتھ اظہار دوان۔

پتھ کنه اوسم شپیل ژھایت رأیل وان
 آن زآنی منز هش مُش گر تھن پیم تھلیتھ
 رو تلمہ چھم تارکھن ب و ہوان
 بُتھہ اس مخلو کھر دو پریں ہند

و نونہ آلو
 تم کھلیم یکو تیز اب سونچو سیکھ شاٹھس پڑھ

نیکیہ نیکیہ د گہ د گہ
 ☆

راتھ پیچہ میا نس جو نس ڈول ہوا
 ووت پیچہ تھک در د و نہ کس د منس تل ژھال د تھ
 پتھ اند قرنہ پھر ہن ہند نپلے ناگ

یار گزرس مژرچھه کتیہ تامنھه زوال

[مپلے ناگ - این کامل]

فکر موں ہتیاوس دزامت

بیلہ منے واپس واج و پچھ

یم تے اسہ بگرم یئے زان نارتا پس شپن گلر

یتھ ڈکوری بالے پڑھ یتھ اسہ نا و تھو و مٹت زمین

[و پچھ - فراق]

کاشر نظمہ ہند مذکور دویم پڑا وچھہ کاشر س مژر آزادتے نشی نظمہ ہنر
 آکھ ترٹھ مستحکم تے تخلیقی اعتبار اعلیٰ روایت قائم کران، تیکر کاشر نظمہ ہند تریمہ
 پڑا وچ میلے گز تراو۔ امہ دورچہ نظمہ پچھہ اصطلاحی زبان مژر جدید کاشر نظم و نان
 تیکر کاشر نظم تخلیقی عروجس و اتناو۔ کاشر ہمکال نظمہ ہند مذکور تریمہ پڑا وچھن گھیم
 پڑھو گنہ مخصوص تحریکہ آویز، نہ چھہ گنہ تھہ موضوعس پابندتے نہ چھہ گنہ روحانیک
 پاسدار۔ بلکہ انسان بحیثیت انسان پسند ہن ذاتی جذب ن تے تحریک بن ہند تخلیقی
 ترجمان۔ از یک نظم نگار نہ چھہ خود فرتی تے پانہ بیزاری ہنر دگ للوان للوان اوس
 ہاران تے نہ چھہ پنیس شعری کردار س گنہ مخصوص فلسفس تابع تھا و تھہ پن شعر اظہار
 کم مول تے کمزور بناوان۔ تیکر نظمہ ہند مرکزی محور چھہ پتھر زمینس پڑھ روزان وول
 انسان یس زمان و مکان کیں حد دن مژر روز تھہ سونچان، ترزاں تے اسان بسان
 چھه۔ امہ تاز ہمکال نظمہ ہنر بیان کھ پھیر ہا و خصوصیتھ چھے اچ زبان تے تمہے زبان ہند

لسانی محاور یس دویمه دورچہ نظمہ نش بالکل مختلف چھے۔ حالانکہ نظمہ ہندو یم دنوے پڑا وچھہ ہمکال اماپڑتہ کر تھتہ لسانی اعتباراً کھا کس نش بدوان۔ ہمکال تہ ہم زبان آسٹے باوجو دچھے للہ واکھن تے شیخہ شرکمن ہنزہ زبان اکھا کس نش مختلف۔ ہمکال آسٹے باوجو دچھے محمد گامی تہ رسول میر بن وذن ہنزہ زبان اکھا کس نش جد اگانے۔ تیتحے کنڑ چھے دویمه تہ ترینیمہ دورچ کا شر نظم ہمکال آسٹے باوجو دلسانی اعتبار بیوان تہ بدوان۔ دوشونی ہندو اصطلاح، استعارتہ علامہ چھے اکھا کس نش ہنا مختلف۔ تپوکھ دون ہمکال شاعر ہندو ز تخلیقی نموئے۔ دوشونی شاعر ہشتن تخلیقین ہند بیادی موضوع چھے گئے میمکو مرکزی کردار آدم تہ حوا چھہ۔ اماپڑ دوشونی ہند لسانی اظہارتہ تمہ لسانی اظہار ک شعر محاورہ چھے مختلف۔ حض حواتہ حض آدم سُند میں پڑا وان دوں اشتیاق تہ تمہ اشتیاگ نفیائی احساس۔

ؤں ماچھہ کا نہہ ٹھوڑ، ؤں ٹل نظر سیو د
ازل نے یا درازل شنے تائیا
قریب پیسہ ہن و پھس و پھا سر
چھہ لو لپہ ہوت دم میون چھ خدا ی
پہ نارو ہرنے پہ تریش ہر کہے
گولاب چھے شہہ، شراب چھے اچھ [تعرب ریاس سبیل۔ رحمن راهی]
☆

ڈسٹل یو ٹچہ

پُو و اختاب تے امرہت کول
 سینکلِس هئنہ هئنہ ناگن ڈزلوگ
 باغس انگ انگ پھول گزار
 مَسولَہ مَس بور بانس بانس
 پوشونگ زھوٹ مؤل خوشبوے
 پھیپھیہ کروز رہہ گلداںس
 اسانس لاؤگ او برس نار۔

[ژوٹھوگلِس تل۔ شادرمضان]

ٿرے زنڌتے سُ ٿو ڻڌشاخه ٽو ٿه
 من ڙنڌتے آلوے سوے خدا ٽي

[قفر دریا سلسلیں۔ حمن راہی]

ٿرے ٿو ڻڌو ٽو ٿه من آس دوڑے
 من چو وشستان اچھوتے ٽل شروپ
 شراب کھاسین [اگر ڙی ٻکھ۔۔۔ شادرمضان]
 از یک نظم نگار چھنپ پنڈ شعر زبان تھس استعاراتی تے علامتی ورتاوے
 چھپیپه دوان یُس نظمہ ہند ہن معنوی امکانن کمزور بناوان چھه۔ شعر زبان ہند
 استعاراتی ورتاوے علامتی اظہار چھه شاعری ہند تھلیقی حُسن گُثر رنگ یوان۔ آمہ
 ستر چھه شعرس یا نظمہ منز معنوی امکانن ہند پاسل انہارن ہند برؤ تھر گوھان

تے شعر کیا نظم ہے ہند معنے مفہوم پچھنے گئے اکس ٹکلیں گند تھر روزان۔ شعر زبان
 ہند یو ہے فن پچھہ شعر سنجی قو و تھر عطا اگر تھر شاعر پیش لسانی زانگاری تھنجی
 پرواز ک نیب دوان۔ مگر بعض پچھہ غار ضروری طور ابہام پاؤ کرنے موکھہ تھھ
 علامتی زبان ورتاونے یوان، یُس معنوی امکان بدلے شعر تجربس تام واتس ٹھور
 بنان پچھہ۔ امہ قسمک ورچھہ سانین کینڈن نظم نگارن گومت یم جدید نظم ہندس
 ورگہ اظہارس فاش بنا تو تھر ورتاوان رو دی، یُس شاعری ہند باتھ آکھ غار فطری
 عمل پچھہ۔ امہ اعتبار پچھے ازد چہ ہمکال کا شر نظم ہے شر زبان ازد کس ہمکال
 لسانی محاورس نکھہ یُس عام زبان نکھہ آسے باوجو دتہ شعر زبان ہند ک تقاضہ پور
 کران پچھہ۔ امہ نوپنے شعر زبان پھیر ہا خصوصیت پچھے امیک عام فہم لفظت
 تے بے پھریک لسانی لجھے تے آہنگ یُس بہر حال پران پران خوش تہ کران پچھہ تے
 تجربس تام واتساونگ لگہارؤ سپلے تہ بنان پچھہ۔

راہ مسافراہ پچھہ گومت چارسویں پڑھ رہتھ
 کوت گڑھن پچھس کیا کر چھس، پچھس نہ پے
 واتھ پچھے تھھے ند بانہ پڑتھ کا نہہ و تھر پچھے پزد کن دل نوان
 پور..... واتھ پچھے تپڑاہ زیاد پیپہ سیار شاخل بھوس
 راہ مسافرس پچھہ گومت ظون پرا کنڈ من و دا سر
 کتھ کر ڈا اس اماتھ پچھس نہ وار
 ام توے ہیو پھمٹ پچھہ بدے پا تھراہ

شوق رئي سردار کاروانگ تھتہ واه

پر باران کاروانگ تھتہ واه

کاٹھہ ڈولتن لاؤک بامن تھتہ واه

زؤخ کردن چاکھ دامن تھتہ واه

[ہر۔ عزیز حاجی]

اگرڑ راوکھ

منے باسہ دنیا

کندھن تے کر پلن اندر پھسیو مُت

ارکھورا آکھ

منے باسہ دنیا نتی قیامت

منے باسہ دنیا ڈڈ رپھٹک آکھ بے سایپ سنگر

اگرڑ راوکھ [اگرڑ راوکھ۔۔۔۔۔ عزیز حاجی]

ازد چہ تاڑ ہمکال کا شر نظمہ مژر چھنے شاعر زبائی ہندس مخصوص

محاورس عتر قولہ ہاری باسان تے بیئے قولہ ہاری چھنے لفظ گنجپن ہندی بر و تھو

تراؤ و تھی پہنڈن معنوی امکان تام و اتینا ممکن بناؤان۔ شاعر تے لفظن ہند

یو ہے باہمی تعلق چھ خوبصورت تخلیقی تحریک زامن دوان۔ اوے کنڑ چھ

شاعری مژر لفظن ہند انتخاب اہم تے شاعر گوٹھہ لازم من امیگ ادراک آسں۔

یُس پنہ تحریک بآپ تھ مناسب شعر زبائی ہند و رتا ممکن بناؤ۔ امہ اعتبار چھ ازد چ

ھمکال نظمہ ہئز شعیر زباز ہند حص امیک بنے پھر وک لجڑ تے تمہہ لہجک رواں آہنگ۔
پن وول چھہ لفظنن ہندس کھوکھریس مقابله لفظنن ہئز موسیقی پزاوان پزاوان تجربہ
کہن تھہ خانن ہند ساں کران۔ امہ نظمہ ہئز نوبی چھے موضوعس تے ہیتیس درمیان باوژ
ہند واتیار، ییکہ مژرا کھتیجھ تخلیقی وو پذ او وو پدان چھہ یس موضوعی، ہیتی تے لسانی ہم
آہنگی ہئز مناسبت ہاوان باوان تخلیس تے تجربہ بس تخلیقی پرواز عطا کران چھہ۔ امہ قبیلہ
چن نظممن ہند بینا کھسن چھه یہند مقامی مزاں، یس ییکی میڑہ ہئز خوشبوے ژھٹان چھہ
تے ییے خوشبوے چھے امہ قبیلہ چن نظممن پران والین عتر جذباتی رشتہ جو ڈرھ موضوعی
لگہاری بخشان۔

بے چھس سونچان
کتاب چھس درد ہوت ٹھیہہ ٹھیہہ

تے اساوال بھر ک پن
ابلون اوش پھیرن ہند کڑا گڈا زار تھ
أ چھن مذر رائی راتس

ژھوپن ہند بند رے گس مگ
کوڑھ زولن پڑھ زمیٹہ شناوان

کڈان زا ری تھے و قتھے چھ
گرد مز چھس مکھ پھلو

ہر د را متر زر د ساعتن ہند کھوان چھس د منس تل طاق گثر ری تھ

زَلْرَكِ زَأْبُوكَنْ ہُنْزَتَازْ بَرْنَكْ

پُوشِپُئْٹ وُونان

بَءْچَھَسْ سُونْچَان

بَءْچَھَسْ سُونْچَان

وُڈْرِ پُڈْھَرَ زَبَتِیَّ کوْنَگْ تَرَا وِتَھَ چَھَهِ شَوْنَگْ کوْچَھِ اندِر مَارْسُول مِیرَس

بُونَھِ شَجَارَسْ مُتَسِّسْ هَارَس

پُھَسَرَ وَذِ اَرْزُو بِتَھِ

گَرْکَلْ زَنْ مُتَرْ شَابَسْ مُنْزَ

چَھَے اَدِرْگَمَہِ پُھَرِ بُو لَشَپَان

ہَوَادْنَگْ وِتَھَ چَھَهِ اَچَھَهِ وَلَ نَاْگَہِ کَھُوتُمْتَ

پُکَھَنْ پُڈْھِ یَارِشِی شِی بِتَھِ

[ما رِنْدُو ڈِرِ پُڈْھِ عَلِی شِیدَا]

قدِیم کیو جدید نظمہ مژر چھے انسان تے انسانی صورت حال موضوع بناؤنے آمدت۔

گُنہ چھھے مذکور موضوع تضمیں مژر بیانیہ اظہار پڑا وان تے گُنہ استعاراتی تے علماتی

ورتا و پرآ و تھیقی جہار لبان۔ اکھا شاعر چھھے گوڈے کا نہہ واقعہ یا خیال ذہینس

مژرتھا و تھیق لفظی وردن لاگان تے بیا کھا شاعر چھھے ترکیب استعاران تے علمدان

ہند و سپلے پنخ نظمہ ہند مضمون وونان تے تجربہ بنا و تھ پران والین تھ تجرب بس مژر

شامل کر ان۔ یو ہے دویم طریقہ چھھے جان شاعری ہند پڑنا و ان نشانے تے۔ امہ

قبیلکو شاعر چھہ زبائیزندس عام فہم و رتاوس مژتھے بعضے تختھو تجربہ کران یعنی نظمہ ہند
آکار پزا اوقھہ شاعر سائز ان شاعرانہ صلاحیتوں ہند نیب دوان چھہ۔ ازکال چ
نظمہ ہنزہ چھنے اکھ پھیر ہا خصوصیت پتھے ز شاعر چھہ زبائیزندس عام فہم و رتاوس
تھے تخلیقی توڑھ عطا کران۔ اتحہ زبائیز پھہ پن مخصوص محاورہ تھے پن مخصوص
استعاراتی تھے علامتی نظام یس شاعر سائز زبان دانی تھے تخلیقی جو ہر س میں اگر تھے
خوبصورتھ شعر تجربہ بنان چھہ۔ تجربک علامتی کردار چھہ زندہ زو صورتھ پزا اوقھہ
صورت حالت زباؤ اتحہ انسانی زندگی ہنزدگ محسوس کرنا وان۔ زندگی ہنزہ یہے
ڈگ چھنے آدم سائز بے کسی ہند حال باوان۔ نظمہ ہندس اسلامی گرتی مژتھے اکھ
تمثیل و پذ او بان تھے تمہہ تمثیلہ ہند اسلامی اظہار چھہ شاعر سائز شاعرانہ فنکاری
ہند حسن بنان۔ ضروری چھنے شاعر ان آسہ سوے تمثیل و رتاوس، یوس تپندس
اسامی تھے و ترس مژگوڈے موجود آسہ بلکہ چھہ بعضے شاعر پنس مضمونس تمثیلی
آکار دی تھہ شعرس مژرو تلن والس تجربس زندہ زن صورتھ دوان۔ تجربس مژتمثیل
تھے تمثیلس مژتھے تجربہ چھہ شاعری ہند وصف بنان یس تخلیق کارہند بر جستھے تخلیقی
اظہارک نیب دوان چھہ۔

ہے گلکو کوت مے تزا اوقھہ ڈا اسکھ گمہ

یوت ڈا اسکھ گمہ

تختھ شہارس تھے چھا آرڈندس نشی

میا نہ آنہا پکا نہ سپر و پر ہن

تھتھتہ آواہر د
 تھتھتہ ڙاوازُر
 تھتھتہ ڙاج کھاد غادی تھتھتہ آ کیھے نش
 تھتھتہ چھاووڻ هر د
 وَنِدِ کالگ ششُر
 یا گلکو ہمنز تپر
 میاز پاٹھی ڈھھنر
 [وپر تھکل---شہناز رشید]

ہے ڙودا ہم زؤں مو جی
 وان ڙپس ماچھے پو ان زانہم
 میانہ لو کچارک سہ شام
 یاد آسی میون آ گلکن
 یاد آسی ثیرپ کج تمه آ ٹانچ
 یس ڈھس تھا و تھ
 من اکثر مون شام من بائگر اسیم
 چائی ساری دا در بادان [ہے ڙودا ہم زؤں ---شہناز رشید]
 استعاراً تی یاعلامتی اظہار چھه تمہے وزیزادے پہن معنے پور بناں یئیله
 تخلیق کارگنہ خیالس، واقعس یا تجربس انسانی زندگی ہندس گنہ دھس دا دس ستر

آکھ یا بیا کھ تعلق پاؤ کران چھه۔ سارے نے زبان ہنزہ لگہار شاعری چھنے ڈکھ کر بنا ک انسانی صورت حالگ لسانی اظہار۔ ووں گو و گنہ تہ لسانی اظہارس چھه ورگے تخلیقی و طپر حسن تے معنے پوری بخششان۔ پران وول قاری چھه گوڑ لفظن ہندس لغوی معنے یس تابع رو ز تھ شاعر پندس خیاس تام واتنگ جستجو کران تے یو ہے جستجو چھه تہ لفظن ہندن مختلف معنوی تہ خانن تام واتناوان ہن فن پارس مژر باونہ آمیس خیاس مختلف انداز محسوس کرناوان۔ لفظن ہندن در پرد معنی ین تام واتان واتان چھه پران وول اکس طسم خانس بر مٹہ ریتھ اندرم صورت حال ژرزاں تے آکھ آند محسوس کران۔ لفظن تے ترکپن ہند یو ہے استعارائی تے علامتی معنے چھه تخلیقی فن پارس جہول بنا و تھ پر تھ قبیلہ کس پران و الس آگھی دیتھ اکس ئوس عالمکس مژر واتناوان۔ دراصل چھه تخلیق کار سند لفظی و رتاوتہ تمہ لفظی و رتاوک مناسب ما حول شاعر سند تخلیقی و ڈوپر ز ناوگنک و سپلے بنان تکیا ز شاعر چھه لفظن عام معنے مژر کلڈ تھ نوں سرحدان ہند سائل کرناوان۔ لفظی و رتاوچ یہے پھیر ہا و خصوصیتھ چھے فن پارس مولیا کم مول بنا و تھ سنجید پران والین ہند ظون پائس گن پھر تھ فن پاڑک حسن تے قبو پر ز ناویس مژر مدد کران۔ پاسہ فکار چھھ کا کدو قس علامت بنا و تھ انسانی زندگی ہندن مختلف پڑاون ہند گواہ بنا و تھ آدم سفر زندگی ہند آزل تے ابد باوان۔ انسان آ دنیا ہس مژر کو کا کد پنچھ سوزنے اما پو ز دنیا وی زندگی زوان زوان آ واتھ کور کا کدو قس تے سورے لکھنے، یہ کیثہ حائیکھن والین لکھن خوش کو ریا یہ کیثہ حااز لکھنے آس تے تی پیوس سمائی زندگی مژرو پڑن تے پھر ن۔

بء اوُسُس سُس کا کد
 یتھڑتے لیو گھٹھ
 کر ہن چھٹھ دگ و چھس قرمزی گلاس
 بء کلناہ وَنہ ها
 مے پھول ک جانس ژوپا یے
 تے رو حس لج کر ہن چھٹھ
 ژے چھٹھ کتھ تے مُورا و تھ
 بء رو دس بس یئے با و تھ
 گہے رو حس کران مرثی
 گہے جاس کران وَنہ وُن
 چھھہ موٽ میان بن ربلن پٹھ بآگرا و ان
 شفادا و بن خطا سهون سفارش
 دزان فُکن، دزان مژ آبے پیالس
 بء چھس تعویز نے مژ قا دسپد ان
 زوان وَنہ چھس بء سے تحریر چونے
 بء اوُسُس سُس کا کد
 یتھڑتے لیو گھٹھ
 [شیش ول]
 نظمہ مژ با و نہ آمُت تحریب اسکن شاعر پند باطنی کاینا تگ یا تپنڈ ظاہری

دُنیا ہے۔ پُن تجربہ باونیہ باتھ چھہ سُند و سپلے زبائی ہند معروضی نظام۔ باوان کاری ہند یوہے و سپلے چھہ Abstract کھن یا تصور انٹوں کاے بخشان۔ زبائی ہند معروضی نظام چھہ پاوی پتھ پاوی شر تجربہ کس اندر مس کا یا ناس تام و اتنیار ممکن بناوان۔ نظمہ مژریں مضمون وونیہ یا دائرادیہ آمت آسان چھہ یا یس مضمون لفظن ہند و سپلے معروضی پیکر ان ہنز صورتھ پزا و تھ اکھ یا بیا کھ شبیہ ووتلان چھہ، سہ چھہ تصویر کاری یا منظر نگاری ہند و سپلے پرن والس بر فہمہ کنہ آکھ ڈرامائی صورت حال دید مان آنان یتھ مژر منظر تے کردار ان ہند اوند پاکھ دید مان یوان چھہ۔ معروضی پیکر و دسکر ووتلان آمت منظر چھہ پرن والس اکس نوپنہ دُنیا ہس مژر و اتنا و تھ نھیائی تے احساساتی سو تھریس پڑھ تشفی دوان۔ اتھ ڈرامائی صورت حاس مژر چھہ آکھ تمثیلی آکار ووتلان یں نظمہ معنوی تہدا ری بخشان چھہ۔ امرہ قبیلہ چن نظمن تھ چھہ پُن مخصوص پلاٹ آسان یں افسانہ یا ڈراما کہ پلاٹ نش مختلف آسان چھہ تے یں نظمہ ہندس تمثیلی آکارس ہمنوارہ زتھ نظمہ مژر ووتلن والس تجربس کشادہلم بناوان تے زندہ رُوا کار عطا کران چھه۔ ول گو لفظن هند مناسب ورتا و چھہ باونیہ آمت مضمونس تجربہ بنا و تھ تخلیقی و سعت بخشان۔ عام لفظن پنہ لغوی معنے مز کد تھ تخلیقی معنے دین چھہ فن تے یو ہے فن چھہ نظمہ هند تخلیقی پروا م شخص کر تھ شاعر سپری شاعر ای فن کاری ہند پے تے دوان۔

ثرے چھی لورڈ

کھلپتھ لورکھ

کدل پر انکھ تے بُٹھ کو رکھ
سری ہم فنگتے سارے ناوپر والکنخ
مگر میانس و پھنس مژر

واسو درس

ژھامنہ ترچ

شوچہ رہہ

[شوچہ رہہ -- امام علی آشنا]
کتھے کنڑ ژھصو راوکھ
☆

اسہ توگ نے دُزن

یتھ دوہ دشہ دزؤشہ کونڈ اندر

اسہ چھاؤنہ دھوڈ تمبر پھلے

کو رائنا گند نانار ریو

اُسو ہیکو شپ کر تھ

اسہ یلو کری دھہ زد پان پنڈر

ووڈ کتھ چھکھ اڈ دک پان و پھتھ

آتھ ناپ لاوس گزاو کران [اسہ توگ نے دُزن -- امام علی آشنا]

کاشر ہمال نظم چھے گنہ گنہ کاشر نظمہ ہندس گھم روایتی تناظر

مژ انسانی اقدارن تے عقیدتی تصورن موضوع بناوٽکھو پنه لسانی انہمار بیتھ
بدؤن تخلیقی مرازپڑاوان۔ مشرقی شاعری مژ چھرے قرآنی واقعاتن زو دینه آمڑتے
گنجہ گنجہ آیاتن ہند تفسیر تے شعرن مژ باونہ آمٹ۔ حضرت موسیٰ تے خدا یی عرفان
تحاون و اس چشم گشا بینا دار (یس عرفِ عامس مژ حضرت خواجه حضرت ونان
چھرے) سند واقعہ گس سوخن فہم انسائی آسہ نہ ژپس یتھ مژ حضرت موسیٰ تی
پنا دار بزرگس وعدہ دوان چھرے ز کافہ تے واقعہ ڈھنخ پڑھرے سہ تی کافہ تے
سوال۔ اما پوچھو واقعہ پڑھ پچھہ حضرت موسیٰ ہس صبرک پیامبھٹان تے سہ
چھرے تی سوال پڑھان۔ بزرگ پچھس ونان ”ہلدا فراق“ بین و بینک“۔ آمہ
قبیلکو واقعہ پچھہ گنجہ گنجہ استعارتی طور یا علامت بناوٽکھ ورتاونہ آمٹ۔ بعضے چھرے
شاعر مذکور واقعہ مژ پوشید پیش تخلیک مژ بساوٽکھ تھ شعر تحریک بناوان تے
بعضے عاشق تے معشوق سند باہمی تعلق بناوٽکھ پن تخلیقی تحریک پڑھان۔ شاعر نیش
چھرے عاشق تے معشوق پسندِ محبتک مژل تی تیوئے کڑوٹھیوٹ حضرت موسیٰ پسند
باپتھ برداش کرئک منزل کڈ راویں۔ شاعر پچھنے گنجہ عقیدتی یا تو آریجی واقعہ
ہو یہ پیش کران بلکہ تھ واقعہ پن تخلیقی تحریک بناوٽکھ نظم تخلیق کران۔ وی گوو
ضروری پچھنے زپر ان وول تی پیچھو واقعہ مژ تھے کن آورنے، تھے کن خود شاعر
آورنے آمٹ آسہ۔ پر ان وول چھرے تخلیقی تحریک بس مژ تتم معنوی امکان تے تلاش کران
بین گن نہ بظاہر شاعر سند ظونے گومٹ آسان چھرے۔ اوے کن پچھنے گنجہ
تحریک بس کا نسہ پر ان وائل سند معنے مفہوم حتمی آسان۔ دراصل پھنے شاعر پسز تخلیقی

زبان پرَن والبَن ہند باتِ تھے مختلف معنوی امکانن ہنر گجا پش پا د کران تے پر تھے
پرَن وول چھه پنہ لسانی ادرا کے تے تخلیقی بتر مطابق گنہ معنوی امکانس تام
واتان۔ اما پو ز پر تھے پرَن وا لس نقاد سند تاؤ میں گوٹھھے لفظن ہند بن معنوی
امکانن تابع آسُن۔ مثال نظمہ ہند مولے مضمون چھه اکہ قرآنی آیاتک تفسیر۔
اما پو ز شاعر ن چھے اتھ واقع نظمہ مژہ تیڑھ لسانی صورت ڈنڈھہ یوس پرَن
وا لس نوہن تاؤ پلن ہند کی برؤ تھر تراؤ تھہ ہیکہ تے یہم تاؤ پلیں قرآنی آیات
کس تفسیر مقالبے بدلتے آستھ۔ وہ ہر گہہ پرَن وول قرآنی تفسیر ذہنس مژہ
رٹنچھ نظمہ تاؤ پلیں کڈ، کاٹھہ حرج چھنہ مگر نظمہ ہنر زبان گوٹھھے تھے تاؤ پلیں دکھ
کر فذ۔ او کنی چھے زبان سواؤ حد و سلیہ یوس پرَن وا لس قاری لیں نظمہ ہندس
مرکزی موضوعس تام واتناو۔ وہ ہر گہہ نظمہ ہند مضمون شاعر سند لسانی ورتا و کنی
خوبصورت تخلیقی تجربہ بنتھ پرَن وا لس بدال بدال معنوی امکانن تام واتناو، سہ
چھه شاعر سند لسان دئی تے تخلیقی ہو رمندی ہند نیب بنان۔

بے چھس کوں

دپھ..... ٹنے چھے میون مرُن
ہم دم پھٹک تباٹک چھنا پر تھشا مس
و نہ تھے سے بڑاں نار پیہ ہوان
یس من میلہ خاپے اندری پھر و کمت اوں
وا سپارن پٹھہ یوس سے ہانپہ عبارت اس

تمکو شوڑا اچھر چھہ میے ٹھری ہمت
 موصوم ہاؤں جری مس نالس
 تے چانپو ہونز کا تھوڑا تھکھ شہ
 گمروں کس کجرا سر و جو دینیہ پیچہ تیتح شہ
 یتھ چانپو ڈھوپ ہولتھ
 نپس آکاش سیاہ قلمہ لکھنے پیچہ

هذا فراق بینی و بینک [اکھڑھوپ۔ اکھسوال۔ بشرشپر]
 باقی مشرقي زبان ہندی پاٹھک چھہ کا شیر شاعري منز تہ اند وند کالہ
 پیچھے کیا مشترک موضوع و رتاونہ آہت۔ باقی موضوعن سان چھہ حیات تہ
 کا یناش عست و است سوال تہ معاملات شاعري ہند اکھ اہم موضوع
 رو دمٹ۔ حالانکہ شعرس مولانکون کرنے ویچھے موضوعس مقابلے موضوع کس
 اظہارس اہمیت۔ موضوع اُستن کیا تھے، باو تحک اُری ہنز فنکاری چھے باونہ
 آہت مضمونس تخلیقی مول مشخص کران۔ مرزا غالبن پچھا تنشے و دمٹ۔

تارکھنے سکے کوئی میرے حرف پا گشت

لقطن چھہ پڑھان شادر رمضان حال زماںگ

شاعر چھہ لقطن نشہ زماںگ حال او حال دریافت کران تہ شاعر گوشہ شعوری طور
 واقف آسون ز شعرک مضمون چھہ پندر زبان پانے مشخص کران۔ دراصل چھہ
 پر تھ قبیلک مضمون پندر مخصوص زبان ہنز منگ پانے کران۔ بلکہ گوشہ شاعر

لقطن ہند ہن معنوی انہارس تام و اتیار آسُن تے لس گوٹھہ لقطن ہند استعاراتی
 تے علمتی ورتاون ول بدس آسُن۔ موضوعی صنفن مژر چھه مضمون گند تھ آسان تے
 تھ گند تھ مضمونس چھے پنڈ خصوص زبان آسان۔ پر تھ زمانس مژر چھه زبان پنڈ
 خصوص محاور آسان یُس تئمہ زمانہ کہ لسانی محاور نش ہنا مختلف اُستھ ہیکہ۔
 باقی صنفن ہندی پاٹھک روز کا شرس مژرنعت صفحہ ہنزہ زبان تے پر تھ دوس مژر
 پنڈ خصوص لسانی محاور بج تر جمان۔ لسانی اعتبار پچھہ از یک نعت پرانہ تے نو عقیہ
 شاعری نش بدوان۔ نیتون رحمن راهی سپریت نبی، عنوان نظم تے شادر رمضان
 سپریت لے لواک چھے تاج، عنوان نعیہ نظم۔ یم دشونے نظمی چھے کا شرس مژر
 نعیہ شاعری ہندس اکس نوس مرازس زامن دوان۔ یہند لسانی محاور تئمہ
 لسانی محاور ک آہنگ اسلوب پچھہ پڑانہ نعت صفحہ نش بلکل بدوان۔ ٹاٹھس
 نبی سند ولادت پاک تئمہ عظیم واقعک شاعر انہ اظہار۔

صح پھول بلبکو گر بزم بر پا
 ۽ زدن لج رَمَسْ صحرا به صحرا
 هوا ڈول مُشكِي سر زگو صحکن بطيحا
 مد پنس سو نتی آوے دار بر وا
 دعا نوح و ابراہیم و موسیٰ
 مملکھ لکو نر شمہ ٿو رود و پ خدایا
 خداين پانہ دس تئمُت در دس

گلپچھن گنج ڈاک بazaar نمودس [نعمت نبی --- راهی]
☆

طلوع سپد مُت چھه نو رانوار

درؤ دوزان خداے برتر

ازل چھه رقصان ابد چھه تو شان

عرش چھه نازان فرش چھه ولسان

ملک گند ٹھہڈ رک چھے نور رقصان

مکعہ مکرم مدپنه متور

سحر سحر پھول تے گاشہ اثیر

برگ برگ گل چھه مشک ادفر

ند اند اکتجہ رو و سخن و در

صد اصدادِ خدا شناور

[ثرے لو لا ک چھے تاج --- شادرمضان]

ہمکال کاشنر نظمہ ہند یو ہے ٹو پنہ لسانی اظہار چھه تخلیقی اعتبار تی اکہ نو ۰۰۰ پڑاوک

پاسدار، یس پانس مژر پانے ٹو پنہ اسلوبک تے برجستہ تخلیقی پر واڑک دعوا دار چھه

یقین تتمہ لفظ آسن

تخیل کہن گنمن چپید پُراسرا جنگلن مژر

نتے آسن تصور کہن سر بن بیتاب سدران مژر

ڦُرڪس تل نور سدرن مژ

نتے کا نہہ استعاراہ در پرواز

آسمانوٽه پیٹھو

یا ٿي عرشه تلو نانپان

زمانن تے مکانن پیٹھو پکھن اندر

علامت آسہ بے شک تو ھز

یتھو اندر گپتھ آسن

تو آر چکو ورق ساری

لغظ تیتھ کا نہہ تے تیتھ کا نہہ استعاراہ

یا علامت کا نہہ تیکم در دس

ادا گر د تھے گر ھن عالمؤی پیدا [ععت نبی مرسل۔ نذر ی آزاد]

شاعر پھھ سماجی و ران و ار داتن تے زیوانان تے انسانی زندگی ہند بن

بُنیادی مسلن معاملن تے باو تھ دوان۔ او گنر پھھ لسانی و رتاوس ستر ستر شعر مژ

باونے آمت مضمون ن تہ اهم۔ بوزوے تے موضوع تے مضمونن ہندس بنیادس پیٹھے

پھھ شاعری مختلف خانن مژ بآگر نے پوان۔ گنر گنر پھھ یعنے موضوعن یا مضمونن

ہندس فکری تنوظرس تحت شاعری ہند معیار تے مقرر کرنے پوان۔ حالانکه امہ باوجواد

پھھ پزاری ی شاعری پھھ شاعری، یوسہ زمان و مکان کلن سرحد ان ہنر پابند جھنپے

تے نہ پھھ شاعری موضوع کلن سرحد ان ہندس تنوظرس مژ پڑناونے تے مولناونے

یوان۔ شاعری ہند معيار پچھے شاعر سُند تخلیقی ورتاومقرر کران۔ ول گو وبغضے پچھے
شعرک مضمون ته شاعر سُن تخلیلی آگئی ته تخلیقی پرواز شخص کران۔ بعضے پچھے شاعر
سُن علمی بصیرت ته تُسند سونچن معيار مقرر کران یُس تپند ہن اعلیٰ تخلیقی تجربن ہند
ضامن ٹوچھ ہئیلے۔ کانہہ ٹالہ ضرور سوال زِسائی صوفی شاعر اُسر میلہ آن پڑھ،
یموج شاعری ہند تخلیقی عروج چھوو۔ اما پوزِسائی صوفی شاعر پچھے پنہ زمانکو حبس بدار
منش اُسر متر۔ تپند کڑاٹھے ہال اُسر تپند ہن مورشدان پہنچ رؤحانی مجلسہ، بیتہ تمن
باطنی زندگی ہند ہن اسرار ان سان ظاہری علمی آگئی حاصل سپدان اُس۔ سائی
ساری اہم صوفی شاعر پچھے شاعر انہ روایت ہند واقف کار آسنس سُتر مشرقی
علوم ته شاعری ہند زائی کارتہ اُسر متر۔ پہنچ شاعری ہند اصطلاح پچھے
مشرقی شاعری ہند مشترک میراث ته یم صوفی شاعر پچھے پنہ زمانکو عالم
اُسر متر۔ گو شاعر سُن علمی آگئی پچھے تپند س تخلیس تہ تخلیقی پرواز س پچھنا وان۔
مشرقی شاعری ہند س اتحہ تناظرس مژر پچھے موت شاعری ہند قدیم موضوع
رؤ دمت۔ شاعری مژر پچھے موت علامت بناؤکھہ انسانی ہاو سن ته ہمسوں ہند
ویدا کھ بنان۔ بقول شاعر

خاک میں کیا صورتیں ہوں گی کہ پہاں ہو گئیں
☆

کمن صورتن پچھے گڑھان منیاڑے محمود گامی
از کال چہ نظمہ مژر ته پچھے یو ہے مضمون ٹوس لسانی اظہار س مژر شعر باو تھے

پڇاً و تھے زندگی پئندس از لی پزرس سُتّ متعارف کران۔ امہ اعتبار چھے همکال کاشتر
نظم رنگا برگ موضعی انہار پڇاً و تھے پر بن والین پئند تو چھک مرکز بنان۔

١٣

۱۰۷

آسہءے و نہ ہو نجہ
کتھ کرنس و پھہن

اڈ کچہ زمیوں

پہنچشم پھل حاضر

برائنس اسکر مدعے گنڈاں

تم لکھ کیا ز پھر بر ف نہ کنہ استھ

ہنگامہ ۶۹

وَرَهْنٌ أَصْحَنْ ہندُوك خَابَ بَنَانَ۔ [تم لکھ۔۔۔ نسیم شفایی]

دپان شعرس گرھن اکه کھوتے زیاد معنوی امکان آئزتے تے امکان
چھے شعرس معنوی تہدا ری عطا گرتھ پرن والین شعرس مژ موجو د تجربن ہندک بر
و تھر تراوان - یہ چھه تیلی ممکن یئلہ شرک لسانی و رتا و استعاراتی تے علمتی
آسہ - ڈاکوشا عرقچھ بعضے عام فہم زبان مژ تے خوبصورت تخلیقی تجربہ باوان تے
پران والین پتنن اید ممن جذباتن تے نیپر ممن سماجی معاملن مسلمن سُتّ متعارف
کران - حالانکہ پتنس ہمکال زماں مژ پنه ہمکال زندگی ہند حال باون چھه

شاعر پسند باتھ ہنا مشکل۔ اما پوڑتھے باوجو دتھ پچھے آکھ حساس شاعر سید سیوط دیا
و رگہ پاٹھ کر پنھ زمانگ حال باوان یں پنھ والین زمان ہند باتھ تواریخی ورق
بانان پچھے۔ للہہ واکھ تھے شیخ شر کر پچھے امہ پزر کر زعید مثال۔ مجبور تھے آزاد پسند
داریاہ شعر پچھے سائین تواریخی ورق پھیر دوان۔ از کال چہ نظمہ مژتھ پچھے شاعر
پنھ سماجی زندگی ہند دوکھ درد رزان تھے عام فہم زبان مژر پن از کال پنھ والیں
کاس کیت و بد اکھ بنا تو تھ محفوظ کران۔

بے چھس کا شر
بے چھس خاموش
بے را ڈن آسمانس گن مد عے گندی گندی
بے کس بے بس منش سونچان
بے او سس آفتا بک او
مگر باتھ در دلو زوم
بے و نہاٹھا کھ چھم و شس
بے و چھہا زؤ نہ ہند اکھ شام
بے و چھہا سحر پھولو ن گام
بے چھس گر نیس کھوزان
شہن تام زا گہ چھم واول
آٹھن ہندی ڈا گنڑھ پورا وکھ

کھن ہند ک طوطہ بھراؤ کھ

بے چھس خاموش -- عنایت گل [بے چھس خاموش]

نظمہ پڑیا دی خصوصیت چھے موضوع تھے ہیرہ ہند پانہ وائے ہم آہنگ تھے ہم نوا
آسُن۔ نظمہ مژر باونہ آمٹ مضمون گزھہ نظمہ ہند محور آسُن تھے تمیک لسانی گرتھ
گزھہ مضمونس موافق تھے موزون آسُن۔ نظمہ ہند بیان کھون چھہ امیک اختصار۔
کا نہہ مضر گزھہ نہ اضافی اظہار پڑا تو چھ نظمہ ہند وحدت مٹاڑ کریں۔ نظمہ
ہندس ڈرامائی صورتحالس مژر و تلن وول شعری کردار گزھہ پن اوند پوکھ تھے
پن پوت منظر بیٹھ و تلن تھے نظمہ ہند گھم وجہ گزھہ زند رُ و صور تھ پڑا تو
تجھ بس زو اُن۔ چونکہ نظمہ چھنے کا نہہ خصوص تھ مقرر ہیت تھ نہ چھس کا نہہ
مشخص موضوع۔ امہ اعتبار چھے نظم اکھ تو چھ تخلیقی صنف یتھ مژر گنہ تھ ہیتی
تجھ بس مژر کا نہہ تھ مضمون باونہ پو ان چھہ۔ امہ اعتبار چھے کا شر نظم گشاد بلام تھے
باڈودار۔ آتھ صورت حاس مژر رُ ز اُزیج ہمکال نظم مقامی کیو آفاتی موضوع ن
اُزی کس تازِ لسانی محاورس مژر زو دیکھ پن تخلیقی و پھوار پڑا وان۔ فکری اعتبار چھے
کا شر ہمکال نظم جدید حسا گھی ہندس تھ سوچس کیو احساس ہم نوا، یہیک
مرکزی موضوع آدمی وجہ چھہ۔ حیات تھ کائنات کین اسرار کی نصورات ہندس
تو نظرس تحت رو د انسان پنہ بے بسی تھ آنزاںی ہند دو دلوان، یہیں شاعری مژر
آدمی وہ اکھ بیٹھ باو تھ پڑا وان رو د۔ ازیک شاعر تھ چھہ پن تازِ لسانی
اظہارس مژر آتھ فکر انگیز صورتحالس زو ااناں۔ وہ گو و اُزیج ہمکال نظم نہ چھے
پاس برٹھگر مہ نظمہ ہند تقليد تھ نہ تمہ نشہ مؤلے بغاو تھ بلکہ پن تازِ لھچ تھ

آهگ بېتھ آکەن و تىلىقى اطهار بېتھ كاشىر ئىلمىھ ھىندۇ پڑاوك ئىسلام بەتە ئىتھ ھەكىو -
فەرى تەھارىتە باۋىز ھەندى اختصارچەسە ئىلمىھ ھەندى وصف
وئىگۈدگەن سااعتە چەخس سونچان

يىقىنگ ژوڭلۇ ژەھىۋا و تە

بە ما چەخس كوم كرال داوس

رەچھان چەخس شوخ دىل باوس

بە ما چەخس تىشىنە لب حاران

پەيمىزان سىيكلەم سەحرداوس

لگان چەمم زندگى داوس

بە چەخس گۈنە سااعتە سونچان

ژەھىۋۇ نىم زان اوام پەن بېندىرس

مەكس كەستەتھەر كائىنس گھر

مە زان پەھىت كاۋە ھۆر جىندرىس

مەكس و پەھنا و سونچىك گۈر

بە چەخس سونچان تە راوان چەمم

يىقىنس دىل

ۋپان چەخس سونس پىز ژەھە

ٿڻے ما کا نهہ پچھ خبر تو رج
زبان ما پھم
بئِ دمها کر زکھ گس بوزم
قبر چھاؤس مژرا وان

[بِ چھس سونچان---شادرمضان]

من تِ پھم و زو ز تھر پڑھ و پھمت
غونچن پھولنے و رُزن و او
ٿڻے تِ پھے گنہ گنہ پائس راوان
ٿرچ پڑھ بائس کر اس پن
رَتَنْ سَرَى آدم زادن تھو و تھادم پکھو شوخ گلان داغ
أَچْوَوْ تَحْرَزْ وَنْجَتْ تَارَسْ پَدْھَوْ چَوْ

سحرس پزاران پزاران لوس
برگلپه دل پڑھ زر چھس لکوان
ٿا ڳلکس و تِ پڑھ سماکھم و او
يَس يَس بُوْم دِل أَبْسُوْن
آشِه کنه مرثی ٿا پن زو

[بارخدايا---شادرمضان]

ڪاشِرِ همکال نظمِ ٻندس ارتقائی سفر مژر چھه کینهه تھر جوان سال

شاعر شامل، یم نظمہ ہندس ٹکنیکی ورتاؤں تے واقف چھہ تے نظمہ ہند تخلیقی ووپداوک فن تے چھکھ بدس۔ امہ قبیلہ کین جواں سال شاعر ان چھڑبائیز ہند تخلیقی ورتاؤک حسیں تے بدارتے لسانی صور ژوسر مضمون ووئنک فن تے بدس۔ دراصل چھہ از کائلو کیشہ جواں سال شاعر غزل صنفہ مقابلہ نظمہ گن پن ژو روجہ مرکوز گر تھ۔ از کال کس ادبی منظر نامس مژر چھہ نظمہ ہند رو ان دوہ کھوتے دوہہ عرڈج پڑاوان تے آتھ پات منظر مژر چھہ کیشون جواں سال شاعر ان نظم لکھنگ شوق گنان تے شوق چھہ بار آور تے شاد تھ سپدان۔ سائز واراہ جواں سال شاعر جھ آتھ ٹکنیکی فس واقف تے تھر نظم چھے کا شرہ کال نظمہ ہند اکھ نؤ بصور تھ ارتقاء امہ قبیلہ کین جواں سال شاعر ان چھہ سہ دودتی تھہ دادیج دگ اندر چھان یس دو دس ساری از کاس مژر لواں چھہ۔ امہ اعتبار چھے آتھ نظمہ از کس زمانس مژر روزن والین لوکن ستر تھ لگھاری تے پنے والین زمانن ہند با پتھ تھ۔

کوچن، سرکن، وانہ تھرن ہند

سوارے وحشت بیتھ

گنہ دوہ زن آو شہراچانک

آوتے

میانس ڈروازس پٹھ کر کھلاین

پھٹ سوالن ہٹر ہڑ راون

بڑا ندیں پڑھ

میانہ خدا یا

کیا ہ کریڈ دوے گرین سوال

کیا ہ کر کتھ کتھ دم س جواب

پڑھن اگر زان۔۔۔ و ان سایارا

کم کر ہلکاری ہوں چھپے دیت

بے کس قوم۔۔۔۔۔

[سلتھ۔۔۔۔۔ ثاراعظم]

میانہن خابن ہند تعبیر چھے

سورگس پھون چمنہ مون کشپر

ما جھ تے اولاد اس اکھ باو تھ

سپر تے سپر ان ہند تفسپر

دیدن تل پھنم آسُن باسُن چون تے چانہن

پینا دارن ہند تصوپر

باو تے باون دارند رو دم

از وو پرن پئز پھلکھ جا گیر

زر پھنم ہر دن زر پھو رسو شس

بر گوم گل پھولنے تفسپر

لل دې ننډ او لادس ڦھانڈان

جل ووله پو ترا پھس ڏلکپر [مونج گشپر --- / شیدا فیاض]

آتھ کارو اُس مژر چھه پئیه ته کیشہ شاعر یمن مژر یوسف جہا ڳپر، اظہار مبشر، مشروع
نصیب آبادی، شفقت الطاف ته تمن علاو باقے کئی نظم لکھن واکر شاعر، اما پا ز
یہند کلامہ سپد نه منه ڈسیاب ته یکمہ مقالہ کس دو تیس قسطس مژر سپد یمن نظم
نگارن په نظم نگاری پڑھ تفصیلی بحث۔ انشا اللہ

سوخن معنے بوز

پنیس لوکچارس مژر ییلہ ییلہ تے پریڈ یو کشمیر سرینگر پٹھہ مہتاب بیگم تے تپندن
 دہر با جن پېشید مدد رہتھ تے گز بڑونہ لیپہ مژراحمد بٹو آرک سند
 ٿنے گر تھم بد مہربانی
 ٿڙا یو کھسا نه آنگانی

باتھ بوزان اوسمس، خبر کیا ز اوں میون اندرم دُنیا و لسنیس یوان تے میانہن
 اچھن دپ مان اوں زنتہ احمد بٹو آرک سند مورشد یوان یُس طالبیس پٹھہ مہربان
 سپر تھن سند آنگن آزان اوں۔ نتہ اوں میانہ تختیلی آ گئی ہند تخلیقی شعور، میانس
 اندرمیں شاعر گن اچھو کھورو ہاوان باوان و نان، شعر بوزن والیا۔ بوز شعر تے
 سوخن کڈ معنے۔ میون اندرم شاعر اوں زنتہ و لسنیس باتھ اندرکی کیشہ تام
 گنگراوان۔ پنیس کالج دورس مژر (1976-1979) اوں منے تقریباً پر تھہ
 دوہ اسلام آباد کس بس اڈس مژرو آ تھہ کول گئی بسہ مژراحمد بٹو آرک سند مشہور باتھ
 منے دادس گوم بیداد نے چھم آزار دیکھو

بوزن اتفاق سپدان۔ مکوئر باتھ گپن وول اوں اکھن پچھے ڈن، یس محمد رجب ناو
 اوں تے عام لکھ اس س رجب اون ونان۔ تپنگر مچھر لیپہ مژر نے چھم آزار دیکھو

بُؤزِ تَحْ آسِهِ اکْشِ سوَارِ تِس آنِهِ ز آنِهِ دَكْخُوشِ مَحْسُوسِ کرَان۔ آهْزَن آنِنْ اچْحَنْ گَن
و چَھْتَھِ تَسْزِرِ درِدِ هَرَه آوازِ مَنْزِ احمد بُؤا رَكْ سَنْدِ مَكْوَرْ بَا تَحْ بُؤزِ تَحْ اوْسِ خَبَرِ کِنْیا زِ مَيْن
اَنْدِرِ يِمْ شَاعِرِ زَنْدِي ہِنْدِس آولِنِسِ مَنْزِ بُؤْدَتَھِ اَكْهَتَھِ كَفِيْتَھِ مَحْسُوسِ کرَان، يِوسِپِ كَفِيْتَھِ
شَايِدِ مِيَاهِ یِيمِ شَعِرِ كَفِسْپِرِ اَسْتَھِ ہِيْلِهِ یِيمِيْكِ كَمِ كَاسِهِ اَدَرَاكِ مِنْ يِونِيْرِسْٹِ ہِنْدِس
تَعْلِيمِي ماَحُولِسِ مَنْزِمَكِنِ سَپَدِ۔

بِيمَّ غُلْ پَھُولَانْ چَھَه سُوْتَسِ بِرْ تَمْ گَوَھَهانْ چَھَه بَرَدَس
سُّهْ دَوْدَ چَھَمْ مِنْ جَلَسْ سُّهْ چَھَمْ آزاَرَوْنَزِ زِسْ

[شادر رمضان]

کَشْمِيرِ يِونِيْرِسْٹِ ہِنْدِس کَأْشِرِس شَعْبِسِ مَنْزِدَأَخْلَهِ تَحْ یِيلِهِ مِنْ کَأْشِ صَوْنِي شَاعِرِي
درِسِنْ بِرْ تَهِ کَيْشَهِ کَالْ گَوَھَتَھِ تَحْ شَعْبِسِ مَنْزِ طَالِبِ عَلَمِنْ پَرْ نَاؤْنِزِ یِيمِ، مِنْ آوپِنِهِ
آَدَنْ کَالْگِ اَحَمْ بُؤا رَنِهِ شَعْرِي کَرَادَرَكْ سُهْ اَسْرَأَرَكْ شَبِيهِ دَيدِ مَانِ تَهِ رَجَبْ اَنْ
پِنْدِ ہَرَهِ بُؤزِمُتِ اَحَمْ بُؤا رَكْ سَنْدِ مَكْوَرْ بَا تَحْ پَيْمِزِتَسِ، اَما پِزِ یِيلِهِ مِنْ اَمِينِ
کَأْمَلِ سَزِزِتِ تَپِبِ دِرَمَهِ "صَوْنِي شَاعِرِ" تَهِ مَوْتِ لَالِ سَاقِ سَزِزِتِ تَپِبِ دِرَمَهِ "کَأْشِرِ
صَوْنِي شَاعِرِ" نَاوِچَهِ شَعِرِ سُوْمِرِنِ سَنجِيدِي سَانِ پِرِ، مِنْ باسِيَهِ وَبَاقِيَهِ کَأْشِرِنِ
صَوْنِي شَاعِرِنِ ہِنْزِ شَاعِرِ ہِنْدِي پَأْتَھِرِ چَھَه اَحَمْ بُؤا رَكْ پِنْدِسِ اَتَھِ بَا تَسِ تَهِ مَتَنِ
پَھِيْرِ۔ کَأْمَلِ تَهِ سَاقِ سَزِزِنِ تَرِتَپِبِ دِرَمَهِنِ شَعِرِ سُوْمِرِنِ مَنْزِ چَھَه اَتَھِ بَا تَسِ
گُوْدِنِكِهِ شَعِرِكِ مَتَنِ چَھَه کُنْ درَجِ:

مِنْ دَادِسِ گُومِ بِيدَادِ مِنْ کَرَآَزَارِ دِيْکِھُو

خودی بدی مدي نوش کر یک بار دیکھو

مذکورِ متن پچھہ احمد بٹاً رک پسند تخلیقی معیار تے لسانی مزاں کرنے تے اور رک نتے بُرک تے
مذکورِ بات تے کمن باقی شعرن ہند لسانی تے تخلیقی اعتبار تے و رانگھ تے و ٹوگر۔ آمہ
شعر ک اصل متن پچھہ تی پر رجب اون پران یا گو ان اوس۔ اصل متن بُر زیکر و
تو ہر تے شاید منے ستر اتفاق تے بٹاً رک صابن شعری کردار تے پڑا او شاید ہتھ و ری
پیٹھی رو حائی تشغی تے تسلیں --

مے دادس گوم بیداد مے چھمم آزار دیکھو

وئے بو زم مے رو داد مے لو تے ہسم بار دیکھو

یتھے کن دعوا باب تھ دلیل ضروری چھے، تیتھے کو گر شھہ شعر کس گوڈنکس مصر عس دویم
مصر ع پ معنوی تے تجز باتی اعتبار ہم نوا تے ہم آہنگ آسُن۔ شعر کس گوڈنکس مصر عس مژر
و ہلن والس کردار س نہ پچھہ کا نہہ داد بوزان وول تے نہ پچھس کا نہہ دادس واتن وول۔
تھس چھنے دیس امی آزار بچ دگ تے توے پچھہ بڈھٹھے گستاخ کن ونان۔

مے دادس گوم بیداد مے چھمم آزار دیکھو

آتھ آزارس کنیا ہ پچھہ خودی، بدی تے مدي نوش کرنس ستر کا نہہ والٹھ۔ کہنے نہے۔

دا دیس پچھہ علاج دوا۔ ہر گہہ تے ممکن سپد نے، تیلہ تے گوڑھ بیمارس تیتھ کا نہہ
در دل آسُن یس سہ پن رو داد بوز نا و تھ پنہ دلگ بارلو ڈراو ہے۔ بقول شاعر

سپر پن بُن تے گل رن گو ٹھہ نے ہر گز غارس و نن

یا تے گو ٹھہ تیتھ چا ر بُن متے در د بچ ر فاق تھا

کاٹھہ دادرس نہ آئنے موجو ہے پچھہ احمد بُوا رک سندس شعری کردار س تے کائسہ
رفاقت کرن والکو سند تلاش تے توے پچھہ پُن آرزوے رچھان رچھان ونان۔
وئے بوڈم ڈروداد نے لوٹتے ہم بار دیکھو

مذکور شعر مژر ورتاونے آمُت داد، بیداد تے رو داد ہوک اندر کو قافیہ پچھہ احمد بُوا رک
سندس تخلیقی تے لسانی شعورس گواہ، یہم اتحہ شعرس امہ باٹتے کین باقے شعرن عستہ ہم
آہنگ، ہم نواٹتے ہم آواز بناوان چھہ۔ مثلن امی باٹک بیان کو شعر نہیں
کمی زا جس بد دردن تی گنیک مردن
منے ما تھو دیکھس گردان بے پچھس بیار دیکھو

دردن، مردن تے گردن ہوک اندر کو قافیہ پچھہ شعر مژر تخلیقانے ہٹھاری تے فنکاری
سان ورتاونے آمُت تے پڑھے پش تخلیقی صور تھے پچھے امہ باٹتے کین باقے شعرن ہٹز
تے۔ اکس مصروع مژر کیا زتے کتھے کن رو زہ شاعر سند تخلیقی جس شوغل تھے یا غار
شاعر انہے۔ یو ہے حال پچھہ تمہے بیشتر صوفی شاعری ہند تے یو سہ کلچرل اکادمی یا تمہے
نہ بڑا تی سوتھریں پڑھ ترتیب کارو کیٹھہ حا جلد بازی مژر تے کیٹھہ حا پڑا نس رسم
لخنس و اقِف نہ آئنے کن ترتیب دکھ چھاپ کر مڑھ پچھے۔ کشمیر یونیورسٹی ہندس
کائسر شعبس مژر پچھن واجہہ ”کائسر ہٹھاعری۔ انتخاب“ (ترتیب کار۔ شفیع
شوقي) ناوچہ شعیر سو مبرہنہ ہند حال تے پچھہ یو ہے، یتھ پڑاوس دوران پچھٹھ
کھا چھ پچھہ۔ یتھے ہی متن پھیر پچھہ عبدالاحد آزاد ہوس حساس محققس تے نقادس
تے گومت، یکروہاب کھارس ہوس تخلیقی اعتبار ہٹھار دل شاعر متعلق شاید و تاؤ لی

مژوون۔

”چونکہ آن پڑھ تھے۔ لوازمات شاعری سے ناواقف۔

الہذا کلام میں جابجا ادبی خامیاں نظر آتی ہیں۔ میرے
نزدیک ایسے جذباتی بزرگوں کو علمی بندھنوں میں جائز
دینا زیادتی ہے۔ (کشمیری زبان اور شاعری۔ جلد ۲)

کاششِ صوفی شاعری ہٹرزن پانزہن نہایہ نظم من مژہ شاہِ مل نے، نظمہ ہند تخلیق کار
احمد بُو آرک چھے آزاد صائب س یا یہ مشرف تل گوئُت، یتھے چھس بل چک گوئُت۔
نے، نظم چھے اکھ اعلیٰ تخلیقی فن پار، یوسہ ہیتی تھے لسانی میل پڑا تو ہوا کس تیھس
اس رکھ صورتِ حال س تجربہ بناؤ تھے زو آنان چھے۔ یُس صورت حال کلہم پاٹھر حضرت
مولانا رومنی سندھ یہمہ شعرک تفسیر چھے۔

پشوواز نے چوں حکایت می کند

وز جدایی ہا شکایت می کند [روی]

نے، نظم چھے دراصل کلہم انسانی صورت حالک سہ آدمی و بد اکھیں انسان پنہ
اصلی آگرے نیشہ جد اگڑھنے پڑھے از تام و پتر ان پتھر ان ووت تھے سمسار کس اٹھ کر
کالس تام چھس پنیس اصلس ستر واپس رالنے باپنھ یو ہے دو دلناوں۔ امی
آدمی و بد اکھک نتھے نوں آکو پوچھ لل دید ہٹرزن یو پہ درد ہٹھ کر کبھ:

کتھ بوز دے میؤن مے تھ دیہ تار

شیخ العالم سندھ شعری کردار س تھون امی عمکو باران کمر س خم تے بدھ نے دُن آلو:

بارچھم گوب تے تڑاوس

احمد بٹواری ستر نے، نظمہ ہندس اسراری تجربس تھیکی کردار پڑھ کاٹھ تفصیلی
تبصر کرن چھنپے یئمہ مقالہ کس عنوان تحت ممکن۔ تھمہ باپتھ چھہ مشرقی
شعریاتک فکری ادراک آسنس سان آدمی داستان کس مرکزی محورس تام
واتیار آسون لازمی۔ اتحہ پوت منظرس مژ چھہ اتحہ نظمہ پڑھ میاڑ دوست تے
کاشر زبائی ہندی سنجید قاری پروفیسر بشیر صائب گوڈے تفصیلی مقالہ لیکھمٹ،
یُس کاشر ڈپارٹمنٹ کس ”انہار“ ناوِ رسائس مژ چھاپ سپر مُت چھہ۔ ہرگہہ
ممکن سپدہ لیکھہ اتحہ نظمہ پڑھا کھمل مقالہ تکیا زامہ نظمہ ہندس سری تھیکی
کردار متعلق لیکھہ باپتھ چھہ میون قلم کریشان۔ اتحہ نظمہ متعلق ونہ پہا کھکھ
ضروری کامل صائب ساقی صائب چھنے یہ نظم ترتیب دنہ و زتہ باثبر کر ہڑ۔ مثنی
یڑھن دوشونی سو مرلن مژ چھہ امس نظمہ ہند گوڈ شعر ہتھ گز درج:

بے نیہ نیہ ست سوز بوز نوؤس سوزان ڈھتھ نیوؤس

منہ کے یا پبلے تن پھلے نوؤس چھاؤس ست مُس

گوڈ نکہ شر پڑھہ آخری شعرس تام یُس ”باوکھ“ کردار اتحہ نظمہ مژ و دلان چھہ،
سہ چھہ بعضے موٹ ہاویہ آمٹ تے بعضے مذکر۔ بوز نوؤس، ڈھتھ نیوؤس، تن
پھلنوؤس چھہ مذکر کردار سندا ظہارتے تیلہ کتھہ بیو و آٹھو ڑھس مژ پہ مذکر کردار
موٹ بیعنی ”چھاؤس ست مُس“۔ یو ہے حال چھہ نظمہ مژ ہیر پڑھہ بون تام اُمس
باوکھ مرکزی کردار سند یُس گہے مذکرتے گہے موٹ بنا چھہ۔ تیلہ زن امس نظمہ

ہُند باوکھ کردار ہیپڑ پڑھے بون تام تھے کئی مونٹ پچھہ رتھے کنکلہم کا شر صوفی شاعری
 ہُند باوکھ کردار مونٹ پچھہ، بلکہ کلہم ہندستاں بھگتی شاعری ہندی پاٹھو یتھ گیت
 شاعری تھے ونان چھہ۔ شاید چھہ اتحہ پرس (باقی کیفیت وجوہات سان) بنیادی
 وجہ پر ن صوفی یا سری شاعری ہُند بوز کھ کردار پچھہ بہر حال خداے یُس پر تھے حالہ
 مذکور چھہ۔ امس مذکر معشوق (یعنی خدا ایس) محبت کرن وول عاشق (یعنی شاعر
 یُس تینی میں ہُند روزان وول انسان چھہ) رو دپانہ مونٹ کردار یتھ گھے الیجا کران
 تھے گھے زار ونان۔ اتحہ پوت منظر مژہ ہیکلی نے انسان گئی صورت مژہ خدا ایس
 مونٹ معشوق بنا تو تھے پانچ روز ہے مذکر۔ تکلیا ز خداے چھہ پڑھے حالہ مذکرتہ
 تُند عاشق رو دشاعری مژہ پانچ مونٹ تھے تی چھہ تقاضہ تھے۔ توے چھہ کلہم کا شر
 صوفی شاعری تھے ہندستاں بھگتی شاعری مژہ عاشق مونٹ تھے معشوق مذکر۔

بھس نہ ویران تے تیچھے کا نہ تے باون
 ملوں چھہ مئے تے تیچھے کر تراون تے لکھ چھم مڈ راون
 شش رنگ، رحمان ڈار ☆

پیار چھم نو بندہ ریوان یا رآزو لو سونو یے
 بہ ہاما رکر تھس مئے چھه مار مڈت چونو یے

[سوچھہ کرال]

کبیر تھلکی داس ہو ہن صوفی تھے بھگتی شاعر انہند ک شعری کردار تھے چھہ مونٹ

پُنچھ مَدْ کر مَحْبُوبِ سَتْرِ ہَمْکَلَامِ سَپَدان۔ خَبَرِ اِمِنْ کَامل تِہ سَاقِی صَابِس کَلَیَا زِ چُھَنْہ
اوْرْ گُنْ خَلُون رَوْ دَمْت۔ وَوْزِ بَوْزِرِ تو (کَامل، سَاقِی تِہ شَوْقِ سُند) اَمَرْ نَظَمْهِ پَنْدِ
گُوْڈِنِی مَصْرُک گُوْڈِت تِہ پَانے گُرِی تو فَاصِلَہِ زِسْجِی مَشَن کَلَیَا گَرْھِه آُسْن۔

بَهْ نِیَہ نِیَہ سَتْرِ سوز بَوْز نَوْس / سوزَن ڈِہتھِ نِیَہ نِس

یعنی چہ بَوْز نَوْس نِو (New) نِیَہ سوز یا وَوْمے بَوْز نِو (New) نِیَہ نِش سوز۔ گُوْیا
پُنچھ کَانِہ هُو (New) لَے یوں مَن سوز بَوْز نَادَان پَھَنے یا نِیَہ سَتْرِ پَھَنے سوز بَوْز اَن
چُھَس۔ اَتَھَ الْمَهَارَس (مَصْر عَس) چُھَنْہ نَظَمْهِ پَنْدِس مَعْنَہ مَفْهُومَس یا لَکُھِم وَجَوْدِس
سَتْر کَانِہ وَالْھ۔ تَکَلَّاز ”نے“ پُنچھ بَطُور عَلَامَت وَرَتا وَنِیَہ آءِھ، پُنچھ اُوس پَنْدِس نِس یا
زَمَان وَمَكَان کَلِن سَرَحدَن سَتْر کَانِہ تَعْلَق چُھَنْہ نے پَھَنے نے، اَدْ سَوْپَرْ آذِن اَسْرَتَن
یا نِو۔ پَنْدِس سوز سِیَا آوازِ پَیَہ نِیَہ کَانِہ پَھَنِیر۔ تَیِلَہ کَیا چَھِه نِو نے سَتْرِ سوز بَوْز نَوْس
معْنَہ۔ ڈِپُکَھِنِی۔ گُوْتِلِیہ چُھَه اَمَرْ گُوْڈِنِکِه مَصْرُک گُوْڈِت بَے مَعْنَہ تِہ نَالَھَار
بَنَان۔ وَوْزِ بَوْزِرِ تو اَمَرْ شَعَرِک اَصل مَتَن، یُسْ شَاعِرَن وَوْمُت چُھَه۔

بَنَے نِیَہ سَتْرِ سوز بَوْز نَوْس سوزَن ڈِہتھِ نِس

مَن کَے یا پِبلِہ تَن چَھَلِمِ نَاؤس چَھَلِمِ نِس سَتْرِ مَدَس

شَعَرِس مِنْزِوْتِلَن وَوَل شَعَرِی کَر دَار چَھَه وَنَان۔ پُنچَھ سُنے تِہ مَن بَوْز نِیَہ هُنْدِسوز
تِہ تَمِی سوزَن نِیَس ڈِہتھ۔ درَاصِل چَھَه آدِمِ مَرِس۔ نے، وَنِنِ آمُت یَتَھ اَچَھ، کَن،
نِس تِہ اَس زِدِک چَھَه۔ اَتَھَر آدِمِ مَرِس مِنْزِآ اوْرُوح تِرَا اوْنِی۔ سَازِس وَتَلِیَہ وَسوزِتِہ
وَجَوْدِآ وَوَسَس۔ بَاطِنِی یا پِبل کَہ آبِہ سَتْر چَھَلِنَا نِس ظَاهِرِی تَن تِہ نَورِس پَیَو و

نوُر ک جلوُـ نے، نظم چھے ظہوُـ آدم کہ از لی واقعک تمثیلی اظہار یو سپے بطور علامت تخلیقی کرتب پڑا وان چھے۔ یو ہے علامتی اظہار چھہ اتحہ نظمہ تخلیقی و پھوار بخششہ شاعر پسند شاعر اپنے ہوزمندی ہند میرار بناں۔ بینا کل توجہ طلب کتھ پہ زنے چھے بظاہر پنہ مدد رہے بوزن والی محفوظ کران۔ اما پوز دراصل چھے نے، پنہ اصلی آگر نیشنہ زھنیگ گوہ صحت پنہ جدایی ہند کر وبد اکھ دوان۔ یہ گوصوفی مین ہند سے وبد اکھ یس مجو گل نیشنہ الگ گوہ صحت جدایی ہنزدگ للنا و تھوا پس رلنے کہ مار ماتھ دوان چھے۔ نے تھے چھے پنہ وجو دک سہ گدرن حال باوان یس تھون کس قدا اور رائیل سنند پٹھہ تو رکھ چھان سیز لیتھ ستر کتر اوں تھے ژور ژھ ستر سٹھ سر اخ کرنس نام و تراون پتھراون پیو۔ یو ہے گوسہ آدمی وبد اکھ یتھ پس پرڈ انسان سند اشرف الخلوقات لقب پڑا و تھے مجھ ری تھے لاچاری ہند دود و بود ر دل ان چھے۔ احمد بٹا رک سپنے نے تھے چھے ترکہ انسانی صور تھا لگ آدمی وبد اکھ۔ امہ اعتبار چھہ اتحہ نظمہ متعلق امین کامل سنندس تکھ بیانس پٹھ (صوفی شاعر۔ جلد ۲) نو سپر غور کرن لازمی بناں، یتھ مژس سہ نظمہ ہند بن گوڈکمین دون شعرن تمہیدی شعر و نان چھہ تھے نظمہ ہند بن اخری دون شعرن چھہ نظمہ نش الگ کڈ تھہ مذکور نظمہ دون حصن مژس بآگران۔ یہ مسکر نظمہ ہندس وحدت تاثر س تھ دار و ا atan چھہ تھے امہ کس تمثیلی کردار س تھے۔ امہ نظمہ ہند بن باقی شعرن تھ چھہ کامل، ساقی تھے شوق سنندس تر تپس مژس متن پھیر۔ تھہ متعلق کر و پیہ ساعتہ کتھ۔ وہ کمین اس کتھ چلان تھے سوز و گدا زج یس آدم مریس اڈ رنہ مژسے شامل

چھه۔ صوفی زبائِ مژوں ہوں نے یا زبان پڑھے۔ پھوکھ شورست تے ہیوئُن وَرَن، تارِ چھس تھے
سازان و ہرووس رو د۔ بو رن وا لک دیت احمد بٹ ارک سند کر پاٹھکر بیدراز نہ در بارے کن
تھے منصور ان الحق بؤ ز تھگو و پئنس وجو دس مژ خدا آئی نور ڈیش تھ دیوانہ۔

پندراز چھه در بارِ نغمہ کران چھی پرستا نو

سو ز منصور گرزان کن دیزو م تھ گوس دیوانو

پندراز چھه ہندو عقید ک او سطوري دیوتا یا و نور از یس آمہ عقیدتی تصور مطابق
ساز و سرود ک شوق پن جنگ بادشاہ چھه۔ منصور حلاج چھه اسلامی تو آرہنک اکھ
عظیم صوفی، تینگ فنا فی ذات، پڑھہ ”انا اللہ“ بک اسرار ک مقام سر گرت تھ مڈ ہٹھ
”انا الحق“، وون۔ منصور س پتھ چھه یو ہے اسرار ک آلو ناماوار صوفی حضرت
ابراهیم بن ادھم ”سبحان ما عظیم شانی“، ورن تھ دیوان تھ تھمن پتھ عظیم ولی اللہ
حضرت خواجہ معین الدین چشمی پائس پانے ٹھاکھ کرنے با وجوہ دتہ بڈ بڈ آلو دیوان
من منی گویم ان الحق یار مے گوی بگو

احمد بٹ ارک چھه دون عقیدن تھ فلسفن ہند ہن دون تصوران میں کرتھ تخلیقی تحریر
بنادیں ڈرامائی صورت حال پڑا تو تھ پرن والیں قاری لیں دید مان دلکش
منظرا ان چھه۔ شاید چھه آمہ قبیلک مذکور شعر کا شیر صوفی شاعری مژو ڈنیک
تحریر۔ کا شہہ تلہ ضمیمن سوال زیسان پو کیفیت و صوفی شاعر و چھه شاستر و نمیت تھ آمہ
فلسفکو وید ک اصطلاح تھ چھکھ نہ بصور تھ پاٹھکر ورتاؤ دیت۔ اما پو ز سہ ورتا و چھه
شومت تھ تصویف کیں بُنیا دی تر ہن اصولن (مکتب خیالن) پہنچس پوت منظرس

مژرسپد مُت یکن اکھا کس ستر نو گوار فلسفیانہ ہشر چھه۔ احمد بٹا رک سند
شعری تجربہ چھه ہنا مختلف، یں شاعر سز تخلیقی آگہی تے لسانی جو ہر میں اکر تھے
اکھا علی تخلیقی تجربہ بنان چھه۔ اتحہ علی تخلیقی تجربہ پس پس پر دیں فکری منظر نامہ
و بتلان چھه، سہ چھہ مشرقی شعری جمالیات کس پوت منظر مژر کشپر ہندیں
عقیدتی منظر نامس ہم مزاہتے ہم نوابان، یتھ مولانا جلال الدین رومی سند یتھ
ہیو تخلیقی اظہار ہم گفتار بنان چھه:

ڑاں گک چھہ مختلف مگر گاش چھہ گن
ڑاں گکس گند تھم دعے تے راوکھ
تکیا ز تو پر چھہ تیدا دکتے کثر تک باس وو پدان۔
ڑاں گند گا شس مدے۔
آزاد سپد کھتمہ دی نش۔
یوس چانس منس تے پانس مژر بستھ چھنے۔

آخر پوت منظر مژر بوز و احمد بٹا رک بیا کھ شعر:
گو و منصور فنا ویلہ ندن ہیوے ہیو ند مسلمانو
آن پرس نمنع چھا گد رون ڈھا پی روز انو

یا

چھنے عارف نیندر	عاش آرام نوش کرانو
دل کعبہ ڈکہ سندر	با کنہر چھی اکر تھے یکسانو

خوبصورت لسانی تے خلیقی اظہار مژرباونے آئست امہ بائگ پے شعرتہ بوزری تو:
 یہ شمع پچھے لاطما رائٹ راتس پچھے پڑ زلانو
 شب دزا او آوصبا گاش گاش نش مند چھانو

شايد پچھے کاشر ہن صوفی شاعر ان مقابله احمد بٹ عوامی مجلسن مژرز یادے
 پہن گبونے پوان۔ یمیک بینیادی وجہ اہند ہن اکثر باتن ہنزر لگھے لے تے لگھ لجھ
 پچھے۔ بدیں شاعر پیش بڑ خصوصیت پھنے یی زسبید مخلفن مژر پچھہ فلسفس زو آنان تے
 عوامی مجلسن مژرشو قہ والین ہند شوق و لسنس آنان۔ زمان و مکا ہن سرحد ڈیتھ
 گڑھ پر تھ قبیلہ کس پرن والیں قاری سندر باپتھ شاعر لگھار آسُن تے سوے
 پھنے تپیش شاعر انہ انفرادیتے عظمت۔ احمد بٹ عوامی قبیلک اکھ ہونز مند
 سخور پیش شاعری ہند لگھ مراز پرن والیں پاس ستر ڈیتھ نوان پچھہ:

مجموعہ تر لال مہر تن یے شوہر ڈنیے چھکھ
 زلف چاڑ گام ناک گرد ڈنیے شوہر ڈنیے چھکھ

چھکھ از لی کز لی شوہر بانی ناز نینی ہل ال مبر جانی

موے مشکپن روے پھس چھوتیے

میون موٽ یے سائلس دزاو

معشو قہ سو رگوم تعشو قہ چانے

یس بیلہ بنہ تے سُتیلہ زانے
 شاعری چھنے گدرن حال تے گدرن چھنے ژھایہ روزان، کس انسائس چھنے
 گدران اماپا زگدرس چھنے ساری تخلیقی زبان دیکھ هبکان۔ باقی انسان مقابله
 چھنے شاعر محسوس خیال لفظ وردان لا رگتھ زو آنان۔ بوزن وول چھنے شاعر
 سندن یعنی سوختن گن دیکھ معنی ژاران تے سُتے حال محسوس کران یس سوختن مژ
 باونے آمت آسہ۔ شاعر وون:

کن دیکھ سوختن معنے گوٹھہ ژاران
 تے پران والکو روس پن تاولیل تے شاعر سکن وون:
 ژ چھکھ شاعر سخور راز پور
 به چھس قاری کران چھس معنے سوختن

[شادر رمضان]

تیلہ کونہ آیوکھ بَتھ بازارس

کاُشِرِ زبائِن هند مذکور و نہ دُن ہُر:

تیلہ کونہ آیوکھ بَتھ بازارس

ییلہ اسرہ تلہ اوں پا زارس

چھ پتھ کال چگشپر ہنزیں سیاسی خود مختاری تے علمی بخداو ری هند صد اے باگشت،
 بَتھ مژراز کال چہ زوال پذیر ماجھ گشپر ہند اشہ وانہ بُو ڈمٹ وبد اکھتہ ٹا کا چھ
 تے خود مختار گشپر ہند تما سونہر ک دوڑک پوت گرزتہ گرزان چھ سیلہ سار کر ہے بر
 صغیر مژ کا شرین ہنز علمی تے ادبی بالادستی اس۔ کاُشِرِی اُس عظیم ثقافتی میر ائکو
 و اُرث درتے اقتصادی اعتبار خوشحال۔ جدید تحقیقی پڑ رچھہ ہادان بادان زِ کاُشِرِین
 هند تہذیبی تواریخ چھہ دُنیا کیں قدیم ترین تہذیبی پڑ اون ستر قدم رلا و تھ
 پکان رو ڈمٹ۔ پنیس عظیم علمی تے ادبی تناظرس دوران گر کشپر تواریخ کس
 پر تھ پڑ اوس پڑھ عظیم عالم، مفکر، دانشور تے شاعر پا دیہند شمار عالمی سو تھریس پڑھ
 عظیم ہائمن، مفکر، دانشور تے شاعر مژ سپدان چھه۔ کاُشِرِ زبائِن هند قدیم
 آگر تے امہ کس نقطہ راشس مژ موجو دمحاو، دلپ تے کھاؤ ڈھیتیز چھے کا شرین
 ہندس گاٹھ جارس تے علمی بصرت ترجمان بَتھ امہ کس قومی عظمتیں گواہ۔ لل دید

هُندواکھتے پچھہ شاید امی پرُرک تخلقی اظہار:

اُسی آسکرتے اُسی آسو

اسی دوراہ کو رس پتھ و تھ

خبر یو ہے آسُن باسُن ماچھہ اسہ شعوری کیو غار شعوری طور پنھے عظمتگ احساس
و ونگا و تھ بعضے بعضے تحدہ هٹھ کا شرہن ہنڑ بختا و اری ہند نغمہ گنگراوناوان۔ یہ ڈکل
پچھہ گپتھ رازَن تے اسرا رک گنجین ہند اکھ پوشید خزانہ۔ خانیارک روپھے بل ()
دپان یو ہے پچھہ حضرت عیسیٰ سُند مقبر () و بیجہ بزار گیک کہہ بل [کا کاپل یتھ
حضرت موسیٰ سندس راؤ دز متنس قبیلس عتو گستام رشتہ پچھہ [مٹن وڈر ہند مارٹنڈ
مندر تے اتھر نکھھ کپری بل گامس منز ہاروت ماروت سند چاہ، شنکر ڈ مکش،
سلیمان ٹینگ (یتھ شنکر آچار یہ تے ونان پچھہ)، ہار پربت، و تھ و تھر، پانڈوان
ہنڑ مون ج کرآ جی ماس، پانڈ ولر، گو پھ کزال تے بر ز ہوم ہوڑ اسرا رک گنجین ہند
طلسمائی بر پچھہ و نستام سنجپد محقن ہندس قلف مُڑ راونس پزاران، تا کہ سانہ
پاسل تو آر گچو خبر کت گپتھ گوشہ پر زہن تے شا عر سندس یتھ اسرا رک تھر بس مانیر
تو ار تھ شناس کا شرہن نش پن مخصوص مفہوم۔

اتھ ظلماتس لعل کیا ہ پچھہ تے

کھنرنے تے سانپ جدو اجداد و تھو و پیغے والین نسلن ہند با پتھ پن بیشتر مولل
ادبی، ثقافتی تے تو آر چنی سرمایہ پنس شپتہ و تھر مژ راڑھر تھتے پھر در پر والٹے
نوو کھ پنس مخصوص لسانی اظہار مژ اسہ تام۔ کاہن تے تپتے کینہ و باقے کتو

مورخوگری پڻواهم تو آرٽنجي پڙاولم بند. آتحه برڪس تلواسهه موجو دو رس مژ محض پڻز
 تلنگري هاوئنه با پچه پانے پئنس شفاقت مير اش ته پئنин لسانى اظهارن پڻھ بے
 معنئه سوال. پئن هون گھے فلسفه پُشر آ و تھراو رأسه شردي کھن تام معنے ته کيپشن
 مشهور عام شعر مصر عن هند متن بدلا و تھه و اتنو شاعر ان هندس تخلقى کردارس ته
 ڏدار - زبان زد او گس يو گس تله وان ڙو گس، شردي با ټس پشروا واسه به گس
 چ گس تيله وان ڙ گس، ئ تھه و چه دی فلسگ معنے یتھه آتحه شردي با ټس ستر
 کانهه تولق چھه. شيخ العالم پئندس وو ڙ پيو ڙ ټس گر که و زون، مصر عرس و وان
 چ ڙ كر دانا ٻتھه وو ڙ پيو ڙ ټس غرق وزنوح، يس تھه شعر تخلقيه هندس مزايس ته
 ٹيلن چکس مخالف چھه، یيمهه تخلقيه هند په مصر عرس چھه. ليل ديد هندس آمهه پنه
 سو درس ناو چھس لمان، مصر عرس جو ڑاوم که پنه سو درس ناو چھس لمان ته بيقيل
 پا ڻھو و اتنو امهه کس تخلقي کردارس ته استعاراتي ورتاوس ڏار - شين ٿئن
 ئوري ڀن هندس لکه ٿي ٿئه و ترس مژ رٽھر تھه ڊيل و آ ڙس لامكان، مصر عرس و وان
 جذباتن هندس بُدیا دس پڻھه "ا ڦي شيخ و وس لامكان [حالانکه شيخ العالم چھنے گني جا ڀه
 پائس شيخ و وان - تو آرٽنج چھه گواه زيم ساري لقب آيء ٿس ڀه فاني عالم ڙاونهه پته
 دهه] - ويچه بزار چه جامع مسجد نکھه سٽھ هتھه ئوري پڙون ليل ديد هند مزار لوگ
 سا شين سياسي بازگر مزايز اد ٻين ته محققون هندس جاندار قاسم س چھپه مگرسه سٽھه
 هتھه ئوري پڙون مزار بلکه آستان عاليه چھه سا نه تواري چي پزرك گواه، ڀه ت ڦتھه
 آزت عقیدت مندا مس عظيم کا شر خو ٿئه عقیدت گل خراج سوزان چھه - دو ردرشن

سری گلر پڑھے دُرگم تام پروڈیوسرن پنہ کم علمی ادراکہ مطابق کتابم گپون والس یا ڈراما گندن والس کردارس کا شرکت پھر باونے باپتھ گلس ڈر کھانل ٹوپی۔ تسلیماں یا گس و نہیے زکشیر مژواں قدیم کالہ پڑھے اوڑھے اوڑھے تام گلس دستار دنگ رواج عام۔ 1947 پتھے اوس سکول شرہن تے ووستان تام گلس دستار دین لازمی تھے عام کا شرکت اسی دستارے دوان۔ ریڈ یوشیپر سرینگر کرگم تام نیوز ڈائریکٹر صائب پنو و پن نیوز رپڈر (خبر پران وول) پنہ کم تحقیقی مطالعہ کن سلیمان ٹینگ بدھ پنکر اچاریہ پڑھ اچاریہ، پڑھنس تھے گس اوس۔ تسلیماں گوونہ اوگن ظوئے زنکر اچاریہ پڑھ حضرت سلیمان علیہ السلام واریاہ کال پتھے آتھ ٹینگس پڑھ بوجھمٹ۔ بلکہ پڑھ تو ارج گواہ ز حضرت سلیمان آو پن تخت پتھے بیوٹھ آتھ ٹینگس پڑھ۔ توے پڑھ آتھ سلیمان ٹینگ ونان۔ پانتھے پھوکھ بدھ پڑھ "پانٹھ چوک" تھے زیو کو ڈنے ٹاس کا نہ کا شرکت۔ کا نہ قوم پھننے مذہب یا عقیدن ہندس بیادس پڑھ بولا ڈیا لوگ قوم گنزر نہ یو ان بلکہ پڑھ پرتھ کا نہ قوم پنہ عظیم تہذیبی، تمدنی، علمی تے ادبی میراث کس بیادس پڑھ زانہ پر کھاونے یو ان۔ امہ اعتبار پڑھ اس کا شرکت والنسے واد و پڑھ عظیم تہذیبی، ثقافتی، علمی تے ادبی میرا اٹکو وائیز در، اما پڑھ زصدی میں ہنزیر غلامی ہندو احسان کو رسائیں سوچس پڑھ احسان برتری بدھ احسان کمتری ہند ہر رغالب تھے پن آسون گو و مشرف تک۔

کشیر روز انسانی تہذیب کہ آدن کالہ پڑھے مختلف قومیں، مذہبیں، عقیدن تے تمدنی قرن پھر ہندوں میں تھے مختلف عقیدن ہندوں عظیم سری تھے

روحانی پنادارن تے مفکر ان ہند عبادت گاہ۔ اے وہیں ریش و آرتی پرواؤ،
 شاید چھنے دنیا کس پیچہ گنہ زمینے ژکس یتھے ہیو لقب دینے آمٹ یس سانین
 انسانی تے روحانی قدر ان ہند ترجمان چھ۔ مختلف تواریخی پڑاون پڑھ رو دیکن
 عقیدن، روحانی فلسفن تے تمدن درمیان باہمی رد قبولک عمل جاری تیکلو
 خدو خال کاشرس لکھ ادب خصوصن کاشرس لکھ شاعری ممزرا ذاتم روزھر تھ چھ، یم
 تو ارتخ کس پڑھ مرحلس پڑھ کانسی تے سنجید طالب علم پسند باتھ تحقیقی و تے
 ہاوک ثابت ہکن سپر تھ، تکیا زیو ہے لکھ ادب چھ اکہ قومک تواریخ مرتب
 کرنک اکھا ہم ء سپلے بنان۔ کاشرس لکھ ادب چھ امس اعتبار سون اکھ تیتھ مول تے
 معنے پورخزانہ یس کشیر ہند تواریخ مرتب کرنک کارگر ء سپلے ثابت سپر تھ
 ہیکیہ۔ مثالہ پڑھ چھ کاشرس و نس ممزیم ز ہر کشیر ہندن دون تواریخ
 دوران تے عقیدن ہندک ہمکال گواہ بنان۔

ووستے کارو اُستے کرسو

ڑھا گس ور سومونتے ہار
 ☆

ووستے کارس سونے ہندک ٹینڈک یے
 از ہے گے ہینڈک یے مسلمان
 کشیر ہندن اہم تو ارتخی دوران ہندن عظیم باشا ہن ہند ناوجھہ از تہ سائنس
 لکھ و ترس ممز روزھر تھ۔ راز پورسین پندرس ناوک پڑھ پور پور (اڑیک سری
 نگر) تے پری ہاس پور تے راز اونتی ورمن پندرس ناوک ستمن مسوب و دنتر پور چھ

سائز تواريختي نيشانه - زين العابدين بد شاه پئندس ناوس پاٹھ زائنه کدل، زائنه
لانک، زائنه گير، زائنه کول، زائنه پورتې زائنه ڈب ميتر چھه از تام سانه تواريختي
پر زوج گواهی دوان - ذرک يوزبهه و پر کد بد شاه موذ شير سانگھن دزاگ، پرتاپ
سانگھن دستارتے لارن صائبن بندوبست ہوئي لگه اظهار چھه سانه تواريختي ورق
پھران - و پر زپٹھر تې مھم کريوٹھ، رازگر تې مار ہوئي محاور، مڏن ہنڑ ماجنه پڙن
تې ترڪمن ہندو گر کتھه کھسن، کوکتھه نے گنج پچھ کيا ہوئي ڈپ، گشپر چھا کئے گر،
ہش کھاوت، آکھاٹ سوا رک پئيه ڏون ڏون يا کر سند نه دزان تيل بھيل سند دزان
آب، ہشمه مثاله چھنے سانين تواريختي سمائي پورن پھيير دوان - پر گلگر چھه
کران گر گلگر ان لار، پاٹھکه نے تې ژوالکھ تهنا، يس لگه تسل لگه سرکاري مهران
صائبن ذمه داری، ژھوپه چھے روپه پئز کر کھه تې سونه پئز، ہوئي لسانی
اظھار چھه سانين تواريختي پورن تې سياسي وأردياتهن ہندو گواه - اسه کور بعض
سياسي مجبوري گنج ضرور زنده آباد، اما پا زاء عذر گنج اس ظالم حکمران ہنڑ حکمراني
و چھ کوران - سانس لگه و ترس مژر چھه شنرياه مغل، کھر خان، زو و سکھ (زو
سکھ) تې ديوالک دزاگ ہوئي لسانی اظهار از ته سانس لفظه و ترس مژر زعيم - ظالم
حکمران ہند کريوٹھ ظلم و پراوهي باوجو دته ترزا ونه کا شردي اندري گنج پنڑ پاٹھ پتھر
تې لاشعور س مژر رؤ دس پدرم سلطان بود آسنج فخر زنډ تې تمیک احساس شوقه
سردي کران تې توے چھه آزته آکھا شر کا شردي پاٹھ کتھه کره وز بعض پنس ہمکلام
کا شرس گن ونان - ژور کتھه کرزياد مگر کا شردي پاٹھ - دپان پايم بلبل پئيله رنگ

دارڙھوگ تھکلے ناونه ڪشپر تو رتے لنجه پڻھ بھتھ اوں کا شرس بلبلس و چھتھ پھوت
غلناوان۔ کا شری بلبلن ووئس ڦڻھ همھے: منے چھه یم رنگ پھوتی ڪنڑا اوی مٿر۔
ڪم حاس کا شری آسہ نه کا شرس ته پاری مس ڻھگ سُش ڈلپل ٻوزڻه۔
پاری مس ڻھگس پڻو و کا شری ڻھگ سُش زهانت ته بهادری و چھتھ اڏوٽي ڪھور موٽو تھ
واپس ڙلن۔ سیاسی ته سماجي ووئل بُجو باوجو دُگر کا شرس پو شعوري طور بحثیت قوم
پڻ پڙز تھ رڙھراو پچ کوشش۔ کا شری قومن ورتاواي تواریخ کمین تلخ ته
کڻدرهن پڻاون پڻھ زعد روز نه با پتھ مختلف طریقہ۔ لانی رکھا زان تھ کو رکھا کا شری
آسہ ۽ نه ہونجھ پُن یہ کزو ڻھ سفر قبول گرتھ طے۔ تقدیرس مطہ کھال تھ پشرون
پُن سورے غم اسن کھنگالن تھے ڪنڑانته، کهنو گومٹ اوں نه یا چھنے۔ آتھ ونوا
زمانچ ستم ظرفی کنے تقدیر ک ڙھل، ته چھه لفظن ہندس پوشید مفهومس مژر
عیاں۔ مگر شاید چھه اوے ڪنڈا شرس لڳ ادب کس خزانس مژر ظرفیتے ظرافت
(خصوصن مزاح) اکھ تیتھ مول ته معنے سو گنجپنه یُس ”آسوئے ته لسو، کتھے گئے“
کس تو اریخی پاٹ منظرس تحت کا شری ٻئز بے بسی ته لاچاری ہند گواه چھه۔
بوزوے ته لوکے ادیس مژر موجود مزاح ٻو ز تھ چھه اکس حاس کا شرس اسنه
بدلے و دن ڀوان۔ حالانکه پڙر چھه یی ز امي مزاح سٽر رؤ دا شرس زندگي ہند سفر
طے کران یُس تپنڈس اندر مس دا ڊس دوا اوں ته چھه۔ دپان اُ کو خوجن وو ان
چھس کلے ہير کتھس حض چھنے، بچن ووئس ٻئس روپس حض خوجے صائب۔ خوجن
ٿءنڊس تل او ڳلچ ته در جواب ووئس، ”پڙا ه دزونج چھا کلے ه پر“، باز ر چھه

دَرَانْ - پُجْ وَقْهُسْ وَاپْسْ پَھِرْ تَھُ "نوجَرْ صَابْ لَكْھَ نَا أَتَھَ پَنْھَ کَلَہْ هِیَرْ زَهْتَھَ رُوْبِیَہْ تَھَ بَنْیَہْ دَمَ قَرَاقْلَیْ وَاپْسْ" - قَرَاقْلَیْ وَاپْسْ دَنْکَ یَہْ اَطْهَارْ پُجْھَهْ أَتَھَ وَقْعَسْ اَكَھَتِیَّتَھَهْ مَعْنَوِیْ آَكَارْ دِوانْ يَتَھَ پَسْ پَرْ دَسَانِھَ سَتَمْ ظَرَفِیْ هِنْدَ اَكَھَ وَبِیَہْ دَادَسْتَانْ پُجْھَهْ - اَمَہْ پَزْرُکْ اَنْتَھَا پُجْھَهْ یَہْ زَسَانِھَ مَزَاجْ نَگَارَنْ پَیَوْ وَلَکَھَنْ، صَرْفَنْ تَھَ غَنِیْ سَبَزَتِتَھَ کَشِیرْ چَارَکْ پَتَھَرْ وَنْ، يَتَھَ عَلَمِیْ تَھَ اَدَبِیْ بَحْتَا وَأَرِیْ کَنْزَ شَارِدَ اَپَیَّھَتَھَ اَرِیَانْ صَغِیرَ وَغَنِیْ آَمُتْ پُجْھَهْ - تَوَےْ پُجْھَهْ سَانِھَ لَکَہْ شَاعِرِیْ مَنْزَتِتَھَ لَسَانِھَ اَطْهَارَنْ مَنْزَتِپَرْسْ مَقَابِلَهْ تَقْدِیرْ چَہْ زَورَ اَوْرِیْ هِنْدَ تَصُورَ غَالِبَهْ

پَنْھَمْ تَقْدِیرْ زَورَ اَوْرَوْیَسْ کَیْ

تَقْدِیرْ سَکِیَا هَ کِرْ تَدْ پَرْ

خَبَرَ پَھَ مَاچَھَهْ وَوَپَرْ حَكْمَرَانْ هِنْزَارَ کَھَشَعُورِیْ کَوْشِشَ رَوْزَمَہْ زِ کَأَشَرَنْ آَوْبِهَنَا وَنِہْ زِ پَیَہْ سَوْرَےْ پُجْھَهْ تَهْنِدِسْ تَقْدِیرْ سَلِیْھَتَھَتَھَهْ اَتَھَ هِیَکَیَہْ نَہْ تَدْپِیرْ کَنْدَزْ کِرْ تَھَ - تَتَھَ کَنْزَ تَھَهْ کَنْزَ کَأَشَرَنْ يَتَھَ کَتَھَهْ پَلْٹَھَ پَلْٹَھَهْ پَھَھَتَھَهْ زِ کَشِیرْ هِنْدَ فَاصَلَهْ پُجْھَهْ بَاطِنِیْ طَوَرَ کَرْ نَہْ آَمُتْ تَھَ اَتَھَ کِیَا کِرَنْ ظَاهِرِیْ تَدْپِیرْ - کَأَشَرِیْ رَوْ دَلْ مَغَلْ دَوَرْ پَلْٹَھَهْ اَزَتَامْ اَتَھَرْ عَقِدَسْ تَھَتَپَنْهَ غَوْلَامِیْ هِنْدَ بَارِاسِہْ وَنِہْ ہُونِجَ قَبُولْ اَتَھَ زَندَگَیْ رُوْانْ - نَتَھَ پُجْھَنَا تَوازِنِیْ پَذَرِیْ زِ کَأَشَرِبَوْ ہَارِنَوْ مَغَلْ فَوَجْ تَامَتِتَهْ لَتَادَتِتَهْ شَہَابَ الدِّینِ ہَوَرْ فَاتَحَ سُلَطَانَ پَچَھِ سَلَازَ تَوازِنِیْ ہِپَرْ وَ لَسْ لَبُنْ یَالَّا سَزِینْ، (لَہَا سَا) ہِیَوْ مَشَہُوْرَ مَحَاوِرْ پُجْھَهْ اَتَھَ پَزَرَسْ گَواہْ زِ کَأَشَرِبَوْ کَوْرَلَہَا سَا (تَبَتْ) ہِیَوْ کَدُّ رَعْلَاقَتِتَامْ فَتَحْ - يَتَھَ پَزَرَسْ کُسْ اَدَبِیْ مَحْقُوقَ کِرَا نَکَارْ زِ کَنْدَزِبَلْ نَیَوْ وَأَسِیْ نَیَشْ وَنْ [سَلَازَ اَكَھَ قَدِيمَ شَعَرَ صَنْفَ] تَھَ وَنَہَسْ وَجَنْ -

[هندوستان زبان مژر چھے، آوازِ چ، آوازِ بنا، تے گند زبان مژر بنیو و کاشر و ژن، و چن]۔ پیتھکو سر زمپنس پڑھ اسکے هندستان کو مختلف علاقو پڑھ طالب علم پرسن بیان تے ئوری وادن پیتی رو زیتھ علمی سند حاصل کرائی۔ سنسکرت زبان ہندس کلہم علمی تے ادبی سرمایس چھے نصف کھوئے ژو رکا شرہن عالمن ہند دیت۔ ژو ریم عالمی بودھ کانفرنس آیہ پیتھکو زمپنہ ژکس پڑھ منعقد کرنے تے پیتھکو ووت بدھ مت هندستان کین باقے کینہون خطن تام۔ شومت کس بنیادی فلسفس مژر چھے کا شرہن ہند کافی دیت یتھ تر کا فلسفہ تے ونان چھے۔ غنی کا شمری ہندس شعرس مژر کرالہ پن، زانہ پاپتھ پیو و اپر ان پڑھ عالمن کشپر واٹن۔ حضرت شیخ یعقوب صرفی یس آو هندستان کین بدھن اسلامی عالمن ہند دکر ایشان، لقب دنے۔ چرغ ناؤک عظیم حکیم اوس کا شر۔ لوی ناوج کا شرگ کترنہ آسہ ایران تے توران تام مشہور۔ بقول محمد یوسف ٹینگ خبر تمنے و پھٹھنے ماوون حافظ شیرازی یں:

سیاہ چشم انکشیری و ترکان سرقندی

ریش فلسکو علم بردار کشپ ریوش، رمہ ریوش تے نند ریوش چھے تیکی میرہ ہندی عظیم فرزند۔ لل دید تے چھے خوتون چھے مشرقی زبان ہنڑ لامثال نسوانی آواز۔ سانہ لکھ ادک کشادہ ہلم ڈیش تھ پیو و یورپی محققن تے امہ کہ باڈودار آسنگ یقرار کرؤن۔ سائز لکھ باتھ چھے سانہ تو ایخی، تمنی تے سماجی زندگی ہند کر آئے ہاوائی۔ بوزوے تے یو ہے چھے سہ مولل میراث یس سانہ اجتماعی لاشعور ک ترجمان چھے۔ لکھ ادب پران والین پیتھ پورس گن پُن ظون پھر ن ز۔

پشته پشته بزاریو کھوت کھو وان
 تو پر کنیاہ دو لخہ بئرے پئن
 سہ کمن تڑ دو لخہ کو ترن
 کو تر پٹھی مارکن
 زؤں پچھے گند ان تارکن

هیو شرک با تھ پھ سانہ سماجی تدبی زندگی هند اکٹھیتھ ڈرامائس سانس شعور س
تے لاشعور س مژہ سنتھ سانہن خوبصورتھ جذباتن تے شوخ احسان هند محسوں کو رمت
اٹھارتھ پھ تقوی اقدارن هند ترجمان تھ۔ سائز درجن واپشکر با تھ پھ سون
تدبی تصویرتھ و نلاداں تے سانہن رسمن رواجن هند حال تھ باوان۔

دائر پیغمبَر کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو	اچھا اچھا کو ترو
بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے روپیہ لچھا	عتر دمے روپیہ لچھا	مائل دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے بائے سوچھا	عتر دمے بائے سوچھا	ماجر دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے پیر رچھا	دائر پیغمبَر کو ترو	بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا
بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے روپیہ لچھا	عتر دمے روپیہ لچھا	مائل دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے بائے سوچھا	عتر دمے بائے سوچھا	ماجر دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے پیر رچھا	دائر پیغمبَر کو ترو	بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا
عتر دمے روپیہ لچھا	عتر دمے روپیہ لچھا	عتر دمے روپیہ لچھا	مائل دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے بائے سوچھا	عتر دمے بائے سوچھا	ماجر دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے پیر رچھا	دائر پیغمبَر کو ترو	بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا
دائر پیغمبَر کو ترو	بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا	بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا	مائل دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے بائے سوچھا	عتر دمے بائے سوچھا	ماجر دوپنِم بہسہ تے پچھا	عتر دمے پیر رچھا	دائر پیغمبَر کو ترو	بائے دوپنِم بہسہ تے پچھا

وچھتو سانہ تو ارٹنک اکھاں ورق کتھے گز چھے یتھ شری بائس مزدپ مان سپدان۔ سلطان سندر سیندیں دور مزد چھے حضرت میر محمد ہمدانی کاشڑن لونک

ہند آنھواسے خانقاہ معلیٰ تعمیر کران (یُس آز تام کا شرہن ہند عقیدتک مرکز پھم)
تے عام لوکھ کمہ انداز پھم امہ چہ تعمیر کاری مژشر پک سپدان۔

لا اللہ الا اللہ اُسک بناو و خانقاہ
شہر و سو پانے آب سارو بانے
کام کرنس مر جبا اُسک بناو و خانقاہ
لکر آنو شانن گر نہ دمو چھان
یار چھا یا سرو چھا اُسک بناو و خانقاہ
سون و نہ ون چھ لوكشن تو ارخی واقعن، تمدنی قدرن تے سمائی رو اجن
رؤڑھر تھ سانہ تحقیقی شعور کر رؤڑھر تراوان۔

عربہ کہ آجہ ستّر گردان چھلہ یے
وردان ولہ یے زر بافah
☆

سو نہ سند زانپانہ اونہے کوری
ایران تام مشھوری چان
☆

راز رئڑھر تے ہے چھے ائڑھر یے گردن
وردان شوبی راز وانگ
☆

کپنہ تراو لدرس کرتے مائے

چپنے پڑھے وائی چپنے پیاۓ
☆

قد ہاۓ وائی سونے کنے وائی
لائی ثریہ گو لوگ وردن
☆

ئیمن بایہ چھے ژندن کھرا کھوران
لندن تانز چھس قبیلہ داری ہے
☆

لل دید دود دیت ننڈ اولادس
عذر دوپ وعدس تر آز دراو
☆

یوسف کمر نیو جہ خوتونی
وول موج زوئی بیاۓ اخراو
☆

تنتہ دزاوسلہ تے یوت ووت زوئے
یوسف جہ خوتونے او
☆

آنے خانس مژ طوطہ سیز ہاری
زانے ڈب بختواری سائز
سامن گلہ باشن ہنز سدر کھون پھنے سامن کتنہ سیکھ صحراؤں ساراب کران تے
گچن گاشرواں۔

موت ہے پوشن گیوم یور کونے آم
 یور توشن گیوم یور کونے آم
 ٹنگہ پوشن گیوم یور کونے آم
 ☆

منے زرر یاون ببرے ژام
 کونے ویسرو دلبر خبرے آم
 زالس لوگھ جاناوار
 لنجہ پڑھ کوں کو رہس گفتار
 گس ونہ مندِ عین کو رہس شام
 ☆

کم گندر پنجاب اندر گشپر ترن نا
 کم گندر سوندر کشپر ترن نا
 کا شرہن لکھ بائتن ہند پی پروازتے بر جستے لسانی اظہار چھہ بیکن بائتن ہند بن
 سنجپد تخلیق کارن ہند نیب دیخ کا شرہن ہندس شاعر انہ مرازس تے لسانی بوز شوز س
 بوش کحالان۔ بلکہ چھہ اکس حاس پرن واکر ہندس ذہنس مژر چہ سوال
 وو تلاوان ز امہ قبیله کبین اعلیٰ تخلیق پارن ہند تخلیق کارکنیا ز چھہ ز مانہ کس گرد
 غبار س تے وقتے کس ملبس تل تتخہ کن ہینہ آم تو ز تحریر کبین نے تے یاد و تر کبین تھہ
 خانن مژر چھنے پیہندک نشانے میلان۔ آتنن چھہ یہ پورتتہ ذہنس و بڈ در تلان ز
 پڑھ ہش اعلیٰ معیار چ واریاہ لکھ شاعری آسہ گال کھائس یارا وس تل گاہ،

تیکلوکم کاسې نمۇشە سانە لگە و تې كە ذرىيە اسە تام داڭى - سانە لگە شاعرى مىز چىن
 كىشىھە تىۋەھە ئىطمە تې يىم سون عقىدىتى كىيى سماجى تصویر و دىلاوەن باوجۇ دشاۇرى
 ہېندىر اعلى تىجىز بې چىھە - پىشەن ئىلەن ھېندىن مضمۇن تې تىمە مضمۇنگىن ئۇ بصۇرت
 لسانى اظهار، سېكىلى گىرتكەن ئاتىھەن مىز و تىلىن دول ڈرامائىي صورت حال چىھە
 أچقۇكھور بىداوان زېبەند تىخلىق كارچىھە كە مستىد شېر بىداۋەند جىسىپ بىدار شاعر يىس
 كاشىرىن ھېندى دىبى عىظمىتىڭ گواه بىنان چىھە -

بىيە من گۇڈ بۇر باغ وسې وو نىيە
 وۇزھىس تە وۇزھىس يار بىل گۈن يە
 تىتە ھە سەمكەھم بب پۇن يە
 نۇان تې نى نىس گەر پۇن يە
 ھېير ھېير كۆرمىم پوشە و تەھرىن يە
 كھارس تې كھامىنسىڭ گۈھ پۇن يە
 ھەنگە گۈھە كۆرمىم پېنگە و وەھرىن يە
 دۇچىخىز كىن تەھۋۇنم طوطە بول وو نىيە
 كھۇردى كىن تەھۋۇنم شمع دازۇن يە
 برو ئەنە كىن تەھۋۇنم قرآن پۇن يە
 لوٽ لوٽ ھېئەتىمسى سېر باون يە
 وىئەتھە وىئەتھە ھېئەتىمسى اوش تراون يە

دو پنجم کوئری گوئھہ ژالن یے

شاًعری پندری ساری حساس قاری چھر لئے واکھن تے شیخ چھر کین ہند اعلیٰ تخلیقی معیار
پر کھاؤتھ یک زبان تے اعتماد سان وناں زل دبد تے شیخ العالمیں برو فہرہ چھنے
کا شرس مژرا کھا علی تے مستند شعر روایت اسے۔ تیلہ ماچھہ یتھنے ہیو پڑ رسانین لکھے
بائتن ہندس فکری تے اعلیٰ تخلیقی پوت منظر مژر تھے پوشید پیس کتہ تام کا شریں
ہندس قدیم تو ایجی تے تہذیبی بحر سان ادبی عظیم تھے اکھٹا کا پر پزر گا شرآ و تھ
ہیکیہ۔ گشیر مژراوس اوڑا اوڑتام شعر پنگ تے شعر بوزنگ کافی رواج بلکہ اسکی نشر
تے شعر مژرے لیکھان۔ کلہن سپر راج تر فنی تے کا شر لکھہ دلپیلہ (حاتم کتھہ) چھنے
امیک نون ڈبوت۔ کا شری اسکی گونما تھس روحاںی بصیرت تھاون والس وناں
یں کلامس مژر عارِ فانہ معاملن زبو دوان اوں۔ بوزن والکی اسکی تپنڈس اتح
کلامس رچھر کران تے پن تن تے من رنزاونہ با پنچھ اسکی یہ کلامہ پرانا تے
گپاں۔ توے تے دوت ساہن صوفی شاعر ان ہند کلامہ اسہہ تام سپنہ بسپنہ تے یمن
ساری نے صوفی شاعر ان چھہ سانپو بُرگو امی عقیدت پُرتو آستان بناؤی متر یکن
اسکی تقدیس رچھان چھر۔ اتح پتھ کنہ تے ماچھہ قدیم کالہ پٹھھہ اوڑ کس کا لس
تام ساہہ اسرار کی عرفانگ تے علمی ادبی منظر نامک سہ عظیم احساس کا فرمائیمیک
اسہہ و نہ تھے بوش چھہ۔ اسکی ماچھنے تھے پر رس تام واتا نے یاواتنگ جستجو ہے کران
یں پڑ رسانس عظمت کس احساس س بوش کھا لتھ جوش ولسا و تے یہیہ مقالہ
کس عنوان مصر عس گواہ بنا و تھ ما کحالہ نہیں تے نارہن مذکور و نہ دن ہر۔

تیلہ کو نہ آیو کھیتھ بازارس
 ییلہ اسر تلہ اوں پا زارس
 لکھہ شاعری ہندن میحسن اعلیٰ خلقی اظہارن وون دیھ گس سو خن فہم
 ہیکھہ لشپرتہ کا شرہن ستر وابستہ آتھ پر رس انکار گر تھ

قہوچھہ الہ پیجھہ کر تر نالس
 رئُ تو کھ رو پھ چنڈ پیالس کب تھ
 ☆

ژندن گل ڈر تون لب ڈرک یاوس
 ژے ٹے ہواوس میل کتھ گو
 ☆

و گنو اندک اندک ڈرک گندک باغس
 ہیمال وا جکھ ناگس پڑھ
 ☆

عرشہ و تھ ملہ پھیور ڈونہ پیو و قممس
 قاضی صانس ہمس کب تھ
 ☆

نپس درمنس امریتہ درشن
 من ہے بالہ کرشن پتھ آو
 ☆

کاجک رو پیو و ڈبہ ڈالنس

ماہ تابانس بخت پاگام

یمن لُکھ باتن ہندر گوڈ شعرتے پر رتو، پہند نوبصورتِ اسائی اظہار تھے تخلقی
ماری منزیر پر ان والکو سندس احساسِ جماس و لنسس آنان چھ۔ یمن شعر ان ہندر
اسائی اظہار کتے عروضی نظامک استفادہ کرتے چھ سانو واریا ہو صوفی کیوں ولہ
شاعر و پنڈلولہ بات تھ تخلقی اگری متر۔

زؤں کھٹے یو پیٹتے نے ببرے
وسہ زؤنی بے کستن خبرے
☆

چ گولاب کوت خراب
چ شراب چاؤ نے
☆

موختہ ہارس پوئنہ جروے
زوئنہ کروے روویے
☆

منے زوڑر یاون ببرے ڈام
کونے دیسر دلبر خبرے آم
☆

ٹھس گوم ہانکلہ چانہ کلہ بزمبرو
ڈس گوم ڈزملہ چانہ کلہ بزمبرو

پیغمبر چھہ سہ توجہ طلب پر بھرُن ضروری باسان یں کلہم کا شرکتہ شاعری
 ہندس سنجید مطالعس دوران بر و فہم گن پوان چھر۔ سہ گو یہ ز کا شرین لگہ
 با تن پہنچ مرکزی کردار چھنے کا شر زنان یوس پن د و ند باوان باوان پنہ
 زماں ک تے زندگی ہند حال شعرن مژہ باوان روز۔ اکہ پاسہ اوس تیس پنہ
 خود ختاری پہنچ بختا و آری پیٹھ نازتہ بکیر پاسہ غولامانہ زندگی پہنچ لاچاری ہند
 افسوس۔ یہم دو شوے پاس چھہ سانہ لکھ شاعری مژہ بعضے سید سیف دتے بعضے
 درگہ پاٹھر با و تھ پراؤ و تھ کشپر تے کا شرین ہند کلہم تصویر دید مان اناں۔ لل
 دید تے حب خوتون ہند کر و ٹھ دار یوگس کا شرس آسہ نہ ویڈ۔ اما پوزامہ
 کھوتے کڈ رچھ کا شر زنانہ ہند سہ بد نصیب دور یس تیسی سی تے سمائی
 زندگی گزارس دوران و بڑاون تے پستراون پیڈ۔ اکہ پاسہ ذائقی زندگی ہند
 گوب بارتے بکیر پاسہ ظالم حکمران ہند ظلم رو دیس سنت پندر پاٹھر و انج
 کوران۔ تیس پیچہ بقول محمد گامی روپ بدیں ہائے تے بقول حب خوتون
 ”قرمزی پس اتھر“۔ پیچہ حب خوتون مغل بادشاہ اکبر سون و نتھ پنہس
 محبوب یوسف شاہ ہس و ن دخنا دلایاں چھنے۔

ٿر کمیو سونہ میانہ بر کم دیکھ نیو، نگھو
 ٿئے کھو ز گی میا ن دے
 ٿتھے چھنے عام کا شر زنان اتحہ بد نصیب تو انجی و قعس پیٹھ و بد اکھ دیکھ
 ٿالہ ٿالہ اوش تر او ان۔

لالہ گوم سائس یور ما آئے
 مائس گومت موت

پیالے ہے بر کمس عشقز جائے
نائے سوزس تو ری
☆

یوسف شاہ نیو کمہ سونہ سالس
لاں پزاران حب خوتون
☆

ورزن واون گل پھری باعس
کاؤن ما اُن تورچ شچھ

کا شرہن اُسر حکمران بیگار نوان تے ئری وادان اُسر نے تپندی گر کر تمہ سند بتح
و چھان۔ کیلہ اُسر ئری وادا پتھے والپس یوان تے کیلہ اُسر نے پھیر تھ پوانے۔
یو ہے حال اوس تمن قد ہند، یم جبک، ایا بونج، ہوہن کڈ رہن جیل
خائن سونہ یوان اُسر۔ یعنی دون جیل خائن ہندس تنظرس مژ پچھہ ”جبک برتھ“ یا
”بونج سوز تھ“ ہوئی محاور وجوہ دس آمتر یم از تام شرہن کھوڑنا وہ باپتھ و رتاونہ
یوان چھہ۔ سانین لگہ شعرن مژ پچھے سو دگ عیال یوسہ سانہ ماجہ پینہ پن بوے،

اے جبک چھہ حضرت بل درگاہ ہس نکھہ اکھا گام بیتھ کتھ تام دوس مژ کڈ رجیل اوسمت چھہ
”جبک چھہ مؤلہ کنی پہلوی لفظتے معنی چھس جیل خانہ تے آتھ گامس مژ (فورشور روڈس
حضرت بل پٹھہ پنہ ویکھوو ر طرفہ) چھہ از تام امہ جیل خاءکڑ آثار موجود۔ بونج چھہ
لداخ مژا کھجے۔ آتھ جایہ تے چھہ تھے ہیو بیا کھڈ رجیل خانہ اوسمت۔
پن مول یا پن ہمسفر جد اگڑھنے پتھے پتھرا وان آسے۔ یم ظاہم حکمرانو بیگار یا جیل

خانن سؤزی مئر آسان اُسک - کائنسه پینه اوں بوے راوان تے سوآس عضد دوہ تپشز
جُدأی محسوس کران - کائنسه کوراوس مول راوان تے سوآس لس واؤگرس مژناد
لایان - یہے دگ چھنے سامن واریا ہن لکھ بائشن ہند مرکزی مضمون -

بائے واجتنب بائے پو ان خبرے
یس غے آسان سوچھنے نیران نظرے
☆

واؤگر چھس مالس پزاران
نا دس واتنم بیالس پٹھ

یو ہے چھہ سہ کرب یس کائشیر زناہ صدی وادان پتھر پیو وته پتھر ان ووت - ووڈی
پیلے تیپن ہمسفر خاندار یاد پو ان چھہ، تسدن راول تیول چھہ تھبین خوبصورت
اطھار ان زو آنان - تیس چھہ بعضے ہانکلہ چھس گڑھنے سُت تسدینگ احساس گنان تے
بعضے چھے تقدیر س مٹھ کھلتھ دلگ بور لوز راوان - امہ قبیلکو لکھ شعر ہمکن
اڑی کس تو ارنخ دا اس کشیر ہند تو ارنخ مرتب کرس مژن مدگار ثابت سپد تھ -
موم ووپر ان اتحہ چھکھ دوہ وردن لاگتھ چھس مستور
بُؤڈم لوگمٹ چھکھ در دام کونے ویس دلبر خبرے آم
☆

چھس گوم ہانکلہ چانہ کلہ بُڈ مبرو
ثس گوم ڈزملہ چانہ کلہ بُڈ مبرو
☆

دل گوم با شیر اتحاد گس کیا کر

از لغہ بانگلہ چاہرہ کلہ بُو مبرو
☆

ہا بایہ میانے آریک وانہ مایکھتا مو
کاندڑ دائے پھم ژوچہ خائے اتحادی ہے مو
تھے ہتھن و آریو نیرے مایکھتا مو
☆

ڈولک آنکن در پھم پزارئے مہراز س پھنہ کانہہ وئے دائے
وئے گاران پھس اوش ہارئے کتہ رو دکھ ہا بایہ جانئے
میانس لو کچارس تام آسہ کاشر ماجہ پتنن شرہن زبان ڈر راویہ مو کھہ (کجر
ٹل راویہ مو کھہ) کاشری شری باتھ دوس ستر آپا توچہ یاد کرنا وان تا کہ کیٹھہ
آواز بار بار زیو پٹھ کھالنے ستر ڈر تمن زبان۔ امہ اعتبار اس تیله کاشر مونج
پتنس زا شرس دودس ستر زبان تے ادب شعوری طور گلہ چاوان۔ اتحہ بر عکس
چھہ ازکل کاشر ماجہ پتنن شرہن انگریزی Rym یاد کرنا و تھ پنہ شعور کتے گاٹھہ
جا رک مول را راوان۔ اتحہ و نوا کاشرہن پنڈ اجتماعی لا شعور ک عرجن کنہ
زوال، یں بھر حال سانہ عظمنگ تے پر زنگ سوال ڈنچہ سانہن ینہ والہ زمانہ
کہن حساس کاشرہن نش جواب طبی ہند آرزوے کران روز۔ خبر تھہ وزما آسہ
سانہن شرہن سوے باش گمہ یوسہ تمس پہلیس گیا پیہ یں یا کز پم یا کز پم
پران اوں۔ حضرت موسیٰ کلیم اللہ ہن وونس ٹر چھکھ غلط پران۔ ٹر پر یا کریم یا

کریم۔ یہی حضرت موسیٰ خداوند کریم سُند جواب بُوزِ تھ پہلیس نش واپس
دوت تے دوپس ٿپرتی چ پران اوسکھ۔ آماپور پہلیس اوں تے سورے مشتھ
گومٹ په سہ پران اوں۔ (خوداے رچھن سہ دوہ مہ وائتن)۔ ڇشتہ ڇشتہ
براریو، یاً اوگس بُوگس، ہوئ شری باتھ چھه داریا ہن مشرقی زبان ہند ہن شری
بائتن مقابله زیاد معنے پورتے لگهار، یہم یتھ پورس گواہ چھه زیون پتھ کال اوں
از کالس مقابله تابناک تے سون لسانی تے تخلیقی شعور اوں عروجس پڑھ۔ آمہ قبیلکو
لگہ باتھ چھه سانہ لسانی، ادبی تہ تمدنی زندگی ہندی آئے۔
پاپرک چھیو کنہ تے کترے پاپرک ولوتا پلو و
☆

گاؤ مون پکھنا یو یے
من او ن کھنڈ گاسہ بوریے
ٿڻ دُم دود ٿڻ ووریے
ٻه آنے کھنڈ گاسہ بوریے
☆

رینزس گندم رینزس گندم
پن او تم بازرے
شپھ دارے پانے لویم
رُم گچھ شپس ہے ہے
بب ہے دپکم چ کیا کو رتھ

بے ژھوپے ژھوپے پھرس چاے
کا شرس لگے نشرس مژر چھے کیئه تھے دلپاہ ازتاں محفوظ یم بظاہر شرمن
دل رنزاونے باپھ بوزناونے یوان آسے، اما پا زینے دلپاں مژر چھے ”الگر تے الگر“
پھر لگے کتھ سانہ تھدی بی تواریخک اکھ تیجھ داستان یں بوزوے تے کھم انسانی
تھدی بک اکھ تواریخی دستاویز ثابت سپڑتھ ہیکیہ۔ حالانکہ عام پاٹھر ہے و پھو
”الگر تے الگر“ پھر مذکور دلپاں چھے اکھ عام شری کتھ، اما پا زاتھ شری کتھ ہند
تلخیق کار پھر دراصل انسانی تھدی بک کہ تواریخک سنجید مورخ اوسمت یں
انسانی تھدی بک انسانی سماج کیں مختلف پڑاون اکھ اکس عتر جو رتھ پینے
والیں زمانن پنڈ باپھ دراصل تھدی بک تواریخ رہر تھ تھاوان پھر۔ امہ شری
کتھ ہند خالق گوئھ نفیائی ماہر تے آس یں پہ پڑ رزا تھ اوس زبانی پھر
تحریری صورت پھنے موجودتے او کن پھر انسانی تھدی بک تواریخ شری کتھ ہند
و سپلے رہر تھ تھاوان یں نسل درسل سینے بسینے پکان روز۔
دلپاں تے بُزِ و مون خصر پاٹھر:

”دیان یہ اوس اکھ الگر تے الگر۔ یم دوشوے باڑ
اسک مخت مشقت کر تھ زندگی گزاران۔ اکہ دوہ گو و الگر
ہمساین مکاںس ڑھیے دنہ تے الگر دوپن یہ یئے کا جس تام
واپس۔ ڈتھاواکی زٹھوں مونہ کر تھ تے آتی کھمیہ ہے بتے۔
الگر بنو ٹھوں تے سوچن نون و پھس۔ امیں لوگ ٹھوں

مِزْ تِه رَّثْهِ رَّثْهِ كَهْيُون سُورُ مَهْوَل - اُورِيَنِيَه كَاهِس
پَهْنِه گَلْر آوتِه دُوپُن گَلْر شِير سَايَتِه - مَغْرِلْر دُوْسِه كَهْوَزَان
كَهْوَزَان سِيُون پُجْهَنِه كَهْنَر - دُوپُنْس ٹَهْوَلِس كَيَاه كَوْرَتَه - گَلْر
دُوپُنْس سُه كَهْيُون مَنِه - گَلْر كَهْوَت شَرَارَتَه تِه كَلْدَن
وَكَهْلَمْه مِنْزَأ نَحْلَه تِه لَامِن گَلْر - گَلْر شِهْيُون كَن تِه آس رَاتِه
خُون - گَلْر گَيَه بَهْشَس نَش تِه دُوپُنْس بَهْشَس بَاهِيَه بَهْشَه - مَنِه
واط تِه كَن - گَلْر كَهْهِه سُونِه سُندَه مَالِيُون يَه - بَهْشَان دُوپُنْس
گَلْر بَيْنِي بَهْ وَاطِه بَهْ تَرَتَه كَن ضَرُور مَغْرِلْر مَنْهَه بَن
موكَلِيَه مُهْت - ڙِگَهْهُتِه نَش سُودِيَه پَن - سُه آن بَلَرَك تِه بَهْ
واطَه آتَي كَن - گَلْر گَيَه تِه نَش تِه دُوپُنْس تِه بَيْنِر تِه مَنِه
دِتِه بَن - بَهْ غَهْهَا بَهْشَس تِه سُه وَاطِه هَمْمَك كَن - بَهْ كَهْهِه سُونِه
سُندَه مَالِيُون يَه - تَيَهِه دُوپُنْس بَهْ دِه بَهْ گَلْر بَيْنِي بَن مَغْرِلْر مَنْهَه
ڏِيلَه ڻَگ موكَلِيَه مُهْت - ڙِگَهْهُ دُوْسِه نَش - تَيَهِه آن ڏِيلَه ڻَگ
تِه آتَي دَمَه بَهْ بَن - گَلْر گَن دُوْسِه نَش تِه دُوپُنْس دُوْزِه
بَاهِيَه دُونِيَا مَنِه دِتِه ڏِيلَه ڻَگ - دُوْزِه دُوپُنْس گَلْر بَيْنِه بَهْ دِه هَاءَه
ڏِيلَه ڻَگ مَغْرِلْر مَنْهَه پَهْمَه بَهْ موكَلِيَه مُهْت - ڙِگَهْهُ كَاُڈِس نَش -
تَيَهِه آن پَهْمَه تِه بَهْ دَمَه ڏِيلَه ڻَگ - گَلْر گَن كَاُڈِس نَش تِه دُو-
پُنْس كَاُڈِر بَاهِيَه كَاُڈِيَا مَنِه دِتِه پَهْمَه - كَاُڈِر دُوپُنْس گَلْر بَيْنِه

بې دِمھاَے پَھمب مگر منے چھئے کپس موکپېش۔ ڦُگُوش ڈارس
 نِش (زمینے ڙُگل یتھ کپس بوان اُس) تیه آن کپس تے ٻه
 دے پَھمب ڈارن وُنس گلر پینے بې دِمھاَے ڙنے کپس مگر
 منے چھئه گوہ موکلیو مُمت۔ ڦُگُوش داند نِش تیه آن گوہ، سُه
 تراومت۔ منے کھسے کپس تے اتی بِنِتے کپس۔ گلر گے داند
 نِش تے دوپس داعِد بایه داندا، منے دِتے گوہ۔ داند دو پس
 گلر پینی بې دِمھاَے ڙنے گوہ مگر منے چھئه گا سے موکلیو مُمت تے
 گوہ کتھ نیر۔ ڦُگُوش بِر نِش۔ تیه آن گاسه، بچھمپه تے اتی
 تز او گوہ۔ ڦُنِتے گوہ تے تراومت ڈارس۔ گلر گے بِر نِش تے د
 دوپس بِر پِنگ بِری منے دِتے گاسه، بې دِمھا داند تے داندی ہیم
 گوہ۔ بِر وُنس گلر پینی بې ہے دِمھاَے ڙنے گاسه مگر منے
 چھنپه دزوت، ڦُگُوش کھارس۔ تیه آن دزوت تے اتی لون
 گاسه تے بِنِتے داند س۔ گلر گے کھارس تے دوپس کھار بایه کھارا
 منے دِتے دزوت۔ کھارن وُنس گلر پینگ گلری بایه دِمھاَے ڙنے
 دزوت مگر منے چھنپه ٿیه۔ ڦُگُوش یار نِش۔ تیه آن ٿیه تے ٻه
 دے دزوت گر تھ۔ گلر کٹھ جنگل یار نِش تے مخنس ٿیه۔ یار د
 دوپس گلر پینی، بې دے ڙنے ٿیه مگر تمہ باپ تھ گوھی ڙنے باغه
 آسُن۔ ڦُگُوش کزا اس۔ سُه دیلی باشپتے بانس مژر بِنِتے ٿیه۔

گلر گئے کر اس تے دوپس کرال بایہ کرالا، مئے دیتے باشہ۔
کرالن دوپس گلر بینی۔ سہ دمہاے ژنے باخے مگرنے پھنہ
میڑے۔ ڙگوڑھ بالس تے تمس منگ میڑ۔ میڑ آن تھے به دے
باخہ پیچھے۔ گلر گئے بالس تے دوپس بال بایہ بالا، مئے دیتے میڑ،
میڑ دمہ کر اس، کرال دیم باخہ، سہ دمہ یار، یار دیم ٹری،
ٹری دمہ کھارس، کھار دیم دزوت، دزوت دمہ ییر، ییر دیم
گاسہ، گاسہ دمہ دانس، داند دیم گوہ، گوہ دمہ ڈارس، ڈار
دیم کپس، کپس دمہ کاڈس۔ کوڈ دیم پھمب۔ پھمب دمہ
دونس، دوں دیم ڈیونگ، ڈیونگ دمہ ٹیہ، تے دیم پن،
پن دمہ سہر س تے سہر و اٹم کن۔ گلر گوڑھ سونے سند مالین
یے۔ بالن دوپس گلر بینی اونے میڑ پھنہ خوش گوڑھی تے چڑھ۔ گلر
ھیوت بالس کھسون تے بال آؤ وستھ۔ گلر گئے بالس تھ تھ

موسیٰ۔

منکور شری ڈلپل چھے انسانی تہذیبک اکھ عالمتی اظہار یں نسل در
نسل ئڑھراونہ بآپتھ شعوری طور گرنے آپڑھ چھے۔ پڑھ ہشہ لکھ کتھ چھے کا شرہن
ہشہ علمی تھ تو ایجھی شعورک باور کرنا و تھا کہ عظیم قومک داستان باوان۔ سائین
آن پر ماجن پینبن چھه افلاطون تے لقمان سند ناوزیون پڑھ۔ توے چھه تم مثال
دیتھ ونان۔ ووڈ گس افلاطون چھه سہ۔ یا علی جان اوں پُزک پاٹھر لقمان۔

افلاطون پُچھہ اکھ عظیم یونانی فلسفی تیمور The Republic لیکھتھ پنھ عظیم
آسنگ ثبوت دیت۔ لقمان اوں یونا نگ اکھ مشہور حکیم۔ تیلہ پُچھنا تمدن محققن
ہند و نن پوزیم کشپر تے یؤ ناس درمیان قدیم تعلقاتن ہند ذکر کران پچھہ۔ پی
پُچھنے کا نہہ بے معنے اتفاق بلکہ پچھہ سو فاکلیز سند ”ایڈپس“، ناو ڈراما ہک مرکزی
ضمون (دلیل) سائنس لکھے ادب مژو گوئے موجود۔ یہیک اکھ مکالمہ پچھہ
”بایہ و نیا، با پھرونیا، وور تھر کریو ہوتے ہو“، گو ویڑھے لکھے دلپیٹ تے لکھے محاور پچھہ
اتھ پزرس گواہ بنان ز کشپر تے یؤ ناس درمیان پچھہ قدیم باہمی رشتہ اوس مت۔
کاشر لکھے دلپیٹ مژو پچھہ حضرت سلیمانیں ہیو عظیم پا غمبر کاڈ ہانزو گرس مژدائعہ منان۔
اتھ پتیہ کنہ یس فلسفہ پچھہ، خبر تھہ ماہیکہ سائنس سلیمان ٹینگس ستر کا نہہ واٹھ
اُستھ۔ ”یاون رائے، کامن زؤ تے پاقد و ان ہنڑ کر آ جی ماس“، ہوی لسانی اظہار
پچھہ سائین عقیدتی تے تو اریخی ورقن زھانڈان۔ بلکہ یہیک پزرک احساس و بتلان
ز راج ترگنی تے نیل مٹ پران پچھے سائہ داستانگ محض اکھ پاس گاشراو ان تے
بیا کھاہم پاس پچھہ و شہ تہ راؤں تل۔ سانہ لکھے شعرک
تیلہ کونہ آ یو کھیتھ بازارس
تیلہ اسہ تیلہ اوں پا زارس

فکری کیو تو اریخی مفہوم ہیکہ کشپر تے کاشر ہن ہند قدیم کو جید تو اریخ مرتب کرنس دوران
اکھ تیتھ راوی بنتھ یس سائین سجید محققن اچھو کھورو ہاوان باوان پچھہ نی
ستاروں سے آ گے جہاں اور بھی ہیں

ابھی عشق کے امتحان اور بھی ہیں
 اگر کنہ دوہ یتھ ہیو تحقیق ممکن سپد، کشیر پند بختوار تو ارتھک سمسی بر گڑھن ضرور
 تھر تے وہاب کھارن یہ اسرار ک تجربہ بنہ کا شرمن پند تو ارتجی داستان لک عنوان:
 آٹھ ظلمائس لعل کلنا چھتے
 تے مجبور نس یتھ شعر س کھس س بوش
 بنتے تھے او سس نہ او سس وقت ہا کہ با تختیار
 دن گواہی میا نہ کنہ یہم پڑا نہ کنہ دیوار میا ز

